

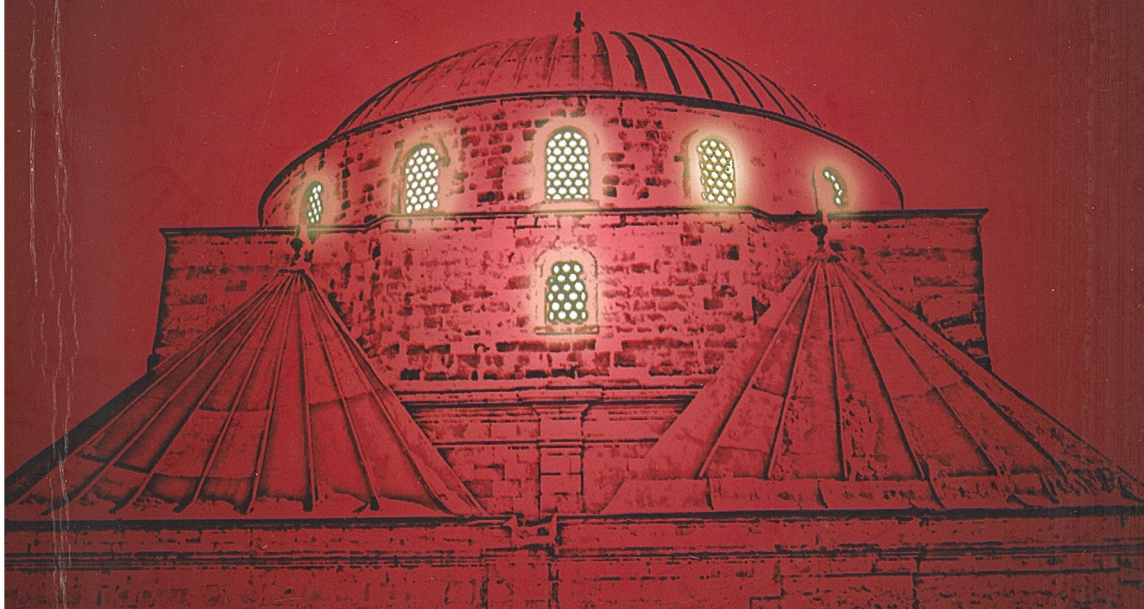
2. ULUSLARARASI SULTAN DÎVÂNÎ ve MEVLEVÎLİK SEMPOZYUMU

2nd INTERNATIONAL SULTAN DÎVÂNÎ AND MEVLEVÎYEH SYMPOSIUM

1 - 2 Haziran 2012

1 - 2 June 2012

Bildiriler / Papers

AFYONKARAHİSAR / TÜRKİYE / TURKEY
EYLÜL / SEPTEMBER 2013

**2. ULUSLARARASI
SULTAN DÎVÂNÎ VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU**

**2nd INTERNATIONAL
SULTAN DÎVÂNÎ AND MEVLEVÎYEH
SYMPOSIUM**

1-2 Haziran 2012

1-2 June 2012

BİLDİRİLER/PAPERS

Editör/Editor

Yrd. Doç. Dr./Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa Oner UZUN

Yayına Hazırlayan/ Prepared For Publication

Öğr. Gör. Dr. /Lecturer Doctor Hülya UZUN

Okt./Lecturer Yunus Emre UĞUR

AFYONKARAHİSAR / TÜRKİYE / TURKEY

2013

T.C. AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

www.aku.edu.tr

Yayın No/ Publication Number:

*Kitapta yer alan bildirilerin bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bildiriler haf sırasına göre dizilmiştir.*

SEMPOZYUM ONUR KURULU

Honor Society Symposium

İrfan BALKANLIOĞLU Afyonkarahisar Valisi/ Governor of Afyonkarahisar
Burhanettin ÇOBAN Afyonkarahisar Belediyesi Başkanı/ Mayor of Afyonkarahisar
Prof.Dr. Mustafa SOLAK Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü/ Rector of Afyon Kocatepe
University
Hüsnü SERTESER Afyon Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı/ President of Afyon Chamber of
Commerce and Industry

SEMPOZYUM YÜRÜTME KURULU

Executive Of The Board Symposium

Prof. Dr. Hakkı YAZICI Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University
Prof. Dr. M. Kemalettin ÇONKAR Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University
Prof. Dr. Süleyman TAŞGETİREN Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University
Prof. Dr. Recep ASLAN Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University
Doç. Dr./ Asst. Prof.Dr. M. Hilmi UÇAN Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe
University
Doç. Dr./ Asst. Prof.Dr. Uğur TÜRKMEN Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe
University
Lekman Derya SOLMAZ Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlü/ Director of Provincial
Culture and Tourism of Afyonkarahisar
Gökhan GÜZELTAŞ Afyonkarahisar Bel. Kül. ve Sos. İşler Md./ Director of Municipal Culture
and Social Affairs of Afyonkarahisar

SEMPOZYUM DANISMA VE BİLİM KURULU

Symposium Advisory And Scientific Council

Prof. Dr. Kasım TURHAN Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ Dokuz Eylül Üniversitesi/Dokuz Eylül University

Doç. Dr./Asst. Prof.Dr. Seema ARİF University of Central Punjab

Yrd. Doç. Dr./ Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇIPAN Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü/

Director of Provincial Culture and Tourism of Konya

Yrd.Doç.Dr./ Asst. Assoc. Prof. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER Selçuk Üniversitesi/ Selçuk University

Yrd. Doç. Dr./Asst. Assoc. Prof. Dr. A. Hidayetoğlu ÇELEBİ Emekli Öğretim Üyesi/ Retired

Faculty Member

Yrd. Doç. Dr./ Asst. Assoc. Prof. Dr. Mehmet SARI Afyon Kocatepe Üniversitesi/Afyon

Kocatepe University

Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU Kültür Bakanlığı Sanatçısı/ Artist of the Ministry of Culture

Uzm./ Expert. Yusuf İLGAR Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Esin Çelebi BAYRU Uluslararası Mevlânâ Vakfı İkinci Başkanı/ Vice President of International

Mevlana Foundation

Ömer Tuğrul İNANÇER Kült. Bak. İstanbul Tarihi Türk Müz. Topl. Müd./Director of the

Culture Ministry of İstanbul Turkish Music Ensemble

Nur ARTIRAN Şefik Can Uluslararası Mevlânâ Eğ. ve Kül. Der. Bşk./ Şefik Can President,

Association of International Mevlana Education and Culture.

Cemalnur SARGUT Türk Kadınları Derneği Başkanı - Araştırmacı – Yazar/ President of the

Association of Turkish Women - Researcher - Writer

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU BASKANI

Chairman Cf Organizing Committee

Yrd.Doç.Dr./ Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa O. UZUN Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon
Kocatepe University

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Symposium Organizing Committee

Yrd.Doç.Dr./ Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa O. UZUN Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon
Kocatepe University

Yrd. Doç. Dr./ Asst. Assoc. Prof. Dr. Mehmet SARI Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon
Kocatepe University

Öğr.Grv./ Lecturer Hülya UZUN Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Uzm./ Expert Yusuf İLGAR Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Öğr.Grv./ Lecturer Yıldırım AKTAŞ Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Öğr.Grv./ Lecturer Ömer BİLDİK Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Okt./ Prelector Özlem ELİTAŞ Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Okt./ Prelector Yunus Emre UĞUR Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University

Arş. Grv./ Research Assistant Çağhan ADAR Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe
University

Arş. Grv./ Research Assistant Safiye YAĞCI Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe
University

SEMPOZYUM SEKRETERYASI

Symposium Secretariat

Okt./ Prelector Yunus Emre UĞUR Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe University
Arş. Grv./ Research Assistant Safiye YAĞCI Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Afyon Kocatepe
University

AFİS-TANITIM

Banner Desining

Rıfat BELTEKİN

SAYMAN

Comptroller

Okt./ Prelector Özlem ELİTAŞ

CEVİREN

Translator

Darina KEMHADZE

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Prof. Dr. Mustafa Solak

(Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü / *Rector cf Afyon Kocatepe University*)

Sunuş/Presentation.....XII- XIII

SEMPOZYUM HAKKINDA/ABOUT SYMPOSIUM

Yrd. Doç. Dr. / Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa Oner UZUN.....XIV- XVII

(Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı / *Chairman cf Symposium Organization Board*)

AÇILIŞ KONUŞMASI / OPENİNG SPEECH

Yrd. Doç. Dr. / Asst. Assoc. Prof. Dr. Mustafa Oner UZUN.....XVIII

(Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı / *Chairman cf Symposium Organization Board*)

PROTOKOL KONUŞMALARI / PROTOCOL SPEECHS

Prof. Dr. Mustafa SOLAK

(Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü / *Rector cf Afyon Kocatepe University*).....XIX

İrfan BALKANLIOĞLU

(Afyonkarahisar Valisi / *Governor cf Afyonkarahisar*).....XX

BİLDİRİLER / PAPERS.....XXI

Yrd. Doç. Dr./ Asst. Assoc. Prof. Dr. Adem ÇATAK.....01

Mehmed Çelebi'de Seyr-u Sülûk/ The Notion of Seyr- u Suluk (Divine Travel) for Mehmet
Celebi

Öğr. Gör./ Lecturer Arife AKTAŞ..... 14

Mevlâna Müzesinde Bulunan Mevlevilere Atfedilen Giysilerin Model Ve Kesim Teknikleri Açısında İncelenmesi/ Investigation in terms of model and designings of clothes attributed to Mevlevîs which are in the Mevlana museum.

Yrd. Doç. Dr./ Assistant Prof. Dr. Asuman PEKYAMAN.....36

İnanç Turizminde Mevlevihanelerin Yeri/ Place of Faith Tourism Mevlevîhanes

Ayşegül GÜNEŞ / Engin GÜNEŞ.....55

Liselî Gençlerin Hz. Mevlana Algısı/ Young high school students' perception of Hz. Mevlana

Derya ERSÖZ.....67

Divane Mehmet Çelebi'nin Mütekerrir Müseddesi Üzerine Bir İnceleme/ An investigation on the Divane Mehmet Çelebi's Mütekerrir Müsedde

Yrd.Doç.Dr./ Assistant Prof. Dr. Emel Funda Türkmen, Arş.Gör./ Research Assistant

Safiye YAĞCI.....79

Mevlevîlikte Eğitim Anlayışı Ve Davranış Kazandırma Yaklaşımları/ The approaches of gaining the education mentality and behavior in Mevlevî

Öğr. Gör./ Lecturer Güniz YILMAZ.....90

Dini Türk Müziğinde Bir Müzik Kuramcısı: Abdülbakî Nâsır Dede ve Acembüselik Âyin-i Şerifinin Usul Vezin İlişkisi/ A music theorist in the Turkish Religious music : relationship between Abdülbakî Nâsır Dede and Acembüselik Âyin-i Şerifinin Usul Vezin

Doç. Dr./ Associated Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU, Araştırmacı Yazar/ Researcher and Writer Nizamettin ARSLAN.....109

Erzincan'da Mevlevîlik Ve Mevlevîhâneler/ Mevlevîyeh and Mevlevîhâneler in Erzincan

Arş. Grv./ Research Assistant Hasan Hüseyin GÜNEŞ, Mehtap KUŞ..... 118

Kudüs Mevelivihanesi Ve Vakfiyeleri Üzerine Metodik Bir İrdeleme/ Methodical evaluation on the Jerusalem mevlevihane and Vakfiyes

Öğr. Gör./ Lecturer Hülya UZUN..... 127

İslami Uyanış Ve Popüler Kültür Bağlamında Mevlevi Seması Üzerine Bir Araştırma: Afyonkarahisar Örneği/ An investigation on the Mevlevi Sema in the context of Islamic awakening and popular culture : example of Afyonkarahisar

Doç. Dr./ Asst. Prof. Dr. İsmail Hakkı NAKİLCİOĞLU..... 150

Mevlana Felsefesinde Bireysel ve Toplumsal İletişim/ Individual and social communication in the Mevlana's philosophy

Prof. Dr. Mehmet Demirci 167

İzmir Mevlevihânesi Şeyhi Nureddin Efendi/ İzmir Mevlevihane Sheikh Nureddin Efendi

Yrd. Doç. Dr./ Assistant Prof. Dr. Mehmet SARI.....180

Konyalı Şem'i'nin Mevlevîliği ve Divânının Nüshaları/ Copies of the Mevlevi order, and the Court of Konya Şem'i

Doç. Dr./ Associated Prof. Dr. Mehmet TEMİZKAN..... 231

Şiirlerinden Hareketle Sultan Divanı'nın Bektaşîliği Üzerine Bir İnceleme/ An investigation on the move from the poems of Sultan Divani Bektashism

Uzm./Specialist Seda DÜZYOL..... 241

Mevlevi Ayinlerinde Kullanılan Enstrümanlardan Rabab, Ney Ve Kudüm'ün Yeri/Importance of Rabab, Ney and Kudüm used in Mevlevi Rituals

Yrd. Doç. Dr. /Asst. Prof. Dr. Serdar ÖSEN.....252

Karahisar Mevlevihânesi'nin Son Dönemde Geçirmiş Olduğu Yangınlar/ Undergone fires of Karahisar Mevlevihane during last period

Yrd. Doç./Asst. Prof. Dr. Şerife MIZRAK. Arş. Gör./Research Assistant Nurhan ÖZKAN.....260

Semazen Giysilerinin Giyim Sanatları Açısından İncelenmesi Ve Reprodüksiyonu/ Investigation and reproduction in terms of Dervish clothes and wearing arts

Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU..... 271

Niyâz Âyinleri Ve Nüşha Farklılıkları /Niyâz Âyins and their notational differences

Öğr. Gör./ Lecturer Yıldırım AKTAŞ.....288

Geçmişten Bugüne Mevlevî Mukâbelesinde Yer Alan Afyonkarahisarlı Şahsiyetler/ From past to present, the figures of Afyonkarahisar taking place in Mevlevi Mukabele

Okt./Lecturer Yunus Emre UĞUR, Arş. Gör./Research Assistant Çağhan ADAR.....298

Afyonkarahisar'da Güneş Han-ı Kübrâ Hâtundan Günümüze Mevleviliğin Aktarılmasında Kadınların Rolü/ Women's role of transferring the Mevlevi from Güneş Han-ı Kübra Hatun at present in Afyonkarahisar

Uzm./Specialist Yusuf İLGAR, Nurhan Çınar..... 307

Hazreti Mevlâna Ve Sultan Divânî'nin Şah İsmail Özalp'e Tesirleri/ Influences of Hz. Mevlana and Sultan Divani to Şah İsmail Özalp

Sempozyum Sonuç Bildirgesi/ Symposium Declaration of Result	3 20
Sempozyumdan Fotoğraflar / Photographs From The Symposium.....	324
Sempozyum Programı/ The Programme Of The Symposium	331
Tam Metin Bildirileri Ulaşmayan Katılımcılar / The Participants Who Were Unable To Deliver Their Complete Papers.....	336

SUNUŞ

Prof. Dr. Mustafa SOLAK

(Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü)

Mevlevîlik, bilindiği üzere Mevlâna'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled tarafından 13. yy. da oluşturulan bir tarikattır. Mevlana'nın düşüncelerinden hareketle o zamanın geleneğine uygun olarak kurulan mutasavvufi ekol, Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde büyük bir kabul görmüş ve yayılmıştır. Bu felsefenin kitlelere ulaştırılmasında Sultan Veled'in teşkilatçı kimliğinin rolü büyüktür.

Mevlâna'nın insani görüşünü ve beşeri felsefesini tasavvufla yoğuran, düşünceyi törenlerle çevreleyen ve merasimle şekillendiren Mevlevîlik, insanı manevi bakımdan "ham" bulunduğu bir noktada teslim alır, verdiği eğitim ile yaşadığı cemiyet içerisinde ve dünya üzerindeki görev ve sorumluluklarını öğretir. Ona sabır, çalışkanlık, insan sevgisi ve engin mûsamaha gibi günümüzde az görülen değerli hasletler aşılır.

Mevlevîliğin yayılmasında ve gelişmesinde büyük katkıları olan Mevlana'nın yedinci batın torunu Afyonkarahisar Mevlevihane'sinde yetişmiş Sultan Dîvânî Mehmed Çelebi'dir. Konya'dan sonra ikinci büyük âsitaneye sahip olan Afyon'da, onun gayretleri ile birçok yerde tekke ve zaviyeler açılmıştır. Afyon Mevlevihanesi'nde Mevlevî Önderleri, Anadolu ve Anadolu dışında açılan bu Mevlevihanelere yerleştirilerek, Mevlevîliğin yayılmasını sağlamıştır.

Afyonkarahisar Belediyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi ve Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odasının 01-02 Haziran 2012 tarihleri arasında ortaklaşa olarak gerçekleştirdikleri "2. Uluslararası Sultan Dîvânî ve Mevlevîlik Sempozyumu"nu Sultan Dîvânî'nin Afyonkarahisar için önemini vurgulanması ve araştırmacıların Mevlevîlik ile ilgili yeni çalışmalarının ortaya çıkarılması açısından bir fırsat olarak görmekteyim. Bu bağlamda; öncelikle yurtiçi ve yurtdışından davetimizi kabul ederek aramıza katılan bilim insanlarına sempozyumumuza yaptıkları katkıdan dolayı teşekkür ederim. Bu sempozyumun düzenlenmesi ve sonuçlandırılması aşamalarında verdikleri büyük destekten dolayı Afyonkarahisar Belediye Başkanımız Sayın Burhanettin ÇOBAN'a, Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Sayın Hüsnü SERTESER'e, sempozyumun başlangıcından sonuna kadar görev yapan tüm kurul üyelerine ve bu eserin oluşmasında emeği bulunan Üniversitemiz personeline şükranlarımı sunarım.

PRESENTATION

Prof. Dr. Mustafa SOLAK

(Rector of Afyon Kocatepe University)

Mevlevi as it is known, is the religious cult which was created after Mevlana's death by his son Sultan Veled in 13 century. Mutasavvufi theory established according to the Rumi's thoughts move and traditions of that time, was large accepted and spread within the boundaries of the Ottomam Empire. Sultan Veled's identity plays an important role in the delivery of this philosophy to the masses. Mevlevi kneads the Sufism within humanities philosophy and Rumi's human's view, surrounds and shapes the idea within rituals and ceremonies, delivers the person spiritually at the "Ham" point, teaches the duties and responsibilities towards world and society. It instils the valuable traits such as patience, diligence, philanthropy and tolerance that are less common nowadays. Sultan Divani Mehmed Çelebi the seventh grandson of Rumi, was trained in Afyonkarahisar Mevlevihane, contributed greatly into spreading and developing of Mevlevi. After Konya, the second largest asitane in Afyon, with his efforts lots of lodges were opened in many places.

Mevlevi's leaders in Afyon Mevlevihane provided the spreading and placing of Mevlevihanes inside and out of Anatolia.

The second İnternational Sultan Divani and Mevlevi Symposium was jointly realized by Afyonkarahisar Municiplity, Afyon Kocatepe university and Afyonkarahisar Chamber of Commerce and İndustry was an opportunity for Afyonkarahisar in terms of emphasizing the importance and discovering of new studies of the Mevlevi researches.

İn this context: first İ would like to thank the scientists from home and abroad who accepted our invitation and contributed to our symposium. İ would like to Express my gratitude to the Mayor of Afyonkarahisar Mr. Burhanettin Çoban, to the president of chamber of commerce and industry Mr. Hüsnü Serteser, to those who served from the beginning to the end of the semposium and our University's steff who contributed to the formation of the semposium.

SEMPOZYUM HAKKINDA

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Oner UZUN
Düzenleme Kurulu Başkanı

Üniversiteler, akademik eğitim veren kurumlar olmalarının yanında, aynı zamanda içinde yer aldıkları kentler ile ortak projeler üreterek o kentlerin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Üniversitemiz, Afyonkarahisar ilinin, sosyo-kültürel ve ekonomik gelişimine önemli katkılar sağlamak sorumluluğu içinde çalışmalarını aralıksız sürdürmektedir. Bu sorumluluğun gereği olarak Afyon Kocatepe Üniversitesi, kentin halkla doğrudan bütünleşmesinde bir köprü vazifesi gören başlıca kurumlardan birisi olan Afyonkarahisar Belediyesi ve Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası ile sürekli bir işbirliği içerisinde bulunmaktadır.

“2. Uluslararası Sultan Divânî ve Mevlevilik Sempozyumu” yukarıda kısaca ifade etmeye çalıştığım bu işbirliğinin bir göstergesidir. Sempozyumun amacı; Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin yedinci nesil torunlarından olan ve başta Afyonkarahisar Mevlevihanesi olmak üzere, Anadolu'da ve Anadolu dışında birçok Mevlevihane'nin açılmasına ve bu yolla Mevlevîliğin yayılmasına öncülük eden **Sultan Divânî** bir eksen kabul edilerek, Mevlevilik ile ilgili diğer unsurların da çeşitli konu başlıkları ile ortaya konmasıdır.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle; Yürütme Kurulu, Danışma ve Bilim Kurulu, Düzenleme Kurulu ve Sempozyum Sekreteryası belirlenmiş ve ardından Danışma ve Bilim Kurulu tarafından Sempozyumun konu başlıkları oluşturulmuştur. Daha sonraki aşamada ise, Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı, Danışma ve Bilim Kurulu Üyeleri bir grup halinde paydaş kurumlarımız Afyonkarahisar Belediyesi ve Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odasını ziyaret ederek sağlayabilecekleri katkılar hususunda görüşlerini almışlar ve hazırladıkları protokol metinlerini tarafların imzalarına sunmuşlardır.

Katılımlı olarak gerçekleştirilen Sempozyumumuz için, geniş bir bibliyografya çalışması ve kurul üyelerinin önerileri sonucunda sempozyum sekreteryası tarafından yurtiçi ve yurtdışında konu ile ilgili bilim insanlarına duyuru amaçlı mailler atılmış ve kurulan web sitesi ile ayrıntılı olarak bilgilendirmeler yapılmıştır. Yapılan bu bilgilendirmeler sonucunda Danışma ve Bilim Kurulu, gelen başvuruları değerlendirmiştir. Bu bağlamda; yurtiçi-yurtdışından toplam 34 bilim insanının 26 bildiri ile sempozyuma katılmaları uygun görülmüş ve kendilerine resmi davet

mektupları gönderilmiştir. Ayrıca, Sempozyum kapsamında Mevlevilik konusundaki hizmetleriyle toplumumuzun belleğinde önemli yer tutan değerli katılımcılarımız tarafından 3 adet konferans sunulmuştur. Yine bu etkinlik çerçevesinde, Üniversitemiz Devlet Konservatuarı Türk Sanat Müziği Bölümünün hazırlamış olduğu Türk Tasavvuf Müziği Topluluğunun Dinletisi ve Güzel Sanatlar Fakültesinin hazırlamış olduğu bir Fotoğraf Sergisi yer almıştır.

01-02 Haziran 2012 tarihleri arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi Ahmet Necdet SEZER Kampüsü Atatürk Kongre Merkezi Salonlarında gerçekleştirilen bu sempozyumun, birbirinden ilginç ve aynı zamanda değerli sunumları ve tartışma bölümleriyle bilimsel açıdan hedefine ulaştığını düşünmekteyiz.

Bu sempozyum için özverili bir şekilde çalışan tüm organizasyon komitesine, katkılarını ve desteklerini hiç esirgemeyen Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Mustafa SOLAK'a, Afyonkarahisar Belediye Başkanı Sayın Burhanettin ÇOBAN'a ve Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Sayın Hüsnü SERTESER'e teşekkür eder, şükranlarımızı sunarız.

ABOUT SYMPOSIUM

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Oner UZUN
Düzenleme Kurulu Başkanı

Besides of being academic education institutions the Universities at the same time contribute to the development of the cities they are in by producing joint projects. Our University continues uninterrupted contribution into socio-cultural and economic development of the Afyonkarahisar. As part of this responsibility, Afyon Kocatepe University is in constant cooperation with Afyonkarahisar Municipality and the Chamber of Commerce and Industry which are the direct bridge of integration to the city's public.

The second International Sultan Divani and Mevlevi Symposium that I tried to explain briefly above, is one of the examples of such co-operation. The symposium's purpose is the opening of numerous Mevlevihanes in and out of Anatolia, and in this way assuming the Sultan Divani as an axis in the spreading of the Mevlevi, and to reveal the variety of topics of other elements related to Mevlevi. For this purpose, primarily ; the executive board, advisory and scientific committee, organizing committee and symposium secretariat were determined, and then symposium topics were formed by advisory and scientific board. At the next stage, the Organizing Committee Chair of Symposium, Advisory and Science Board's members as a group visited the stakeholder institutions Afyonkarahisar Municipality and Chamber of Commerce and Industry, took the views of regarding contributions and submitted the prepared protocol to signature. For the participatory symposium, an extensive bibliography work and as a result of suggestions of board members, the mails were sent to the scientists at home and abroad where they were informed in details by established web site by the secretariat of the symposium. As a result of these notifications, Advisory and Scientific Committee assessed the applications. In this context; 26 papers from total 34 ones were approved and official invitation letters were sent to scientists. Furthermore, within the scope of the symposium, 4 conferences were presented on the Mevlevi's subject which holds an important place in society's memory. Also within the framework of this event, a photo exhibition took place which was prepared by turkish art music department of state conservatory. We think that, 01-02 june 2012 symposium that took place in Afyon Kocatepe University's campus in the Atatürk Congress Center Hall , reached its goal in terms of scientific by interesting and at the same time valuable presentations and discussions. We

gratefully thank Mr. Rector Prof. Mustafa Solak, Mayor of Afyonkarahisar Mr. Burhanettin Çoban and President of Chamber of Commerce and Industry Mr. Hüsnü Serteser for their uninterrupted contribution and support for this symposium and all organizing committee.

AÇILIŞ KONUŞMASI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Oner UZUN
Düzenleme Kurulu Başkanı

Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, Değerli Katılımcılar, Saygı Değer Konuklar,

2. Uluslararası Sultan Dîvânî ve Mevlevîlik sempozyumuna hoş geldiniz. Üniversitemiz devlet konservatuvarının öncülüğünde 2010 yılında güç koşullarda özverili bir çalışmayla yoktan var edilen ilk sempozyumun ardından, bu yıl ikincisini gerçekleştiriyor olmak bizleri gururlandırmaktadır.

Bu sempozyumun amacı;

Hz. Mevlana'nın 7. Nesil torunlarından olan ve başta Afyonkarahisar Mevlevihânesi olmak üzere, Anadolu'da ve Anadolu dışında birçok Mevlevihânenin açılmasına ve bu yolla Mevlevîliğin yayılmasına öncülük eden **Sultan Divani** bir eksen kabul edilerek, Mevlevîlikle ilgili diğer unsurların da çeşitli konu başlıklarıyla ortaya konmasıdır. Bu bağlamda, konu ile ilgili yurtiçi ve yurt dışından katılan araştırmacılar tarafından yeni çalışmaların ortaya konması ise sempozyumun hedefidir.

01 - 02 Haziran 2012 tarihlerinde gerçekleştirilecek olan bu etkinlik kapsamında; 26 bildiri, 3 konferans, 1 fotoğraf sergisi ve 1 dinleti yer alacaktır.

Afyonkarahisar için büyük önem taşıdığımız düşündüğümüz ve tüm Afyonkarahisarlıların sahip çıkmasını beklediğimiz bu sempozyumun gerçekleştirilmesinde, başta sempozyum düzenleme kurulu üyeleri olmak üzere, bizlerden desteğini esirgemeyen değerli bilim insanlarımıza, paydaş kurumlarımız Afyonkarahisar valiliğine, Afyonkarahisar belediyesi ve Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odasına teşekkür ediyor, sizleri saygıyla selamlıyorum.

PROTOKOL KONUŞMALARI

Prof. Dr. Mustafa SOLAK

(Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü)

Hz. Mevlâna'nın 7. nesil torunlarından Sultan Divani anısına ilki 2010 yılında "çağrılı" olarak gerçekleştirilen sempozyum, bu yıl "katılımlı" olarak düzenlenmiştir. Sempozyumumuza davetimizi kabul edip, bugün aramızda olan Sayın Ömer Tuğrul İnançer, Sayın Cemalnur Sargut, Sayın Feza Tansuğ, Sayın Esin Çelebi Bayru ve Sayın Nur Artıran'a şahsım ve üniversitem adına teşekkür ediyorum" dedi. Prof. Dr. Solak, "Üniversitemiz Afyonkarahisar'ın somut olan ve olmayan kültürel miraslarının korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması yolundaki çalışmalarına devam edecektir. Bilimsel ve sanatsal etkinliklerin Afyonkarahisar'ın değişim ve dönüşümüne katkı sağlayacağına inanıyor ve bu amaçla çalışmalarımızı gayretle sürdürüyoruz. Gerek bu sempozyumda gerekse birlikte çalıştığımız birçok projede desteklerini bizlerden esirgemeyen Sayın Valimize, Belediye Başkanımıza, ATSO Başkanı ve yönetimi ile diğer sponsorlarımıza teşekkür ediyorum. Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen Düzenleme Kurulu, Bilim ve Danışma Kurulu üyelerini tebrik eder, sempozyumun verimli geçmesini temenni ederim.

İrfan BALKANLIOĞLU

(Afyonkarahisar Valisi)

Afyonkarahisar'ın birçok özelliğinin yanı sıra manevi anlamda da derinliği olan bir şehir'dir. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde, Afyonkarahisar'a gelenin kalp gözünün açılacağını belirtmiştir. Sultan Divani'nin Mevlana'nın öğretisi içerisinde en önemli yere sahip kişi olduğunu bilinmektedir. Konya'da Mevlevilik öğretisinin sekteye uğradığı dönemlerde dervişlerin Sultan Divani'nin yolunda devam ettiklerini, 1950'li yıllardaki uygulamayla birlikte Konya'da Mevlevi törenleri yapılmak istendiğini ancak bu töreni yapacak insanların kalmadığını ve Afyonkarahisar'dan giden dervişlerin Mevleviliği yeniden canlandırdığını göz önünde bulunmaktadır.

BİLDİRİLER / PAPERS

MEHMED ÇELEBİ'DE SEYR U SÜLÛK

Yrd. Doç. Dr. Adem Çatak

Gümüşhane Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Tasavvufi düşüncede nihai amaç Hakk'a vasıl olmaktır. Bu gayenin teşekkülü için takip edilen yola da seyr u sülûk tabir olunur. Tasavvuf tarihinde mutasavvıflarca seyr u sülûk usulleri ortaya konulmuştur. Bu usuller genel olarak nefsanî ve ruhanî yol olmak üzere iki grup altında toplanabilir.

Mehmed Çelebi, bilinen bu seyr u sülûk yollarının dışında, "âşıkların seyr u sülûk yolu" olarak nitelediği kendisine has bir metot ortaya koymuştur. O, ortaya koyduğu bu yolun en kısa yol olduğunu ve sâliki en kısa zamanda Hakk'a vuslata erdireceğini ifade eder. Aynı zamanda o, mevcut seyr u sülûk metotlarını da sâliki uzun zaman meşgul etmesi yönüyle eleştirir.

Bu çalışmada, Mehmed Çelebi tarafından ortaya konulan "âşıkların seyr u sülûk yolu" açıklanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Mehmed Çelebi, Seyr u Sülûk

The Notion of Seyr-u Suluk (Divine Travel) for Mehmet Celebi

ABSTRACT

The ultimate aim in the idea of Sufism is reaching Haqq/Allah (swt). The method followed to accomplish this goal is called seyr-u suluk (divine travel of Sufi). Sufiyya (scholars of tasawwuf) has declared different methods of seyru suluk during history of tasawwuf. These methods can be categorized into groups of the physical/nefsani way and spiritual /ruhani way.

Mehmet Celebi has developed his own unique method what he describes as "seyru suluk way of ashiqs/lovers", which is quite different from other methods. He claims that that is the shortest way which would enable the Salik/wayfarer to reach Haqq in the shortest possible time. He also criticizes the other methods for occupying the Salik/wayfarer for long time.

In this work, Mehmet Celebi's seyru suluk way of ashiqs/lovers is explained.

Keywords: Mehmet Celebi, seyr-u suluk

GİRİŞ

Lügatte seyr, gezmek; sülûk ise yürümek, gitmek, yola koyulmak, (İsfehani, 1412: 432-3; İbn Manzur, 1417: VI, 454-5) anlamında kullanılır. Tasavvuf istilâhında ise seyr u sülûk kavramı, bir mürşid-i kâmilin gözetiminde Allah'a vuslata çıkılan ve herkesin istidadı derecesinde makam ve mertebelere ulaştığı manevî/rûhî yolculuk anlamına gelir. (Nicholson, 1979: 231-2; Cebecioğlu, 2005: 637-8)

Seyr, sefer ve sülûk, manaca birbirinin aynı olan eş anlamlı kelimelerdir. Fakat istilahta kullanıldığı yerler biraz farklıdır. Bunların hepsi rûhânî ve manevî hareketi ifade eden istilâhlardır. (Tehânevî, 1992: 969-70)

Kâşânî sülûkü, Allah Teâlâ'nın cemalinin tecellisi için kalb evini ağıyardan temizleme şeklinde tanımlarken, sâliki de (manen) Allah Teâlâ'nın huzuruna doğru seyreden kimse olarak tanıtmıştır. (1992: 119)

Kısaca ifade edecek olursak, genellikle tasavvufî literatürde, "seyr" ile birlikte kullanılan "sülûk"; insanın ruh yönünden temizlenmesi esnasında geçirdiği kalbî ve manevî yolculuktur. (Selvi, 1997: 285; Wilcox, 2003: 217)

Kişilik gelişimi tabiatıyla zor bir uğraştır. İnsanın ruhî planda kendisini gerçekleştirme yolunda atacağı adımlar kolaylıkla teşekkül edemez. Bunun için kişinin ciddî bir mücadeleyi göze alması şarttır. Bu mücadelesinde bireyin rakibi veya bir başka ifade ile aşması gereken engeli yine kendisidir. (Myss, 2001: 96; Sharamen vd., 2000: 123) Bu durum kişinin manevî yolculuğunu zorlaştıran en önemli etmendir. Bu konuda Carrel, "İnsan, tekrar yücelmesi için kendini yeni baştan inşa etmek zorundadır. Ve bu yenileşmeyi ıstırap çekmeden yapamaz. Çünkü o, hem mermerdir, hem de heykeltıraş. Gerçek çehresini tekrar almak için, büyük çekiç darbelerini kendi maddesine indirerek kıvılcımlar çıkaracaktır." (1973: 20) der. İfade ettiğimiz gibi bireyin kendisini gerçekleştirmesi kendi kendisini yeniden inşa etmesiyle aynı mahiyettedir. Yapılanma esnasında birey öncelikle kendisini acımasızca bir otokritiğe ve eleştiriye tabi tutmak zorundadır. Bu manevî yolculuğun, kişinin kendi ruh kompartımanlarının derinliklerine doğru kat edilmesinin doğal bir neticesi olarak kişi, kendi doğasının gerçekleriyle karşılaşacak bu ise çoğunlukla bireyin acı çekmesine yol açacaktır. Yeniden inşa aşamasında alışılmış ve ülfet edilmişliklerin terki bireyi daha önce yaşamadığı kendi gerçekliğini bulma ve ruhuyla ilgili özel bir farkındalık mertebesine yükseltecektir. Bu yolculuğun sonucunda kişi kendisini tanıma makamında ve eşyayı gerçek yüzüyle görme mertebesindedir. İşte tasavvuf literatüründe seyr u sülûk olarak tanımlanan manevî yolculuk ve eğitimin gayesi budur.

Sâlik, seyr u sülûka sadakatle bağı kalarak ve gereklerini yerine getirerek, nefsi-i mutmainne hal ve makamına ulaşır ve bu hâle ulaşan ruhun ilahî aşk ve manevi harreti sayesinde nefste var olan soğukluk gider ve bâtin nurlanır, melekût âlemini müşahede eder duruma gelir. (el-Kayserî, 1998: 206)

Mutasavvıflar seyr u sülûk usullerini belirlemişlerdir. Bu usuller genel olarak nefsanî ve ruhanî yol olmak üzere iki grup altında toplanabilir.

Ana hatlarıyla ifade etmek gerekirse nefsanî yol, sâlikin, riyazet, halvet ve çile türünden uygulamalarla bedensel istek ve arzularının törpülenmesi esasına dayanır. Bu usulde az yemek az uyumak, insanlardan uzak bir tenhada uzlete çekilmek sâlikin nefesine hakim olması neticesini intaç eder. Bu netice istenilen olgunluk mertebesidir.

Ruhanî yol ise sâlikin zikir, namaz, Kur'an tilaveti, tefekkür gibi uygulamalarla ruhunu güçlendirmesi ve bu surette nefesine hakim olması prensibine dayanır. İbadet, zikir ve tefekkürle manen kuvvetlenen sâlikin nefesine daha kolay hakim olması beklenir.

Seyr u sülûkun usullerinden biri de bir şeyhe intisab etmektir. Bu anlamda tasavvuf tarihinde bir şeyhe bağı olmadan seyr u sülûk yapmak bir çok sıkıntıya neden olacağından salık verilmez. (Dağıstanî, 1986: 15; Hemedânî, 1998: 65; Ankaravî, 2005: 34; Aynî, 1985: 91-4; Şimşek, 2006: 247)

MEHMED ÇELEBİ'NİN SEYR U SÜLÛK DÜŞÜNCESİ

Mehmed Çelebi, ortaya koyduğu seyr u sülûk metodunu bir tarîkât olarak niteler ve açıkladığı üslup üzere çaba sarf edildiğinde sâlikin tüm istek ve arzularına kavuşacağını şu sözleriyle açıklar:

“Ey tâlib-i ‘ilm-i ledün ve’y râgıb-ı güher-suhan bilgil ve âgâh olgıl kim sana bir tarîkât beyân itsem gerekdür tâ ki bir zamân kendi vücûdun bilmek isteyüp ve nev’a dünyânın ‘alâyıkından berî olmak murâd idindiğinde bu beyân ideceğim üslûb üzere ‘âmil olduğunda cemî’ murâdâtında vâsıl ve cümle maksûdâtını hâsıl kılasın.” (2002: 109)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Mehmed Çelebi, tarif edeceği “tarîkat”ın, kendi vücudunu/varlığını/nefsini bilmek ve dünya ile alakasını kesmek isteyenler için ortaya konulduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu usul, sâlikin tüm istek ve maksadını hasıl etmeye yeterlidir. O, bu iddiasını, açıkladığı yolun “aşıklar ve zeki/mahirler yolu” olduğu açıklamasıyla temellendirir. Şöyle der:

“Zîrâ benim rûhum! Sana bu takdîr ve tahrîr ideceğim, tarîk-i uşşâk ve tarîk-i şuttârdır.” (2002: 109)

Mehmed Çelebi'ye göre ortaya koyduğu usul, "hâsıların hâsımın yolu" ve "ni'metler yolu" dur:

"Bu tarîk-i hâsü'l-hâsıdır ve ni'am yoludur." (2002: 110)

Mehmed Çelebi, sâliklerin çoğunlukla varlık yolundan gittiklerini, bu sebepten dolayı da maksatlarına uzun zaman içinde ulaşabildiklerini düşünür. Ortaya koyduğu aşıklar yolu ise sâlikî kısa zamanda maksadına ulaştırması yönüyle diğer yollardan üstündür. Bu düşüncesini şöyle dile getirir:

"Sâliklerin ekserî varlık yolundan giderler öyle olsa tûl-i zamân maksûda vâsıl olurlar. Ve bu tarîk ile sülûk eyleyen fenâ yolundan gidüp zamân-ı kasîrde maksûduna vâsıl olurlar." (2002: 109-10)

Mehmed Çelebi, âşıklar yolunun ilk kademesinin, diğer yoldan gidenlerin en son ulaşacağı kademe olduğuna kanidir. Bu kanaatini şöyle ifade eder:

"Varlık yolundan gidenlerin âhir kademesi, bunların evvel kademesidir." (2002: 110)

Bilindiği üzere şeriat, tarikat hakikat ve marifet kapılarında yol alan sâlikin en büyük maksadı, manevî makamları geçerek en son makam olan "fenâ fillah" makamına ulaşmaktır. Bu makamda sâlik kendi varlığını tamamen ortadan kaldırarak, Hakk'ın varlığını ispat eder. Mehmed Çelebi, açıkladığı usulün ilk kademesinin, sâlikin nihai amacını gerçekleştirmek olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu usulde fenâ yolundan gidilmektedir.

Mehmed Çelebi, bu yolun kısa zamanda maksada ulaştırmasını ise diğer yollardan gidenlerin "mahalle köpeklerinin havlayışı"ndan çekindiklerinden yoldan kalmaları olarak açıklar. Bu yoldaki sâlik, mahalle köpekleri ve havlayışlarından etkilenmeyeceği için hızlı ve kolay bir şekilde maksadına ulaşır. Bu düşüncesini, Monlâ-yı Câmî'den alıntılıdığı şu dörtlükle dillendirir:

"Âşık ki nakbzed pinhân hâne-i visâl

Dâred ferâgatî zî nefîr-i segân-ı kûy

Bî-rengiyest ü bî-sıfatî vasf-ı 'âşıkân

În şîve kem taleb zî esîrân-ı reng ü bûy"¹(2002: 110)

"Zîrâ benim rûhum! Zümre-i 'uşşâkıma pinhân hâne-i visâline ni'am yolunda vüsûl bulmuşlardır. Mahalle köpeklerinin 'av' avından fâriğlerdir." (Mehmed Çelebi, 2002: 110)

Mehmed Çelebi, gizli vuslat evinin yolundan kastın, Cenab-ı Hakk'ın mutlak zatının vücudu; aşıkla kast edilenin, tarikatta sülûk eden ve hakikate vâsıl olmaya çalışan derviş;

---

¹(Vuslat hanesine gizlice kanal açan âşıklar, mahallenin köpeklerinin feryatlarından kurtulurlar. Âşığın vasfı renksizlik ve sifatsızlıktır. Bu davranışı renge ve kokuya esir olanlarda pek arama.)

mahalle köpekleriyle kast edilenin ise aşıklara itiraz ederek onları eleştiren insanlar olduğunu şöyle ifade eder:

“Bu rāh-ı nihān-hāne-i visālden murād Hazret-i Hak ve Vücūd-ı Zāt-ı Mutlakdır. Ve ‘âşıkdan murād sâlik-i tarikat ve vâsıl-ı mütevâsıl-ı hakikatdır. Ve mahalle köpeklerinden murād tâife-i uşşâka dahl ve taarruz eden zümre-i avâm ke’l-hevâmdır.” (2002: 110)

Mehmed Çelebi, aşıklar yolu olarak isimlendirdiği seyr u sülûk usulünü açıklamadan önce aşk ehli ile diğer meşayih arasındaki farkları izah eder. Bu bağlamda o, aşk ehlinin, diğer meşayihden farklı olduğuna inanır. Ona göre aşk ehli, “renksizlik ve sıfatsızlıkla” diğer meşayihden ayrılırlar. Şöyle açıklar:

“Tâife-i ‘uşşâk ise bî-reng ü bî-sıfatdır.” (2002: 110-1)

Renk ve sıfat kavramlarıyla, zühd ve salah görüntüsü ile halk arasında kurtulmuşlardan olduğuna inanılan hırka ve külâh giyen kişilerin bu sıfatlarını kast eder. Şöyle der:

“Ve reng ü sıfatdan murād u garaz sûret-i zühd ü salâh ile beyne’l-halk ehl-i felâh olup sâhib-i hırka ve külâh olanlardır.” (2002: 111)

“Ehl-i renk ve sıfat” olarak tarif ettiği zümrenin, vatan-ı aslilerine asla ulaşamayacağını, kimsenin de onları vatan-ı aslilerine ulaştıramayacağını iddia eder. Bununla birlikte ona göre bu taife tamamen de faydasız ve gereksiz de değildir. Aksine onların varlığı tümüyle hayırdır. Bu düşüncesini şöyle dillendirir:

“Zîrâ bu tâifeyi kimesne vatan-ı asliyyesine vâsıl itmeğe kâdir değildir. Ve lâkin şöyle değildir ki bu tâ’ife dahi zevâ’id-i rûzgârdan olalar. Belki bu tâ’ifenin dahi vücûdı hayr-ı mahzûd.” (2002: 111)

Anlaşılabileceği üzere Mehmed Çelebi, sadece aşk ehli olanların asli vatanlarına ulaşabileceklerini düşünmektedir. Burada “vatan-ı asli” metaforuyla vuslat makamı ifade edilmektedir. Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinin başında anlattığı “vatanından ayrılan ney”in vatan hasreti çekmesi metaforu da bu anlamdadır:

“Dinle bu ney nasıl şikayet ediyor, ayrılıkları (nasıl) anlatıyor. (Diyor ki): Beni kamışlıktan kestiler keseli, feryadıyla erkek kadın ağlayıp inledi. Özlem derdini anlatabilmem için ayrılıktan dilim dilim olmuş bir yürek isterim. Kendi aslından uzak kalan herkes, yine kavuşma anını arar. (Mevlânâ, 2007: 35)

Ehl-i renk olarak nitelenen ve aşk ehli olmayan diğer meşayihin varlıklarının hayır olmasını ise onların, mezbele mesabesinde olan halkı -bir süpürgecinin çöplüğü temizlediği gibi- temizleme hizmetini görmeleriyle açıklar. Ona göre halk süprüntü; ehl-i renk olan meşayih ise süpürgecidirler. Bu düşüncesini şöyle dile getirir:

“Zîrâ bunlar ‘âlemi kennâsıdır, ya‘ni süptürücüleridir. Zümre-i ‘avâm ise mezbele mertebesindedir. Ve bu zâhir-i merâtibde konulup seccâde-nişîn olan meşâyih tâlib-i Hakk-ı mezbeleden çıkarup ve silüp süptürüp ‘uşşâk sohbetine lâıyk ider.” (2002: 111)

Anlaşılaçağı üzere diğere meşâyih, halkı, bulunduğı günah ve isyan bataklığından çekip çıkarır, temizler ve bu surette onları aşk ehlinin sohbetine layık hale getirir.

İnsan vücudunu bir kandile benzeten Mehmed Çelebi, bu kandili aşk ehli olanlardan başkasının yakmaya gücü yetmeyeceğini, diğere meşâyihın, bu kandili temizleyip silerek yakılmaya hazır hale getirebilecekleri düşünür. Bu düşüncesini şöyle açıklar:

“Zîrâ vücûd-ı insân kandil mesâbesindedir. Tâlib ise zâhirde seccâde-nişîn olan meşâyihâ varup irâdet getürdükdde evvelâ telkîn-i zıkrı ider. Ve zıkrın fâ‘idesi budur ki dilde olan hâr u hâşâki yakup kül eyler. Ve ism-i âhir telkîn idüp, silinüp pâk olmuş kandile yağın ve fitilin koyup hâzır ve müheyyâ ider. Lâkin yakmağa kâdir değıldir.” (2002: 111)

Anlaşılaçağı üzere halktan bir kimse post sahibi bir şeyhe giderek intisap eder ve tövbe ederse şeyh ona haline uygun bir zıkrı telkin eder. Bu zıkrı, o kimsenin kalbinde var olan bütün manevi kirleri yakar ve temizler. Şeyhin ikinci aşamada vereceğı zıkrı ise bir kandile benzeyen insan vücudunun temizlenip silindikten sonra yanmaya hazır hale gelmesi için içine yağ ve fitilin konulmasına benzer. Bu şekilde temizlenip, içine yağ ve fitili konularak yanmaya hazır hale gelmiş kandili ise ancak ehl-i aşk yakabilir.

Mehmed Çelebi, ehl-i aşkın, yanmaya hazır hale gelmiş kandilleri yakmak için bu alemde devamlı seyahat ettiklerini ve böyle bir kandil bulunca hemen yaktıklarını şöyle anlatır:

“Ve bî-reng ü bî-sıfat olan tâ‘ife-i ‘uşşâk ise bu ‘âlemi seyâhat üzeredir. Ve seyr idüp kandili silinmiş ve yağ ve fitili konulmuş tâlibi bulduklarında hemân yakup rûşen idüp nûr-ı mahz iderler.” (2002: 111)

MEHMED ÇELEBİ’DE SEYRU SÛLÛK USULÛ

Mehmed Çelebi, nimetler yolunda sülûk eden âşıkların usulünü şöyle açıklar:

“İmdi ey ‘aziz bilgil ve âgâh olgil kim ni‘am yolundan gidenlerin tarîkı budur ki hâlâ resm olunan celâlle ki Allâh’dır. Bu sahîfede resm olunmuşdur. Pes imdi benim rûhum ol ism-i şerîfi hıfz idüp her gâh ki umûrû dünyâdan fâriğü’l-bâl ve âsûde-i hâl olasın. Bir halvet yerde pâk abdest alup ve halâl libas giyüp iki rekat namâz kılup ve cânib-i Hazret-i Hakka tazarrû‘ u niyâz idüp ve ism-i şerîfi mukâbilinde bir mürtefi‘ce yerde koyup zâhir ve bâtın

derûn-ı dilden müteveccih olup ism-i şerife nâzır olup ve kalbin huzûr-ı Hak'ta hâzır kılasım.” (2002: 112)

Anlaşılabacağı üzere Mehmed Çelebi, bir nevi halvet uygulaması ortaya koymaktadır. Bu usule göre talip, abdest alarak tenha ve temiz bir yere gidecek helal elbise giyerek iki rekât namaz kılacaktır. Namazın ardından Cenab-ı Hakk'a maksadına ulaşmada yardım etmesi için tazarru ve niyazda bulunarak dua edecektir. Kalbini dünya işlerinden tamamen arındırarak, huzurlu ve sakin bir halde bulunacaktır. Daha sonra temiz bir kağıda yazılmış “Allah” ism-i şerifini karşına gelecek şekilde yükseğe bir yere koyarak zahiren ve batınen can-ı gönülden bu ism-i şerife teveccüh ve nazar edecektir. Bu esnada kalbini de huzur-ı Hakk'a hazır kılacaktır.

Mehmed Çelebi, bu şekilde Allah ism-i şerifinin yazılı olduğu sayfaya bakan kimsenin sık sık nefes almayarak mümkün olduğu kadar nefesini tutmaya çalışmasının gerekli olduğunu da söyler:

“Ve mümkün olduğu mikdârı nefesini tutup tiz tiz nefes almayasın.” (2002: 112)

Mehmed Çelebi, halvetteki talibin bu uygulamaya, her nereye baksa bu ism-i şerifi görene kadar devam etmesi gerektiğini söyler. Bu durum gerçekleşince artık kağıda bakmayı bırakarak gönül gözüyle bu ism-i şerife bakar ve lisan-ı kalb ile “Allah” ism-i şerifini zikre başlar. Şöyle anlatır:

“Bu üslûb üzere ol mikdâr mülâzemet idesin ki hattâ her nereye nazarın müte'allık olsa ol ism-i şerifi göresin. Ve kaçan bu üslûb üzere nazardan ferâgat eyleyesin. Giriş dîde-i bâtın ile ol ism-i şerife nâzır olup ve lisân-ı kalb ile zikre meşgûl olasın.” (2002: 112)

Mehmed Çelebi, “Ve giriş âzâdelik el virdükde mukaddemâ zikr olunduğu üzere ol ism-i şerife nâzır olasın.” (2002: 111) diyerek talibin, kısa bir ara verdikten sonra yine ilk önce anlatıldığı şekilde Allah ism-i şerifi yazılı kağıda bakma uygulamasıyla tekrar son durumuna gelmesi gerektiğini açıklar.

“Şöyle kim bir nice zamân müdâvemem eyleyesin. Pes senin senliğin alup kendü varlığını 'atâ idüp zîrâ hakikatde isim müsemmâdan ayru degildir.” (2002: 113)

Anlaşılabacağı üzere Mehmed Çelebi, bu uygulamaya, Hakk'ın, “senin senliğinin alarak kendi varlığını vermesi” mertebesine ulaşınca kadar devam edilmesini gerekli görür.

Mehmed Çelebi'nin seyr u sülûk anlayışında bu mertebeye gelinceye kadar her hangi bir şeyle ihtiyaç olmadığını, bu mertebeye ulaşınca bir şeyten istimdad edilmesi gerektiğini söylemesinden anlıyoruz. Yine ona göre kendisinden istimdad edilmesi istenen şeyhin hayatta olması tercih sebebidir. Ancak talibin, hayatta olan meşayih hakkında hüsn-i itikadı yok ise

önceden yaşamış büyük meşayıhtan da istimdâd edilebilir. Bu istimdâd ise batımen olmalıdır. Mehmed Çelebi bu düşüncesini şöyle anlatır:

“Hâlâ zamânede hâzır olan azîzlerden görüp musâhabet eyledigin fukarânın birisinden bâtımın ile istimdâd idesin. Şol kimesneden ki ana hüsn-i i'tikâdın ola. Feemmâ şöyle ki; zâhirde olanların birisine i'timâd olmaz ise sâbıkâ geçen meşâyıhdan meselâ Hazret-i Şeyh Muhyî'd-dîn-i Ekber veya 'Abdü'l-Kâdiri'l-Geylânî veyâ 'Abdu'llâh-ı Bülyânî veyâ Bâyezid-i Bestâmî veyâ Cüneyd-i Bağdâdî veyâ Hasan-ı Basrî veyâ zü'n-nûn-ı-Mısrî veyâ 'Ömer İbni'l-Fârız veyâ Sadre'd-dîni'l-Konevî veyâ Celâled'd-dîni'l-Rûmî ve yâhud Hazret-i Bahâe'ddîn-i Nakşibendî gibi sultânların rûh-ı şeriflerinden istimdâd idesin. Ve lâkin hâlâ zamânda hayâtta olanların birinden istimdâd itmek evlâdır. Nihâyet anlardan birinden i'timâd-ı sahîh ile i'timâd idemezsen mukaddemâ intikâl iden 'azîzlerin birine cân u dilden gönül bağlayup istimdâd eylesin.” (2002: 113)

Anlaşılabacağı üzere Mehmed Çelebi'nin sülûk anlayışında belli bir tarikata bağlı olmak ve bir silsileye mensup bulunmak gibi hususlar önemli değildir. Ona göre bu sülûk usulünde istimdâd edilecek meşayihın hayatta olması evla ise de şart değildir. Ortaya konulan tek şart talibin, şeyhe hüsn-i itikat ve itimadının bulunmasıdır.

Mehmed Çelebi, bu usulle sülûk eden talibin kısa zaman içinde isteğine ulaşacağını ve maksadını hasıl edeceğini ise şu şekilde ifade eder:

“Öyle olsa az zamân içinde murâdına vâsıl ve maksûdını hâsıl idersin inşaallâhu te'âlâ.” (2002: 113)

MEHMED ÇELEBİ'NİN SEYR U SÜLÛK USULÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmed Çelebi'nin sülûk usulünün mutasavvıflarca belirlenmiş usullerle benzer yönleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Mehmed Çelebi, sâlikin temiz ve tenha bir yerde helalden elde edilmiş bir elbise giyerek halvete çekilmesini gerekli görür. Bu usul mutasavvıflarca da kabul görmüş bir uygulamadır. (Uludağ, 1997: 386-7; a.mlf., 1993: 273)

2. Mehmed Çelebi, halvete giren sâlikin tazarru ve niyaz ile Cenab-ı Hakk'a dua etmesini ve bu duada kendisini maksadı olan vuslat-ı Hakk'a kavuşturmasını dilemesini salık verir. Mutasavvıflar da halvete girmenin adâbını tespit etmişlerdir. (Sühreverdî, 713: 73a-75b; Ateş, ty: 207; Eraydm, 2004: 142-3) Şeyhin izni ve isteği üzerine halvete girecek olan sâlik,

kesilen kurbandan sonra dualar ve tekbirlerle halvethânesine çekilir. Kesilen kurban verilen sadakalar da halvete giren sâlikin maneviyatına destek verir. (Özelsel, 2002: 21)

3. Mehmed Çelebi sülûk usulünü açıklarken sâlikin mümkün olduğu kadar nefesini tutmasını ve tez tez nefes almamasını tavsiye eder. Nefes tutma ile ilgili uygulamalar diğer bazı mutasavvıflarca da benimsenmiş bir uygulamadır. (Hanî, 1980: 245-7; Cebecioğlu, 2005: 476)

4. Mehmed Çelebi, “zıkr-i dâimî”yi sülûkun temel esası olarak kabul eder. Bu yönüyle onun sülûk anlayışı, ruhanî sülûk yöntemine benzer. (Kuşeyrî, 1993, 221; Sühreverdi, 713: 71a)²

5. Mehmed Çelebi, sülûk anlayışında usul olarak “zıkr-i hafî”yi tercih eder. Mutasavvıflar arasında cehrî-hafî zikir ayrımı tartışılmış bir kısmı cehrî zikrin üstünlüğüne kani olmuşken diğer bir kısmı da bunun aksini savunmuştur.³ (Kuşeyrî, 1993: 258; Aynî, 1985: 62-3; Ateş, ty: 173; Yönetken, 2003: 235; Şimşek, 2003: 293; Dağıstanî, 1986: 136-40)

6. Huzur-ı kalbî de Mehmed Çelebi'nin sülûk anlayışında önemli bir yer tutar. O, sâlikin, kalbî huzur içinde zikretmesi gerektiğini düşünür. Huzur-ı kalbî tüm mutasavvıflarca benimsenmiş bir husustur.⁴ (Yetik, 1992: 157)

7. Mehmed Çelebi, zıkr-i dâim ile sâlikin gaybet hâline erişeceğini “Giri dîde-i bâtin ile ol ism-i şerife nâzır olup ve lisân-ı kalb ile zikre meşgûl olasm... Şöyle kim bir nice zamân müdâvemet eylesin. Pes senin senlignin alup kendü varlığın ‘atâ idüp...” (2002: 112-3) diyerek açıklar. Her ne kadar bu ifadelerde “gaybet” hali kavram olarak dile getirilmemiş olsa da biz, “senden senlignin alup” ifadesini böyle yorumluyoruz. Gaybet hali diğer mutasavvıflarca da bilinen⁵ ve sülûkta önemli yeri olan bir haldir. (Kuşeyrî, 1993: 124)

8. Mehmed Çelebi'nin sülûk anlayışında “fenâ makamı” son makamdır. “Senin senlignin alup kendü varlığın ‘atâ idüp...” ifadeleriyle izah ettiği makam fenâ makamıdır. Kulun bütün nefsi arzularından uzaklaşarak kendini Allah'ın iradesine teslim etmesi (Kuşeyrî, 1993: 238;

---

² Kuşeyrî, bu konuda şöyle der: “Zikir, Allah'a giden yolda kavî bir rûkûn ve hatta bu yolda temel şarttır. Devamlı zikir hâriç, hiç kimse başka şekilde Allah'a ulaşamaz.” Sühreverdi ise “Devamlı surette zikre mülâzim olan kimse abdest zamanında ve yemek ânında bile zikirden fariğ olmaz. Bu işin en büyük sırrı, sâfinin kalbinin devamlı surette Allah'a yönelik olması, ve dilinin zıkr-i ilâhiye bağlı olarak zât-ı ilâhî zikrine yükselmesidir.” der.

³ Zikir, gizli ve aşikâr olmak üzere de ikiye ayrılır. Hafî zikir, zikreden sadece kendisinin işitebileceği alçak bir sesle yaptığı zikirdir. Cehrî zikir, yüksek sesle veya çevrede bulunanların işitebileceği şekilde, sesli olarak yapılan zikirdir

⁴ Huzur-ı kalb zikirde kalbin uyanık olmasıdır. Kalb gâflette ise dilin zikrinin hiçbir faydası olamaz. Bkz: Zikirde önemli olan dilin hareketi değil kalbin dil ile beraber harekete geçmesidir.

⁵ Sühreverdi, halvet neticesinde zikrin nurunun kalpte bir cevher haline geleceğini, bu cevherin de nefsin itirazlarına mani olacağını, bu şekilde kalbin nurlanacağını izah eder. Bu nur ile sâlikin Kur'an tilaveti ve namazda zorlanmayacağını, buna devamla da sâlikin kalbine ilm-i ledün kapılarının açılacağını ifade eder. Daha sonra ise üns ve gaybet halinin meydana geleceği, bunların sonucunda ise keşfe mahzar olunacağını detaylı bir şekilde açıklar. (Sühreverdi, 713: 71b; Cebecioğlu, 2005: 227)

Yetik, 1992: 208) anlamına gelen fenâ kavramı diğer mutasavvıflar tarafından da sülûkun sonu olarak nitelendirilmiştir.⁶ (Cebecioğlu, 2005: 208-9)

Mehmed Çelebi'nin sülûk usulünün mutasavvıflarca belirlenmiş usullerden farklı yönleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Mutasavvıflarca seyr u sülûk için bir şeyhe intisab etmek gereklidir. (Kuşeyrî, 1993: 428; Ateş, ty: 113) Şeyhe intisab etmenin ön usullerinden biri de istihare namazı ve rüyası uygulamasıdır. (Cebecioğlu, 2005: 227) Mehmed Çelebi, sülûk anlayışında bir şeyhe intisabı gerekli görmediğinden istihare namazı ve rüyasına da lüzum görmez.

2. Mutasavvıflar, sülûkun bir şeyhin kontrolünde gerçekleştirilmesi gerektiğine kanidirler. Bu anlayışa göre şeyhi olmayan bir sâlik sülûkunda bir çok vartalara düşebilir. Tehlikeli bir yol olduğu düşünülen vuslat yolunda mutlaka bir rehber ihtiyacı vardır.⁷ (el-Hıfî, 2003: 818, 951; Kâşânî, 1992: 172; Tehânevî, 1992: 1039-51; Pakalın, 1983: III, 346-7) Mehmed Çelebi ise sülûk anlayışında bir şeyhin kontrolüne ihtiyaç duymaz.

3. Mutasavvıflar sâlike durumuna göre bir zikir telkin eder. (Cebecioğlu, 2005: 648) Bu bazen “Allah” ism-i şerîfi olacağı gibi, bazen de “kelime-i tevhid” veya başka bir lafız olabilir. Yine şeyh sâlike zikrinin sayısını da söyler.⁸ (Cebecioğlu, 2005: 703) Sâlikten telkin ettiği zikre devam etmesini ve sayısına da riayet etmesini öğütler. Mehmed Çelebi ise sülûka niyetli sâlikin durumunu göz önüne almaz. Onun hangi isme veya tesbihe ihtiyacı olduğuyula ilgilenmez. Belli bir sayı da belirlemez. O, sâlike, gücü yettiğince “Allah” ismini zikre, devam etmesini tavsiye eder.⁹

4. Mutasavvıflar sâlike bir günlük plan da önerirler. Yapacağı evrad ve zikrin hangi saatte yapılması gerektiğini de en ince ayrıntısına kadar açıklarlar. (Uludağ, 1997: 387-8) Mehmed Çelebi de böyle bir plan söz konusu değildir. O, kanaatimizce farzların dışında kalan bütün zamanını tarif edilen şekilde zikirle geçirmesini ister. Her ne kadar Mehmed Çelebi bu istisnayı dile getirmemiş olsa da farzları edadan feragat etmeyi istemeyeceği açıktır.

5. Mutasavvıflar sâlikin rüyalarını şeyhine anlatmasını gerekli görürler. Bu yolla şeyh, sâlikin manevi durumunu anlar ve ona uygun manevi reçeteler yazar. (Nevrekoplu, ty: 3b)

⁶ Fenâ, kulun haz ve arzularını kaybetmesi, nesnelere süffinin gözünden silinmesi, içinde kendini yok ettiği varlıkla meşgul olduğu için eşyadan da fânî olması manasına gelmektedir.

⁷ “Bu yol uzundur/ Menzili çoktur/ Geçidi yoktur/ Derin sular var.” diyen Yunus Emre, vuslat yolunun zorluk ve tehlikelerinden bahseder. Tasavvuf literatüründe şeyh, Hakk’a ulaşan yola girip, o yolun tehlikeli ve korkulacak yerlerini bilen, müridi fayda ve zarar durumuna göre yönlendiren, uyarıcı; din ve şeriat müridin kalbine yerleştiren, kullara Allah’ı, Allah’a da kulları sevdiren kişi olarak tanımlanmaktadır.

⁸ Zikirden sayı önemlidir. Sayının aza veya çok olması, ruhun manevi gelişimine ters etki etmesi bakımından sayıya riayet etmek gerekir. Tasavvuf terminolojisinde “vukuf-ı adedi” kavramı bu manaya itlak olunur.

⁹ Mehmed Çelebi'nin bu zikir türü Sühreverdi'nin tarif ettiği “zat zikri”ne benzer. “Bu (zat zikri) zikir, müşahede ve mükâşefe ile yapılan zikirdir. Zât-ı ilâhîyyenin zikrinden maksat da zikir nurunun kalbe bir cevher hâlinde yerleşmesidir.” (Sühreverdi, 713: 71a-b)

Mehmed Çelebi bir şeyhin kontrolüne gerek görmediği için rüyadan da bahsetmez. Çünkü rüyayı yorumlayacak bir şeyh olmayınca sâlikin gördüğü rüyanın sülûkta bir fonksiyonu kalmaz.

6. Tasavvufî düşüncede seyrin merhaleleri vardır. “Seyr ilallah”, “seyr fillah”, “seyr maallah” ve “seyr anillah” kavramlarıyla ortaya konulan bu merhaleler, sâlikin sülûku esnasında aşması gereken aşamalarıdır. (Aynî, 1985: 276-9; Kara, 1995: 210) Mehmed Çelebi bu merhalelerden de bahsetmez. Onun, bu merhalelerden bahsetmemesi sâlikin bu merhaleleri geçmemesi anlamına gelmez. Belki de Mehmed Çelebi, sâlikin bu merhaleleri geçtiğini bilmesinin gereksiz olduğunu düşünmektedir.

7. Mehmed Çelebi, sülûk anlayışı açıklarken “riyazet”ten bahsetmez. Buna mukabil mutasavvıfların bir kısmı nefse hakim olma yolunda riyazetin önemli olduğunu düşüncesine sahiptirler. Mutasavvıflar arasında riyazet konusunda olmasa bile az yemek az uyumak ve az konuşmak hususlarında görüş birliği oluşmuştur. (Kuşeyrî, 1993: 411)

Mehmed Çelebi'nin tarif ettiği sülûk anlayışının, sâliki kısa zamanda fenâ fillah makamına ulaştırarak maksadına vasıl edeceği kabul edilebilir. Ancak bu usulün sâlikin pratik hayatında bazı sıkıntılara yol açacağı da aşıkardır. Öncelikle mutasavvıfa arasında revaç bulan seyr u sülûk yöntemleri, sâliki sosyal hayatından koparmadan tedricî bir usulü öngörür. Kanaatimizce diğer mutasavvıfların sâliki maksadına çok hızlı bir süreçle ulaştırmayı tercih etmemelerinin sebebi bu düşüncedir. Mehmed Çelebi'nin öngördüğü şekilde çok kısa bir anda manevi makamları kat etmesi sâliki toplum nazarında bir tür “mezcub/deli” haline getirebilecektir. Bununla birlikte Mehmed Çelebi'nin önerdiği yöntemi “Bu delilikte de bir yöntem var.” paradoksuyla açıklayabiliriz.

SONUÇ

“Hakk'a vasıl olma” düşüncesi, mutasavvıfların aksa'l-gayesi durumundadır. Bu gayenin teşekkülü için mutasavvıflar, bir çok yollar ortaya koymuşlardır. Seyr u sülûk tabir olunan bu usuller, nefsanî ve ruhanî olmak üzere iki ana başlık altında katagorize edilebilir.

Mehmed Çelebi'in seyr u sülûk anlayışı, farklı ve orijinal bir düşünce olması bakımından önem arz etmektedir.

Mehmed Çelebi, “aşıkların seyr u sülûk yolu” olarak nitelediği kendisine has yeni bir metot ortaya koymuştur. Ona göre bilinen seyr u sülûk yollarının dışında ortaya konulan bu yol, yolların en kısası olan ve sâliki en kısa zamanda Hakk'a vuslata erdirebilecek bir yoldur.

KAYNAKÇA

- ANKARAVÎ İsmail, *Minhâcu'l-Fukarâ*, haz.: Saadettin Ekici, İnsan Yay., İstanbul 2005.
- ATEŞ Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ty.
- AYNÎ Mehmet Ali, *İslam Tasavvuf Tarihi*, Akabe Yay., İstanbul 1985.
- CAROLİNE Myss, *Ruhun Anatomisi*, çev.: Çağlayan Erendağ, İstanbul 2001.
- CARREL Alexis, *İnsan Denen Meçhul*, Yağmur Yay., İstanbul 1973.
- CEBECİOĞLU Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2005.
- DAĞISTANÎ Ömer Ziyaeddin, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, Seha Neşriyat, İstanbul 1986.
- EL-HIFNÎ Abdü'l-Münim, *Mevsûatü's-Süfiyye*, Mektebetü Medbûlî, 1. Baskı, Kahire 2003.
- EL-KÂŞÂNÎ Abdurrezzâk, *Mu'cemü İstilâhâtü's-Süfiyyeti*, tahk.: Abdu'l-Âl Şâhîn, Dâru'l-Menâr, Kahire 1992.
- EI-KAYSERÎ Dâvud, *Risâle fî İlmi't-Tasavvuf*, tahk.: Mehmet Bayraktar, AÜİFD, c. XXX, (s. 206-12).
- ERAYDIN Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2004.
- ER-RÂĞİB Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, tahk.: Safvân Adnân Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 1412.
- ET-TEHÂNEVÎ Muhammed Ali, *Mevsuatü Keşşâf-i İstilâhâtü'l-Funûni ve'l-Ulûm*, tahk.: Ali Dahruc, Abdullah el-Halidi, Mektebetü Lübnân, Beyrut 1992.
- HANÎ Muhammed b. Abdullah, *Âdâb*, çev.: Ali Hüsrevoğlu, İstanbul 1980.
- HEMEDÂNÎ Hâce Yusuf-i, *Hayat Nedir (Rutbetü'l-Hayat)*, çev.: Necdet Tosun, İnsan Yay., İstanbul 1998.
- İBN MANZÛR, *Lisânu'l-Arab*, tahk.: Muhammed Abdülvahhab vd., Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1417.
- KARA Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul 1995.
- KUŞEYRÎ Abdu'l-Kerim b. Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fî İlmi't-Tasavvuf*, Daru'l-Hayr, Beyrut 1993.
- MEHMED ÇELEBÎ, *Tarikatü'l-Ârifin*, (Divane Mehmed Çelebi, Afyon Mevlevihanesi Şeyhi içinde), haz.: Mustafa Çıpan, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., 2. Baskı, Konya 2002.
- MEVLÂNÂ Celâleddin Rumî, *Mesnevi*, çev.: Derya Örs, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2007.

- NEVREKOPLU Ahmed Rif'at Efendi, *Mu'inü'l-Mürîd*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2567, ty.
- NİCHOLSON Reynold, "Sülûk", *İA*, MEB Basımevi, 1979, c. XI, (s. 231-2).
- ÖZELSEL Michaela Mihriban, *Halvette 40 Gün*, Kaknüs Yay., İstanbul 2002.
- PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul 1983.
- SELVİ Dilaver, *Kuran ve Tasavvuf*, Şule Yay., İstanbul 1997.
- SHARAMEN S. Baginski vd, *El Kitabı*, İstanbul 2000.
- SÜHREVERDİ Şihabüddin Ebu Hafız Muhammed b. Ömer, *'Avârifü'l-Ma'ârif*, Süleymaniye Nafız Paşa, 428, h. 713.
- ŞİMŞEK Halil İbrahim, "İki Nakşibendî Müceddidinin Deveran Savunması-Mehmed Emin Tokâdî ve Müstakim-Zade Süleyman Sadedin Örneği", *İlmi Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf*, Ankara 2003, yıl: 4, sayı: 10, (s. 283-98).
- ŞİMŞEK Selami, "Son Dönem Rifai Şeyhlerinden Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi'nin Risale-i Tasavvuf Adlı Eseri", *İlmi Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf*, yıl: 7, sayı: 17, Ankara 2006, (s. 237-66).
- ULUDAĞ Süleyman, "Celvet", *TDVİA*, 1993, c. VII, (s. 273).
- , "Halvet Der-Encümen", *TDVİA*, 1997, c. XV, (s. 387-8).
- , "Halvet", *TDVİA*, 1997, c. XV, (s. 386-387).
- WILCOX Lynn, *Sufizm ve Psikoloji*, çev.: Orhan Düz, İnsan Yay., İstanbul 2003.
- YETİK Erhan, *İsmail Ankaravi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İşaret Yay., İstanbul 1992.
- YÖNETKEN Halil Bedi, "Kıyami Zikirler ve Türk Dini Dansları", *Tasavvuf Kitabı*, haz.: Cemil Çiftçi, Kitabevi, İstanbul 2003.

MEVLÂNA MÜZESİNDE BULUNAN MEVLEVİLERE ATFEDİLEN GİYSİLERİN MODEL VE KESİM TEKNİKLERİ AÇISINDA İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Arife Aktaş

*Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Giyim Üretim
Teknolojisi Bölümü*

ÖZET

Araştırmanın genel amacı; Konya Mevlâna Müzesinde bulunan Mevlevilere atfedilen giysilerin giyim teknikleri açısından incelemek, model ve kesim özelliklerini belirlemektir. Bu amaç kapsamında giysilerde kullanılan renk, kumaş özellikleri, beden, yaka, kol model ve kesim teknikleri incelenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma, mevcut durum ortaya konmaya çalışıldığında tarama (survey) modellen bir araştırmadır. Aynı zamanda literatür taraması yapılmış, konu ile ilgili kaynaklar ve süreli yayınlardan yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Konya ili Karatay İlçesi Mevlâna Müzesinde bulunan Mevlevilere atfedilen 1 hizmet tennuresi, 1 sema tennuresi, 1 destegül, 1 hırka, 1 elif-î-şalvar olmak üzere toplam 5 adet giysi ve tennüre ile kullanılan diğer unsurlar oluşturmaktadır.

Mevlevilere atfedilen giysilerin kalıpları giysi üzerinden kalıp elde etme tekniği ile birebir çıkarılmıştır. Birebir kalıpların yayın ve saklama zorluğu nedeni ile araştırmada yer alan giysilerin kalıp çizimleri aslma bağlı kalınarak küçültülmüş, her giysinin fotoğrafları çekilmiştir.

Giysilerin beden model ve kesim tekniğinde: Oyuntulu yakalardan “V” yakanın en çok kullanılan teknik olduğu görülmektedir. Beden kesiminde geniş kesimin daha çok tercih edildiği, bazı giysilerde yan ve omuz dikişi kullanılmadığı, kuplu ve parçalı model ve kesimin uygulandığı anlaşılmaktadır. Giysiler vücut hareketini engellemeyecek biçimde daha çok geniş kesim olarak hazırlanmıştır.

Tennüre ile kullanılan diğer unsurlardan “sikke” bir başlık türüdür. Bir diğer unsur ise tennurenin beline bağlanan “elif-î nemed” adı verilen kuşaktır.

İncelenen giysiler ve diğer unsurlar Mevlevi tarikatı ve dergâh giyimi hakkında önemli özellikler ortaya koymaktadır. Mevlâna Müzesinde bulunan Mevlevi giysilerinden bazıları günümüzde sema ederken kullanılan giysilerdir. Bu açıdan incelenen giysiler mevlevi giyim kuşam örnekleri hakkında bilgi vermeleri bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Mevlevilik, Tennure, Model ve Kesim.

ABSTRACT

The main goal of the study is to examine the clothes attributed to Mevlevi in Rumi Museum (Konya, Turkey) in terms of clothing techniques and to identify its models and the cutting techniques. For this purpose, body, collar, sleeve styles and cutting techniques, and also colors and fabrics features of the clothes are examined.

This is a survey-based research aimed to reveal the current status of aforementioned clothes. In this respect, the related literature is also reviewed.

Subjects of the research are the five clothes attributed to Mevlevi; a server's *tennure* (a sleeveless, wide-skirted dress), a whirler's *tennure*, a *destegül* (a short sleeved vest), a cardigan, an *elif-i şalvar* (a baggy trousers for men) and some other clothing elements used with *tennure* preserved in Rumi Museum, located at Karatay district in Konya-Turkey.

In this study, patterns of the clothes are collected from the originals by the 'making the pattern from clothing itself' method. Because of the difficulty in keeping and publishing the life-size pattern drawings, they are scaled to a smaller size by maintaining the original aspect ratio and each of the clothes is photographed.

It is understood that the most commonly used collar line in the clothes examined is the 'v collar', wide-cutting was mostly preferred for body cuts, some of the clothes are seamless at the shoulders and the sides, coupled and pieced models and cuttings were mainly preferred. Due to its wide cuttings, the clothes seem to be designed not to interrupt body movements. One of the clothing elements used with *tennure* is 'sikke' which is a kind of headgear. Another one is a belt for *tennure* called 'elif-i nemed'.

The clothes and the other clothing elements examined give us some of the important aspects of Mevlevi order and the dressing custom in dervish lodges. Some of the whirling clothing today have the same features with those preserved in Rumi Museum. In this aspect, the clothes examined in this study are important for being the examples of original Mevlevi clothing.

Keywords: Mevlevi Order, Tennure, Model and Cutting.

GİRİŞ

Mevlevilik; “Hz. Mevlâna’nın engin fikirlerini insanların yararına sunmak ve daha geniş kitlelere yaymak amacıyla oğlu Sultan Veled tarafından Mevlâna’nın öğretilerinden şaşmadan, Mevlâna’nın ölümünden sonra onun adına kurulan tarikatın adıdır (Aktaş, 2007, 16).

Babasının izinde ve meşrebinde bir oğul olan Sultan Veled, ömrünü Mevlâna’nın fikirlerini yaşatma hizmetine adanmış, Mevlevilik olarak adlandırılan tarikat, onun zamanında kurulmuş, belli bir sisteme ve disipline kavuşmuştur (Yeniterzi, 2007, 135).

Sultan Veled, tarikatı kurmakla yetinmemiş aynı zamanda açık üslubu ile babasının sözlerini açıklamış, Mevlevi sema’sına ayin şeklindeki düzeni vermiş, ayrıca Mevleviliği yaymak için birçok şehirlere seyahat etmiştir (Lermioğlu, 2002,44).

Mevlevilik; Mevlâna’dan sonra teşkilatlanıp bir tarikat haline gelmiştir. Bundan dolayı Mevlevilikte giyim kuşamın bir düzene girmesi daha sonra olmuştur (Atasoy, 2005, 104).

İlk Mevleviler giyimde kısmi olarak Mevlâna’yı taklit ettikleri gibi Selçuklu giyim tarzını da benimsemişlerdir (Çelebi,1957, 161).

Mevlevilerin en karakteristik giysilerini önce sikke, sonra tennûre denilen elbise ve deriş hırkası oluşturmaktadır (Çelebi,1957, 161). Ancak Konya Mevlâna Müzesinde saklanan, Mevlâna’ya ve oğlu Sultan Veled’e ait olduğu söylenen giysiler, Mevlevilerin son zamanlardaki giysilerinden tamamen farklıdır. Mevlevi ayin ve erkânından her birinin kimler tarafından ve nasıl tespit edildiği tam olarak belli olmadığından, giysilerin de son şeklini ne zaman aldığı bilinmemektedir (Duru, 1952, 151- 152).

Ancak Eski Mevlâna Müzesi Müdürü Mehmet Önder bu konu hakkında; “İlk zamanlarda yalnız hırka ve serpuş (başlık) ile tanınan Mevleviler, XVI. cı yüzyıldan itibaren dışarı, merasim ve ayin için ayrı ayrı giysiler tespit etmişlerdir” şeklinde bilgi vermektedir (1992, 123).

Sezgin; “ İlk zamanlarda hırka ve başlıkla tanınan Mevleviler 15. Yüzyıldan itibaren günlük giyimler, merasim görüşme giyimleri ve ayin sema giyimleri içinde görülmektedir” diyerek Mevlevi giysilerinin 15. Yüzyıldan itibaren sınıflandırılmaya başladığını vurgulamaktadır(1985,429).

Kaynaklarda Mevlevi giysileri hakkında net bir tarihlendirmeye rastlanmazken; Mevlâna zamanında insanlar üstlerinde ne varsa onunla sema ediyorlardı. Sema’nın Pir Adil

Çelebi (864- 1460) zamanında son şeklini aldığı belirtilmektedir. XV. Yüzyıldan itibaren sema günümüzdeki şeklini almış, sema'nın ayin haline dönüşmesi ve belirli kurallara bağlanması ile Mevleviler, giysilerini ayin (sema) ve günlük giysiler olmak üzere ayırmaya başlamışlardır. Bütün bunlara dayanılarak Mevlevi giysilerinin şekillenmesinin semanın kurallara bağlanmasıyla oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mevlevi giysisi denilince ilk önce sikke akla gelmektedir. Sikke Mevleviliğin sembolü olmuş bir başlıktır (Top, 2001, 151). Sikkeden başka Mevlevilerin kullandıkları ve ter emici manasına gelen Arakiyye vardır (Çelebi, 1957, 162). Arakiyye geceleri sikkenin yerine giyildiği gibi, henüz sikke giymeye hak kazanmamış dergâh canlarına giydirilirdi (Önder, 1992, 123).

Mevlevilerde çok önemli olan diğer bir giysi de sema yaparken giyilen tennûre'dir. Asıl tennûre içe giyilen kolsuz ve yakasız, göğse kadar önü açık, bel kısmı dar, etek kısmı geniş olan mevsime göre beyaz ve fıstık yeşili renkte bir entaridir. Tennûre'nin bel kısmına tığ bent denilen ince bir kuşak, bunun üstüne de Elifi nemed denilen üç metre uzunluğunda ve yedi sekiz parmak genişliğinde bir kuşak sarılmaktadır. Tennûre yalnız giyilmez, üstüne deste-gül denilen uzun kollu gömlek ile giyilmektedir. Deste-gül tennûre'nin renginde ve boyu bele kadardır. Bir de siyah renkte hizmet tennûresi denilen tennûre vardır ve günlük işlerde giyilmektedir (Çelebi, 1957, 163).

Şeyhler ve dedeler Elifi şalvar denilen yarım ağılı, bol bir pantolon ve yelek yerine de deste-gül, bunun üstüne de yakası haydari ("V" yaka) bir cübbe giyerler, bellerine de Elifi nemed sararlar. Matbah canları dışarı çıkarken tennûre'nin üzerine hırkalarını alırlar ve bazıları göğüslerine, kalplerinin tam üzerine ince ve kısa bir zincire bağlı, fındık büyüklüğünde renkli bir taş asarlar, buna habbe denirdi.

Mevleviler ayak giysisi olarak ökçeli ve ökçesiz mest ve kundura giyerlerdi (Duru, 1952, 150).

Mevlevi Şeyhi (Uzluk, 1957, 112).

Mevlevi Giysilerinin Temel Özellikleri

Mevleviler her toplumda kendilerine karşı hürmet edilecek şekilde temiz ve şık giyinirler, zarif ve kibar bir görüntü sergilerler, halleri ve tavırları ile hemen fark edilirlerdi. Mevlevilerde iç ve dış giysilerinin hiç birinde ilik-düğme olmaz, kapanacak yerler aynı kumaştan yapılan karşılıklı bağcıklar ile birbirine bağlanırdı (Top, 2001, 151).

İlik, yaka ve düğme, bir bağlanma ifadesinin ve dünya muhabbetinin işareti olarak kabul edildiği için kullanılmazdı. Çünkü Mevlevi'nin giysisi kefeni, mezar taşını ve mezarı hatırlatmakta, dikiş ise zorunluluktan kullanılmaktadır (Özönder, 2006, 14).

Mevlevi Giysilerinin Sınıflandırılması

Mevlevi giysilerini; tören (ayin) giysileri ve günlük giysiler olarak sınıflandırmak mümkündür:

Tören (ayin) giysileri;

1. Sema tennûresi
2. Deste- Gül
3. Elif-i Nemed
4. Tören Hırkası
5. Sikke

Günlük Giysiler;

1. Hizmet Tennûresi
2. Kuşak
3. Destegül
4. Elif-i Şalvar
5. Hırka

Mevlana Müzesinde Mevlevilere Atfedilen Giysilerin Kumaş, Renk, Model Ve Kesim Teknikleri

Semâ Tennûresi

Sema tennûresi; Sema yapmaya hak kazanmış dervişin özel izinle giymeye başladığı, Sema törenlerinde giydiği tennûredir (Özönder, 2006, 44).

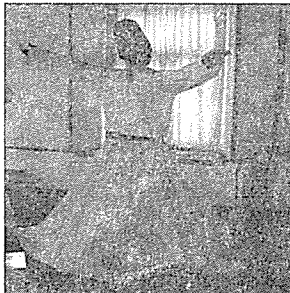
Sema tennûresi şöyle de tanımlanabilir; “V” yakalı, kolsuz, bele kadar vücuda oturan, etek ucu çok geniş, boyu ayak bileğinden aşağıda, genellikle beyaz renkte, semazenler tarafından giyilen elbise (entari) (Aktaş, 2007, 24).

Tennûre eskiden pamuklu kumaştan yapılırken, günümüzde daha ince sentetik karışımli kumaşlardan hazırlanmaktadır. Bu tennûre'nin ağırlığını yarı yarıya azaltmıştır. Tennûrenin hafif olması kolay dönmeyi sağladığından semazenlerce tercih edilmektedir (Yöndemli, 1997, 48).

Sema tennûresinde daha çok beyaz renk tercih edilirken, yeşil, kırmızı (al), pembe ve mavi renkte olanları da vardır. (Duru, 2007, 126).

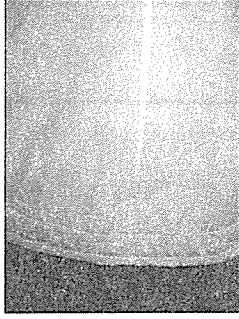
Mevlana Müzesinde İncelenen sema tennûresinde; beyaz renkte alpaka kumaş kullanılmıştır. Giysinin model ve kesiminde “V” yaka, sıfır kollu (kolsuz), ön ve arka bedende, kol altından başlayan ön ve arka ortasına paralel etek ucuna kadar düz inen kuplu kesim uygulanmıştır.

Ön ve arka ortası kumaş katı olarak kesilmiş ve omuz dikişsiz tasarlanmıştır. Ön ve arka beden yan parça etek ucuna doğru çok açılımlı, yan dikişli, etek ucunda üçgen ekli olarak düşünülmüştür. Giysinin bedeni normal genişlikte, etek ucu çok açılımlı ve boyu bilek hizasının biraz altında olarak uygulanmıştır. Giysinin etek ucuna 10 cm genişliğinde keçe geçirilmiştir. Bu keçe sema sırasında eteğin rüzgârla dolarak açılmasını sağlamakta, denge ve ahengin oluşmasına yardım etmektedir (Özönder, 2006, 44).

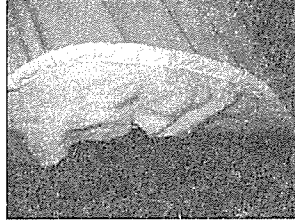

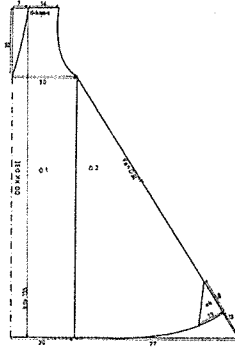
Fotoğraf 1: Mevlâna Müzesi'nden Sema Tennuresi (Aktaş 2007:66).

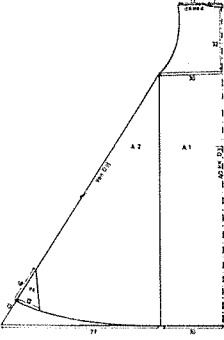
Fotoğraf 2: Mevlâna Müzesi'nden Sema Tennuresi'nin Etek Ucu Detayı (Aktaş, 2007: 67).

Fotoğraf 3: Mevlâna Müzesi'nden Sema Tennuresi'nin Etek Ucu İç Detayı (Aktaş, 2007: 67).

Çizim 1: Sema Tennuresinin Ön Beden Kalıp Çizimi (Aktaş, 2007: 68-69).

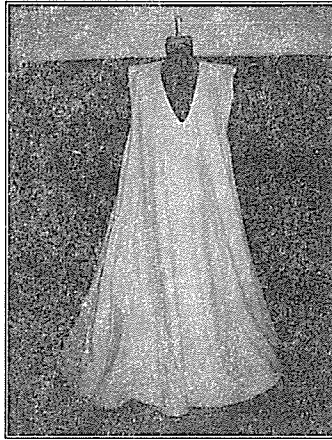

Çizim 2: Sema Tennuresinin Arka Beden Kalıp Çizimi (Aktaş, 2007: 68-69).

Tennûre'nin açılması kalıp, kesim ve dikimiyle yakından ilgilidir. Tennûredeki kesim-dikim farkı veya uzunluk kısalık gibi durumlar, birkaç santimetre dahi olsa, sernazenin yalpalamasına sebep olmaktadır (Yöndemli, 1997,47- 48).

Makbul olan sema, dönerken fazla hızlanmadan eteğin üç pilili şekil alması ile yapılan sema'dır (Top, 2001, 154).

Hızlı dönüşlerde sahan kapağı gibi açılan tennûre'nin eteklerinin şemsiye gibi açılmasına "tennûre açmak" (tennûre-güşa), tennûrenin üstüne deste-gül giyilmezse "dal tennûre" denilmektedir. (Çıpan, 2002, 178).

Fotoğraf 4: Dal tennûre (Aktaş, 2007, 29).

(Nadir Karnbüyük'e ait)

Deste-gül (Gömlek)

“Deste-gül” , taze, güzel görünüşlü ilkbahar güllerinden oluşan demet anlamına gelmektedir (El – İstanbul, 2002,129). Tennûre'nin üstüne giyilen, yakasız, kolları bedenden düz çıkan dar ve uzun, boyu bele kadar gelen bir gömlektir(Yağmur, 2005, 391).

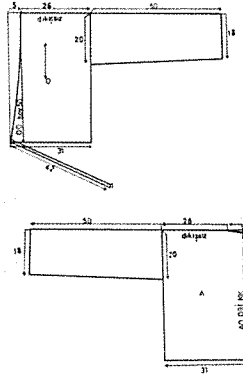
Deste-gül şöyle de ifade edilebilir; “V” yakalı, uzun takma kolları, beden genişliğinde, kuruvaze kapanmalı, kapanması sağ kapanma payının etek ucuna dikilen 1cm genişliğinde bağcığın Elifi nemed'in (kuşak) içine yerleştirilerek sağlanan, sol kapanma payı serbest kalan, boyu bel hizasında gömlektir (Aktaş, 2007: 31).

Fotoğraf 5: Mevlâna Müzesi'nden Deste-gül (Gömlek) (Aktaş2007:74).

Mevlana Müzesinde İncelenen Deste-gül, beyaz renkte alpaka kumaştan dikilmiştir. Kuruvaze kapamalı düşünülen giysinin yakası kapanma sağlandığında “V” yaka oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Giyside takma kimono kol uygulanmış, normal genişlikte ve kol ağzına doğru hafif daralan uzun kol düşünülmüştür.

Ön ve arka bedende, kol altından aşağıya doğru düz inen yan dikişli kesim uygulanmıştır. Arka beden kumaş katı olarak tasarlanmış, ön ve arka beden beraber kesilmiş ve omuz dikişi uygulanmamıştır. Giysinin bedeni normal genişlikte, etek ucu beden genişliğinde, boy bel hizasında tasarlanmıştır. Kapanma sol beden beden sağ beden üzerine kapanarak ve sağ beden etek ucundaki bağ ile sağlanmıştır.

Çizim 3: Deste-gül (Gömlek) Ön ve Arka Beden Kalıp Çizimi (Aktaş, 2007: 75).

Tören Hırkası

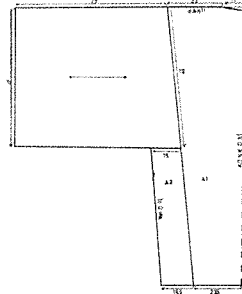
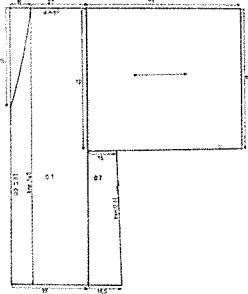
Tören hırkası anlamında “resm” hırkası da denen bu üst giyim, kolları yetmiş santimetre genişlikte ve bir metreyi geçen uzunlukta, önü açık ve yakasız bir giysidir (w.w.w.semazen.com.13.04.2012).

Tören hırkası, şöyle de tanımlanabilir; “V” yakanın ön ortası ile birleşen yeri kavisli, ön ortası açık, bedeni geniş, kuptan çıkan çok geniş kimono kollu, boyu ayak bileğinden aşağıda ve genellikle siyah renkte dikilen tören giysisidir(Aktaş,2007,33).

Mevlana Müzesinde İncelenen Hırkada siyah renkte alpaka kumaş kullanılmıştır. Giysinin yaka kesiminde “V” yaka düşünülmüştür. Kuptan çıkan çok geniş, düşük takılmış kimono kol tasarlanmış ve kol ağzına doğru 2cm daralarak gelen uzun kol uygulanmıştır. Ön bedene, omuz genişliğinden başlayan etek ucuna kadar düz inen, ön ortasına paralel kuplu kesim kullanılmıştır. Arka bedende de aynı yerden başlayan etek ucunda arka ortasına doğru yaklaşan eğimli kup kesimi tasarlanmıştır. Kol altından başlayan, kuplar ile birleşen, yan parça düşünülmüş ve yan parçanın yanı dikişsiz olarak kesilmiştir. Omuzlara dikişli kesim uygulanmış, giysinin boyu bilek hizasında etek ucuna doğru hafif açılımlı ve bedeni çok geniş olarak tasarlanmıştır.

Fotoğraf 6: Mevlâna Müzesi'nden Tören Hırkası (Aktaş,2007,54).

Çizim 4: Tören Hırkası Ön ve Arka Beden Kalıp Çizimi (Aktaş, 2007: 55- 56).

Mevlevilikte “hırka” tören ile giydirilmektedir. “ Hırka giydirme” adı verilen bu törende, hücre çilesini tamamlayan derviş hizmet süresi bittiğinde şeyh’e biat etmekte ve şeyh tarafından dua ve törenle hırkası giydirilmektedir. Gündelik sıradan hayatın ilerisine adım attıracak bir gücün sembolü olan hırka, nefisle yapılacak mücadelede sırta alınan zırh görevi görmektedir (Çıpan, 2002, 170).

Bu özel giysiyi dervişler, kollarını giymeden omuzlarına almakta, önünü içerden tutup kavuşturarak bir cübbe gibi bürünmektedirler. Kolların giyilmemesi bir gelenektir. Ancak, namazlarda, bayramlarda ve törenlerde giyilmesi gerekmektedir. Bu gelenek dervişler için geçerlidir, Şeyh efendiler hırkalarının kollarını her zaman giymektedirler. Hırka giyildiği zaman, başta sikke'nin mutlaka bulunması gerekmektedir (Özönder, 2006, 33-34).

Mevlevi'nin hırkası mezar'ı, tennüresi kefen'i, sikkesi de mezar taşıni sembolize etmektedir. Hırkayı sema yaparken çıkarmak, dünyadan bütün dünyevi işlerden soyunmak demektir (İnançer, 2006, 39).

Dervişlerin; bir de dışarı hırkası vardır. Yakasız, kolları genişçe ve düzdür. Resmi görevde olunmadığı zaman ve dışarı çıkarken giyilmektedir (Özönder, 2006, 34).

Dervişlerin dışarı hırkası; entari üzerine giyilir ve boyu uzundur. Astar ile kumaş arasına pamuk döşenerek dikilmektedir (Oral, 1962, 17).

Dışarı Hırkası, şöyle de ifade edilebilir; dış giyim üzerine giyilen, ön ortası açık veya kapanmalı, uzun kollu, oyuntulu yaka ya da takma yakalı, astar ile kumaş arasına pamuk yerleştirilerek kapitone (yorganlama) yapılan, boyu diz altı ve bilek arasında değişen uzunluklarda üst giysidir. Daha çok Mevlevi dedeleri tarafından giyilen bu hırkalar soğuk havalar için tercih edilmektedir.

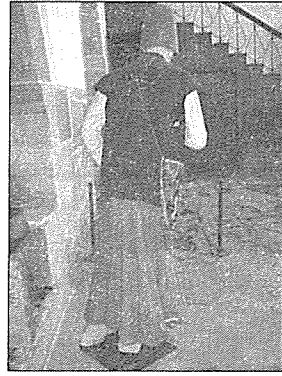
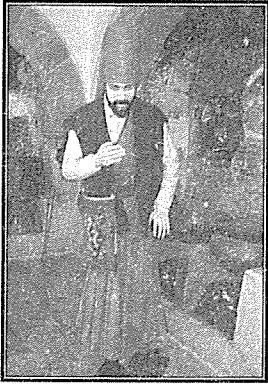
Hizmet Tennüresi

Dergâh hizmeti ile görevli canların, çile yapanların ve pazarcı dedelerin giymek zorunda oldukları tennüredir (Önder, 1992, 126).

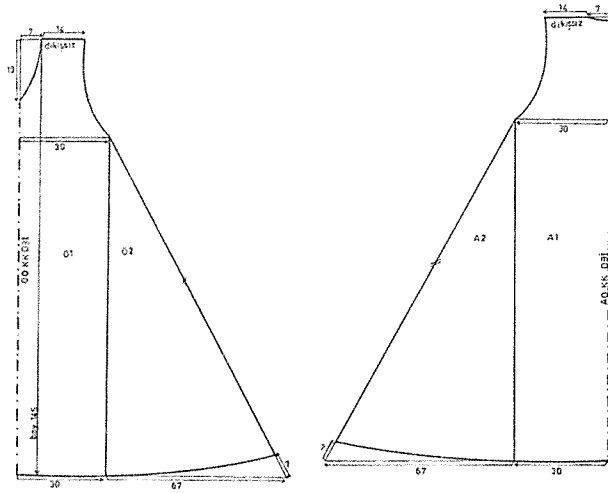
Yalnız iç hizmetler sırasında matbah canları tarafından giyilmektedir. Canlar dışarı çıkacakları zaman üzerlerine deste-gül almakta, bellerine de hizmete soyunmuş olduklarını göstermek için pazarcı maşası denilen bir maşa sokmaktadırlar (Top, 2001,153).

Hizmet tennüresi şöyle de tanımlanabilir; “V” yakalı, kolsuz, bele kadar vücuda oturan, etek ucu geniş, boyu baldır ile ayak bileği arasında, genellikle koyu renkte, hizmet ederken matbah canları tarafından giyilen elbise (entari) (Aktaş,2007,30).

Mevlana Müzesinde İncelenen hizmet tennuresinde; pamuklu, yeşil renk kumaş kullanılmıştır. Giysinin model ve kesiminde; “V” yaka, sıfır kol (kolsuz), ön ve arka bedende, kol altından başlayan ön ve arka ortasına paralel etek ucuna kadar düz inen kuplu kesim uygulanmıştır. Ön ve arka ortası kumaş katı olarak tasarlanmış omuz dikişi uygulanmamıştır. Ön ve arka beden yan parça etek ucuna doğru çok açılımlı, yan dikişli düşünülmüş, giysinin bedeni normal genişlikte, etek ucuna doğru çok açılımlı ve boyu baldır ile bilek arasında olarak tasarlanmıştır. Etek ucuna 3cm genişliğinde keçe geçirilmiştir.

Fotoğraf 7: Mevlâna Müzesi'nden Hizmet Tennüresi, Haydariye'lerin kullandıkları yelek ve pazarcı maşası (Aktaş, 2007:79).

Çizim 5: Hizmet Tennuresi Ön ve Arka Beden Kalıp Çizimi (Aktaş, 2007: 82- 83).

Elif-î-Şalvar

Türklerde “üm” adı verilen şalvar üst kısmı bol, büzgülü, paçaları ayrı ve genişçe dikilmiş giysi olarak tanımlanmaktadır (Süslü, 1989, 163).

Mevlevilerin giydiği Őalvarlar zamanın giyiminden farklı olmamakla beraber, yarım ağlı, dar paçalalı ve siyah renk kumaştan yapılanlar daha çok tercih edilmektedir. (Önder, 1992, 128).

Elif-i Şalvar ise, ũst kısmı pantolondan geniŐŐe, asıl Őalvardan dar olup aç kısmı da tamamen derli topludur (Cremers,1976,7654).

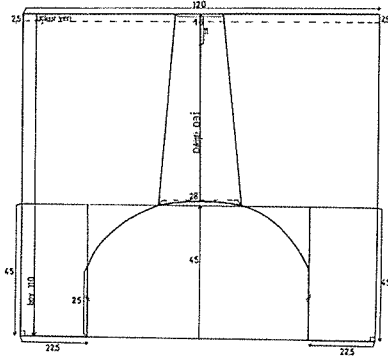
Elif-i Şalvar, Őoyle de ifade edilebilir; geniş kesimli, paçası dar, ağı dizin biraz aşağısında, beli uŐkur ile bũzũlen, boyu ayak bileğinde, genellikle siyah renkte giysidir (Aktaş, 2007:35).

Fotoğraf 8: Mevlána Mũzesi'nden Elif-i Şalvar (Aktaş,2007,36).

Mevlana Mũzesinde İncelenen Şalvarda siyah renkte alpaka kumaş kullanılmıştır. Giysinın model ve kesimi; beli oldukÇa geniş, ũn ortası dikişli, belden başlayan ağa doğru genişleyen eğimli kuplu (ekli), ağı dizin biraz aşağısında, paçalara dar kesim uygulanmış ve giysinın boyu bilek hizasında dũŐũnmũŐtũr.

Çizim 6: Elif-i Şalvar Kalıp Çizimi (Aktaş,2007,62).

Şeyhler ve dedeler elif-i şalvar giydikleri halde, matbah canları şalvar giymezlerdi (Duru, 1952, 150). Rahat ve kullanışlı olduğu için Mevlevilerce tercih edilen şalvar günümüze kadar kullanılmış ve hala kullanılmaktadır.

Tennûre İle Kullanılan Diğer Unsurlar

Elif-î Nemed

Şalvarın, tennûrenin üzerinden bele kuşatılan bir tür kemerdir. (Özönder, 2006,39). Ucu sivri ve uzun olduğu için arap harfinden elife benzetilmiştir (Çıpan,2002,170). Tennûrenin bel kısmına önce tığ bend denilen ince bir kuşak, bunun üstüne de Elif-î Nemed denilen üç metre uzunluğunda kuşak bağlanmaktadır (Çelebi, 1957, 163).

Elif-î Nemed 8-10 cm genişliğinde ince keçe veya kalın kumaştan kesilerek üzerine ince bir kumaş geçirilerek yapılmaktadır (Önder, 1957, 12). Günümüzde ise keçe yerine elyaf kullanılmakta, üzeri de siyah renk kumaş ile kaplanmaktadır. Eskiden renkli şal kumaştan yapılan kuşak yaklaşık 2 metre uzunluğundadır (Karnıbüyük, 14/ 02/ 2007 tarihli görüşme) (Aktaş,2007, 43).

Mevlana Müzesinde İncelenen tennurenin belinde renkli şal kumaştan Elif-î Nemed kullanıldığı görülmektedir.

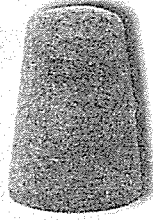

Fotoğraf 9: Elif-i Nemed (Aktaş,2007,43).

Sikke

Mevlevi dervişlerinin giydiği devett y  renğinde keçe k lahm adıdır (Koçu, 1969, 205).

Sikke, şöyle de tanımlanabilir; açık kahverengi tonlarında, keçeden yekpare olarak yapılan, 40 ile 50 cm. boyunda, baş çevresinden yukarı doğru hafif daralan, Mevlevilerce giymeye hak kazanan kişilerin giyebileceği başlık.

Sikke (Dal Sikke)

( z nder, 2006, 17).

Damga, alamet anlamına gelen “sikke” Mevl na yolunda olmanın, Mevl na’ya mensup bulunmanın göstergesi olduğu için “Mevlevi külahı” olarak anılmaktadır (Gölpınarlı, 2006, 52).

 zerine, destar denilen herhangi bir sargı sarılmamış, yalın haldeki sikkelere “ dal sikke” adı verilmektedir. Bunu daha çok Mevleviliğe ilgi, sevgi ve yakınlık duyan veya henüz dede olmamış dervişler giymektedirler ( z nder, 2006, 18). Ancak günümüzde destar sarılmamış dal sikkelere kısaca sikke denilmektedir.

Konya Mevlâna Müzesinde Mevlâna'nın ve Mevlevî mezarlarının başuçlarındaki sikkeler sivri ve koniye yakın bir şekilde olduğu halde, son zamanlarda yapılan ve giyilen sikkeler silindirik şeklindedir. Önceleri tek kat keçeden yapılırken, sonraları iç içe iki kat keçeden yapılmaya başlamıştır. 40 -50 cm. uzunluğunda, çapları 16-20 cm. ağırlıkları 150-250 gram'dır. Koyu veya açık kahverengi, sarımtırak veya beyaz renkli tiftik ve deve yünü keçelerden özel tezgâhlarda yapılmaktadır (Önder, 1957, 8).

Arakkiye

Yün veya tiftikten dögülerek yapılmış ince keçe kumaş anlamındaki arakkiye Mevlevilerce bir başlık türüdür (Arseven, 1950, 94). Ter emen anlamına da gelen bu kelime, beyaz ve dövme yünden yapılmış, sikke kadar uzun olmayan bir başlıktır. Semaya başlamamış matbah canları, çocuklar ve kadınlar arakkiye giyerlerdi (Gölpmarlı, 1963, 427). Ayrıca Mevlevî dervişleri gece yatarken de arakkiye giyerlerdi. Mevlâna müzesinde, Mevlâna'ya ait olduğu kaydedilen, devetüyü keçeden yapılmış bir adet arakkiye vardır (Önder,1974,8).

Fotoğraf 10: Mevlâna Müzesi'nden Mevlâna'ya atfedilen arakkiye (Aktaş,2007,50).

Papuçlar

Mevlevilerde papuçlar ayrı bir özellik göstermez. Zamanın ayak giysisine göre potin, lapçin, mest ve iskarpin giymişlerdir (Önder, 1957, 14). Ayak giysisinde önceleri sarı renk tercih edilmiş ancak diğer renkler de kullanılmıştır(Özönder, 2006, 51).

“Mevleviler Kırmızı papuçlarını çıkarırlar, toprak zemindeki ince örtü üzerinde, çıplak ayakla sema ederlerdi“ (Hamdi Bey, 1873, 27). Bu ifadende anlaşılacağı üzere Mevleviler değişik renkte papuç giymişler ve çıplak ayakla sema etmişlerdir. Mevlâna'nın torunlarından Celalettin çelebi de “sema çıplak ayakla yapılırdı” demiştir. Sonraları beyaz renk yün çorapla ve 1960'lı yıllardan sonra ise çorap mest ile sema edilmeye başlanmıştır (Erol, 1996,129).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevlana Müzesinde Araştırma kapsamında İncelenen Mevlevilere ait 5 adet giyside daha çok alpaka kumaş kullanıldığı anlaşılmaktadır. Alpaka, 20. Yüzyılın ikinci yarısında üretilmeye başlanan bir kumaştır. Bu durum günümüzde sentetik elyafı kumaşların kullanımının artması ve alpakanın kullanışlı olması ile açıklanabilir. Ekonomik ve az buruşan bir kumaş olmasından dolayı da günümüzde Mevlevilerce tercih edilen kumaş türüdür. Hizmet tennuresinde ise pamuklu kumaş tercih edildiği inceleme sonucunda anlaşılmaktadır. Kumaş tercihi hizmet eden dervişin giysi rahatlığı düşünülerek yapılmış olabilir.

Mevlevilere ait giysilerde astar kullanılmadığı görülmektedir. Astar kullanılmaması, sema ederken kullanım kolaylığı sağlaması, hizmet ederken ise giysinin çok kirlenip sık yıkanması ve çabuk kurumasının gerekliliği nedenlerinden kaynaklanıyor olabilir.

Mevlevilere ait giysilerde ilik düğme kullanılmadığı görülmektedir. Özönder; İlik, ve düğmenin, bir bağlanma ifadesinin ve dünya muhabbetinin işareti olarak kabul edildiği için kullanılmadığını belirtmektedir (2006, 14).

İncelenen giysilerde beyaz, yeşil, siyah renkler tercih edildiği görülmektedir. Mevlevilikte sadelik esas alındığından bu renkler tercih edilmiş olabilir.

Mevlevi giysilerinin model ve kesim tekniklerinde ise giysi cinsine göre şu özellikler uygulanmıştır. Sema ve hizmet tennurelerinde; kol altlarından etek ucuna doğru düz inen kuplu ve yan dikişsiz model ve kesim tekniği uygulandığı ortaya çıkmaktadır. Deste-gülde ise düz beden kesimi uygulandığı görülmektedir. Tören Hırkasının bedeni çok geniş, ön beden omuz genişliğinde düz inen kuplu arka beden etek ucuna doğru eğimli kuplu ve yan dikişsiz model ve kesim tekniği uygulandığı görülmektedir. Farklı özellik olarak Mevlevi hırkasının arka bedeninde eğimli kup kullanılması kumaşın yeterli olmaması ile ilgili olabilir.

İncelenen giysilerin omuz kesiminde; dikişsiz omuz kesim tekniği en çok uygulanan kesim tekniğidir. Dikişli omuz kesiminin tören hırkasında uygulandığı görülmektedir. Omuz kesiminde dikişsiz kesim tekniğinin giysilerde ortak özellik olarak kullanılması, uygulanan kol kesimi ile ilgili olabileceği gibi kesimde kolaylık sağlaması ve kumaşın ekonomik kullanılması da düşünülmüş olabilir.

Mevlevilere ait giysilerden tennûre ve hizmet tennûresinde etek ucu çok açılımlı model ve kesim uygulanmıştır. Sema da kullanılan tennûrenin şemsiye gibi açılması esas olduğundan bu kesim tercih edilmiş olabilir. Hizmet tennûresinin etek ucunun ise sema tennûresinden daha az açılımlı tasarlandığı ortaya çıkmaktadır. Hizmet sırasında hareket rahatlığı düşünülerek bu kesimin uygulandığı düşünülebilir. Tennûre üzerine giyilen deste-gül, beden genişliğinde düşünülmüştür. Bunun nedeni giysi boyu ile ilgili olabileceği gibi geniş etekli bir giysi üzerine giyileceği için estetik bir görünüm sağlanması düşünülmüş olabilir.

Mevlevilere ait giysilerde genel olarak uzun boy tercih edildiği görülmektedir. Günlük giysi olarak kullanılan hizmet tennûresi boyunun baldır ile ayak bileği arasında, sema tennûresinin ise ayak bileğinden biraz aşağıda olduğu görülmektedir. Hizmet tennûresinin günlük işlerde giyilmesi nedeni ile boyunun daha kısa, sema tennûresinin ise dönerken bacakların görünmemesi amacıyla daha uzun düşünülmüş olabilir. Deste-gül de boy bel hizasında, Elif-i şalvarda bilekte tasarlanmıştır.

Giysi cinslerine göre farklı boyların uygulandığı, inceleme sonucunda anlaşılmaktadır. Her giysi cinsinin farklı amaçla kullanılması giysilerde boy çeşitliğine sebep olmuş olabilir.

Mevlevilere ait giysilerde oyuntulu yakalardan “V” yakanın tercih edildiği anlaşılmaktadır. Mevlevilerin sade giyinmekten hoşlanmaları ve “V” yakanın kullanım kolaylığı bu yakanın tercihinde etkili olmuş olabilir.

İncelenen giysilerden tennûre ve hizmet tennûresinde kolsuz, model ve kesim tekniği uygulandığı, deste-gülde takma kimono kol uygulanmış, normal genişlikte ve kol ağzına doğru hafif daralan uzun kol düşünülmüştür.

Tören hırkasında ise kuptan çıkan çok geniş, düşük takılmış kimono kol tasarlanmış ve kol ağzına doğru 2cm daralarak gelen uzun kol uygulanmıştır. Hırkanın üst giysi olması nedeni ile uzun kol tercih edilmiş olabilir.

Kapanmasız model ve kesimin daha çok hırkalarda ve Mevlevilere ait sema ve hizmet tennuresinde uygulandığı anlaşılmaktadır. Deste-gülde ise sol beden beden sağ beden üzerine kapanarak ve sağ beden etek ucundaki bağ ile kapanma sağlanmıştır. Deste-gülde bu uygulama sema esnasında ön ortasının açılmasını önlemek amaçlı olabilir.

Diğer giysi cinslerinden vücudun alt kısmına giyilmesinden dolayı farklılık gösteren Elif-i şalvarın model ve kesiminde beli oldukça geniş, ön ortası dikişli, belden başlayan ağa doğru genişleyen eğimli kuplu (ekli), ağı dizin biraz aşağısında, paçalara dar kesim uygulanmış ve giysinin boyu bilek hizasında düşünülmüştür.

Mevlâna'nın ölümünden sonra, oğlu Sultan Veled, Çelebi Hüsameddin ve Ulu Arif Çelebilerin azimli çalışmaları ile bir tarikat olarak gelişen ve yayılan Mevlevilik zaman geçtikçe giyim-kuşamda da yenilik yapmış; diğer meslek ve tarikatlardan ayrı, fakat onların da etkisi altında kalarak özel bir giyim şekli ortaya koymuştur (Önder, 1957, 7-8).

Anadolu Selçuklu dönemi, Mevlananın giyimi ve sonraki dönem giysilerinden izler taşıdığı anlaşılan mevlevi giysileri bu açıdan önem arz etmektedir. Mevlâna Müzesinde bulunan Mevlevi giysilerinden bazıları günümüzde sema ederken kullanılan giysilerdir. Zamanla yok olmakla karşı karşıya olan kültür mirası bu giysiler; belgelenmeli, günümüz kuşağı ve gelecek kuşaklara tanıtılmalı, onların yararlanabileceği bir kaynak oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Arife (2007), "Mevlâna Müzesinde Bulunan Mevlevi Giysilerinin ve Mevlâna'ya Atfedilen Giysilerin Giyim Sanat Dalı Açısından İncelenmesi" **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, s. 16, Konya.

Atasoy, Nurhan, **Derviş Çeyizi Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi**, Ankara: 2005.

Arseven, Celal, Esad, **Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul: 1950.

Bey, Osman Hamdi, Mariede Launay, **1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniyye**, Çeviren: Erol Üyepazarcı, İstanbul: 1873.

Cremers, Wolfgang İbrahim, **Türk Folklor Araştırmaları**, Sayı:322, Cilt: 16, İstanbul: 1976.

Çelebi, Asaf, Halet, **Mevlâna ve Mevlevilik**, İstanbul: 1957.

Çıpan, Mustafa, “Mevlevilik Terimleri”, **Konya’dan Dünya’ya Mevlâna ve Mevlevilik**, Konya: 2002.

Duru, Muhittin Celal, **Tarihi Simalardan Mevlevi**, İstanbul: 1952.

Duru, Necip, Fazıl, “Şair Muhayyilesinde Mevlevi Kisvesi”, **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Mevlâna Özel Sayısı, Sayı: 3, Konya: 2007.

Erol, Erdoğan, “Mevlevilikte Çorap Mest” **Selçuk Üniversitesi 8. Milli Mevlâna Kongresi**, 6-7 Mayıs, Konya: 1996.

Gölpınarlı, Abdülbâki, **Mevlevi Adâb ve Erkânı**, İstanbul: 2006.

Gölpınarlı, Abdülbâki, **Mevlevi, Adâb ve Erkânı**, İstanbul: 1963.

Lermioğlu, Ayten, “Mevlâna’nın Çevresindeki Şahsiyetler”, **Konya’dan Dünya’ya Mevlâna ve Mevlevilik**, Konya: 2002.

Koçu, Reşat, Ekrem, **Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**, Ankara: 1969.

Oral, M. Zeki, “Selçukilerde Giyim Eşyası”, **Türk Etnografya Dergisi**, Ankara: 1962.

Önder, Mehmet, “Mevlâna’nın Giyim Şekli Ve Elbiseleri” **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: III – IV, Ankara: 1957.

Önder, Mehmet, “Mevlâna’nın ve Mevlevilerin Kıyafeti”, **Anıt, Tarih, Folklor ve Arkeoloji Mecmuası**, Nisan, Sayı: 20-21, Cilt: 2, Konya: 1957.

Önder, Mehmet, “Mevlâna Müzesinde Bulanan Mevlâna’nın Elbiseleri Üzerine Bir Araştırma”, **Türk Etnografya Dergisi**, Cilt: 3, Ankara: 1974.

Önder, Mehmet, **Yüz Yıllar Boyunca Mevlevilik**, Ankara: 1992.

Özönder, Hasan, **Tarihi Boyunca Mevlevi Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları**, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Konya: 2006.

Sezgin, “Mualla, Mevlâna’nın ve Mevlevilerin Giysilerinin Modernizasyonu” **Selçuk Üniversitesi 1. Milli Mevlâna Kongresi**, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 3-4 Mayıs, Konya: 1985.

Top, Hüseyin, **Mevlevi Usul ve Adabı**, İstanbul: 2001.

Uzluk, Şahabettin, **Mevlevilikte Resim Resimde Mevleviler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1957.

Uzluk, Şahabettin, **Mevlâna’nın Ressamları**, Ankara: Tarihsiz.

Yağmur, Sinan, **Tennûre ve Ateş**, Konya: 2005.

Yeniterzi, Emine, **Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna**, Konya: 2007.

Yöndemli, Fuat, **Mevlevilikte Sema Eğitimi**, Ankara: 1997.

w.w.semazen.com, 13.04.2012.

Kaynak Kişi Künyesi:

Adı – Soyadı: Nadir Karnıbüyük.

Doğum Yeri : Konya.

Doğum Tarihi: 1958.

Öğrenim Durumu: Lise Mezunu.

Mesleği : Ticaretle uğraşmakta.

Mevlevilik ile ilgisi: Postnişin (Postta oturan makam sahibi olan şeyh).

Açık Adresi : Furkan Dede Cad. Furkan Apt. Kat:4 No:8 Meram / Konya.

İNANÇ TURİZMİNDE MEVLEVİHANELERİN YERİ

Yrd. Doç. Dr. Asuman Pekyaman

Afyon Kocatepe Üniversitesi

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu ilk günden itibaren, bir dine ait olma ihtiyacı hissetmiştir. İnsanoğlunun Dünya üzerinde var oluş tarihine bakıldığında birçok değişik din ve inanç grupları ortaya çıkmaktadır. Böylece kutsal yerler insanoğlu tarafından kitlesel hareketler ile ziyaret edilmiştir. Bu hareketler sonucunda alternatif bir turizm olgusu yani “inanç turizmi” doğmuştur (Güzel, 2010). İnsanlar dini gerekleri yerine getirmek, günahlarından arınmak, şükranlarını sunmak, manevi ve sosyal üstünlük sağlamak, konferanslar ve dini toplantılar gerçekleştirmek gibi dini nedenler ile turistik gezi ve ziyaretlerde bulunmaktadır. Ülkemiz de dini değerler taşıyan ve kutsal kabul edilen destinasyonlara ve mekânlara sahiptir.

Anadolu'da, inanç turizmi için Müslümanlık (Topkapı Sarayı'nda “Kutsal Emanetler”, Eyüp Sultan Camisi, Süleymaniye Camisi, Edirne'de Selimiye Camisi, Konya'da Mevlana Türbesi vb.), Hıristiyanlık (Efes, İznik, Antakya, İstanbul vb.) ve Museviliğe (Şanlıurfa, Hatay) ait önemli ziyaret merkezleri vardır (Tapur, 2009: 477). Bu bağlamda ülkemizde yer alan Mevlevihaneler inanç turizmi kapsamında değerlendirilecektir.

İNANÇ TURİZMİ

İnanç turizminin başlangıcı ve inanç turizmine bağlı olarak kutsal yerlere hacılık ziyareti yapma fikri de uzun zaman öncesine dayanmaktadır. Türkiye'de inanç turizmine yönelik çalışmalar 1995 yılında başlamış ve 1995-1998 yılları arasında yabancı tur operatörü, basın mensubu, din adamı ve ilgili uzman kişilerin katılımıyla "inanç turizmi" turları gerçekleştirilmiştir (Tapur, 2009: 477). Din ve turizm arasındaki ilişkiye bakıldığında bir tarafta din, inanç ve ruhsal arayış gibi sebeplerle ortaya çıkan kutsal hacılık, diğer tarafta da kişisel veya ruhsal ihtiyaçları nedeniyle turizme yönelen genel turist bulunmaktadır. Hatta inanç turizmine katılan bazı kişiler turisten daha ziyade hacı olabileceği gibi, bazıları da hacıdan ziyade turist olabilirler (Şaman, 2009: 15).

İnsanların yaşadıkları, çalıştıkları ve çeşitli gereksinmelerini karşıladıkları yerlerin dışında, inanç merkezlerini ziyaret etmek suretiyle inançlarının gereğini yerine getirmek amacıyla gerçekleştirdikleri dini amaçlı turistik gezilerin, turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi inanç turizmi olarak tanımlanabilir (Zaman, Mehmet,2005). İnanç turizmi aynı dine mensup fakat dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanları, mensup oldukları dinin kutsal mekânlarında biraraya getirerek, bu insanların dini inançlarını paylaşmalarını ve o kutsal mekanın bulunduğu yöre insanları ile de sosyal ve kültürel iletişim kurulmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla inanç turizmi insanlar arasında sevgi, saygı ve iletişimi destekleyen, yaşadığımız dünyada hoşgörü, iyilik, barış ve beraberlik gibi duygu ve düşüncelere katkı sağlayan organizasyonlardan biridir.

İnanç turizmi genellikle üç şekilde yapılmaktadır (Arınç, 2002: 112):

1. Hac gezisi olarak kutsal yerlere yapılan grup veya bireysel ziyaretler
2. Belirli dini tarihlerde önemli dini olayların yıldönümlerinde gerçekleşen büyük ölçekli toplantılara katılmak
3. Turistik bir güzergah üzerindeki önemli dini yerleri ve yapıları ziyaret etmek

İnanç turizmi manevi bir amaç taşımaktadır. İnanç turizminin gerçekleştirilmesinde aşağıdaki hedefler söz konusudur:

• *Dini gereklerden biri olarak hac görevini yerine getirmek:* Birçok din için hac manevi bir arınma, kurtuluş ve bir ibadet şekli olarak görülürken Müslümanlar ve Yahudiler için şartlara bağlı bir zorunluluktur.

• *Bir adağı yerine getirme, şükranlarını sunma, günahlarından arınma ve dileklerini bildirme:* İnsanlar yaşamlarında dünyevi yollarla çözülemeyen bir sorunla karşılaştıklarında bu sorunu çözebilmek için ilahi bir yardım arayışına girmektedir. Kutsal bir yere yapılan ziyaretin amacı o sitenin ilahi muhafızının aracılığıyla bu tür bir yardım yakarışının iletilmesini sağlamaktır. Burada inananlar günahlarını itiraf etmekte, adaklar adamakta, tövbe etmekte ve gelecekte daha kutsal bir yaşam süreçlerine dair kararlarını açıklamaktadır.

• *Sosyal ve manevi yönlerden üstün bir konuma ulaşma:* Sosyal yönden bakıldığında, dini bir yolculuk yapmak birçok toplumda bir erdem olarak kabul edilen dindarlığın bir göstergesidir.

• *Belirli dini olayları kutlama ve anma:* Her dinin, mensuplarınca kutsal sayılan belirli olaylarla bağlantılı törenleri ve inançları bulunmaktadır. Peygamberlerin doğumları, kutsal kişilerin ölümleri ya da onlar tarafından yapılan belirli yolculuklar dini doktrinde ve

efsanelerde kayıtlıdır. Bu tür olaylar dini festivallerde dince önemli sayılan kişilerin yaşamlarını ve faaliyetlerini anmak için temsili olarak tekrarlanmaktadır.

- *Aynı dinden olanlarla ilişki ve bağlantı kurma:* Bu amaç misyoner toplantılarını ve hac yolculuklarını içermektedir. Birçok dinde hac yolculuklarının temel amacı dine mensup kişilerin bir araya gelmesini sağlamak için bir neden yaratma olarak açıklanmaktadır.
- *Hakikati yayma:* Birçok din inananlara gerçekleri öğretme ya da dini yayma gibi amaçlarla misyonerlik faaliyetlerini desteklemektedir.
- *Konferanslar ve dini toplantılar düzenleme:* Dini olmayan örgütler gibi dini gruplar da faaliyetlerini etkili şekilde yürütmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu amaçla da dini gruplar gelişimlerini izleyebilecekleri, üyelerinin manevi hedeflerine etkin şekilde ulaşmalarını sağlayacak eğitim verebilecekleri periyodik toplantılar düzenlemektedir (Yılmaz, 2000: 58).

İnanç turizmi ülke içi ve ülke dışı seyahatler bakımından iki şekilde değerlendirilmektedir (Kaya, 1999: 5-6):

1. **Aktif İnanç Turizmi:** Bir ülke insanının başka ülkelere dini inançlarının gereklerini yerine getirmek amacıyla yaptıkları ve bu süre içinde turizm kavramı içindeki ilişkilerden yararlanmaları sonucu ortaya çıkan ilişkiler bütünü gidilen ülke bakımından aktif inanç turizmi olarak değerlendirilmektedir. Aktif inanç turizminin en önemli özelliği, ziyaretin yapıldığı ülke ekonomisine döviz bırakması ve ekonomik bir değer yaratmasıdır. Örneğin Müslümanlar için mukaddes yerler olarak kabul edilen Mekke ve Medine gibi dini merkezlere yapılan seyahatler Suudi Arabistan için aktif inanç turizmi olarak değerlendirilir.
2. **Pasif İnanç Turizmi:** Bir ülke insanların dini inançlarını yerine getirmek amacı ile başka ülkelerdeki dini çekim merkezlerine yaptıkları seyahatleri ve bu seyahatlerde turizm kavramı içindeki ilişkilerden yararlanmaları sonucu ortaya çıkan ilişkiler bu insanların ülkeleri bakımından pasif inanç turizmi olarak değerlendirilmektedir. Müslümanlar için mukaddes yerler olarak kabul edilen Mekke ve Medine gibi dini merkezlere yapılan seyahatler Türkiye için pasif inanç turizmi olarak değerlendirilir. Çünkü bu durum ülke ekonomisinden bir miktar dövizin başka bir ülke ekonomisine gitmesine yol açmaktadır.

Dünya Turizm Örgütü(DTÖ) tahminlerine göre dünya genelinde her yıl 300 milyon turist inanç merkezli olarak seyahat etmektedir. Bu seyahatlerle 18 milyar \$ büyüklüğünde ekonomik bir pazar oluşmaktadır. İnanç turizmi, ekonomik kalkınmanın dışında farklı

inançlara sahip merkezlerin ziyaret edilmesiyle kültürler arası ilişkilerin gelişmesinde katkı sağlayacaktır (Zengin, 2010: 36).

Müslümanlığın en önemli inanç merkezi olan Suudi Arabistan 2005 yılında 3 milyon 680 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Kubbetüs Sahra ve Mescidi Aksa'nı bulunduğu Kudüs Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için ortak çekim noktasıdır. Yahudiler için ağlama duvarı, Hıristiyanlar için bethelem adı verilen yer Hz.İsa'nın yer olarak bilindiğinden, Müslümanlar için de peygamberler şehri olması, İslam'ın ilk kitabesi olarak kabul edilmesi ve Hz.Muhammed'in buradan miraca yükseldiğinin kabul edilmesiyle bu alan üç semavi din için önemli bir ziyaret merkezi olmuştur (Sargın, 2006:2). İnanç turizmi ile ilgili yapılmış çalışmalar, araştırma ve değerlendirmeler genellikle ülkemize gelen yabancı turistlerin ziyaret merkezleri ve ülkemizden yurtdışına yapılan ziyaretleri kapsamaktadır. Ancak Türkiye toprakları İslam dinine inananlar için de çok önemli bir merkezdir. Bin yılı aşkın bir süre bu topraklara egemen olan Türk-İslam kültürünün ve altı yüzyıl İslam dininin önderliğini yapmış, bir dünya imparatorluğu olan Osmanlı Devletinin ortaya koyduğu dini eserler yanında, manevi kimliği yüceltilmiş "evliya" olarak nitelenen insanlara ait ziyaret yerleri, camiler, yatırlar, türbeler hemen her şehrimizde kutsal yerler olarak bulunmaktadır. Bunun sonucudur ki, İstanbul Topkapı Sarayı'nda "Kutsal Emanetler" dairesi, Eyüp Sultan Camisi, Süleymaniye Camisi, Edirne'de Selimiye camisi, Konya'da Mevlana Türbesi yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri yerlerdir (Sargın, 2006:4).

Dini açıdan kutsal kabul edilen tüm alanların korunması, ziyaretlere uygun şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Erol Kılıç (2002) İnanç Turizmi Günleri'nde yaptığı konuşmada; "İnanç turizmi ülkemizde Müslümanlara yönelik olarak da planlanmalıdır. ABD'de kendilerine Meryemiye diyen bir grup Müslüman, her sene Aralık ayında Konya'ya geldikleri gibi, Efes ve Meryem Ana'yı da ziyaret etmektedir. Ayrıca ülkemizde birçok genç dinler tarihi tahsili almakta veya amatörce dinler tarihi ile ilgilenmektedir. Bunun yanısıra Türkiye dışındaki Müslümanlar da ülkemiz topraklarındaki dini ziyaret mekânlarını ve eserlerini çok merak etmektedirler. Mesela Bosna'dan gelenler Konya'da Mevlana'yı ziyaret ettikten sonra Abdullah Bosnevi'yi (Alim ve Mutasavvıf) ziyaret etmektedir. Dolayısıyla Konya'daki Mevlana Türbesi ziyareti başta olmak üzere Türkiye'nin sufi güzelliklerini de gösteren bir program yapılabileceği kanaatindeyim" demektedir.

Elbette ki inanç, alınıp satılan ve ticareti yapılan bir mal değildir. Ancak, insanların inançlarının gereği olarak "hacı" olmak, kutsal yerleri görmek, manevi tatmine ulaşmak için seyahat ettikleri de bir gerçektir. Hatta bu yerler sadece inananları değil merak edenler

tarafından da ziyaret edilmektedir. Bu açıdan baktığımızda kutsal topraklar, kutsal mekânlar ziyaret etmek isteyenlerin ziyaretlerini kolaylaştıracak organizasyonlar ile hem ziyaret edilen mekanın hem de manevi duygu ve inançların daha iyi ve doğru şekilde korunmasını sağlayacaktır.

İNANÇ TURİZMİ VE MEVLEVİHANELER

Dini açıdan kutsal sayılan mekânların sadece turizm açısından getirisi düşünülerek değil, taşıdığı manevi ve kültürel değerleri gözetilerek korunması, düzenlenmesi gerekmektedir. Bu sayede bu mekanları ziyaret edenlere kültürel ve dini kökenleri tanıtabilmek, kişinin eksik olduğu konulardaki önyargılardan kurtulmasını sağlamak, saygı, sevgi ve hoşgörüyü daha geniş kitlelere yaymak mümkün olacaktır.

Türk kültüründeki engin hoşgörü düşüncesinin mimarlarından olan Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin evrensel hoşgörü mesajı; farklı din, dil ve kültürden olan insanları aynı coğrafyada birlikte barışla sevgiyle yaşamalarını sağlayarak kaynaştırmıştır. Bütün insanları kucaklayan bu düşünce yerelden ulusala, ulusaldan evrensele yayılarak evrensel bir boyut kazanmıştır. Anadolu kültürel mirasını devralarak bu kültürel mirasa sevgi, hoşgörü mayasını katarak Mevlânâ bu düşüncelerini gelecek kuşaklara, günümüze taşımıştır (Artun, 2007:2). Böylece ortaya çıkan Mevlevîlik, Konya'da bulunan Mevlânâ Dergâhı merkez olmak üzere, kısa sürede Anadolu, Balkanlar ve diğer İslâm beldelerinde yaygınlık kazanmış ve buralarda Mevlana'nın aşkını, cezbesini ve tasavvuf anlayışını yaşatmaya çalışan, her biri aşkın merkezinde musiki konservatuarı ve güzel sanatlar akademisi olan Mevlevihaneler tesis edilmiştir. Mevlevîlikte âsîtânenin diğer tarikatlarda bulunmayan farklı bir anlamı vardır. Bu tarikat erkânına göre âsîtâneler; içerisinde 1001 günlük çile çıkartılan ve dervişlerin eğitim ihtiyaçlarına göre mimari özellikler taşıyan dergâhlardır. Ancak Şimşekler(2012)'in açıklamasına göre; 1001 günlük Mevlevî çilesi yanlış bir bilgilendirmedir. Mevlevî kültüründe 18+3 gün hücreye kapanma vardır. Önce 18 gün hücrede çile çıkarma vardır, eğer zâbitan isterse 3 gün daha kalabilir. Yani toplamda en fazla 21 gün hücrede çile çıkarma vardır. Onun haricinde buraya gelen ve 'Can' olarak ifade edilen Mevlevî adayına okuma-yazması yoksa önce okuma yazma öğretilir, daha sonra semâ meşk etmeye başlamakla birlikte ardından hemen Kur'ân-ı Kerim, Hadis-i Şerifler ve Mesnev-î Şerif dersleri verilir. Hangi sanata yatkın ise o sanat ve çağının gerektirdiği sanatlar öğretilir. Mevlevîhaneler geçmişte, bugün Edebiyat Fakülteleri, İlahiyat Fakülteleri, Güzel Sanatlar Fakülteleri, Devlet Konservatuarları ve Mimarlık Fakültelerinde okutulan bütün derslerin okutulduğu, ve bu fakültelerde verilen eğitimin tamamının verildiği birer eğitim kurumlarıdır.

Bir Mevlevî âsîtânesi umumiyetle geniş bir bahçe içerisinde bulunur ve semahane, türbe, çilehane, hücreler, selamlık, harem dairesi, mutfak, kiler ve meşkhânededen müteşekkil kısımlardan oluşan bir müessesedir. Mevlevî Tarikatı'nın merkezi sayılan Konya'da, "Âsîtâne-i Aliyye" de denilen Mevlânâ Dergâhı'ndan başka, bu özel anlamda âsîtâne olan Mevlevihaneler (Küçük,2010): İstanbul Galata Mevlevîhânesi, İstanbul Yenikapı Mevlevîhânesi, İstanbul Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi, İstanbul Kasımpaşa Mevlevîhânesi, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, Manisa Mevlevîhânesi, Halep Mevlevîhânesi, Bursa Mevlevîhânesi, Eskişehir Mevlevîhânesi, Kâhire Mevlevîhânesi, Gelibolu Mevlevîhânesi'dir.

1228 yılında ailesi ile Konya'ya yerleşen Mevlana fikirleri, insanlığı ve inançları ile büyük kitleleri etkisi altına almıştır. Bu etkiler yüzyıllar boyu sürmüştür ve günümüzde de dünya çapında bir düşünür olarak rağbet görmektedir. Mevlana'nın bu etkisi Konya'ya gelen yerli ve yabancı turistlerin mutlaka Mevlana Müzesini ziyaretiyle kendini göstermektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Hz. Mevlana'nın doğumunun 800. Yılına yönelik aldığı karar doğrultusunda Bakanlık bünyesinde kutlamaların planlanması, koordinasyonu ve yürütülmesi için bir üst kurul ve bir yürütme kurulu teşkil edilmiştir. Konya ve Mevlana tanıtımının başlıca iki amacı vardır (Yarar, 88):

- Mevlana'nın uluslararası düzeyde tanıtılması
- Mevlana ekseninde Konya ve Türkiye'nin uluslararası düzeyde tanıtılması

XIX. Yüzyılda ülkemiz topraklarında "90" tane olan Mevlevihaneden ayakta kalabilen 32 adet Mevlevihane vardır (www.kiliskulturturizm.gov.tr). Çalışmada hem asitane olma özelliği taşıyan, hem de ülkemizde inanç turizmi kapsamında değerlendirilebilecek Mevlevihanelere yer verilmiştir.

KONYA MEVLEVİHANESİ

Mevlevihaneleri inanç turizmi dahilinde ele aldığımızda bu konuda en iyi örnek elbette ki Konya Mevlevihane'sidir. Mevlevi Dergahı ve Türbe 1929 yılında Konya Asar-ı Atika Müzesi adı altında müze olarak hizmete başlamıştır. 1954 yılında ise müze yeniden elden geçirilmiş ve adı Mevlana Müzesi olarak değiştirilmiştir. Müze alanı, bahçesi ile birlikte 6.500 m² iken, yeni istimlak edilerek Gül Bahçesi olarak düzenlenen bölümlerle birlikte 15.000 m²'ye ulaşmıştır. Müzenin avlusunun kuzey ve batı yönü boyunca dervişan hücreleri yer almaktadır. Güney yönü matbah ve Hürrem Paşa Türbesi'nden sonra, Üçler Mezarlığı'na açılan Hamuşan (Susmuşlar) kapısı ile son bulur. Avlusunun doğusunda ise Sinan Paşa, Fatma

Hatun ve Hasan Paşa Türbeleri ile semahane, mescit, Mevlana'nın ve ailesinin mezarlarının bulunduğu ana bina yer alır. Ayrıca avluda Yavuz Sultan Selim'in yaptırdığı üzeri kapalı şadırvan ile Şeb-i Arus (Düğün Gecesi) havuzu ve avlunun kuzey yönünde yer alan Sel-sebil adı verilen çeşme bulunur.

2007 Mevlana yılında Konya ve Hz. Mevlana tanıtımı için; Farsça orijinalinin yanında Türkçe, İngilizce, İtalyanca, Almanca, Fransızca, Urduca, Arapça, İspanyolca, Türkmençe, İsveççe, Arnavutça ve Japonca tercümelemleri ile 13 dilde Mesnevi yayını yapılmış, sema gösterilerinde dağıtılmak üzere yine yabancı dilde Hz. Mevlana'yı ve Konya'yı tanıtan broşürler basılmış, Mevlana Çizgi Filmi'nin Dünyada Gösterimi Yapımı tamamlanan Mevlana çizgi filmi önemli dillere çevrilmiş, Japonya, Güney Kore, A.B.D., Avustralya, Rusya, Pakistan, Hindistan gibi ülkelere gönderilerek 2007 yılında bütün dünyada gösterilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmuştur. Kısa bir reklam filmi ülkemiz için önemli bir alan olarak inanç turizminin öne çıkarıldığı, semayı anlatan ve Konya'ya çağırıcı bir reklam filmi kanallarda yayınlanması için hazırlanmış ve yayınlanmıştır (Altıparmak, 2008).

Konya'da her yıl 1-17 Aralık günlerinde uluslararası çapta olmak üzere Mevlana'yı anma törenleri düzenlenmektedir. Bu süre Mevlevi ayinleri, konferanslar, paneller, sempozyumlar, sohbetler, sergiler, festivaller, basılı ve elektronik yayımlar, filmler, belgeseller ve konserler ile Mevlana'nın düşünceleri binlerce kişiye anlatılıp, yaşatılmaya çalışılmaktadır. Yılın bu zamanı Turizm açısından şehrin en hareketli ve canlı haftası özelliği taşımaktadır. Ayrıca tüm yıl boyunca her cumartesi Mevlana Kültür Merkezinde Sema programları gerçekleştirilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Mevlana ve ailesinin Konya'ya gelişinin yıl dönümü etkinlikleri, konserler, şiir akşamları, Mevlevi mutfağı sunumu ve çeşitli festivallerin de organizasyonlarını gerçekleştirmektedir. Konya Büyükşehir Belediyesinin yaptığı çalışmalar ise; Basılı kitaplar (mesnevi (farklı dillerde), salname, aşkın terapi), Konya Ansiklopedisi (tarihi ve kültürel yönlerini bütünüyle ele alacak bir ansiklopedi), Yıl boyunca her cumartesi devam eden Sema töreni ve Ayini Şerif, Mesnevi dersleri, Kültürel geziler, Anma programları (Kutlu doğum haftası), Hz. Mevlana'nın Konya'ya geliş töreni, Komak kapsamında yabancı ülkelerde gerçekleştirilen sergiler, açılışlar, Mevlana kültür vadisi projesi kapsamında şehir merkezinde park ve bahçelerde düzenlemelerdir (Yarar, 89-90).

Mevlana müzesi Konya turizminde önemli bir yere sahiptir. Çünkü Konya iline gelen hemen hemen her turist mutlaka Mevlana müzesini ziyaret etmektedir. Bu nedenle müze Türkiye'de en fazla ziyaret edilen müzelerin başında gelmektedir. Yarar'ın yapmış olduğu

araştırmaya göre Konya'ya gelen ve anket yapılan turistlerin (195 kişi) % 44.6'sı T.C. uyruklu, % 55.4'ü ise yabancı uyruklu olup, bu kişilerin Konya'ya geliş amaçları öncelikli olarak Hz. Mevlana ve müzelerdir.

AFYONKARAHİSAR MEVLEVİHANESİ

Mevlevihaneler içerisinde ilk açılanların başında, Konya'dan sonra Karahisâr-ı Sahib Sultan Dîvânî Mevlevihane'si gelmektedir. Hz.Mevlânâ,6-7 yaşlarında olan oğulları Sultan Veled ile Alâaddin Çelebi ile birlikte Kale Muhafızı Bedrettin Gühertaş'ın davetlisi olarak Afyonkarahisar'a gelmiş, çocuklar da burada sünnet olmuşlardır. Afyonkarahisâr'ın, Mevlevîlik açısından önemli olmasının sebeplerinden biri de Hz. Mevlana'nın torunlarından Mutahhara Hatun'un (Sultan Veled'in kızı) Germiyanoglu Süleyman Şah'a gelin gelmesi (1274) ile Mevlana sülalesinin bir bölümünün burada yaşamış olmasıdır (www.sultandivanimuzesi.com) 2007 yılına kadar camii dışında kullanılmayan Afyonkarahisar Mevlevihanesi 2007 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilerek, Afyonkarahisar Belediyesi imkanları ile müze haline getirilmiştir (www.afyonhaber.com). Bahçesinde Derviş odaları, Matbah, Hamuşan (mezarlık) bulunan Mevlevihane restore edildikten sonra 30 Aralık 2008 tarihinde "Sultan Divani Mevlevihane Müzesi" adıyla Afyonkarahisar Belediyesi bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır (www.afyonkulturturizm.gov.tr).

Mevlevihanenin bir de web adresi bulunmakta, Hz. Mevlana'dan Sultan Divani'ye, Afyonkarahisar ve Mevlevilik'e dair bilgiler yer almakta ve Afyonkarahisar Mevlevihanesi sanal olarak gezilebilmektedir. Ayrıca "40 hatimli şifalı aşure" geleneği ilk defa Sultan Divani zamanında Afyonkarahisar Mevlevihanesi'nde başlamış ve birçok Mevlevihane'ye buradan yayılmıştır. Günümüzde bu geleneği devam ettiren tek Mevlevihanedir.

Anadolu'da Asitane (Çile Çıkarılabilen) özelliği olan ender Mevlevihanelerden biri olan Afyonkarahisar Mevlevihanesi'nde Mevlevilikteki tüm aşamalar canlandırılmıştır. Ziyarete açıldığı günden bu yana yaklaşık 300000 kişinin ziyaretine uğramıştır (www.gazete3.com.tr). Mevlevihaneye gelen ziyaretçilere rehberlik hizmeti sunulurken, Hz. Mevlana ve öğretileri sağlıklı bir şekilde aktarılmaya çalışılmaktadır. Afyonkarahisar'ın sahip olduğu termal kaynaklar ve ilde bulunan termal oteller nedeniyle her yıl yüzlerce turist tarafından ziyaret edilen bir il olması inanç turizminin de olumlu bir şekilde gelişmesini sağlayabilir. İle gelen turistler Afyonkarahisar Mevlevihanenin varlığından haberdar edilerek, günübirlik programlar ile ziyaretler sağlanabilir. Hem ilin kültürel anlamda

gelişebilmesi hem de Hz. Mevlana ve Mevlevilik alanında insanların bilgilendirilmesi için tüm bu etkinlikler inanç turizmi kapsamında ele alınarak gerçekleştirilebilir.

KÜTAHYA MEVLEVİHANESİ

Asıl ismi Ergunniye Mevlevihanesi olan ve 700 yıllık geçmişe sahip olan bu eser şimdi “Dönenler Camii” olarak Kütahya halkına hizmet vermektedir (Akkanat, 2012). Mevlevi tarikatının önemli merkezlerinden biri olan Kütahya Mevlevihanesi Konya ve Afyonkarahisar’dan sonra erken dönem Mevlevihaneleri içinde anılan, zamanının en önemli asitaneleri arasında yer almaktadır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra camii ye çevrilen yapı son olarak 2003 yılında onarılmıştır. Ancak Kütahya Mevlevihanesinin günümüzdeki durumunun oldukça bakımsızdır ve yeni bir restorasyona ihtiyacı vardır (Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Enstitüsü, 2012). Bu durum mevlevihanenin yerel halkın camii olarak kullanımı dışındaki ziyaretleri engellemektedir.

ESKİŞEHİR MEVLEVİHANESİ

Eskişehir Mevlevihanesi, Eskişehir Odunpazarı semti, Paşa mahallesinde bulunan Kurşunlu Külliyesi içinde yer almaktadır. Kurşunlu Külliyesi, cami, şadırvan, zâviye (medrese), talimhane, düşkünler evi, imaret, mevlevî şeyhlerine ait türbe ve iki kervansaraydan oluşmaktadır. Külliyenin merkezinde cami yer alır. Caminin doğusunda talimhane veya mektep denilen bina; batısında imaret; kuzeybatısında büyük kervansaray; güneybatısında küçük kervansaray ile düşkünler evi; güneydoğusunda âsitâne (mevlevî tekkesi, zâviye) ve mevlevî meşâyihine ait türbe (hâmuşân); kuzeyinde şadırvan yer almaktadır (Adalıoğlu, 2007: 248). Bir süre medrese olarak işlev gören külliyenin Mevlevihane oluşu 1571 senelerine kadar uzansa da tarihi seyri hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüzde cami, 20 hücreli derviş odaları, semahane , harem kısmı, yemekhane, mutfak ve kervansaray ayaktaadır (SÜMAM, 2012).

Hz. Mevlana’nın torunlarından Berna Çelebi 2006 yılında “Eskişehir Mevlevihanesi Kültür Derneği”ni kurmuştur. Dernek Kurşunlu Camii Külliyesi içerisinde eskiden kütüphane olarak kullanılan bölümde faaliyet göstermektedir. Dernek etkinliği olarak her cumartesi Semahane bölümünde halka açık ney üflenmekte, haftada bir gün Mesnevi okumaları yapılmaktadır. Külliyenin Dede ve Derviş hücreleri 18 adet olup burası Geleneksel Türk Sanatının (Hat, Tezhip, Minyatür, Çerçeve, Halı, dokuma vb) icrası ve ürünlerinin satışı için

ilgililere tahsis edilmiştir. Hücrelerin ön kısmındaki boş koridorlar lüle taşından materyallerin sergilendiği alan olarak kullanılmaktadır. Külliye'nin içerisinde geçmişte Çelebiler ve Şeyh Efendiler tarafından lojman olarak kullanılan 4 adet harem odası ve 1 kervansaray, günümüzde Odunpazarı Belediyesi tarafından nikah dairesi ve diğer kültürel etkinlikler için kullanılmaktadır. Asitane olarak görev yapan Eskişehir Mevlevihanesinin Matbah kısmı ve diğer müstemilatı ise renkli üflemler ve sıcak-soğuk cam atölyeleri olarak kullanılmaktadır (SÜMAM, 2012). 2 Nisan 2010 günü açılan Eskişehir Mevlevihanesi Kurşunlu Kütüphanesinde, Eskişehir Mevlevihanesi ile ilgili köşe Hz. Mevlana'nın 738. Vuslatı Şeb-i Arus günü olan 17 Aralık 2011 tarihinde açılmıştır.

2009 yılında restore edilen Eskişehir mevlevihanesi yılda 2.5 milyon turist tarafından ziyaret edilmektedir (www.haberler.com). Konya'dan sonra hem inanç turizminin hem de kültür turizminin yoğun olarak yaşandığı illerden biridir.

GELİBOLU MEVLEVİHANESİ

Gelibolu Mevlevihanesi, Osmanlı devleti sınırları dahilinde kurulmuş, içlerinde çile çıkarılan, derviş yetiştirilen ve adına asitane denilen 13 Mevlevi dergahı arasında en geniş araziye ve en büyük semahaneye sahip olmaktadır.

Dünyanın en büyük mevlevihanesi, asitanesi ve semahanesi özelliklerini elinde bulduran bu yapı 1621 yılında ilk postnişi Azade Mehmet Dede ve dervişleri tarafından inşa edilmiştir. O tarihten sonra çok geniş bir alana yayılarak köfeki taşından minaresi, kiremit çatısı iki katlı semahanesi, semahanenin yanında kadınlar mahfili, divanhanesi, ocaklı köşkü, abdest alma yerleri, derviş hücreleri, şeyhin harem, kütüphanesi ile zamanın en gelişmiş eğitim merkezleri arasında yer almaktaydı. Son onarımı 1889-1900 yılları arasında Sultan 2. Abdülhamit tarafından yapılan Mevlevihane bu yüzyılın başlarında derin bir uykuya dalmıştır. Askeri bölge içinde kalıp önce hastane daha sonradan depo olarak kaderine terk edilen Mevlevihane 1994 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından satın alınarak onarılmış ve 17 Eylül 2005 yılında ziyarete açılmıştır (www.gelibolumevlevihanesi.org). Bu Mevlevihane dini ve kültürel alanda yörenin önemli bir yapısı olarak Gelibolu tarihinde yer almıştır. Ancak Mevlevihane fiziki şartlarının eksikliği nedeniyle tam anlamıyla kullanılamamaktadır. Gelibolu Mevlevihanesi'ni Koruma ve Mevlevi Kültürünü Tanıtma Derneği ile Bursa Mevlana Kültürünü Tanıtma ve Yaşatma Derneği iki seneye yakın süredir her ay düzenli olarak Gelibolu Mevlevihanesi'nde aslına uygun olarak mesnevi sohbetleri ve sema yapmaktadırlar. Ancak yetkili kişiler bu Mevlevihanenin tam anlamıyla faaliyete

geçirilmesi için ilgili kurum ve kişilerin ders ve kurs gibi yardımlarıyla Gelibolu’da bir ekip oluşturulması, burada bir Sema heyetinin harekete geçirilmesi ve Gelibolu Mevlevihanesinin Türk kültür ve sanatının da öğretilip öğrenildiği bir yer haline getirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu zengin Mevlevi kültürünün özünün korunması ve tanıtılması için Kültür ve Turizm Bakanlığının ve Konya’daki ilgili kurumların desteklerini beklemektedirler (SÜMAM, 2012).

YENİKAPI MEVLEVİHANESİ

İstanbul’da yer alan uzun yıllar “asitane” olarak kullanılan Yenikapı Mevlevihanesi, selamlığı, haremi, türbesi, semahanesi, muvakkithanesi, hünkar mahfili, matbah-ı şerifi, sarnıçları, hamuşanı ve müştemilat bölümleri ile büyük bir külliye. Başlangıçta semahane, mescit, harem, sebil, türbe ve 18 derviş hücrelerinden meydana gelen yapı sonraki yıllarda geliştirilmiş, bir de kütüphane eklenmiştir. Üst üste geçirdiği yangınlardan sonra uzun yıllar bakımsız halde bırakılan Mevlevihane 2005-2007 yılları arasında şimdiki haliyle yeniden canlandırılmış, yok olan semahane, türbe ve şerbethane kısımları yeniden restore edilmiştir (SÜMAM, 2012). Yenikapı Mevlevihanesi 2010 yılında tüm müştemilatı ile Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi’ne tahsis edilmiştir. Başta Medeniyetler İttifakı Enstitüsü olmak üzere Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Enstitüsü ile araştırma merkezlerinin yer aldığı bu tarihi bina yüksek lisans, doktora öğrencileri ve araştırmacılar için bir kültür ve bilim merkezi olarak hizmet vermektedir (<http://www.fatihsultan.edu.tr>). Semahanesinde periyodik olarak Mukabele-i Şerifler icra edilmekte, bazı sema grupları da burada Sema çalışmaları yapmaktadır. Mevlevihanedeki Dede ve derviş hücreleri Enstitülerin konferans salonu, çalışma odası, derslik ve laboratuvar olarak tefriş edilmiş, aşağı kısımda bulunan derviş hücreleri de kapsamlı bir kütüphane haline getirilerek araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Ayrıca Mevlevihanede her hafta cumartesi günleri taliplere Kuran-ı Kerim tefsiri, Mesnevi dersi, Mevlevi adab ve erkânı verilmektedir.

BAHARİYE (BEŞİKTAŞ) MEVLEVİHANESİ

Beşiktaş Mevlevihanesini XVII. Yüzyılın önde gelen devlet adamlarından Kaptan-ı Derya ve Sadrazam Ohrili Hüseyin Paşa şimdiki Çırağan Sarayı’nın bulunduğu yere 1613 yılında yaptırmıştır. Burada birçok değerli sanatkar ve tanınmış şahsiyetler yetişmiştir (Turnalı, 2005). Ancak XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülaziz tarafından Çırağan

Sarayı yaptırılırken Mevlevihane yıktırılmış ve 1876 yılında geçici olarak Fındıklı'daki Karacehennem İbrahim Paşa Konağı'na taşınarak 2 yıl orada kalmıştır. Oradan İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesinin yerine taşınan Mevlevihane 1873 yılında da Eyüp'ün Bahariye semtine taşınmış ve adı Bahariye Mevlevihanesi olarak değişmiştir. Ancak dergahların kapatılmasından sonra bakımsız kalan, yangın geçiren, bazı bölümleri yıkılan Mevlevihane 2008 yılında Eyüp Belediyesinin başlatmış olduğu Mevlevihane'yi yeniden canlandırma projesini İstanbul Büyükşehir Belediyesi devralarak 2010 yılında tamamlamıştır. Mevlevihane şu anda İslami metot ve eğitimlerin verildiği, konferans ve dini dersler veren bir kurum olarak düşünülmesine rağmen henüz tefrişatı tamamlanmayan, semahanenin de düğün, nişan gibi etkinliklerde yemek yeri olarak kullanılan bir mekan haline dönüşmüştür (SÜMAM, 2012).

GALATA MEVLEVİHANESİ

Galata Mevlevihanesi II. Sultan Beyazıt Devrinin beylerbeyi olan İskender Paşa'nın av çiftliği üzerine 1491 yılında inşa edilmiştir. İlk şeyhi de Mehmed Semâ-i Çelebi'dir. Mevlevihane Sultan III. Mustafa zamanında (1766) yangın geçirmiş ise de aynı sultan zamanında bugün ayakta olan Mevlevihane yaptırılmıştır. Bina daha sonraki yıllarda Sultan III.Selim, II. Mahmud ve Abdülmecid zamanlarında onarım görmüştür. Faaliyetini 1925 yılına kadar sürdüren Mevlevihane 1967-1972 yılları arasında tekrar onarılmıştır. Külliye halinde inşa edilmiş olan Mevlevihane; semahane, derviş hücreleri, şeyh dairesi ve hünkar mahfeli, bacılar kısmı, kütüphane, sebil, muvakkithane, mutfak, türbeler ve hazineden oluşmaktadır.

1975 yılında müze olarak hizmete açılmış olan Galata Mevlevihanesi diğer adıyla Kulekapı Mevlevihanesi devrinin kültürünü ve sanatını yansıtan kurumlardan biridir (muze.semazen.net). İstiklal Caddesi'nin Tünel tarafında Galip Dede Caddesi'nin başında bulunan Galata Mevlevihanesi 2. Beyazıt döneminde Afyon Mevlevihanesi Şeyhi Divane Mehmet Dede tarafından İskender Paşa'nın Galata sırtlarındaki arazisi üzerine kurulmuştur. Mevlevihanenin bulunduğu arazide daha önce Bizans döneminde yapılan St. Theodore Manastırı bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethinden 38 yıl sonra yaptırdığı ilk binalardan olan Galata Mevlevihanesi, İstanbul'un da ilk ve orijinal haliyle günümüze ulaşabilen tek Mevlevihanesi olma özelliği taşımaktadır (haberler.com: 2011).

İstanbul'un en eski Mevlevi tekkesi olan 520 yıllık Galata Mevlevihanesi, Mevlevi kültürünün gün ışığına çıkarılması ve günümüz müzecilik anlayışının sunduğu modern tekniklerle sergilerin yapılmasına yönelik 2009 yılında başlayan bakım, onarım ve koruma çalışmaları da tamamlanarak İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın katkılarıyla yenilenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminin önemli dervişleri, neyzenleri ve divan şairlerinin kabirlerinin bulunduğu Hamuşan Hazire Alanı'nın restorasyonu da yapılmıştır. Restore edilen eserler arasında Halet Efendi Kütüphanesi, Halet Efendi Türbesi ve Şeyh Galip Dede Türbesi de bulunmaktadır. Çevre düzenlemeleriyle de Mevlevihane bahçesinin ziyaretçilere daha nitelikli hizmet vermesi sağlanmıştır (Zaman Gazetesi, 2011). Mevlevihanede 4 sema grubu haftada 1 gün nöbetleşe olarak Mukabele-i Şerif icra etmekte ve bu organizasyona özellikle İstiklal Caddesinde bulunan otel müşterileri ve turistler ilgi göstermektedir (Sümam, 2012).

KASIMPAŞA MEVLEVİHANESİ (BEYOĞLU)

Kasımpaşa Mevlevihane'si, Kasımpaşa Sururi Mahallesi Mevlevihane Sokağında bulunan, uzun yıllar harap ve perişan bir halde kalan, kendisine uzatılacak bir yardım elini bekleyen bu tarihi yapı ilgisizlikten yok olup giden ve günümüze yalnızca avlu kapısı gelebilmiş bir Mevlevihanedir (www.mevlanakapisi.net).

MANİSA MEVLEVİHANESİ

Manisa Mevlevihanesi Türk kültür ve sanat tarihinde ciddi yeri olan bir yapıdır. Konya Dergahından hemen sonra gelen ana Mevlevi tekkeleri içinde önemli bir merkez sayılmış ve büyük restorasyon hatalarına rağmen orijinal olarak kalabilmiş en eski tarihli Mevlevi asitanesidir (Tanrıkorur, 1995). Mevlevihane 1368-1369 yılları arasında Saruhan Bey'in torunu İshak Çelebi tarafından yaptırılmıştır. 1999-2001 yılında Celal Bayar Üniversitesi tarafından tek ayakta kalan Matbah-ı Şerif kısmı restore edilen Mevlevihane üniversitenin Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Uygulama Merkezi'ne devredilmiş ve aynı zamanda Müze olarak tefriş edilerek ziyaretçilere açılmıştır (SÜMAM, 2012).

MUĞLA MEVLEVİHANESİ

Muğla Şâhidi Mahallesi'nde bulunan bu Mevlevihanenin ilk kuruluşu 14. yüzyıla kadar inmektedir. Mevlevihanede çeşitli zamanlarda onarım ve yenilemeler yapılmış olup en son Hacı Osman Ağa tarafından 1848 yılında yapılmıştır. Şâhidi'nin mezarı avludaki türbede bulunmaktadır. Cami 1869 yılında onarılmıştır. Bundan sonra Mevlevî postnişini Şeyh Cemal tarafından 1911 yılında bir kez daha onarılmıştır. Cami olarak kullanılan mevlevîhâne ve avlusundaki türbe 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılmıştır (Seçkin, 2010). Muğla'yı ziyarete gelenlere Mevlevî kültürü anlatılmakta, ayrıca Ramazan aylarında teravîh sonrası bahçeye serilen hasırlar üzerinde cemaate Hz. Mevlana, eserleri, şiirleri, Şâhidi Dede'nin eser ve şiirleri okunmaktadır. Ayrıca Caminin yanında harabe şeklinde bulunan Şâhidi Dedenin evinin bir kültür evine dönüştürülmesi için yetkililerle görüşmeler devam etmektedir (SÜMAM, 2012). Şu anda Camii olarak kullanılan yapının tam bir Mevlevihane şeklinde düzenlenmesi hem inanç hem de kültür turizmi açısından gereklidir.

TOKAT MEVLEVİHANESİ

Tokat şehri Mevlevilikle Mevlana henüz hayatta iken tanışmıştır. Mevlevîhâne 1638 yılında Muslu Ağa tarafından yaptırılmıştır. Burası şeyh evi, hamam, hazire ve mevlevîhanenin oluşturduğu bir külliye'dir. Külliyedeki yapılardan biri olan, 19. yüzyılda inşa edildiği düşünülen mevlevîhâne 1945'te kadın cezaevi olarak kullanılmış, 1951'de tamir edilerek Kuran kursu hâline getirilmiştir. Tokat Mevlevîhânesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 2004-05 yıllarında şeyh evi ile birlikte onarılmış, "Mevlevîhâne Vakıf Müzesi" adı ile müze olarak kültürümüze kazandırılmıştır (Seçkin, 2010). Oldukça geniş bir alana sahip olan Mevlevihanenin Semahane kısmında sema edilen bölüme yerleştirilen altlarında motor mekanizması ile Sema eden mankenler yer almaktadır. Mevlevihanede Mevlevilikle ilgili fazla eşya bulunmamaktadır (SÜMAM, 2012).

Müzedede; Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı cami ve mescitlerden elde edilen tarihi eser niteliği kazanmış teberrukat eşyalarından örnekler sergilenmektedir. Eser grupları arasında; Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Kırşehir Kayseri ve Tokat yöresinden geç döneme ait halı ve kilim örnekleri yer almaktadır. El yazması Kur'an-ı Kerimler, El yazması diğer kitaplar, şamdanlar, Yağbasan Medresesinin kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan sırlı seramik parçaları, parfüm şişeleri sergilenmektedir. Söz konusu binanın Mevlevihane olması nedeniyle üst katta sema törenini canlandıran semazen maketleri, Mevleviliğe ait sikke,

tespih, kudüm, sema tahtası gibi eşyalar sergilenmektedir. Binanın arka kısmında Şeyh ailesinin ikametine ayrılmış konak ile Hamuşan denilen mezarlık alanı bulunmaktadır (www.mevlanakapisi.net).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemiz inanç turizmi açısından oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Üç büyük semavi dinin çeşitli merkezleri Türkiye’de bulunmaktadır. Ayrıca bin yılı aşkın bir süredir İslamiyet hüküm sürmekte, Müslümanlarca kutsal sayılan birçok cami, medrese, türbe, Mevlevihane vb. mekânlar bulunmaktadır. İnsanoğlu varolduğu sürece dini seyahatler de devam edecektir. Bu dini seyahatler eğer dini değerler iyi korunmuşsa, varlığını sürdürüyorsa anlam kazanacaktır. Dolayısıyla dini yapıların zarar görmesi, yıkılması, bakımsız bırakılması hem manevi olarak hem de kültürel değer kaybı olarak kabul edilemez sonuçlardır. Dini değerlerin ve kaynakların kullanma-korunma dengesi içinde sürdürülebilirliğinin sağlanması, etkili tanıtım politikalarının uygulanması gerekmektedir.

İnanç turizmi gün geçtikçe daha geniş kitleleri ilgilendiren bir faaliyet haline gelmiştir. Çalışmaya konu olan Mevlevihaneler, sadece dini amaçlarla değil, Sema gösterilerini izlemek ve bu kültürü daha yakından tanımak isteyen kişiler tarafından turistik amaçlarla da ziyaret edilmektedir. Üstelik Mevlevihaneler sadece orta yaş üzeri kişiler değil gençler tarafından da hem merak edilen hem de ziyaret edilen yerlerdir. Dolayısıyla bu değerın doğru bir şekilde tanıtılması, doğru bir şekilde öğretilmesi gerekmektedir. Çalışmada ele alınan restore edilmiş ve çeşitli onarımlardan geçmiş bazı Mevlevihanelerde Mesnevi dersleri verilmekte, Mukabele-i Şerif icra edilmekte, İslami metot ve eğitimler, konferanslar, dini dersler verilmekte, Kuran-ı Kerim tefsiri, Mesnevi dersi, Mevlevi adab ve erkanı anlatılmakta, Mesnevi sohbetleri ve sema gösterileri yapılmakta, Geleneksel Türk Sanatı icra edilmekte, 40 hatimli şifalı aşure dağıtılmakta, Mevlana ve öğretileri ziyaretçilere aktarılmaktadır. En kapsamlı ve turistik etkinlikler ise Konya’da yapılmakta olup, Mevlana ve ailesinin Konya’ya gelişinin yıldönümü etkinlikleri, konserler, şiir akşamları, Mevlevi Mutfağı sunumu, Sema törenleri, Kutlu Doğum Haftası Anma Programları, yabancı ülkelerde gerçekleştirilen sergi ve açılışlar, sempozyumlar, basılı ve elektronik yayınlar, film ve belgeseller ile Mevlana’nın düşünceleri binlerce kişiye anlatılıp yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Ancak bazı Mevlevihanelerin ne yazık ki bakımsız kaldığı, yıkıldığı, bazılarının gerçek anlamından uzaklaşarak farklı amaçlar (kışla, ahır, son zamanlarda düğün

organizasyonları vb.) ile kullanıldığı görülmüştür. Son zamanlarda birçok açılış ve etkinlikte semazenler eğlence kültürünün bir parçası olarak kullanılmaktadır. Şimşekler yaptığı bir açıklamada(2012); “Bugün Mevlevihanesiz Mevleviler, ve Mevlevîsiz Mevlevîhanelerle karşı karşıyayız. Dolayışımız bütün Mevlevîhaneler Mevlevîsiz ve amacı dışında kullanılıyor. Ortalıkta da kendisine Mevlevî denilen bir sürü insan dolaşıyor ve bunların da bağılı oldukları bir Mevlevîhaneleri yok” demektedir. Bu eksiklik veya aksaklıkları gidermek için; sahip olunan Mevlevîhaneleri korumak, onarmak, restore etmek, gerçek amacı dahilinde kullanımını sağlamak, Mevlana ve düşüncelerini, Mevlevilik inanç ve kültürünü insanlara doğru kişilerden doğru bilgiler ile aktarabilmek gerekmektedir. Bu sayede Mevlevîhanelerin ziyaretçi sayısı artacak ve gelen ziyaretçiler bu manevi değerleri hem yakından tanıma hem de öğrenme fırsatı bulacaktır.

İnanç turizmi özel ihtisas gerektirmektedir. Turizmcilerin gerek dini cemaat liderleriyle ve gerekse işin uzmanı ilahiyat bilimcilerle irtibat kurmaları ile dini organizasyon ve seyahatler gerçekleştirilebilir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığının, Yerel yönetimlerin, Dini Liderlerin bir araya gelerek dini organizasyonlara hem maddi hem manevi ve kültürel anlamda katkıda bulunmaları, Mevlevîhane restorasyon ve yenileme çalışmalarının desteklenmesi İnanç Turizminin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda ilin ekonomik getirisine de katkı sağlayacak turizm hareketleri sayesinde Mevlevîhanelerin korunması ve iyileştirilmesini sağlayan bir döngü oluşacaktır.

İnanç insanların en hassas olduğu konulardan biridir ve inançlarını yaşattıkları yerler ise dini mabetlerdir. Dini seyahatler ve turizm hareketleri sonucunda ortaya çıkarılmış birçok dini yapı, eser ve kültürel varlık bulunmaktadır. Turizm sektörü inançlar ve onların kültürel mirasımızdaki tanıklarını koruyup sahiplenebilmeli, onları sadece maddi çıkarlar gözetilmeden gün yüzüne çıkarabilmelidir. Mevlevilik inanç ve kültürünü, Mevlana'nın görüş ve düşüncelerini merak eden, öğrenmek isteyen, dini geçmişinin izlerini arayan kişilere, sahip olduğumuz Mevlevîhaneleri turizm sayesinde ortaya koyarak koruyabilmeli hem de amacına uygun bir şekilde kullanabilmeliyiz. İnanç turizmi genellikle belli bir kitleye hitap eden bir organizasyondur. Ancak Mevlana felsefesi evrensel bir etkiye sahiptir ve dünyadaki birçok farklı dine mensup insanları etkisi altına almıştır ve bu etki devam etmektedir. Ülkemizin sahip olduğu, dünyadaki tüm ülkeler arasında ayrıcalık yaratan bu değer sayesinde ülke imajına katkıda bulunabilir ve hem bu değeri dünyaya tanıtmak, hem de ülkemizi turistik anlamda güçlendirmek adına bu değeri lokomotif bir güç olarak kullanabiliriz. Bu bağlamda ülke imajımızı Mevlana'nın “Gel, gel, ne olursan ol yine gel” sözü üzerine oluşturmalıyız.

KAYNAKÇA

Adaloğlu, Hasan Hüseyin, “Eskişehir Mevlevihanesi”, **SÜMAM Yayınları:1**, Bildiriler Serisi: 1, Yık: 2007.

Akkanat, Cevat, “Kütahya’da Ergunniye Mevlevihanesi” yahut: Dönerler Camii”, www.diyandetdergisi.com Alıntı Tarihi: 15.05.2012

Altıparmak, Nadide Ü., “Belediye Mevlana’yı Tam Anlatabildi mi?”, www.arşiv.haberkonya.com Yayın Tarihi: 13.02.2008.

Arıncı, C.Pınar, “Selçuk’ta Kültür Turizmi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir, 2002.

Artun, Erman, “Anadolu ve Rumeli Türk Kültürünün Oluşmasında Sevgi ve Hoşgörü Düşüncesi Mimarı Mevlana Celalettin Rumi’nin Etkisi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ALK%20EDEBIYATI/erman_artun_anadolu_rumeli_mevlana.pdf. Köstence-Romanya, 3-8 Eylül 2007.

Güntümze Kadar Ulaşan Mevlevihaneler. **İnceleme-Rapor. Mevlana Kalkınma Ajansı. Selçuk Üniversitesi, Mevlana Araştırmaları Enstitüsü (SÜMAM). Konya, Şubat 2012.**

Güzel, F. Özlem, “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**. Y.2010, C.2, S.2., s.87-100.

<http://www.fatihsultan.edu.tr/Yerleskeler--Yenikapi-Mevlevihanesi-Yerleskesi>. 16.05.2012.

Kaya, Hüseyin, **Üçüncü Bin Yıla Girerken Anadolu’da İnançların Buluşması: İnanç Turizmi**. Bursa Valiliği, F. Özsan Matbaacılık Ltd. Şti. Bursa, 1999.

Kılıç, Erol, “Bir Mekanın Şerefi Orada Bulunan İnsana Göredir”, **İnanç Turizmi Günleri**. 25-27 Ekim 2002, Kuşadası.

Küçük, Sezai, “Aşkın Mekanları: Mevlevihaneler”, www.semazen.net. 10 Ağustos 2010.

Seçkin, Aydın, “Türkiye’deki Önemli Mevlevihâneler ve Mevlevihânelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü”, **SÜMAM Yayınları:5**, Bildiriler Serisi: 2, 2010.

Şaman, Ebru, “Mersin İli İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Mersin’de İnanç Turizmine Katılanların Profili Üzerine Bir Araştırma”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**.

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Mersin, 2009.

Şimşekler, Nuri, “Mevlevihanelerin Pürmelali”,

http://www.semazen.net/news_detail.php?id=1634, Yayın Tarihi: 20.05.2012.

Tanrıkorur, Barihüda Ş., “Manisa Mevlevihanesinin Restorasyonu, Tenkid ve Teklif”, **Hatıra Kitabı**. İstanbul, 1995.

Tapur, Tahsin, “Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Volume 2 / 9 Fall 2009, 473-492.

Turnalı, Bilgin A., “Eyüp Bahariye Mevlevihanesi Hakkında Aileden ve Yakın Çevreden Derlenen Anılar”, **Eyüp Sultan Sempozyumu IX**. Eyüp Belediyesi. 13-15 Mayıs 2005.

www.afyonkulturturizm.gov.tr

www.sultandivanimuzeesi.com

Yarar, Ali Erkam, “Şehir Pazarlaması ve Şehir Varlıkları: Konya ve Mevlana Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı, Konya, 2010.

Yılmaz, Burcu Selin, “Türkiye’de Dini Turizm ve Meryem Ana Evi’nin Turistik Potansiyelinin Analizi.” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Zaman, Mehmet, “Türkiye’nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Sümela (Meryemana) Manastır”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt: 6, Sayı: 2, 2005.

Zengin, Ayşe, “Eyüp Kentsel Sit Alanının İnanç Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi ve Yerleşim Dokusunun Korunması Üzerine Bir Araştırma”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

“487 Yıllık Mevlevihane, Kültür Turizmine Kazandırıldı”. <http://www.haberler.com/487-yillik-mevlevihane-kultur-turizmine-3303273-haberi/>. Yayın Tarihi: 26.01.2012.

“Eskişehir Mevlevihanesi yılda 2,5 milyon turist tarafından ziyaret ediliyor!”, www.emlakkulisi.com Yayın Tarihi: 26.01.2012.

“Galata Mevlevihanesi, yenilenen yüzüyle bu yıl ziyarete açılacak”, **Zaman Gazetesi**, Yayın Tarihi: 17.03.2011.

“Galata Mevlevihanesinde Yenileme Çalışmaları”, <http://www.haberler.com/galata-mevlevihanesi-nde-yenileme-calismalari-3171890-haberi/>. Yayın Tarihi: 6 Aralık 2011.

“Gelibolu Mevlevihanesi”. www.gelibolumevlevihanesi.org. Yayın tarihi: 07.04.2012

“Kasımpaşa Mevlevihanesi (Beyoğlu)”, <http://www.mevlanakapisi.net/2011/07/kasimpasa-mevlevihanesi-beyoglu.html> Yayın tarihi: 18.07.2011.

Mevlevihane Ziyaretçileri 300000’e ulaştı”, www.gazete3.com.tr . Yayın Tarihi: 25.04.2012

“Tokat Mevlevihanesi”, <http://www.mevlanakapisi.net/2011/04/tokat-mevlevihanesi.html>.
Yayın Tarihi: 26.04.2011.

“Türkiye’nin En Önemli 2. Mevlevihanesi”, www.afyonhaber.com . Yayın Tarihi:
30.07.2011.

“Mevlevihane”. <http://www.kiliskulturturizm.gov.tr/belge/1-67605/mevlevihane.html>. Alıntı
Tarihi: 18.05.2012.

LİSELİ GENÇLERİN HZ. MEVLANA ALGISI

Ayşegül GÜNEŞ

Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Sanat Müziği 3. Sınıf

Engin GÜNEŞ

MEB Felsefe Grb. Öğretmeni, Uzman Sosyolog.

ÖZET

Ülkemizin kitap okuma oranlarının yıldan yıla giderek azaldığı bir hakikattir. Okullara 15 er dakikalık zorunlu okuma saati getirildiği, öğrencilerin giderek teste bağımlı hale geldiği günümüzde Hz Mevlana'nın 6 ciltlik dev eseri Mesnevi öğrenciler tarafından okunmaya cesaret edilebiliyor mu? Başta Milli Eğitim Bakanlığı olarak, devlet kurumlarının Hz. Mevlana gibi manevi değerlerimizin gençlere tanıtılmasındaki rolü nedir?

Bu sorunsallardan hareketle yapılan çalışmada Kütahya'daki lise öğrencilerinin "Hz. Mevlana" yı algılamaları ve Mesnevi'yi tanıyıp tanımadıkları tespit edilmeye çalışıldı. 2007 yılında yapılan bu çalışmada, genel tarama modeli yöntemi uygulandı. Bunun için kent merkezindeki 6 liseden birer sınıfa, 10 soruluk bir anket, toplamda 193 öğrenciye uygulanmıştır. Ankette cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi değişkenleri incelenip, SPSS 13,0 programı ile analizi yapılarak frekansları, yüzde dağılımları, standart sapmaları, aritmetik ortalamaları alınmış ve Cronbach's Alpha güvenirliği 0,92 çıkmıştır. Kütahya ilinde, çeşitli okulların örnek sınıflarıyla yapılan anketten şu sonuçlar elde edildi: Basılmış Mesnevi külliyatını eline alıp inceleyen öğrenci sayısı %30, mesneviden bir bölüm okumamış sayısı % 78, Mevlana'nın mesnevisini nasıl yazdığını bilmeyenlerin sayısı % 84, Mesnevi içinden bir hikâye biliyor musunuz? Sorusuna cevap olarak % 68 hayır yanıtı alınmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda, çalışma: Mesnevi Şerifi günümüz gençlerinin gündemine almak. Mesnevinin bir masal kitabı olmadığını anlatmak. Mesnevi okumalarının yaygınlaşması için öneriler getirmeyi amaçlıyordu. Bu çalışmanın üzerinden beş yıl geçti ve 2012 yılına ulaştığımız şu günlerde Mevleviliğin 3. büyük şehriden sonra Mevleviliğin 2. büyük şehri olan Afyonkarahisar'da, çalışma birkaç soru ilave edilerek okul sayısı 9 a öğrenci sayısı 341 e çıkarılarak yenilendi. Yine evren olarak liselerin seçildiği bu çalışma sonuçları ilginç bulgular içeriyordu. Artık Hz. Mevlana ve mesnevisi internette, sosyal paylaşım sitelerinden takip ediliyordu...

Çalışma, sahasında tek örnek olması açısından ve sosyal bilimlere bu alanda veri sağlamasından dolayı önem arz ediyor.

Anahtar Kelimeler: Hz. Mevlana, Mesnevi, Liseli Gençler, İnternet, Popüler Kültür.

ABSTRACT

Rates decreased gradually each year to read a book a reality of our country. Other compulsory reading time 15 minutes was brought to schools, students have become increasingly dependent on the test today Masnavi Mevlana six-volume work of a giant can be encouraging students to read by? In particular the Ministry of Education, state agencies Hz. What are the moral values such as Mevlana presentation role for young people?

Movement of these problems we study, high school students in Kutahya, "Hz. Mevlana "t know we tried to determine the perceptions and Mesnevi. In 2007 this study, we applied the general method of screening model. For this, the center of Kutahya, a class of six high schools, ten, a questionnaire, a total of 193 students applied. The survey on gender, age, educational level, the variables examined, the frequencies are analyzed with SPSS 13.0 program, percentage, standard deviations, and Cronbach's alpha reliability of the arithmetic mean of 0.92 was obtained. In the province of Kutahya, an example classes in various schools in our survey the following results were obtained: the number of students viewing printed Masnavi picked corpus of 30%, 78% of mesnevi not read a chapter, the number of Mevlana mesnevisini 84% of those who know how it says, Do you know a story of Masnavi ? Answering to no response was 68%.Based on these results, work: Masnavi sheriff to take the agenda of today's youth. Mesnevi is not a fairy tale book. For the spread of the readings from Masnavi, aiming to bring suggestions. This study was reached in 2012 over five years have passed and these days, Mevlevi 3 after the 2 largest cities of the Mevlevi Afyonkarahisar-largest city, we did a study. However, as the universe was more interesting results of this study we chose schools for us. Now Hz. Rumi and the poem from the internet, social networking sites were being followed...

The study is unique in terms of area and the social sciences due to the provision of data are of paramount importance in this field.

Keywords: Saint Rumi, Masnavi, High School Youth, the İnternet, Popular Culture.

GİRİŞ

Toplumumuzda mesnevi bir kitaptan ziyade bir kültür, bir yaşama biçimi, geleneksel bir öğüt verme metodudur. Yüzyıllar süren mesnevihanlık bunun en somut örneğidir. Kaybolan bir gelenek olan mesnevihanlık; Mesnevinin tüm beyitlerini orijinal dili olan Farsça ile ezberlemek, Mevlevi tekkelerinde, camilerde, saraylarda ve halkın toplandığı muhtelif yerlerde okumak ve açıklamak anlamına geliyordu. Kütahya’da yapılan ilk çalışmanın sonucunda: Mesnevi’nin bir hikâye kitabı gibi algılanmakta, kolay bir para kazanma yöntemi olarak görülmekte olduğu tespit edildi. Oysa Mesnevi, Hikâyelere ayrılıp pazarlanamayacak kadar ciddi bir eserdir.

Bu bağlamda, “Mesnevi’den Seçme Hikâyeler” şeklinde bir Pazar oluştuğu, bu kaotik ortamda, Mesnevi’nin aslının pek de gündemde olmadığı tespit edildi. Dolayısıyla, Milli Eğitim Bakanlığı’na 100 temel eser arasında mesnevinin seçmelerinin değil kendisinin olması çalışmanın önerileri arasındaydı. Ayrıca proje sunumumuzda Milli Eğitim Bakanlığı’nın temsilcileri de dinleyici olarak hazır bulunuyorlardı ve onlara lise müfredatına Milli Manevi Değerlerimiz diye bir ders konulması fikrine nasıl bakacaklarını sormuştuk. Önerimizin temelinde, liselerde iki dönem boyunca mesnevi dersi okutulması vardı. Bu istek gerçekleştirilemiyorsa eğer, “İlk etapta milyonlarca basılan ders kitaplarının arasına Mesnevi de eklenerek başta öğretmenlerimize ve öğrencilerimize hediye edilmeli”(Güneş, 2007: 13). Bu çalışmamızın üzerinden beş yıl geçti ve 2012 yılına ulaştığımız şu günlerde Mevleviliğin 3. büyük şehrinden sonra Mevleviliğin 2. büyük şehri olan **Afyonkarahisar**’da bir çalışma daha yaptık.

2007 yılında Kütahya’da yaptığımız çalışmanın benzerini 2012 yılında Afyonkarahisar’da birkaç soru ilave ederek okul sayısını 9 a, öğrenci sayısını 341 e çıkartarak yeniledik. Yaptığımız ikinci çalışma ilkine paralel sonuçlar vermiştir. Mesnevi terimini öğrenciler Lise 2. Sınıfta edebiyat dersinde görmekte dirler. Bu konu çok genel ve yüzeysel olarak işlenmektedir. Anketler Afyonkarahisar’daki merkez liselerin üçüncü sınıflarına uygulandığı için öğrencilerin % 68 i kelimeyi bildiklerini geriye kalan % 30 luk kısmı anımsadıklarını ya da duyduklarını belirtmiştir. Mevlana’nın mesnevisini gördünüz mü sorusuna verilen yanıt % 44,5 evet olmuştur. Daha sonraki soruda Mevlana’nın mesnevisinden bir bölüm okuyanların oranı % 42 ye düşmüş ve Mevlana’nın mesnevisinden hikâye biliyor musunuz sorusuna verilen evet sayısı % 20 ye inmiştir. Edebiyat

öğretmenleriyle yaptığımız görüşmelerde müfredatta yer almadığı için Hz. Mevlana'nın mesnevisini çocuklara anlatamadıklarını, özellikle Eğitim Fakültesi mezunu öğretmenlerin kendilerinin de üniversitede Mevlana'nın mesnevisi ile ilgili ders görmediklerini belirtmeleri araştırmanın ilginç bulgularından olmuştur. Ayrıca yapılan ikinci çalışmada Edebiyatla ilgili bir bilgiyi en kolay nereden öğrenirsiniz? Sorusuna verilen; internetten cevabı, beş yıl içerisinde, % 8 den % 32 ye yükselmiştir. Bu soruya paralel şekilde sorulan Sosyal paylaşım sitelerinde (facebook vb.) paylaşılan Mevlana'ya ait sözlerin, onun olduğundan emin misiniz? Sorusuna % 44,5 evet cevabı verilmiştir. İnternetteki bilgilerden yarı yarıya emin olan liseli gençler Afyon ile Mevleviliğin arasında sizce bir ilişki var mıdır? Sorusuna % 64 ü bilmiyorum % 6 sı ise yoktur cevabını vermiştir. Araştırmanın en acı bulgusu ise Sultan Divani kimdir biliyor musunuz? Sorusuna verilen % 93,5 hayır cevabı olmuştur.

“Abâ Pûşî Bâli Çelebin oğlu Mehmet Çelebi, Mevlânâ'nın yedinci nesil torunlarından olup, şiirlerinde Semâ'î ve Divane mahlasını kullanmıştır. Arşiv belgelerinden ve muhtelif mecmualarda geçen ifadelerden Sultân Semâ'î, Sultan Divani ve Divane lâkaplarıyla da anıldığı anlaşılmaktadır. Sultan Dîvânî, babası Abâ Pûşî Bâli Çelebi tarafından muhtemelen, H.889/m.1484 yılında Afyonkarahisar Mevlevihane'sine şeyh tayin edilmiştir”(aku.edu.tr). Sultan Divani Mevlevihane'si, Müzesi ve Camisiyle Afyonkarahisar'da oldukça merkezi bir yerde ve Uzun Çarşı'nın az ilerisinde yer almaktadır. Ankette geçen Sultan Divani kimdir biliyor musunuz? Sorusu derinlemesine bir bilgiyi sorgulamaktan ziyade öğrencilerin Mevlana'nın torunu olan ve şehirlerinde medfun bulunan bu zatı duyup duymadıkları ile ilgiliydi. Dolayısıyla araştırmanın sonuçlarına göre Liseli Gençlerin çoğu yaşadıkları mekândaki tarihi ve manevi değerlere ilgi göstermemektedir. Bilgisayar ekranının karşısına geçtiğinde her şeyi kolaylıkla ve doğru biçimde öğrendiğini sanan gençler artık Hz. Mevlana ve mesnevisini internetten, sosyal paylaşım sitelerinden takip etmektedirler. Hz. Mevlana'ya ait olmayan sözler onun gibiymiş gibi milyonlarca kişi tarafından paylaşılmaktadır. Bakanlar, milletvekilleri, bile bu yanılgıya düşmekte, milletin meclisinde bu sözlerle birbirini alt etmeye çalışmaktadır. Sözde yazarlar, makalelerinde bu sözlerden alıntı yaparak mesnevinin bir yerinde şöyle bir söz geçer diye uydurulmuş sözleri Hz. Pir'e isnat etmektedirler. Facebook adlı internet sitesinde kim olduğu bilinmeyen kişiler tarafından Hz. Mevlana sayfaları açılmakta, yüz binlerce kişi Hz. Mevlana'ya sanal olarak hayran olmaktadır. Çalışmanın sonuçları kısaca özetlenecek olursa Liseli Gençler arasında Hz. Mevlana, deyince zihinlerinde masalcı bir dede, çok güzel aforizmaları olan bir bilge, onu sevmek ve okuyormuş gibi

yapmanın moda olduğu ulu bir kişi, Konya’da türbesi var, gibi algılamalar canlanıyor. Fakat derinlemesine bir bilgi edinmek, bu popülist modern dünyada, gençler için çok zor görünüyor.

SONUÇLAR ve ÖNERİ

Mevlana popüler kültürün bir malzemesi yapılmaya çalışılıyor. Ney, sema, semazen gibi ritüeller moda olmuş, Mevlevi sikkeleri altın broşlarda, kolyelerde, yüzüklerde yerini alıyor. Konya’da ihtifaller yapılırken bir yandan da **Mevlana marka mıdır?** Tartışmaları tüm hızıyla sürüyor. Mevlana, Şems isimli dükkânlar UNESCO’nun tüm uyarılarına rağmen açılmaya devam ediyor. Aklı evvelin biri tarihteki abide şahsiyetlerimize marka insan demekte bir beis görmüyor hatta “Kur’an en marka kitaptır”(Şahin, 2008: 23). Diyecek kadar ileri gidebiliyor ve İslami bir dergi bu yazıyı yayımlayabiliyordu.

“Mevlana Marka” adıyla açılmış dükkânlar mı, pidelere verilen isimlerimi, ararsınız Mozart’ın piyasa değerinin 4,5 milyar dolar getirdiğini Mevlana’yla kıyaslayarak anlatan reklamcılar mı ararsınız. Mevlana’yı seküler bir meta haline getirip satmaya çalışanları mı? Gençler altında Mevlana yazan fakat kendisiyle uzaktan yakından alâkası olmayan sözleri sayfalarında paylaşp, amiyane tabirle birbirlerine laf sokuyorlar.

Sonuç itibariyle bu büyük, insan bu bahsettiklerimizin hepsinden beridir, onu illaki bir potaya koyacaklarsa muhabettulah potasına koymalıdır. İllaki bir tanım yapılacaksa kısaca, HZ. MEVLANA AŞKTIR diyebiliriz. Bu sorunsala yetkililerin ve bilim insanlarının daha ciddiyetle eğilmeleri gerekmektedir. Bunun için birkaç tedbir almak yeterli olabilir.

Eğitim hayatımız boyunca gördüğümüz “tarih” derslerinde yıllar boyu savaş, barış, antlaşma şeklinde kronolojik sıralamayı öğreniyoruz, edebi metinler dersi de edebiyat dersinin biraz gelişmiş şekli, okuduğumuz yazarlar ve onların eserleri hep yüzeysel kalmakta... Bir öneri olarak öğrencilere içeriği ve konusu tek olan bir ders konulmasını ve bu derste moral değerlerimiz, kültürümüz, köklerimiz anlatılmalı, teklifini yineliyoruz. Bu derste savduğumuz klasik eserler vermiş, Mevlana gibi kâmil insanların derinlemesine incelenmesidir. Bu uygulamanın kitaplarla desteklendiğinde, gençlerimizde, derin izler bırakacağı toplumumuzda sevgi, barış, hoşgörüyeye dayanan bir ortam yaratacağı şüphesizdir. Karşılıksız paylaşmayı seven Al-i cenap Türk milletinin diğer toplumlara da bu değerleri öğreteceği kaçınılmazdır tarihimiz bunun sayısız örneği ile doludur.

KAYNAKÇA

Abdülbaki Glparlı, 1983, Mevlana'dan Sonra Mevlevilik, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

Adem Şahin, 2008, Marka ve Mevlânâ, Altınoluk Dergisi, Ocak, Sayı: 263, Sayfa: 023.

Ahmet Eflâki, 1995, Ariflerin Menkıbeleri, çeviri; Tahsin Yazıcı, M.E.B. Yayınları, İstanbul.

Frzanfer, 1986, Mevlana Celeleddin, çeviri; F Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Ayşegül Güneş, 2007, Mesnevi'yi Anlamak, Barış ve Hoşgrntn İzinde Uluslararası MEVİPO Proje Yarışması Lise Kategorisi 1.si Olan Eser, Konya.

Hasan Küçük, 1976, Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri:

Tarikatlar ve Türkler zerindeki Müsbet Tesirleri, Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Yayinevi, İstanbul.

Mevlana Celeleddin-i Rumi 1982, Rubailer, çeviri; Abdülbaki Glparlı, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara.

Mevlana Celeleddin-i Rumi 1994, Fihi Mâ Fih, çeviri; A.Avni Konuk, İz Yayıncılık, İstanbul.

Mevlana Celeleddin-i Rumi 1995, Mesnevi, çeviri; Veled İzbudak, MEB. Yayınları, İstanbul.

Mevlana Gldestesi 8, Konya B. Bld. Kült. Müd. Yayınları.

Selahaddin Hidayetoğlu 1996, Hz. Mevlana Hayatı ve Şahsiyeti, İl Kültür Müd.Yayınları, Konya.

Seyyid Burhaneddin Tirmizi, 1972, Maârif, çeviri; Abdülbaki Glparlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

www.semazen.net

<http://www.edebiyatforum.com/lise-2-edebiyat-konu-anlatimi/mesnevi.html>

http://www.vizyoner.com.tr/danismanlik/Konyada.Mevlana.yerine.Mozart.konusmak...Eyup.CAN_4_tr_makale.html

<http://sultandivani.aku.edu.tr/kapsam.htm>

Ek-1: Liseli Gençlerin Hz. Mevlana Algısı Anketi

1.Mesnevi ne demektir?

a)evet biliyorum b) hayır bilmiyorum c) anımsıyorum d) duydum ama ne olduğunu bilmiyorum

% 68 biliyor %2 %16 %14

2.Mesnevi terimini nereden duydunuz?

a) okulda b) kitapta c) internette d) hiç duymadım

% 64 okulda % 30 kitaptan %5 %6

3.Mevlana'nın Mesnevisini hiç gördünüz mü?

a) evet gördüm b) hayır görmedim c) hatırlamıyorum

% 44,5 i görmüş %47 %8,5

4.Mevlana'nın Mesnevisinden bir bölüm okudunuz mu?

a) evet okudum b) hayır okumadım c) hatırlamıyorum

% 42 okumuş %42 %16

5. Mevlana'nın Mesnevisini nasıl yazdığını biliyor musunuz?

a) evet biliyorum b) hayır bilmiyorum

% 17,5 biliyor % 82,5 bilmiyor

6.Mesnevi nasıl bir kitaptır?

a)masal kitabı b) şiir kitabı c) hikâye kitabı d) öğüt kitabı e) bilmiyorum

%1 0 %10 %82,5 %6,5

7. Mevlana'nın Mesnevisinden hikâye biliyor musunuz?

a) evet biliyorum b) hayır bilmiyorum

%20 % 80

8.Eğer biliyorsanız adedini belirtiniz.

a) 1 tane b) 2 tane c) 3 tane d) 3ten fazla

%13 %12 %9 %14

9. Mevlana'nın Mesnevisi M.E. B hazırladığı Liseler için 100 temel arasında var mı?

a)evet var b) hayır yok c) 100 temel hakkında bir bilgim yok

%47 %22 %31

10.Edebiyatla ilgili bir bilgiyi en kolay nereden öğrenirsiniz?

a) televizyondan b) internetten c) kitaplardan d) tiyatro sinema vb. e) şiir sunumlarından f) okuldan

%1 %32 %28 %5 %1 %33

11. Sosyal paylaşım sitelerinde (facebook vb.) paylaşılan Mevlana'ya ait sözlerin, onun olduğundan emin misiniz?

a) evet eminim b) hayır değilim

%44,5 %54,5

12. Afyon ile Mevleviliğin arasında sizce bir ilişki var mıdır?

a) evet vardır b) hayır yoktur c) bilmiyorum

% 30 % 6 % 64

13. Sultan Divani kimdir biliyor musunuz?

a) evet biliyorum b) hayır bilmiyorum

% 6,5 % 93,5

14. Son üç soruya evet cevabı verdiyseniz bize bildiklerinizi kısaca aktarabilir misiniz?

.....
.....
.....
.....
.....

YARDIMLARINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

AFYONKARAHİSAR DEVLET KONSERVATUARI

Not: (Merkezdeki 9 okulun en iyi sınıflarına uygulanmış, toplamda 341 kişiye ulaşılmıştır.)

Ek-2: Mesneviden Seçme Hikâyelere Örnekler

Bütün Öyküleriyle Mesnev-i Şerif , Boğaç Babür TURNA

Çocuklar İçin Mesnevî'den Hikayeler, haz. Gülşen Aslan, Ayşe Aslan, Konya, 2001, (Konya-Karatay Belediyesi Kültür Yay.), (68 s.).

Çocuklar İçin Mevlâna'dan Hikayeler, haz. Mehmet Önder, Konya, 1962, (Şahap Ktb.), (35 s.).

Çocuklara Mevlâna'dan Hikâyeler, Mevlâna, haz. Mehmet Önder, İstanbul, 1975, (Damla Yay.), (80 s.), [2.bs, İstanbul, 1987].

Çocuklara Mevlanadan Hikayeler, Mehmet Önder , Damla Yayınevi

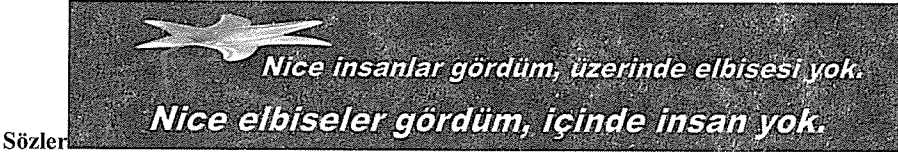
Gökyüzüne Merdiven Mesnevi'den Seçmeler , Hatice Gülcan TOPKAYA

Hız. Mevlana'nın En Büyük Eseri Mesnevi'de Geçen Bütün Hikayeler, haz. Mehmet Zeren, İstanbul, 1996, (Hazen Yay.), (336 s.).

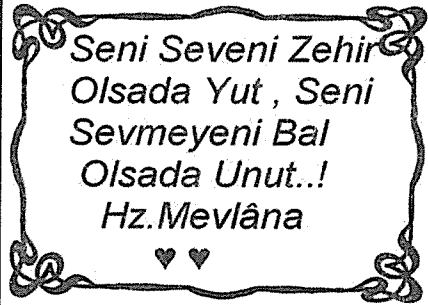
- Kıssadan Hisseler. Mesnevi'den Seçme Hikayeler**, haz. Eyüp Necati Perhiz, İstanbul, 1934, (Ebüzziya Bas.), (263 s)
- Mesnevi'den Hikayeler I. Kel Papağan**, haz. Ahmet Tezcan, İstanbul, 1992, (Trip Mtb.), (80 s.).
- Mesnevi'den Hikayeler II. Mezarlıktaki Hazine**, haz. Ahmet Tezcan, İstanbul, 1992, (Trip Mtb.), (80 s.).
- Mesneviden Hikayeler - Zafer TOKGÖZ - 100 TEMEL ESER - Kum Saati Yayınları**
- Mesneviden Hikayeler *Mevlana* Dizi: 4., 5. ve 6. Sınıf Öğrencileri İçin timaş yayımları**
- Mesnevi'den Hikayeler**, trc. ve şerh: O. Mevlevî, 2.bs., Konya, 1980, (Denizkuşları Mtb.), (255 s.).
- Mesnevi'den Hikayeler**, haz. Mehmet Önder, Ankara, 1969, (İş Bankası Kültür Yay.), (160 s.), [4.bs., Ankara, 1982].
- Mesnevî'den Hikâyeler. 36 Beyit ve Cârîye Hikayesi**, trc. ve şerh: O. Mevlevî, 2.bs., Konya, 1980, (Denizkuşları Mtb.), (143 s.).
- Mesneviden Öyküler** Selim Gündüzalp Zafer Yayınları
- Mesneviden Seçme Hikayeler** Mehmet Can Birey Yayınları
- Mesneviden Seçme Hikayeler**, Emine Sevim, Bilge Kültür Sanat Yayınları
- Mesneviden Seçme Hikayeler**, Mehmet Kanar, Serhat Yayınları
- Mesneviden Seçme Öyküler**, Hasan Selim Hacıoğlu, İskele Yayıncılık
- Mesneviden Seçmeler**, İsmail Dervişoğlu, Karanfil Yayınları
- Mesneviden Seçmeler**, Yasemin Meyva, Meram Yayınları
- Mesneviden Seçmeler**, Yusuf Çetindağ, Zambak Yayınları
- Mevlâna *Mesnevi'den Hikayeler* Yılmaz, Mahmut;** Harf Yayın İletişim, 2005.
- Mevlâna Mesnevi'den Seçme Hikayeler** Şahin, Ahmet Metin; Yağmur Yayınevi, 2005
- Mevlanadan Altın Öğütler**, Ziya Elitez, Kozmik Kitaplar
- Mevlanadan Altın Öyküler**, Hakan Büyükdere, Ali Dündar, Kozmik Kitaplar
- Mevlanadan Hikayeler**, Abdullatif Erdoğan, Adres Kitap
- Mevlanadan Masallar**, Enver Ercan, Varlık Yayınları
- Mevlâna'dan Seçme Hikayeler**, haz. Yüksel Kanar, İstanbul, 1991, (Ünlem Yay.), (64 s.), [3.bs., İstanbul, 1993].
- Mevlanadan Seçme Hikayeler**, Ağaç Yayınları, Ahmet Çağlayan
- Mevlâna'nın Mesnevi'sinden Seçilmiş Kıssalar, Hisseler**, İstanbul, 1985, (104 s.).
- Şaşkın Papağan**, Gülinaz Şafak, Timaş Yayınları
- Üç Şehzade Hikayesi. Mesnevi'den Hikayeler**, Mevlâna, trc. ve şerh: O. Mevlevî, 2.bs., Konya, 1980, (Denizkuşları Mtb.), (136 s.).

Yuva Yuva İçinde - Mevlana, Mevlâna, haz. Necla Çarpan, 3.bs., Ankara, 1980, (Doğuş Mtb.), (34 s.).

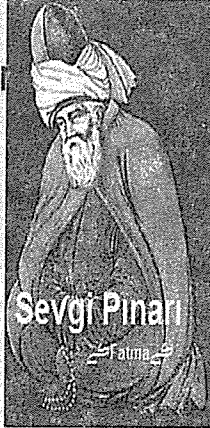
Ek-3: Sosyal Paylaşım Sitelerinde Hz. Mevlana'ya Atfedilen

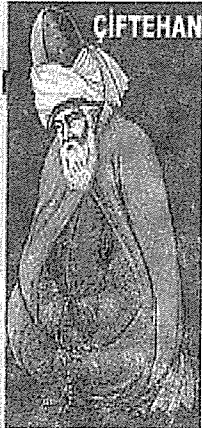
Sözler

MevLanaya
sormuşLar o kadar
yazarsın,
O kadar Okursun
ne bilirsin.? diye;
MevLana şu yanıtı
verir...
HADDİMİ BİLİRİM

MevLanaya
sormuşLar o kadar
yazarsın,
O kadar Okursun
ne bilirsin.? diye;
MevLana şu yanıtı
verir...
HADDİMİ BİLİRİM

Aşka uçarsan kanatların yanar?

Sadi Şirazi

Aşka uçamazsan kanatların neye yarar?

Mevlana

Aşka varınca kanadı kim arar ?

Yunus Emre

Gönül al,
dost al,
yoldaş al
Ama ^{ÇİFTEHAN}
BEDDUA
ALMA!

(MEVLANA)

Ben Dostlarımı
Ne Kalbimle
Ne Aklımla Severim..
Olur ya
Kaip Durur ,Akil Unutur
BEN DOSTLARIMI
RUHUMLA SEVERİM...
O ne durur
Ne Unutur...!

BENİ BİR BEN BİLİRİM
BİRDE YARADAN
BANA BİR BEN LAZIMIM
BİRDE ANLAYAN (H.Z.MEVLANA)

"Yaşarken bedeni
dönmemişse Mevla'ya
"iyi bilirdik" desek kaç
yazarlar meftaya.."

ÇİFTEHAN

Mevlana Celaleddin Rumi

*****BRETİLİ SÖZLER*****

"Kabiliyetsiz olmak
bir kusur değildir...

Ama Karakersiz olmak
çok büyük bir kusurdur..."

Hz. Mevlana

"Sükut Eyledim, 'Kahrı Var' Dediler.
Biraz Söyledim, 'Zehri Var' Dediler."

Sustum, 'Kahrından Susuyor' Dediler.
Biraz Konuştum, 'Zehrini Kusuyor' Dediler."

Suskunluğum
asaletimdir, her
lafa verecek cevabım
var ama bir lafa
bakarım lafı diye,
birde lafı söyleyene
bakarım adamını diye..

((• MEVLANA •))

(• SURE SAATİ •)

DİVANE MEHMET ÇELEBİ'NİN MÜTEKERRİR MÜSEDDESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Derya Ersöz

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

ÖZET

Hz. Mevlana'nın soyundan gelen Divane Mehmet Çelebi, Afyon Mevlevihanesi'nin şeyhi olup Mevleviliğin ikinci kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bektaşiliğe ve Şiiliğe yakın olduğu düşünülen şairi ve fikirlerini anlayabilmenin en iyi yolu eserlerini incelemektir. Biz de bu sebeple şairin bir mütekerrir müseddesi üzerinde şerh metoduyla inceleme yapmaya ve bir sonuca ulaşmaya çalıştık.

Şiirin dayandığı temel fikir, Hz. Mevlana'nın da üzerinde sıkça durduğu vahdet fikridir. Şair, müseddesinde fikirlerini üç anlam tabakası halinde ortaya koymuştur. Bunlardan ilki dünyevi bir aşkı, ikincisi bir müridin nefsi kaygılarını ve üçüncüsü ise Allah aşkıyla yanan bir aşğın hislerini dile getirir. Şiir, bu özelliği ile Fuzuli'nin şiirlerini hatırlatır. Nitekim mütekerrir müseddesin, mütekerrir beytindeki ikinci mısra da Fuzuli'den alınmıştır. Şair, şiirinde felek mazmunu üzerinden hareket etmiş ve her üç anlam tabakasında da feleğe, yani dünya tutkusuna olan sitemini ortaya koymuştur. Mütekerrir müseddesine genel olarak bakıldığında birinci bendin kulağa, ikinci bendin göze ve üçüncü bendin ise kalbe hitap ettiği görülür ki bunlar ilm'el, ayn'el ve Hakk'el yakın mertebelerine işaret etmektedir. Kuran-ı Kerim'de de bu üç mertebenin kulak, göz ve kalp şeklinde ifadesi bulunmaktadır. Dördüncü ve beşinci bentlerde şairin vahdete ulaştığını, Allah'a olan yolculuğun bitip Allah'taki yolculuğun başladığını düşünüyoruz. Bu açıdan bakıldığında tabakalaşmanın sadece muhtevada kalmayıp şeklen de tamamlandığı görülmektedir.

Bildiride, incelemeye çalışacağımız şiirden hareketle Divane Mehmet Çelebi'nin fikirlerinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Şairin Mevlevi şeyhi sıfatıyla tasavvufi bir şiir yazdığı göz önünde bulundurularak yapılan değerlendirmelere çeşitli eserlerden örneklerle birlikte dayanak olarak Kuran-ı Kerim'den bazı ayetler de gösterilecektir.

ABSTRACT

Divane Mehmet Çelebi, who is connected to the Mevlana's descendants through his family Mutahhara Hatun, is sheikh of the Afyon Mevlevi and is considered as the second founder of the Mevlevi Lodge. The best way to understand the ideas and poet himself, who is thought to be close to Bektashi and Shiism, is to examine the works of poet. We therefore review the method of the poet to make a commentary on *mütekerrir müseddes* and tried to reach a conclusion.

The poem is based on the basic idea of unity which is Hz. Mevlana also frequently emphasizes. The poet revealed his ideas in three semantic fields in this poem. The first of these expresses the earthly love, the second one is sensual concerns of a disciple, the third one is the love of a lover who is burning with love of God. Poetry, reminds Fuzuli with this feature. Thus the second line of repeating verse of *mütekerrir müseddes* is taken from Fuzuli. The poet moves over the fate imagery in his poem and reproaches the fate, indeed the passion for world in all three semantic fields. In overview of *mütekerrir müseddes*, the first versicle appeals to ear, the second versicle appeals to eyes and the third versicle appeals to the hearth. These sign to *ilm'el*, *ayn'el* and *Hakk'el yakîn*. These expressions do exist in Koran as ear, eye and hearth. In the fourth and fifth versicles, the poet has reached the unity, the journey through the God ends and the journey in God begins. From this point of view stratification is not observed only in contents but also in formally.

The paper will examine the ideas of Divane Mehmet Çelebi by evaluating his poetry. In view of the fact that the poet writes a Sufi poet as Sheikh of the Mevlevi, both examples from various belles-lettres and some versicles of Quran will be the basis of the extrapolations.

Giriş

“Bize kavuşmayı arzu etmeyen ve dünya hayatına razı olup onunla yetinenler ve ayetlerimizden gafil olanlar da vardır.” (YAZIR 2006, 172)

“İşte bunların, kazandıklarının karşılığı olarak varacakları yer ateştir.” (YAZIR 2006, 173)

Dünyevi tutkular, insanın insanca yaşamasına ve insani değerler üretmesine engel olurken onu öz cevherinden uzaklaştırmakta ve bu durum Kur'an-ı Kerim'de en büyük tehlike olarak gösterilmektedir. Nice Allah dostları, veliler ve peygamberler gelmiştir ki insanı bu türden tutkulardan korumak üzere nasihatlerde bulunmuşlardır. Bu nasihatler zaman zaman uyarı boyutuna ulaşmış, bu uyarılara kulak vermeyen toplumlar ise cezalandırılmışlardır.

Sultan Divani'nin mütekerrir müseddesini bu bilgiler ışığında ele almak ve sözleri üzerinde derin bir şekilde düşünmek gerekmektedir.

Mütekerrir Müseddes

Tinetünde yokdur ey gerdûn-ı dñn hergiz vefâ

Ehl-i 'aşkun cânına kıymakdasın sen dâ'imâ

Bî-terahhumsun zebûn-küşlük olupdur hû sanâ

İhtiyârunla idersün herkese cevri ü cefâ

Niçün eylersün 'aceb ey rûzgâr-ı bî-vefâ

'Âşıkı ma'sukdan ma'suku 'âşıkdan cüdâ

Ey alçak felek, mizacında asla vefa yoktur. Sen daima aşk ehlinin canına kıymaktasın. Merhametsizsin, zalimlik senin (kıblendir). İradenle herkese eziyet edersin. Ey vefasız rûzgâr acaba niçin âşığı maşuktan, maşuku âşıktan ayırırsın?

Beş bendlik, toplam otuz mısralık müseddesin, mütekerrir beytinin ikinci mısraı Fuzuli'den alınmıştır.

Eylemez halvet-serây-ı sırr-ı vahdet mahremi

'Âşıkı ma'sukdan ma'suku 'âşıkdan cüdâ (GÖLPINARLI 2005, 9)

Sultan Divani mütekerrir müseddesinde ayrılıktan şikâyet etmekte ve bunun vebalini feleğe yüklemektedir. Felek olarak adlandırılan dünya hayatının cazibesidir. Kuran'da, Ali İmran Suresi 14. ayette; kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığmaları, salma atlar, davarlar, ekinler (YAZIR 2006, 52) şeklinde örnek verilen dünya nimetleri, bilinçli bir insanın elinde Allah'a yaklaşımda birer vasıta haline gelirken, bilinçsiz bir insan için aldatıcı birer tuzaktır. Feleğin alçak olarak nitelendirilmesinin sebeplerinden biri bu özelliğidir. Sultan Divani, feleğin aldatıcı özelliğinin mizacından yani yaratılışından kaynaklandığını belirtir ki, bu da Allah'ın bu nimetleri kötüyü iyiden ayırt etmek için yarattığını gösterir. Tuzağa düşmüş, dünya nimetlerine aldanmış, onları sadece bir araç görmeyip amaç haline getirmiş bir insan için bu nimetler en büyük vefasızlık örnekleridir. Sonsuz olan insana, dünya nimetleri en fazla bir ömürlük geçici birer menfaattir. Bir gün gelecek ve onu terk edecektir. Nitekim Kuran'ı Kerimde, Şura Suresi 36. ayette;

“Size verilen herhangi bir şey sadece dünya hayatının geçici bir menfaatidir. Allah katında bulunanlar ise iman edip sadece Rablerine güvenen kimseler için daha hayırlı ve daha kalıcıdır” (YAZIR 2006, 303)

buyrulmaktadır.

Allah’a kavuşmak için yanıp tutuşan ve kavuştuğunda gerçek can bulacağına inanan âşık için dünya hayatı, maşukuna kavuşması yolunda en büyük engeldir. Allah’tan ayrı koyduğu her an onun canına kıymakta ve âşığın feryadını duyanlar için merhametsiz ve zalim bir görünümlü sergilemektedir.

Şefkatün yok kimseye budur hemîşe dikkatün

Şerre bâ’issün inen hayra değıldür niyyetün

Gerçi ma’lûm oldı erbâb-ı dile mâhiyyetün

Fikrolunmaz hergiz anlanmaz senün bû hâletün

Niçün eylersün ‘aceb ey rüzgâr-ı bî-vefâ

‘Âşıkı ma’şukdan ma’şuku ‘âşıkdan cüdâ

Kimseye şefkatin yoktur, dikkatin her zaman budur. Niyetin hayra değil, şerre sebep (olursun). Mahiyetin gönül ehline malum oldu gerçi (ama) senin bu halin herkesçe düşünülmez, anlaşılmaz. Ey vefasız rüzgâr acaba niçin âşığı maşuktan, maşuku âşıktan ayırırsın?

Felek bu aldatıcı haliyle kimseye şefkat göstermez. Görevi icabı insanı Allah’tan uzaklaştırmak ister. Gönül ehli; yani nefsi terbiye olmuş olgun kişi için bu aldatış etkili olmasa da, henüz nefis terbiyesi ile meşgul bir salık için bir tehlikedir. Dünyanın cazibesi insanın nefesine hitap ederken, insan ruhu Allah’a yönelme eğilimindedir. Böylece insan iki zıt çekim arasında dengede ve seçim yapmak üzere hür bırakılmıştır. İnsanı sorumlu kılan da budur. İnsan ruhu yaratıcısını bulabilecek kabiliyette yaratılmıştır. Ruh, insanı vicdanı yoluyla doğruya ve güzele yönlendirmek ister. Sağduyu olarak isimlendirilen bu sese kulak veren insan Allah’a yaklaşmaya başlar. Bu durumda dünya cazibesi uzaklaşılacak istenen, kötü bir mefhum olur ki Sultan Divani’nin de dile getirdiği budur. Allah’a yaklaşmakta olan, o yola eğilim göstermiş bir insanın nefsi arzuları bir anda kaybolmuş mudur? Şüphesiz ki hayır! Fakat bu arzular gittikçe gücünü kaybetmekte ve Allah’tan gelen destek artmaktadır. Böylece

sıhhatli bir düşünce sistemine kavuşan insan dünya cazibesinin çirkin yüzünü görerek, ondan olabildiğince çabuk kurtulmaya çalışır. Felekten şikâyet bu halin sonucudur.

Sultan Divani tevhit ehli olup söylediklerini birebir yaşamış biridir. Aslında dünya cazibesi ile olan mücadelesi sona ermiştir. Fakat şeyh olmasından dolayı üzerindeki sorumluluk ile hareket eden Divani, müritleri ve gönüllüleri için yol göstermek amacıyla bu sözleri dile getirmiştir.

Geh harâretle perîşân-hâl idersün 'âlemi
Geh bahâr ile müzeyyen sûr idersün mâtemi
Gâh bin yıl ömr ile yeksân görürsün bir demi
Vaz'-ı nâ-hemvârına geh döndürürsün âdemi
Niçün eylersün 'aceb ey rüzgâr-ı bî-vefâ
'Âşıkı ma'sukdan ma'suku 'âşıkdan cüdâ

Bazı zaman sıcaklığıyla âlemi perişan edersin. Bazı zaman bahar ile süsleyip matem bayram edersin. Bazen bin yıllık bir ömür ile bir anı eş tutarsın. Âdemi eğri bir eksene koymuşsun döndürürsün. Ey vefasız rüzgâr acaba niçin âşığı maşuktan, maşuku âşıktan ayırırsın?

Bende geniş olarak bakıldığında kâinatın düzeni anlatılmaktadır. Bu düzen, Allah'ın isimlerine ve bu isimlerin içerdiği güçlere dayanmaktadır. Dünyanın güneş etrafındaki yörüngesi elips şeklindedir ve bunun sonucunda mevsimler oluşur. Mevsimler, Allah'ın bazı özelliklerinin tecellisidir. Şair birinci mısradaki dünyanın güneşe yaklaşması dolayısıyla yaz mevsiminin kavurucu etkisinden söz eder. Güneş ısısının bu yakıcı özelliği hat safhaya vardığında toprak kuruyarak canlılığını kaybeder ve üzerindeki her şey perişan olur. Perişan olan ve matem havasına bürünen tabiat, ikinci mısradaki baharın gelişi ile tekrar hayat bulur. (YAZIR 2006, 364)

Üçüncü mısradaki bin yıllık bir ömür ile bir anın eş tutulduğunu anlatan Sultan Divani, zamanın göreceliğini dile getirir. Kuran-ı Kerim'de de açıkça görüldüğü üzere zaman kâinat sisteminin bir parçası olarak sonradan yaratılmış olup birbirini takip eden anlar dizisi değildir (Zamanın faraziliği için bakınız; Müminun Suresi 112,113 ve 114. ayetler). Bilakis bir tek

anın üzerine dikey olarak yerleştirilmiştir. İnsan acziyeti onu akıp gitmekte gibi algılamaktadır. Çünkü hayatın oluşabilmesi için Allah, insanı aciz yaratmıştır.

Anlar nasıl olur da bir anın üzerine dikey olarak yerleştirilebilir? Bu durumun anlaşılabilmesi için gökdelenler güzel bir örnektir. Gökdelenin birinci katı üzerine çok sayıda kat inşa edilir. Ancak mekân olarak gözüken tek bir katın genişliğidir. Böylece bir insanın bulunabileceği bir alana çok sayıda insan sığmaktadır. Zamanı da gökdelen şeklinde düşünersek, başlangıcından sonuna kadar aynı an üzerine kurulu olduğunu görürüz. Bir tek an ile bin yıllık bir ömrün eş tutulması bu gerçeğin sonucudur.

Dördüncü mısradaki; dünyanın eksen eğriliğinden bahsedilir. Dünya, güneş etrafında 23 derece 27 dakika eğik bir eksenle dönmektedir. Divani, gök biliminde dair verdiği bu bilgilerle Allah'ın insan hayatı için gerekli olarak ortaya koyduğu düzeni gösterir.

Virmezüz hergiz vücûdî kesrete vahdetdeyüz

Âline aldanmada gerçi senün rağbetdeyüz

Ârifüz her nesneye ammâ yine gafletdeyüz

Düşmüşüz efkâr-ı bî-pâyânuna hayretdeyüz

Niçün eylersün 'aceb ey rüzgâr-ı bî-vefâ

'Âşıkı ma'sukdan ma'suku 'âşıkdan cüdâ

Vahdetteyiz, varlığı asla kesrete vermeyiz. Tuzağına aldanmada gerçi rağbetteyiz. Her nesneye arifüz ama yine de gafletteyiz. Sonsuzluk fikrine düşmüşüz hayretteyiz. Ey vefasız rüzgâr acaba niçin âşığı maşuktan, maşuku âşıktan ayırırsın?

Şairin tevhit ehli olduğunu, bu şiiri şeyh olması dolayısıyla müritleri için dile getirdiğini daha önce belirtmiştik. Bu makam, irşat makamı olup; nefsin terbiye edildiği, Allah'tan başka hiçbir varlığın kalmadığı bir seviyedir. Sultan Divani'nin kendisi vahdeti yaşamakta ve bu makamda sözlere yer kalmadığını bilmektedir. Burada her şey gönülle olur. Öte yandan müritlerine yol gösterebilmesi için dile gelmesi yani kesret âlemine geri dönmesi gerekir. Böylece şiirde birbirine zıt gibi görünen iki farklı bakış açısı ortaya çıkar. Birincisi; Şeyh Semai'nin kendi kendisi ile baş başa kaldığındaki sesidir. Burada başkalarının sorumluluğu yoktur. İkincisi ise; müritlerinin sorumluluğu ile dile getirdiği sözlerdir. Burada kendi halini değil, müritlerinin içinde bulunduğu durumu düşünerek konuşmaktadır. Vahdet

ve kesret birbirine zıt gibi görünse de, aslında bir bütünü iki parçasıdır. Mürşit olan, hem vahdette hem de kesrette bulunmayı bilmelidir.

Sonsuzluk, insan aklı sınırlarının dışına çıktığı için insanlar onu anlamakta zorlanırlar. Çünkü mantık her şeyi belirli hudutlar içerisinde görmek ister. Bu ölçünün dışında kalanları ise ya inkâr eder ya da hayretle karşılar. Konu Allah ise hiçbir şeyin sınırı yoktur. Sınırlı olan insanın, sınırsız olan Allah'ı anlaması ne derece mümkündür? Bir yanda sınırlara mahkûm, aciz bir kul; diğer yanda sınırsız güce sahip yaratıcı! Bu durum tezat gibi görünse de insanın Allah'ı tanımaya ve kavramaya çalışması onun yegâne görevidir. Allah'ı kavramaya çalışan insanın sınırları her an genişler ve kapasitesi artar. (Bu kavrayışın en ileri noktası Hz. Peygamber'dir.) Aslında insan zannedildiği kadar sınırlı bir varlık değildir. Çünkü Allah, bilinen en büyük mekân olan kâinata değil, küçük bir varlık olan insanın gönlüne sığmıştır. Bunun farkına varan insan hayrete düşer; gönlündeki Allah'ın sınırsız olduğunu fark ettiğinde ise asıl büyük hayret başlar. Bundan sonrasının sonu yoktur.

Sana her kim meyl iderse görünürsün ana yâd

'Aksini dutmakdasın her kârma yok i'timâd

'Âlemin vardur velî şânında yokdur 'adl ü dâd

Doğrusun söyle Semâ'î'ye nedür bundan murâd

Niçün eylersün 'aceb ey rüzgâr-ı bî-vefâ

'Âşıkı ma'sukdan ma'suku 'âşıktan cüdâ

Sana her kim meylederse ona yabancı görünürsün. Aksini yapmaktasın (senin)her kararına itimat yoktur. Âlemin vardır fakat şânında adalet yoktur. Doğrusunu söyle Semai'ye bundan muradın nedir? Ey vefasız rüzgâr acaba niçin âşığı maşuktan, maşuku âşıktan ayırursın?

İnsan bir arayış içerisinde. Bunu, içindeki boşluğu doldurmak arzusu olarak da nitelendirebiliriz. Bu boşluk, dünya sevgisi ile doldurulmaya çalışılınca, sonu gelmeyen bir istekler silsilesi oluşmaya başlar. Bu isteklerin her birine ulaşıldıkça ortaya çıkan tatminsizlik ile meydana gelen hayal kırıklığı, sonunda insanı büyük bir çıkmaza sürükler. Öte yandan isteğine ulaşamamanın verdiği psikoloji; insanın hayatını kaplayacak bir meşguliyete sebep olur. Bu da ömrün dünyaya adanmasıdır ki insanı kendine köle eder. Sultan Divani ikinci

mısrada; dünyanın ikiyüzlü olduğuna dikkat çekerek aslı ile görüntüsü arasındaki farkı vurgular. Nitekim bu durum Bakara Suresi 212. ayette;

“İnkârcılara dünya hayatı bezendi de iman edenlerle eğleniyorlar. Oysa korunan o müminler, kıyamet günü onların üstündedirler. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir” (YAZIR 2006, 38)

şeklinde ortaya konmaktadır. Dünya hayatı, dünyaya meyil eden inkârcıların, inananlardan ayırt edilmesi için bezenmiştir ve Allah’tan uzaklaşan insanların gözüne, görevi icabı süslü ve cazip gösterilmiştir. Divani’nin dördüncü bendin ikinci mısramında “âline aldanmada rağbetteyiz” olarak belirttiği husus, burada net bir şekilde karşımıza çıkar. İnkârcılara tuzak olarak sunulan ve onların mahvına sebep olan dünya, inananlar için yanlışları gösteren bir kurtuluş vesilesidir.

Üçüncü mısradaki adaletsizlik geniş açılı bir kavramdır. Anlaşılabilmesi için adalet kavramıyla birlikte düşünülmesi gerekir. Burada karşımıza birden fazla adalet anlayışı çıkar. Bunlardan ilki dünya hayatının genel görünümündeki adaletsizliğidir. Dünya, dışarıdan bakıldığında insanların birbirlerinin haklarını çiğnedikleri adaletsiz bir yerdir. İnsanlar emellerine kavuşabilmek için her türlü haksızlığı kendilerine mubah görürler. İkincisi; bu insanların zihnindeki, başkalarına yaşama hakkı tanımayan ve kendi egolarına hizmet eden bir adalet anlayışıdır. Üçüncüsü; inanan insanların kabullendiği bir adalet anlayışıdır ki bu anlayış, hak çiğnememek üzere inşa edilmiştir. Dördüncüsü ve esas olanı ise ilahi adalettir. İlahi adalet; Allah tarafından ortaya konulmuş ve yalnız O’nun bildiği bir sistemdir. Bu sistemin nasıl işlediğini anlamak aciz olarak yaratılan kul için imkânsızdır. Adaletsizlik olarak görünen bir takım olayların, ilahi adalet sistemi içerisinde yer aldığı ancak arifler tarafından sezilebilir. Sulatan Divani, müritlerine, ilahi adaleti anlatabilmek amacıyla sembolik ifadelerle arifane bir yol izlemiş ve feleğin adaletsizliğinden yakınmıştır.

Sonuç

Mütekerriir müseddese genel olarak bakıldığında, ilk bendin kulağa, ikinci bendin göze, üçüncü bendin gönle hitap ettiği görülür. Kuran’da insanın yaratılışı anlatılırken Secde Suresi 9. ayette Allah;

“Ve sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etti” (YAZIR 2006, 342)

buyurmaktadır. Burada bahsi geçen kulak, ilm’el yakîn; göz, ayn’el yakîn, gönül ise Hakk’el yakîn derecelerine işaret eder. Birinci bendin temasını teşkil eden zulüm, maddi âleme ait bir fiil olduğu için ilim ile anlatılabilir. Dolayısıyla kulağa hitap eder. İkinci bentteki şefkat, manevi bir mefhum olup yalnızca sözlerle anlatılamaz. Örneklerini göstermek gerekir.

Üçüncü bentte, işlerin Allah elinden çıktığı gösterilerek, tevhide ulaşılmaktadır. Birinci bende Sultan Divani'nin sözleri, ikinci bende yaşayışı, üçüncü bende hali hâkimdir.

Yukarıda saydığımız üç mertebeyi geçmiş olan Divani, dördüncü bentte vahdete ulaşarak oradan müritlerine, sonsuzluğa giden yolun kapısını göstermektedir. Son bentte ise, artık irşat makamına ulaşan bu yüce insan, müritlerinin hallerine göre her mertebeye inip çıkabilmektedir. Yani Allah'a olan yolculuk bitmiş, Allah'taki sonsuz yolculuk başlamıştır.

Ayrılıktan şikâyet âşıklık halinin bir derecesidir. Mesnevisinin ilk beytinde;

“Şu neyin nasıl şikâyet etmekte olduğunu dinle ki, onun nevası ayrılık hikâyesidir.” (MEVLEVÎ 1965, 49) diyen Hz. Mevlana, ney vasıtası ile insan-ı kâmilin ayrılık acısıyla ettiği şikâyeti dile getirir. Mesnevi şerhinde Tahir-ül Mevlevi bahsi geçen şikâyet ile ilgili şunları nakleder:

“Belli oluyor ki şu hal, kavuşamamamın sonucudur. Bu ise bekabillah mertebesine ulaşmış olgun insan için olanaksızdır.” (MEVLEVÎ 1965, 49)

Şikâyetin mazur görüleni aşığa mahsustur ki bu hal Allah katında isyan sayılmaz. Çünkü Allah aşığının günahına sevabına bakmaz. Ancak şikâyetin dile gelişinde seviyeler bulunmaktadır. Bunlardan biri Divane Mehmet'in yaptığı gibi suçlanacak bir mevhumun icat edilmesidir.

Âdemi dünyaya yani ayrılık yurduna gönderen Allah'tır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Tin Suresi'nin 4. ve 5. ayetlerinde:

“Biz insanı en güzel biçimde yarattık, sonra da çevirdik aşağıların aşağısına attık” (YAZIR 2006, 510)

buyrulmaktadır.

Cennette yaratılan insan, şeytanın vesvesesine kulak verdiği için dünyaya indirilmiştir. Bu düşüşün vesilesi şeytan, sebebi insan (nefsi) ve faili –bütün fiillerde olduğu gibi- Allah'tır. Açıkça Allah'ın takdirine (sevgilinin cefasına) karşı gelemeyecek olan insan (âşık), şeytani (nefsini) kendine muhatap etmeyerek çareyi feleğe vebal yüklemekte bulur ki bu da bir tür kaçıştır. Merhametsiz felek, âşık ve maşuku ayırarak aşk ehlinin canına her an kast etmektedir.

İlk bakışta bu kast ediş ölümü hatırlatsa da perdeler açıldıkça ölümsüzlük tecelli eder. Aşk ehlinin aşkına vesile bu ayrılığın ta kendisidir. Böylece zulüm örtüsünde bir merhamet, şikâyet arkasında bir müptela vücuda gelir. Fuzûlî'nin meşhur beyti bu müptela halin ifadesidir.

Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşına beni

Bir dem belâ-yı aşktan kılma cüdâ beni

Ayrılık acısıyla bağı delinen âşık feryat eder. Bu feryat bir isyan değil, aşkın dile gelişidir. Gönüldeki ateşin dumanı tüter, ilim olur, dile gelir (kıl ü kal). Aşkın söz erbabı kişinin dilinden dökülmesi, bahsi geçen ilmin en saf şeklidir ki her kişi değil ancak er kişi tarafından sezilebilir. Dile gelen her söz bir incidir istiridyeye içinde. Erlik, inciyi kırmadan istiridyeyi açmakla olur. Mesnevi şerhinde Tahir-ül Mevlevi aynı bahiste Şirazlı Hafız'ın bir gazelini hatırlatır:

“Bir bülbül gördüm, gül yaprağını gagasında tutmuştu. Hazin hazin ötüyordu. Ayan-ı visalde yani gül yaprağı gaganda iken feryat etmene sebep ne? diye sordum. Maşukun cilvesi bize böyle yaptırıyor cevabını verdi.” (MEVLEVİ 1965, 53)

Divane Mehmet'in feleğe olan öfkesi, maşukuna kavuşmasına engel oluşundandır. Felekten kasıt ise dünya hayatının hayali gerçekliğidir. Hayali olan bu dünya hayatı ne için cevr ü cefa etmekte, âşığı maşuktan maşuku âşıktan ayırmaktadır? Müseddesin mütekerrir beytinde bu soruyu soruyormuş gibi görünen şairin aslında ne felekle ne de şikâyetle işi vardır. Dünya hayatının faraziliği gibi felek mazmunu da tabiri caizse “uydurulmuş” bir mefhumdur. Cümle insan bu dünyada nefis terbiyesinde iken, âşık kişi tüm arzularından geçmiş ve Allah'ın muhabbetinden gayrı hiçbir ihtiyacı kalmamıştır. Bu halin en güzel ifadelerinden biri yine Fuzûlî dilinden dökülür:

Işk zevkiyle hoşam terk-i nasihat kıl refik

Ben tiryâkî-mizâcem zehr kâr etmez bana

Yüzünü tamamıyla Allah'a dönmüş, dünyevi arzularından sıyrılmış, sevgilisinin hasretiyle yanıp tutuşan âşık daha ne diye bu farazi hayatın gurbetinde eriyip gitmektedir? Divane Mehmet'in sorusu içinde cevap, derdi içinde derman bulmak mümkündür. Zira kendisi, yaşadığı hayatın Allah tarafından takdir edildiğinin elbette ki bilincindedir. Allah'tan gelen her şey gibi bu gurbet de mübarektir. Ayrılık bir taraftan derdini körüklerken diğer taraftan şifasını takdim eder. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi ayrılıktan şikâyet adabının da kademeleri vardır. Feryat etmek, âşıklığın bir derecesidir ki daha sonraki basamaklarda yerini sükûta bırakır.

İncelemeye çalıştığımız mütekerrir müseddesinde, Divane Mehmet Çelebi iki önemli ismin etkisi altındadır; atası Hz. Mevlana ve Fuzulî... Müseddeste vücut bulan vahdet fikri, dünya hayatının aldatıcılığı ve olgun insan portresi Hz. Mevlana'nın mirası iken, anlam katmanları Fuzulî'ye olan muhabbete işaret eder. Nitekim mütekerrir müseddeste farklı okuyuşlarda ortaya çıkabilecek üç anlam tabakası bulunmaktadır. Bunlardan ilki; dünyevi aşkın ve ayrılık acısının anlatıldığı basamaktır. Şiire bu gözle bakıldığında; şairin sevgilisinden uzak düştüğü ve ayrılık acısıyla dünyaya haykırdığı görülür. Buradaki sevgi,

karşı cinse duyulan dünyevi bir sevgidir. İkinci basamakta dünya nimetlerinin aldatıcı etkisinden uzaklaşmak isteyen bir mürit konuşur. Nefsi, dünyaya meyletmekte ve kendisini Allah'tan uzaklaştırmaktadır. Üçüncü ve en müphem basamakta ise Allah aşkıyla yanıp tutuşan bir mürşit oturur. Dünya gerçekliği aşığı maşukundan ayırmaktadır.

Divane Mehmet Çelebi, Mevlevi olması dolayısıyla Semai mahlasını hak edecek güzellikte dönmekte olup bu güzelliği aynı şekilde sözlerine yansıtmayı da bilmıştır. Divane'nin kendisi gibi ağzından dökülen sözler de dönmektedir. Bu sözler Mehmet Çelebi'yi varlık âleminden alıp sonsuzluk yurduna götürerek divane etmiş ve irşat sebebiyle ayrılık yurduna geri getirerek dönüşünü tamamlamıştır. Aslında tıpkı müseddesteki gibi makrodan mikroya doğru baktığımızda her şey dönmektedir. Semazenler gibi; gökler dönmekte, dünya dönmekte, mevsimler dönmekte hatta atomlar dahi dönmektedir.

Müseddesin birinci basamaktaki anlamı üzerinde ayrıntılı olarak durmadık. Nitekim ilk okuyuşta, şairin sevdiği insandan ayrı düştüğü ve bu ayrılığın acısıyla feleğe yani dünyaya düşmanlık beslediği görülür. Acımasız dünya sevgililerin kavuşmasına olanak sağlamamakta ve bu haliyle âşıkların canına kıymaktadır. Sevdiği kişiden ayrı düşen âşık henüz yaşarken her an ölür ve canı bir kere değil defalarca yanar. Divane Mehmet Çelebi, ayrılığı rüzgâr sembolü ile somutlaştırmış, daha sonra ona vefasızlık gibi soyut bir özellik yükleyerek yakınmaktan geri durmamıştır.

İkinci basamaktaki anlamı üzerinde biraz durup ağırlığı üçüncü ve son tabakaya verdik. Şair, bir mürşit olarak müritlerine hitap etme sorumluluğunu da taşıyarak yazdığı müseddesinde dünyanın yani kesret âleminin insanı yaratıcısından uzaklaştırma özelliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Divane Mehmet Çelebi'nin her bendin sonunda tekrar ettiği iki mısra, dünyanın bu yönünü şiir boyunca vurgular. Bir cümle ile söylemek gerekirse; şairin hem müritlerini hem de bütün insanları dünyanın söz konusu özelliği karşısında dikkatli olmaya çağırıldığı ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

- CAN, Şefik (2004). *Mevlânâ Hayâtı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yay.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

- ERAYDIN, Selçuk (1990). *Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1985), *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1953). *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- KARA, Mustafa (1990). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARAKOÇ, Sezai (2006), *Mevlânâ*, İstanbul: Diriliş Yay.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul, Akçağ Yay.
- KUR'AN-I KERİM (2006). İstanbul: Sentez Yayınevi.
- MEVLEVÎ, Tahir-ül (1965). *Mesnevi Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Selam Yayınları, c.1-1.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (1998). *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler*, İstanbul: Sidre Yayıncılık.
- PALA, İskender (2005). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yay.

MEVLEVİLİKTE EĞİTİM ANLAYIŞI VE DAVRANIŞ KAZANDIRMA YAKLAŞIMLARI

Yrd.Doç.Dr. Emel Funda Türkmen

Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü

Arş.Gör. Safiye YAĞCI

Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Sanat Müziği Bölümü

ÖZET

Toplumsal bir varlık olması nedeniyle, insanın yaşadığı toplumla uyum içerisinde olması, o toplumun kurallarını benimsemesi ve saygı duyması gerekir. Toplumdan topluma bazı yönlerden değişiklik gösterebilen bu davranış biçimleri eğitim yoluyla kazandırılmaktadır. Verilen bu eğitim, örgün olsun ya da olmasın çeşitli yöntemleri içerir. Bu yöntemler, örgün eğitimde kurumlar tarafından belirlenirken, örgün olmayan eğitim içerisinde, görgü ve geleneklere dayanmaktadır. Aile içerisindeki davranışlar, anne ve babanın anlayış, görgü ve tutumu çerçevesinde belirlenirken, çeşitli toplumsal davranış ve tutumların oluşmasında yine çevre etkilidir.

Toplumsal davranışların ve tutumların oluşup yerleşmesinde yüzyıllardır süregelen çeşitli davranış biçimlerinin oluştuğu ve bir eğitim geleneğine sahip olduğu görülen Mevlevihanelerin eğitim ve insan yetiştirme konusunda çeşitli yöntemlerinin olduğu bilinmektedir. Bu davranış biçimleri ve kurallar bütünü dervişin Mevlevihane'ye gelmesiyle başlamaktadır. Yaptığı işler ve ustasıyla olan ilişkileri, bir konuda verilen nasihatler ve öğretilerin takibi, davranışa dönüşmesi gibi pekçok konu bir eğitim boyutu olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bir dervişin kâmil insan olma yolundaki çabaları ve yetiştirilmesi sırasında izlenen yol ve yöntemler eğitim açısından ele alındığında oldukça ilginç sonuçların ortaya çıkacağı ve eğitim bilimi açısından önemli bilgiler sunacağı tahmin edilmektedir. Mevlevilikteki eğitim anlayışının ve davranış kazandırma yaklaşımlarının araştırma konusu edildiği bu çalışmanın Türk eğitim sisteminin geçmişteki yaklaşımlarının ele alınmasını sağlayacağı ve günümüz eğitim sistemine de ışık tutacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevilik, Eğitim.

ABSTRACT

A human is a social being and therefore should live in harmony with society, adopt and respect the rules. These behaviour patterns that gained through education may vary from society to society. Given education, whether it's formal or not, contains a variety of methods. While these methods are being determined by formal education institutions; the non-formal education is based on manners and traditions. While the behaviors in the family, the parents' understanding are determining in the frame of etiquette and attitude, environment is also effective in the formation of variety social behaviours and attitudes.

Mevlevihanes where provide the development of social behaviour and attitudes and secular formed variety of forms behaviour, have a tradition of education. Also they have various methods on education human growth.

This set of rules and forms of behaviour, begin with the arrival of dervish Mevlevi Lodge. His works and relations with his master-are some kind of tracks of advice and teaching, and should be dealt and evaluated as one of the dimension of education. The efforts of people, methods and ways which were followed by them during of this education of improving and enhancing of being a dervish in the terms of education is being expected to emerge quite important information.

Approach to education and behavioral approaches to gain on Mevlevilik is the subject of this research. With this subject; it can also provide approaches to the past of Turkish Education System and is hoped to clarify the system of present day education.

Key Words: Mevlevilik, Education.

GİRİŞ

Mevlevilik, insan ruhunu aydınlatma ve güzelliklere erişirmede bir yoldur. Bu yol korkuyla, baskıyla, öfke veya kötülükle yürünen bir yol değildir. Sevgiyle, hoşgörülle, tatlı dille anlatılan tatlı sözle yürünen bir yoldur. Bilim ve sanat, olgun insan olma vasfını kazandırmada önemli bir görev üstlenmiştir. Ne bilim sanatın önüne geçer ne de sanat bilime meydan okur. Biri diğerinden feyz alır, öbürü diğerini destekler ve bester. Birbirleriyle öylesine iç içe derin bir bağ ve saygıyla işlenirler.

Mevlevîlik kâmil insanı yetiştirme, olgunluğa erİştirmede bir yol, “insanı utanılacak şeylerden koruyan en hayırlı kalkan olan “edeb” temelleri üzerine kurulu” ise, “âşık, ârif, âlim, kâmil, ve hakîm mürşitler vasıtasıyla uzun asırlar boyunca insanlığı, güzelliğe, doğruluğa, sevgiye, hoşgörüye, kısaca güzel ahlaka davet etmiş, bunu gerçekleştirecek mekân, düstur ve icra usullerini mükemmel bir şekilde ortaya koymuş” ise bir eğitim modeli olduğu açıkça söylenebilir.

Eğitim, insan davranışlarını istendik yönde değiştirmek için düzenlenip işe koşulan bir sistemdir. Kişide bulunması istenilen davranışlar eğitimin hedefleridir ve bu hedefleri gerçekleştirmek, bir sistemi gerektirir. (Sönmez,2008:2) Bu sistem sıralanmış bir çok öğeyi barındırmaktadır. Bir müfredat programının beş öğeden oluştuğu bilgisini veren Sönmez, bu öğeleri şu şekilde sıralamıştır:

- 1.Kişide bulunması istenilen özellikler, yani hedefler.
- 2.Hedeflerin göstergesi olan davranışlar.
- 3.İçerik ve konunun örüntüsü, yani üniteler.
- 4.Her davranışı, öğrencilerin her birine kazandıracak eğitim durumları.
- 5.Her davranışı, her bir öğrencinin kazanıp kazanmadığını, kazandıysa ne derece kazandığını yoklayan sınama durumları.(Sönmez,2008:2)

Eğitim model ve yaklaşımları 19. yy ile birlikte bir bilim dalı olma yolunda önemli mesafe kat etmiş, özellikle 1980’lerden sonra geleneksel eğitim model ve yöntemlerinde belirgin farklılıklar görülmeye başlanmış, yapılan araştırmalar eğitim alanına yönelik ciddi çalışmalarla önemli gelişmelere tanık olmuştur.

Bu gelişmeler, yeni modellerin ortaya konmasını ve uygulamalarının başlatılmasına yol açmış, yeni yaklaşımlar eğitimcilerin beklentilerine cevap aramak üzere işe koşularak, hedeflerine ulaşmaları konusunda yeni çalışmaları başlatmıştır.

Öte yandan, yüzyıllar içerisinde, ciddi bir tecrübenin ürünü olan bazı eğitim felsefelerinin günümüz yaklaşımlarıyla karşılaştırılması, yapılmış ve yapılmakta olanların incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece, yüzlerce yıl öncesinin eğitim anlayışının da yeniden gözden geçirileceği düşünülmektedir.

Buradan yola çıkılarak yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, Mevlevîliğin temel eğitim felsefesi nedir?, Mevlevîlikte olgun insan olmanın özellikleri nelerdir? , Mevlevîlikteki davranış kazandırma yöntemleri ve aşamaları nelerdir? , Günümüz eğitim sistemiyle olan benzerlik ve farklılıkları nelerdir? gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, betimlemeci bir yaklaşımla, kaynak tarama ve karşılaştırma yoluyla yukarıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Mevlevîliğin Temel Eğitim Felsefesi

Yöndemli, Mevlevîlikte semânın, insanın kendi kendisiyle sulh olmasının ve barışa varmasının aynı zamanda estetik ve artistik bir ifadesi olduğunu söyler. Kendi iç âleminde bu barışı kurmaya muvaffak olan insanın başka insanlarla da mutlaka sulh içinde yaşayacağını, çünkü bu durumda “başka“ denilen o ikilik düzenin ortadan kalkmış olacağını ifade eder.

Burada insanın kendisinden yola çıkarak çevresine doğru yayılan bir eğitime anlayışı ve doğru davranışları oluşturup geliştirme felsefesi ve bu davranışları geliştirme sistemi vardır.

Mevlevîliğin eğitim anlayışı bireyin kendisinden başlar. Öncelikle kendisine çeki düzen vermesi gereken mürid, sadece davranışlarını değil düşüncelerini bile en güzele eristirmede çetin bir eğitimden geçer. Bu yaklaşım, günümüzün tam öğrenme modeli olarak tanımlanan öğrenme modeline karşılık gelmektedir ki, bu modelde öğrenci merkezli bir anlayış hâkimdir. Bu anlayışa göre, öğrenci bilgiyi kendisi yapılandırır. Yapılandırmacı yaklaşım olarak da adlandırılan bu modelde öğrenenlerin etkin oldukları, anlama seçerek ulaştıkları ve kendi bilgilerini hem bireysel hem de sosyal etkinliklerle bir bütün olarak yapılandırmaları istenir. Bu yaklaşımda, bireylerin öğrenme sürecinde aktif oldukları, her bilgiyi önceki bilgileri üzerine inşa ederek yapılandıkları ve bu nedenle de öğrenme sonuçlarının bireyler arası farklılıklara göre oluşturulduğu bir anlayış hâkimdir.

Hızlıca, “Aslında insanın aradığı her şey, her şekil, her suret sadece düşüncelerden meydana gelir. O nedenle, iyi, güzel şeylerden başka bir şey düşünme! Çünkü düşünce, suret dokumasının ipliğidir.” der (Ak:Artıran,2011:190).

Bu anlayış, pozitif yaklaşımın da özünü oluşturur. Düşünceleri olumlu bir yönde eğitmenin gereğini anlatır. Mevlevîlerin, sözlerinde olumsuz cümleler kurmamaya dikkat etmelerinin bu düşünce çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Artıran “Çünkü, her söz,

kendi içerisinde çok gizli, yüksek bir enerjiyle dile gelir ve karşı tarafa çarpar. Mahiyetine göre de kişiyi etkisi altına alır.” der ve “sözün bir enerjisi yoksa neden kılıç yarası geçiyor, fakat dil yarası geçmiyor, neden Kur’an okumak sünnet, fakat dinlemek farz, neden Mevlana Mesnevi’ye “dinle” diye başlamış” sorusunu yöneltir. Mesnevi’den yaptığı alıntı ile (cilt2,3449) “Bütün nefsanî duyguların, rahmani duygu ve düşüncene, irfan ve idrakine kul olursa, gökler bile senin arzularına boyun eğer. Yerine gelmeyen hiçbir arzun kalmaz” sözünü aktarır. Burada düşüncelerin eğitiminde bir hedef işaret edilmektedir. Hedefe ise elde edilecek bir kazanç karşılık gelmektedir. Bu yönüyle bir öğretim programında bulunması gereken beş özelliğin üçünü karşılayan bir yapı sergilenmektedir.

Dikkat edilirse, kişide bulunması istenilen özellikler, yani hedefler gösterilmiş(nefsani duyguların kontrol altına alınması) hedeflerin göstergesi olan davranışlar(rahmani duygu ve düşüncene, irfan ve idrakine kul olması).

Bu eğitim anlayışı olumlu bir tutum geliştirme yaklaşımını temsil etmektedir.

Mevlevîlikte Olgun İnsanın Özellikleri

Mevlevîlikte, mürşit insan-ı kâmindir. Üstün insandır. Bir derviş intisap ettiğinde, ihvanın bir üyesi olarak, şeyhinin verdiği görevleri yapar ve mürşidinin uyarıları doğrultusunda kendini yetiştirmeye başlar. Bu bir eğitim sürecidir, aşamaları vardır ve öncelikle saygı, sevgi ve güvene dayalıdır. “Derviş, şeyhini en üstün en kâmil insan olarak görmeli ki onun bu inancı gönlünü tatmin etsin ve dervişe derece kazandırsın.”(Top,2007:76)

Her derecede yeni görev ve sorumlulukları, yeni davranış biçimlerini gerektirir. “Derviş, önemli rüyalarını, algıladığı tecellileri mürşidine arz eder; mürşidinin sözlerine ikaz ve irşadlarına karşı kulak kesilir. Mürşid, müridinde kayda değer bir gelişme müşahade etmemiş olabilir, Dersinde artma ve değişiklik olmayanlar kendilerini zorlamaya iltifat etmemelidirler. Mürşid, zikrini arttırmak yeni görevler vermek için müridinin inkişafını bekleyebilir. Mürid yol kat etmede kendi ölçülerine davranmamalı ve acelesi olmamalıdır. Kanadı çıkmadan uçmaya kalkan kuş gibi çırpınmamalı, gönlünün olgunlaşması için tâat-ü ibâdete, zikre ve hizmete devam etmelidir”(Top,2007:77)

Böyle bir yolda yürüten mürit olgun insan olma yapılan hizmetler ve verilen görevleri yerine getirme neticesinde elde edilir.

Mevlevîlikte Davranış Kazandırma Yöntemleri ve Aşamaları

Mevlevîlikte davranış kazandırma yöntemi saygı, sevgi ve hoşgörüye dayalıdır. Bu eğitimin aşamaları vardır. Bu aşamalar hizmet ederek geçilmektedir.

1.Kazancı Dede: Canların inzibatından edep ve terbiyelerinden sorumludur. Aşçıbaşı gibi bunun da ayrı bir postu vardı, yani makam sahibi idi.

2.Halife Dede: Matbâha yeni girenlere yol erkân öğretir, onları yetiştirirdi.

3.Dışarı meydancısı: Hücrelerdeki dedelere Konya'da tarikatçının diğer yerlerde aşçıbaşının emirlerini bildirirdi.

4.Çamaşırcı Dede: Dedelerin ve canların çamaşırlarını yıkar yıkatır, temizliğe nezaret ederdi.

5.Şerbetçi: Hücreye çıkacak canın şerbetini hazırlar, dedeler, matbâhu ziyarete gelince onlara şerbet yapıp sunardı.

6.Bulaşıkçı: Kaba-kacağa, onların temizliğine bakar, yıkar, yıkatırdı.

7. Dolapçı: Bu da kaba kacağa bakar, kalaylanması gerekenleri kalaylatırdı.

8. Pazarcı: Sabahları zembille pazara gider, almacakları alıp getirirdi.

9.Somatçı: Sofraları kurar kaldırır, yerini süpürür, süpürtürdü.

10.İç meydancısı: Matbâhdaki canlara kahve pişirir. Cuma günleri dedeler matbâhu ziyarete gelince onlara kahve yapıp sunardı.

11. İçeri kandilcisi: Matbahın kandil ve şamdanlarını temizler hazırlar, uyandırır, dinlendirir, sır ederdi.

12. Tahmişçi: Matbahın ve dedelerin kahvelerini döverdi.

13. Yatakeçi: Canların yataklarını serer, kaldırır, devşirirdi.

14.Dışarı kandilcisi: Dışarıdaki kandil, şamdanlara bakardı.

15.Süpürgeci: Bahçeyi ve etrafı süpürür, süpürtür, temizliğine bakardı.

16.Çerağcı: Matbâhın kandil ve şamdanlarına nezaret ederdi ve türbedârın yardımcısı sayılırdı.

17.Ayakçı: Ayak hizmetlerinde bulunur. Lazım olan şeyleri getirip götürürdü. Soyunup dervişliği ikrar verene ilk olarak bu hizmet verilirdi.

18.Âb-rizci: Helaların, şadırvanın ve muslukların temizliğine bakardı.” (Gölpınarlı, 2006:55-56)

Mevlevîlikteki bu aşamaların her birinde yapılan işe duyulan saygı, yaratılmış her varlığa gösterilen hürmet ve sevgi, gönül temizliği ve Allah sevgisini kazanma aracı olarak görülmektedir. Yaptığı iş ne kadar basit, zor, pis ya da kötü olursa olsun, mütevazı bir tutum geliştirilmeli, saygı ve ağır başlılık elden bırakılmamalı, asla öfkeye yenik düşülmemeli, insanların küçük kusurları örtülmeli, hataları affedilmeli, yüzüne vurulmamalıdır. Bu davranış ve tutumların yerleştirilmesi için verilen görevler bir araç işlevi görmektedir. İnsanlara hizmet ederken, gurur ve benlik kavramı unutulmalı, nefsini idare etmeyi, kontrolü altına almayı öğrenmeli, büyüklük duygusundan tamamen temizlenmeli, tam bir kul, bir hizmet adamı olmalıdır.

İnsan olma vasfına uygun davranışları kazanmada yöntem insana hizmet etmektir. İnsana hizmet konusunda da her türlü hizmet bu yolun aşamalarını oluşturmaktadır.

Mevlevîliğin Günümüz Eğitim Yaklaşımlarıyla Olan Benzerlikleri

Günümüzde, insan eğitiminde daha insancıl bir yaklaşım tercih edilir olmuştur. Yani bir davranışın yerleşmesi için tehdit, zorlama veya korkuya gerek yoktur. Motive etmek, yapılan hataları hoş görmek ve düzelmesi için gerekli tedbirleri almak önemlidir. Her birey kendi kişiliğine sahiptir ve biri diğerine benzemez. Her bireyin kendi duygu, düşünce ve öğrenme biçimleri vardır. Her insanın zihin yapısı farklıdır. Bu nedenle öğrenme ve uygulama yöntemleri de bu yapıya ters düşmeyecek biçimde yapılandırılmalıdır. Bu kuramlardan özellikle son yıllarda daha fazla tercih edilir ve sıkça da birlikte kullanılır olanları yapılandırmacı, işbirlikçi, tam öğrenme, çoklu zeka kuramı gibi isimlerle anılmaktadır. Bu kuramların birbirlerini destekledikleri ve birinin eksik kaldığı yerde diğerinin işe koşularak eğitim alanında hizmet ettiği görülmektedir.

Yapılandırmacı kurama göre öğrenme; zihinsel bir süreçtir. Öğrencilerin bilgi birikimi öğrenmeyi etkileyen en önemli öğedir. Öğrencilerin kendi hedeflerini belirlemelerini sağlar.

(Ocak, 2010: 374). Öğrenmenin doğru yapılandırılması için zihinde var olan yanlış kavramlar kabul edilebilir bilgilerle değiştirilerek öğretime başlanmalıdır.

Öğrenmede motivasyonun sağlanması için öğrencilerin mevcut bilgilerinin yanlış ya da tatmin edici düzeyde olmadığına onlara hissettirilmesi gerekir. Öğrenmeye karşı istek ve merak uyandırılmalıdır.

Öğrenme aynı zamanda sosyal bir süreç olduğundan anlamada gelişmeler sosyal etkileşimler sonucunda meydana gelir.

Anlamli öğrenmenin sağlanması için yeni öğrenilen kavramlarla ilgili uygulamalar yapılmalı ve bu yolla öğrenmenin pekiştirilmesi sağlanmalıdır.

Yapılandırmacı öğrenme modelinde öğrenciyi merkeze alan ve onun özelliklerini göz önünde bulunduran bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Bilgilerin transfer edilmesi değil etkinlikler yoluyla anlamlandırılması söz konusudur.

İşbirlikli öğrenmeler desteklenerek öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri sosyal etkileşim kuracakları bir yapı oluşturulmaya çalışılır.

Öğrenme süreci üreticiliğe, etkin katılıma, çoğulculuk kavramına hizmet edecek şekilde planlanmaktadır.

Kazanımların okul dışında da kullanılacak bilgi, beceri, tutum ve değerleri ifade eden bir yapıda olması amaçlanır.

Mantıksal ve eleştirel düşünce, bilgiyi anlama ve kullanma, araştırma, karar verme, yaratıcı düşünme vb. üst düzey becerilerin kazanılması arzu edilir.

Bu tam öğrenme modelinde işbirlikli öğrenme ve çoklu zeka kuramı gibi kuramsal yaklaşım ve bu yaklaşımları temel alan uygulamalardan da yararlanılmaktadır.

İşbirliğine dayalı öğrenmede, öğrencilerin küçük gruplar halinde çalışarak öğrenmeleri amaçlanır. Bu öğrenme yaklaşımında grup üyelerinde bir birlerine karşı olumlu bir bağlılık ve bağlımlılık söz konusudur. Burada öğrenciler diğer grup üyeleri başarılı olmadıkça kendilerinin de başarılı olamayacağını bilerek birbirlerine bağlı oldukları düşüncesiyle hareket ederler. Öğrencilerin birlikte öğrenmesi için her öğrenciye belirli bir takım iş sorumlulukları verilir. Grup üyeleri başarıya ulaşmada diğer grup üyelerinin başarılı olması için birbirlerini etkiler, destekler ve birbirlerine güvenirlir.

Çoklu zeka kuramında ise, sekiz zeka alanı vardır ve bireye verilecek eğitim bu zeka alanlarına göre yapılandırılmalıdır. Sözel/dilsel, mantıksal/matematiksel, görsel/uzaysal, müziksel/ritmik, bedensel/ kinestetik, sosyal, içsel ve doğa zekası her bireyde bulunmakla birlikte, bazılarında bazı zeka türlerinin veya alanlarının öne çıktığı görülür.

Bu öğrenme kuramlarının ortak özelliklerine bakıldığında, her birinin bireyi merkeze alan bir yaklaşıma sahip oldukları görülür. Mevlevîlikteki insana değer veren, sevgi, saygı ve hoşgörüyü temel alan yaklaşım ile günümüzün eğitim anlayışının bu açıdan ortak özellikler taşıdığı söylenebilir. Özellikle Mevlana'nın yaşadığı dönem ve o günün şartları göz önüne alındığında bu anlayışın önemi çok daha iyi anlaşılabilir. Oysa aynı dönemin Avrupa'sında eğitime verilen önem bir yana insana önem verilmediği düşünüldüğünde Mevlevîlikteki bu düşünce yapısının daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Avrupa'daki eğitime yönelik bu kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar özellikle 19.yy. sonlarından itibaren başlayan sosyal bilimlere yönelik yürütülen çalışmaların bir sonucu olarak gelişimini sürdürmüştür. Mevlevîliğin sahip olduğu eğitim yaklaşımı ise, İslamiyet'in prensipleri çerçevesinde şekillenmiş ve bu prensipler doğrultusunda 13.yy' da yaşamış büyük filozof Mevlana'da sistemli bir eğitime dönüşmüştür.

Yapılandırmacı yaklaşımın öğrenciyi merkeze alan ve onun özelliklerini göz önünde bulunduran yaklaşımı, işbirlikçi öğrenmenin Mevlevîlerin her bir görevi üstelenirken ustasının gölgesinde yürütmesi, ihvan içerisinde bir birlerine destek olmaları, sema sırasında birbirlerine yaslanmaları, günlük yaşamda kollarıp gözetmeleri bu işbirlikçi yaklaşıma örnek teşkil eden davranışlar olarak görülmektedir.

Çoklu zeka kuramının sekiz zeka alanına bakıldığında ise çok daha ilginç bir durumla karşılaşılabilir. Bu alanlara yönelik davranışları da Mevlevîlikte bulmanın mümkün olduğu görülmektedir. Örneğin insanın eğitim verilen çeşitli yönleri olduğu görülür. Zihinsel yönünü güçlendirmek için yapılan dersler, beden ve ruh eğitimini sağlamak için yapılan sema ve musiki, fiziksel görevler ile ahlaki yönünü geliştirmek üzere verilen derslerin Mevlevîlikte temel alanlar olarak göze çarpar. Bu alanları beden, akıl, ruh ve ahlak olmak üzere dört alan olarak belirlenebilir. Çoklu zeka kuramında ise, sözel/dilsel, mantıksal/matematiksel, görsel/uzaysal, müziksel/ritmik, bedensel/ kinestetik, sosyal, içsel ve doğa zekasının bulunduğu ve her bireyde bu alanlardan bir veya birkaçının diğerlerine göre daha ağırlıklı olduğu öne sürülmektedir.

Mevlevîlikte, bu alanlara yönelik verilen eğitim, içerisinde müziğin, semânın, matematik bilimlerinin ve dini bilimlerin yer aldığı bir yapı göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevlevîliğin bir eğitim sistemi vardır. Aşamaları olan bu eğitim sistemi, olgun insan yetiştirme görevine 13. yy'dan beri sürdürmüş, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra bile, sadece tarikatta yürütülen bir eğitim olmadığı, günlük yaşamla iç içe, sosyal yaşamı destekleyici ve sosyal yaşama uyum sağlayıcı bir felsefeye sahip olduğu için devam etmiş, insanı merkeze aldığı, bireyin kişiliğini geliştirmede, ona insanlık vasıfları kazandırmada hoşgörü ve sevgi, saygı çerçevesinden baktığı için yaygınlaşmıştır. İslam inancına dayanmasıyla sağlam bir yapı sergilemiş, İslamiyet'in manevi boyutundan beslenmesi etkili olmasını sağlamış, ruhsal doyuma ulaştırdığı için de insan olma yolunda verdiği eğitime yönelik işlevini yerine getirmede başarı kazanmıştır.

Günümüzde, tarikatlar kaldırılmış, tekke ve zaviyeler kapatılmış olmakla birlikte, Mevlevîliğin diğer tarikat ve benzeri yapılardan farklı olduğu dikkate alınmalı, özellikle eğitim felsefesi iyi anlaşılmalı, Mevlevîlikteki uygulamaları birincil kaynaklardan daha ciddi araştırmalar yoluyla derlenerek, eğitim alanında çalışanların istifadesine sunulmalıdır. Yüzyıllar süren bir eğitim geleneğinin olduğundan hareketle, verilen eğitimin niteliği üzerine yapılacak çalışmaların önemli bir açığı kapatacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Demirel,Ö.(2004) *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Öğretme Sanatı (7. Baskı). Ankara:PegemA Yay.
- Bümen, N.(2002). *Okulda Çoklu Zeka Kuramı*. Ankara: PegemA Yay.
- Gölpınarlı, A.(2006). *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gölpınarlı, A.(2006). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Ocak, Gürbüz(Ed) (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Sanemoğlu, N.(2004). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya*.(9. Baskı). Ankara:Gazi Kitabevi.

Sönmez, V.(2008). *Öğretim İlke Ve Yöntemleri* (2.Baskı). Ankara: Anı Yay.

Top, H.H.(2007). *Mevlevî Usûl ve Âdâbı* (Genişletilmiş 11. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yöndemli, F. (2007). *Mevlevilikte Semâ ve Mûsikî*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

DİNİ TÜRK MÜZİĞİNDE BİR MÜZİK KURAMCISI: ABDÜLBAKÎ NÂSIR DEDE VE ACEMBÜSELİK ÂYİN-İ ŞERİFİNİN USUL VEZİN İLİŞKİSİ

Güniz Yılmaz

Öğretim Görevlisi. Haliç Üniversitesi Türk Müziği Konservatuarı.

ÖZET

Mevlevî tarikatı, adını Mevlâna Celâleddîn-i Rumî'den (Belh 1207-Konya 1273) almış olup onun tasavvufî fikirlerinden yola çıkarak ortaya çıkmıştır. Bu tarikat, insanı en ham halinden alıp bedenî, fikrî ve ruhî manada uzun eğitim devrelerinden geçirerek terbiye eden, dünyevî isteklerinden arınarak adeta insan- ı kâmil mertebesine erişmesi yolunda eğiten sanat ve eğitim ocağıdır. Dergâhlarındaki din ve müzik eğitiminin yanı sıra, Türkçe, Arapça, Farsça, hat, tezhip gibi edebiyat ve güzel sanatların diğer dallarının da eğitimi ile bu alanların gelişmesine de büyük katkı sağlamıştır.

Mevlevî ayini, mevlevîlerin dinsel törenleri sırasında ibadetlerine (âyin) eşlik eden, sazla ve sözlü olarak icra edilen müzik eserleridir.

Klasik Türk müziğinin gerek dinî, gerek din dışı eserler veren pek çok büyük bestekârı ya mevlevî târikatına mensup ya da mevlevîler arasında yetişmiş ve bu tarîke ilgi duymuş kimselerdir.

Bu kimseler içerisinde önemli bir yere sahip olan Seyyid Abdülbakî Nâsır Dede Efendi, 16 yıl 8 ay Yenikapı Mevlevihanesi şeyhliğinde bulunmuş olup, bestekâr ve şairliğinin yanı sıra Türk Müziği nazariyatı hususunda yazmış olduğu Tedkik ü Tahkik adlı eseriyle de önemli bir yer arz etmektedir. Başta III. Selim ve II. Murat gibi padişahlar olmak üzere devrin ileri gelen büyükleri tarafından da ilgi ve destek görmüştür.

Bu çalışma, Seyyid Abdülbakî Nâsır Dede Efendi'nin bestekâr, şair ve müzik kuramcısı olarak Türk Müziği'ne katkılarını ve Acembüselik Mevlevî Ayini Şerifi'nin usul-vezin ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır.

**A MUSIC THEORIST OF THE RELIGIOUS TURKISH MUSIC: ABDÛLBAKÎ
NÂSİR DEDE AND MODE-PROSODY RELATIONSHIP OF ACEMBUSELİK
RITUALS**

Güniz Yılmaz

Academic. Haliç University Turkish Music Conservatory.

Mevlevi Order was named after Mevlâna Celâleddîn-i Rumî (Mewlana Jalal ad-Din Muhammad Balkhi) (Belh 1207-Konya 1273) and emerged with his Sufi philosophy. This order is an art and education house which accepts the people in their “rawest” or “most immature” form, gives them a physical, intellectual and spiritual education at some length, disciplines them, purifies them from their earthly passions on the way to reach the stage of perfect human being (İnsan-ı Kâmil).

Mevlevi Lodges not only gave religious and musical education but also taught Turkish, Arabic, Persian literature and gave fine arts education in those fields such as ornamentation and calligraphy. Therefore they made a great contribution to the development of those fields.

Mevlevi rituals are the musical works performed orally or instrumentally, which accompany Mevlevi rituals during the religious ceremonies.

Most of the composers of the Classical Turkish music, who compose both religious and non-religious works are either connected to Mevlevi order or raised among the Mevlevi dervishes and interested in this order.

Seyyid Abdûlbakî Nâsır Dede Efendi, who has an important place among those people, became the sheikh of Yenikapı Mevlevihanesi for 16 years and 8 months. He is a composer and a poet and made a great contribution to the Turkish Music with his work “ Tedkik ü Tedkik” he wrote over the theories of Turkish Music. He also got attention and support from the notables of the period including the sultans such as Selim the Third and Murat the Second.

This study aims to look through Seyyid Abdülbakî Nâsır Dede Efendi's contribution to the Turkish music as a composer, poet, music theorist and the mode-prosody relationship of Acembuselik Mevlevi Ritual.

1. GİRİŞ

Türk müziği, müzik yazısı olmaksızın ustadan çırağa aktarım geleneğine “meşk” dayalı olarak yüzyıllar boyunca süregelen bir eğitim ve öğretim sistemine sahiptir. Bilindiği kadarıyla 13.yy başlangıcı (1217–1294) yılları arasında yaşamış olan Azeri Türkü Safiyüddin Urmevi ekolü meşk sisteminin başlangıcı olarak görülmektedir.(Yavaşca.Ders Notları) Bu gelenek Türk müziği icra uslubunun temeli olmuş, aynı zamanda da çeşitli beste formlarının oluşmasını sağlamıştır.

Geleneksel Türk müziği formları tarih içinde çeşitli değişiklikler geçirmiş olmasına rağmen, Mevlevi kültüründe XVI. Yüzyıldan sonra gelişen mevlevi ayini, form olarak sabit kalmıştır.

Mevlevi Ayinleri, dini Türk müziğinde tekke müziği (özellği saz eşliğıyle icra edilmesidir.) gurubuna dâhil olup, sözlü ve enstrumanlı olarak icra edilen ve aynı zamanda mevlevi dervişlerinin dönerek zikirlerini gerçekleştirdikleri müzik eserlerleridir.

Türk müziğinin en uzun bestesi, Kutbünnâyi Osman Dede'nin Mi'râc Kandillerinde okunmak üzere bestelediği “Mi'râciyye” adlı eseridir. Başka bir örneği olmayan “Mi'râciyye”sayılmazsa, Mevlevi Ayinleri Türk müziğinin en uzun ve sanatlı eserleridir.

Mevlevilik, içinde Türkçe, Arapça, Farsça, hat, teshib, semâ meşki gibi derslerin yanı sıra, ciddi müzik eğitimi de veren dergâhları, bir tür konser salonu niteliğindeki semâhaneleriyle, Osmanlı-Türk müziğinin gelişmesinde ve yayılmasında önemli bir yere sahiptir

Klasik Türk müziğinin gerek dinî, gerek din dışı eserler veren pek çok büyük bestekârı ya mevlevi târikatına mensup ya da mevlevîler arasında yetişmiş ve bu tarîke ilgi duymuş kimselerdir.

Bu araştırma, Seyyid Abdülbakî Nâsır Dede Efendi'nin (1765–1821) şair, bestekâr ve Türk müziği kuramcısı olarak önemini vurgulamak, bestelemiş olduğu tek eser olan Acembûselik Âyin-i Şerifi'nin usul-vezin ilişkisini şematik olarak ortaya koymayı amaçlamıştır.

1.1. Abdülbakî Nâsır Dede'nin Hayatı

1765'de İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi yakınlarında doğmuştur. Babası Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Kütahyalı Ebû Bekir Dede Efendi (1705–1775), annesi Şeyh Nâyi Osman Dede'nin kızı Saîde hanımdır. Ağabeyi Ali Nutkî Dede, küçük kardeşi ise Abdürrahim Künhî Dede'dir.

Arapça ve Farsçayı babası ve Milâs Müftüsü-zâde Halil efendiden öğrenen Abdülbakî Nâsır, onbir yaşında ayinlere katılmaya başlamış ve ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin himayesinde yetişmiştir.

1795' de evlenmiş, Ali Nutkî Dede'nin şeyhliği sırasında, Yenikapı mevlevihanesinin neyzenbaşılığını yapmıştır. Ağabeyinin ölümü üzerine 1804'ten 23 Şubat 1821 ölüm tarihine kadar şeyhlik görevini yerine getirmiştir.

Abdülbakî Nâsır Dede, padişah III. Selim (salt. 1789–1808) ve II. Mahmut (salt. 1808–1839) devirlerinde yaşamıştır. İsmail Dede Efendi'nin ney ve dini musikî hocalığını yapmıştır.

1.2. Müzisyenliği ve Eserleri

Bugün elde bulunan tek müzik eseri Acembuselik ayinidir. İsfahan makamında da bir ayin bestelemiş olup, bu eserin notası kayıptır. Onbir yaşından itibaren müzikle iç içe olan Nâsır Dede, müziği bestelemekten ziyade, müzik teorisiyle ilgilenmiştir.

Yazmış olduğu eserler tarih sırasına göre şunlardır:

- 1- Tedkîk u Tahkîk (inceleme ve araştırma): 1794 yılında III. Selim'in emriyle yazmış olduğu bu müzik teorisi kitabında, Türk Müziği makam ve usûlleri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda kendi terkibi olan “dilavâz, ruhefzâ, gülrûh, dildâr, niyâz,nâz, hisarkürdî” makamlarını ve yine kendi buluşu olan “şirin” adını verdiği 22 zamanlı bir usûlü de bu eserinde yazmıştır. (Uslu , Doğrusöz Dişiaçık , 2009)
- 2- Tahrîriye (müziğin yazımı): 1794'te yazmış olduğu eserin konusu, kendi geliştirdiği bir çeşit ebcet müzik yazısıdır. Bu müzik yazısıyla III. Selim'in Sûz-i Dilâra Ayîni ve Vardagoska Ahmet Ağa'nın aynı makam olan peşrev ve saz semaisini yazmıştır.
- 3- Dîvân-ı Eş'ar: “Nâsır” mahlasıyla 1794- 1795 yılından itibaren yazmış olduğu şiirleri bu eserde toplamıştır.

- 4- Terceme-i Menâkıbü'l- ârifîn (Ariflerin Menkıbelerinin Çevirisi): Eser Ahmet Eflâkî'nin "Menâkıbü'l- ârifîn" adlı Farsça eserinin Türkçe'ye çevirisidir. 1793–1797 yılları arasında meydana getirilmiş ve III. Selim'e sunulmuştur.
- 5- Şerh-i Ta'rîb-i Şâhidî (Şahidi'nin Ta'rîb'inin açıklaması): Musâ Safî Dede'nin Ta'rîb-i Şâhidî adlı Arapça eserine yazdığı Türkçe açıklamalardan oluşan bir eserdir. 1798- 1800 yıllarında yazmıştır.
- 6- Defter-i Nâme-hâ-yı Dervîşan (Dervişlerin isimlerinin defteri): Ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin Yenikapı Mevlevihanesine gelip gidenler, semâ ve çileye girenler hakkında kayıtlara başladığı esere 1804 yılından sonra Abdülbâki Nâsır Dede devam etmiştir.

2. MEVLEVÎ AYINLERİ VE ACEMBÛSELİK ÂYİN-İ ŞERÎFİ

Mevlevi Ayinleri her birine "selâm" adı verilen dört bölümden oluşur. Birinci selâm "Tanrı'nın birliğine", ikinci selam "Vahdet'e inanmayı", üçüncü selam "mutlak varlığın olgunluğuna erişmeyi", dördüncü selam ise "kendine dönmeyi" ifade eder. (Yavaşca, İstanbul 2002)

Mevlevi Ayinleri'nde güfteler, Mevlâna'nın Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr adlı eserlerinin gazeliyat ve rubâiat bölümlerinden seçilmiştir. Bu şiirlerin dili Farsçadır. Ancak bu kural, ayin güftelerinde Farsça dışında başka bir dilin kullanılmayacağı anlamına gelmemektedir. Üçüncü selamlardaki yürük semâi bölümlerinin ilk dörtlüğü olan ve beste-i kadîm Hüseyîni Ayininden itibaren bütün ayinlerde kullanılmış, Eflâkî'nin "Ey ki hezâr âferin bû nice sultân olur" dizeleriyle başlayan şiiri Türkçe olduğu halde kullanılmıştır. Şu halde özetle denebilir ki, Mevlevi âyini güfteleri, Farsça, Türkçe ve Arapça tasavvufî şiirlerin iç içe kullanıldığı bir özellik taşır. (Tanrıkörür, Haziran 2005) Türk müziğinde ayinler 6- 7 değişik usûl ve bunların farklı hızlardaki mertebeleri kullanılarak bestelenmiştir. Güftelerde ise aruzun Remel, Hecez, Recez, Muzârî, Serî, Münserîh, Müctess gibi hemen bütün bahirleri ve Rübâi vezinlerinin çeşitli türleri bolca kullanılmıştır.

Mevlevi Ayinlerinde;

a) İlk Peşrev: Devr-i Kebir usûlündedir.

b) **Birinci Selam:** Devr-i Revan, Devr-i Hindi, Ağır Düyek, Düyek usûllerinden biriyle bestelenir. En çok tercih edilen usûl Devr-i Revandır. Aynı usûlle bestelenmiş "saz terennümü"yle ikinci selama bağlanır.

c) **İkinci Selam:** Ağır Efher usûlünde bestelenir. Aynı usûlle bestelenmiş “saz terennümü”yle üçüncü selama bağlanır.

d) **Üçüncü Selam:**

İlk Bölüm: Devr-i Kebir, Ağır Düyek, Frenkçin, Çifte Düyek, usullerinden biri kullanılır. Son ölçüde aksak semâi usûlüne bağlamak suretiyle bu usûlle bestelenmiş “saz terennümü”yle bağlanır.

İkinci Bölüm: Yürük Semâi usûlüyle bestelenir. Bu bölüm tüm ayinlerde aynı güfteyi taşır.

e) **Dördüncü Selam:** Ağır bir giderle, Ağır Efher usûlünde bestelenir. “son peşrev” ve “son yürük semâi” saz bölümleriyle ayin sona erer.

2.1. Acembüselik Makamı: Nâsır Dede'nin “Tedkik-ü Tahkik” eserindeki acembüselik makamı tarifi özetle şöyledir; gerdaniye perdesinde inici bir nihavend (Arel- Ezgi Türk Müziği Nazariyatı sistemine göre buselik beşlisi) yapıp çargâh perdesine gelince, uşşaklı karar verirse acem, büselik çeşniyle karar verirse acembüselik olmaktadır.

2.2. Acembüselik Âyini usûl-vezin ilişkisi: Ayinin güfteleri aruzun “Hecez, Remel, Mütedârik, Münserih, Serî,) bahirlerinden¹ seçilmiştir.

1. Selâm: 14 sekizlik Devr-i Revân usulündedir. (dütüm-dütüm-teek-dütüm-teek-teek, 3+2+2+3+2+2) (Resimlerde her bir kutucuk usûlde birim zaman ne ise o birim zaman değerini göstermektedir.) 1. Şiir, hecez bahrinden olup, devr'i revân usûlünde bestelenmiştir. Her mısra terennümüyle beraber beş ölçü (beş usûl) uzunluğundadır. 1. şiire ölçü başından başlanmıştır (Şekil 1). 2. şiir ölçünün sekizinci sekizliğinden başlamış olup, 2. mısra ölçü başından devam etmiştir(Şekil 2, Şekil 3) . Bu kalıp, 3. ve 4.mısralarda da uygulanmıştır. 3. şiir remel bahrinde yazılmış olup, ölçünün sekizinci sekizliğinden başlanmıştır. Mısra iki ölçü uzunluğundadır.(Şekil 4)

---

¹ Bahir: Arüzda en küçük kalıp olan tef'ilelerin (Mefâilün, fâilâtün vb.) belli bir düzen içinde yan yana dizilmesinden meydana gelen kalıp, hecelerin uzunluk ve kısalığına (açık veya kapalılığın) dayanan arüz vezni kalıbı. Türk arüzunda 10 esas tef'ilin değişik şekillerde yayana gelmesiyle doğmuş 15 bahir vardır.(Nihat. S. Banarlı) (Ayverdi, İstanbul 2010)

Şekil 1

Devr-i Rovân 1. Solam

14 An kes ki tü-râ dâred oz iş şikem dâred
 8 mef lû lû me fâ i lûn mef lû şî lu me lâ i kem dâ

red yar yar ya ri hev sut

to ni men dost

An kes ki tü-râ dâred oz iş şikem dâred
 V'an kes ki tü-râ bîned ey mah çî gam dâred
 Bos âşık-ı âşûfte âsûde vü hoş hufto
 Der sâyo-i an zûlf-i kû halka vü ham dâred

Vezni: Mefûlû mefâilûn mefûlû mefâilûn

Şekil 2

Devr-i revân 1. Selam

14 dost im rû zi ce mâ ll tû si mâ
8 lu me fâ f lun mef lû

yi di ger dá red hey dost hey yar
lu me fâ f lun

Vezni: Mef'ûlü mefâilün mef'ûlü mefâilün

İmrûzi cemâl-i tû simâ-yi dîger dâred
İmrûz leb-i nûşet halvâ-yi dîger dâred

İmrûz gül-i la'let ez şâh-ı dîger rûste
İmrûz kad-i servet bâlâ-yi dîger dâred

Şekil 3

Devr-i revân, 1. Selam

14	im	rü	zi	le	bi	nû	şet	hal	vâ	yi	di	ger	dâ
8	mef	lû	lû	me	fâ	î	lûn	mef	û	lû	me	fâ	î

red	lûn	hey	dost	hey	yar	im	rû
-----	-----	-----	------	-----	-----	----	----

Vozni: Mef'ûlü mefâilün mef'ûlü mefâilün

İmrüz leb-i nûşet halvâ-yi diger dâred

Şekil 4

Devr-i Revân 1. Selâm

14 Hey Ey ki ez hur şî dî bih ter rû yi tû
8 fâ i lâ tun fâ i lâ tun fâ i lâ tun

yar yar Men gu lâ mi zül fi çün bin
fâ i lâ tun fâ i lâ tun

dü yi tû yar
fâ i lâ tun

Ey ki ez hurşid bihter rûy-i tû
Men gulâm-i zülf-i çün Hindû-yi tû

Bînem an rûzî ki bâşem ey sanem
Ser nihâde mest ber zânû-yi tû

Vezni: Fâilâtün fâilâtün fâilün

2. Selâm: 9 dörtlük Ağır Efher usulündedir. (düüm-te-ke-düüm-tek-teek, 2+1+1+2+1+2) Şiir ölçünün beşinci dörtlüğünden itibaren başlamıştır. Her bir mısra dört ölçü uzunluğundadır. (Şekil 5)

Şekil 5

Evher 2. Selam

9/4 Ah sul tá ni me ni ah sul tá
fe lün fe i lün fe lün fa lün

ni me ni ah en der di lu cân
fe i lün fa lün

cân i má ni me ni
fa lün fe i lün

Sultân-ı menî sultân-ı menî
Ender dil ü cân îmân-ı menî

Der men bi-demî men zinde şevem
Yek cân çi şevad sad cân-ı menî

Vozin: Fa'lün feilün fa'lün feilün

3. Selam: 1. şiir remel bahrindedir.28 dörtlük Devr-i Kebîr usûlündedir. (düm-düm-teek-düm-tek-tek-teke-düm-teek-teek-teek-düm-düm-taa-heek-te-ke-te-ke, 2+2+2+1+1+1/2+1/2+1+2+2+2+2+2+2+2+1+1+1+1) Bir mısra iki ölçü uzunluğundadır. Şiire ölçü başından başlanmıştır. (Şekil 6)

Şekil 6

Devr-i Kibir 3.Selâm

28 A şı kan laf ez te bâ rek
8 fâ i lâ tün fâ i lâ tün

rab bu nel â ze nend hey
fâ i lâ tün fâ i lâ tün

Âşıkân lâf ez tebârek rabbüne'l-'alâ zenend
Sâdıkân lebbeyk vahyullâhî mâ evhâ zenend

Vezni: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilât

Şiirin 2. beytinin ilk mısrasında güfte taksimatında, kaymalar olduğu görülmektedir. Ancak bu kaymaların sebebinin, makam karakterine uygun müzik cümlelerinin ve hecelerin en uygun yerde buluşturulması olduğu düşünülmektedir.(Şekil 7)

Şekil 7

Devr-i Kebîr 3. Şelâm

28 Lâ ce rem ez â sı kâ nu
8 fâ i lâ tun fâ i lâ tun sâ di kan ez sü zi dil hey
fâ i lâ tun fâ i lâ tun

Lâ cerem ez âşıkân ü sâdıkân ez süz-i dil

Vezni: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilât

İkinci beyitin son mısrasında usûlün 15. sekizliğinden itibaren Aksak usulündeki saz terennümüne ölçü içinden geçilmiştir.(Şekil 8)

Şekil 8

Devr-i Kebir 3.Selam

28	Dar	bı			há	ber	lab	si			sub	há	
8	fá	i			tá	tun	tá	i			tá	tun	

nel	ze	zi			es				10 rá		ze	nend	
fá	i	tá			tun				8 fá		i	tál	

Darbhâ ber tabl-ı sühbâne'lezi esrâ zenend

Vezni: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilât

2. şiir Eflâkî'nin "Ey ki hezâr âferin bû nice sultân olur" dizeleriyle başlayan şiiridir münserih bahrindedir ve beste-i kadim Hüseyini Ayininden itibaren bütün ayinlerde kullanılmıştır. 6 sekizlik Yürük Semâi usulündedir. (düm-tek-tek-düm-teek, 1+1+1+1+2) Her mısra sözlü terennümüyle beraber 6 ölçüdür. Şiire ölçü başından başlanmıştır (Şekil 9)

Şekil 9

Yürük Semâi 3.Selâm

6 Ey ki he zâr fa te rin
8 Muf te i lun fa i lun

6 Bu ni ce sul tân o nur an
8 muf te i lun fa i lun

Ey ki hezâr âferin bu nice sultân olur
Kulu olan kişiler hüsrev ü hâkân olur

Her ki bugün Velod'e inanuben yüz süre
Yoksul ise bay olur bay ise sultân olur

Vezni: Müfteilün fâilün müfteilün fâilün

3. Şiir Hecez bahrindedir. Şiir ölçünün yedinci sekizliğinde başlamıştır ve dört ölçü uzunluğundadır. (Şekil 10)

Şekil 10

Yürük Semâi 3.Selâm

Kad eş ra ka lid dun ya min
mef ü lü me fá i lun mef

nü n nu mey ya na vel bed ru ga des
ü tü me fá i lun mef ü tü me fá

sâ ki vel ke sü sü rey ya na es
i lun mef ü lu me fá i lun

Kad eşrekati'd- dünyâ min nûri humeyyânâ
El-bedrû gade's-sâki ve'l-ke'sü süreyyânâ

Vezi: Mef'ülü mofâilün mef'ülü mofâilün

Es Sabvetü imâni ve'l-halvetü bostâni
Ve'l-meşcirü nedmâni ve'l-ayyenâ

4. Şiir Serf bahrindedir. Her musrâ dört ölçü uzunluğundadır. Şiire ölçü başından girilmiştir. (Şekil11)

Şekil 11

I

Yürük Semâi 3.Selâm

Ah güzelin aşkına hâliâtına
Yandı yürek aşk harârâtına

And içeyim gayrı güzel sevmeyim
Tanrı'ya vü Tanrı'nın âyâtına

Ah güzelin aşkına hâliâtına Vezni: Müfteilün müfteilün fâilün
Yandı yürek aşk harârâtına

And içeyim gayrı güzel sevmeyim
Tanrı'ya vü Tanrı'nın âyâtına

5. şiir heceze bahrindedir. Her mısra dört ölçü uzunluğundadır. Şiir ölçünün yedinci sekizliğinden itibaren başlamıştır. (Şekil12)

Şekil 13

Yürük Somâi 3.Selâm

Bâz	ez	an	küñ-i	kâf	âmed	ankâ-yi	âşk												
Bâz	bor	âmed	zi	can	na'ro-i	hoyhâ-yi	âşk												

Âşk	nidâ-yi	bülend	kerd	be	âvâz-i	post													
K'ey	dil-i	bâlâ	nigor	dor	kad-i	bâlâ-yi	âşk												

kâ		yi	âşk																
ta		i	fat																

Bâz ez an küñ-i kâf âmed ankâ-yi aşk
Bâz bor âmed zi can na'ro-i hoyhâ-yi aşk

Âşk nidâ-yi bülend kerd be âvâz-i post
K'ey dil-i bâlâ nigor dor kad-i bâlâ-yi aşk

Vezni: Müfteilün fâilât müfteilün fâilât

Câmo siyoh kerd küfr-i Muhammed resid
Tabl-i bekâ küftend milk-i muhalled resid

Ez poy-i nâ-mahreman kufi zedem ber dehan
Hiz bi-gû mutriba iğret-i sormet resid

4. Selam, 2. Selamın tekrarıdır.

3. SONUÇ

Seyyid Abdülbakî Nâsır Dede Efendi, döneminin önde giden teorisyen ve müzik bilginidir. Elimizde bestekârlığını değerlendirecek kadar müzik eser olmamakla beraber tek eseri Acembüselik Ayini'ni incelemiş olmakla, Nâsır Dede'nin bestekârlıkta da teorisyenliği kadar usta olduğunu görmekteyiz.

Eserinde Müfteilün aruz kalıbıyla başlayan bütün şiirlerinin ölçü başından başladığı tesbit edilmiştir.

Nâsır Dede'nin Tedkîk u Tahkîk (inceleme ve araştırma) adlı eserinde yer alan, kendi tekîbi olan makam ve usullerin kullanıldığı beste çalışmalarıyla Türk müziğine yeni eser örneklerinin verilebileceği düşünülmektedir.

ERZİNCAN'DA MEVLEVİLİK VE MEVLEVİHÂNELER

Doç. Dr. Hasan Hüseyin Adaloğlu

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Araştırmacı Yazar Nizamettin Arslan

ÖZET

Erzincan, Mevlevilik kültürü yönünden zengin bir şehirdir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre, Erzincan'da ilk Mevlevî tekkesini kuran Hüsameddin Hüseyin el-Erzincanî el-Mevlevî'dir. Ancak bu ilk mevlevihaneden başka iki Mevlevihane daha kurulmuştur. İsimlerini ve kurucularının adlarını bildiğimiz bu tekkelerin kuruluş tarihleri ve diğer postnişinleri hakkında fazla bilgimiz yoktur. Bunlar Konya Mevlana Müzesi Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerindeki belgeler ve Defteri Dervişan gibi Mevlevilik kaynaklarına göre; Ömer Dede Mevlevîhânesi, Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesi ve Melik Salih Mevlevîhânesi olarak bilinmektedirler.

Erzincan'da Mevlevilik üzerine yapılan çalışmalar daha ziyade Mevlevîhâne'nin son dönemine ait olup Melik Salih Mevlevîhânesi postnişini Kemahlı İbrahim Dede ve onun vakıf ve meşrutaları ile alakalıdır. Kemahlı İbrahim Hakkı Dede meşrutiyet aleyhine yazdığı bir risaleden dolayı meşihatten alınmış, yerine Çankırı'lı Yusuf Dede atanmıştır. Daha sonra İbrahim Dede affedilmiş ve tekrar Erzincan Mevlevîhânesi postnişini olmuştur. Biz bu çalışmamızda bütün Erzincan Mevlevihanelerini arşiv belgeleri ışığında ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Mevlevilik, Kemahlı İbrahim Hakkı Dede, Melik Salih Mevlevihanesi

ABSTRACT

ERZİNCAN MEVLEVİ LODGE

Erzincan is rich in terms of Mevleviyeh culture. As understood form the sources, the man who established the first Mevlevi lodge is Hüsameddin Hüseyin el-Erzincanî el-Mevlevî. However, two Mevlevi lodges were established except this first Mevlevi lodge. We haven't so

many information about the sheikhs and founding date of these Mevlevi lodges which we know the names and names of founders of them. These lodges are known as Ömer Dede Mevlevi lodge, Sheik Halil Çelebi Mevlevi lodge and Melik Salih Mevlevi lodge; according to Archive of Konya Mevlana Museum, documents of Prime Ministry Ottoman Archives and Dervishes Record,

The studies made on Mevleviyeh in Erzincan mostly depend on last period of Mevlevi lodge and sheikh of Melik Salih Mevlevi lodge named İbrahim Dede from Kemah and his foundation and entails. İbrahim Dede from Kemah removed from sheikhdom owing to a paper written by him that was opposed to constitutionalism. Then, he was forgiven and be sheikh of Erzincan Mevlevi lodge again. We will tell explicitly the Erzincan Mevlevi lodges in the light of archive documents.

Key Words: Erzincan, Mevleviyeh, Kemahlı İbrahim Hakkı Dede, Melik Salih Mevlevi Lodge

GİRİŞ

“Erzincan’da Mevlevîlik” konusunda ülkemizde akademik veya amatörce birkaç çalışma yapılmıştır. Erzincan, Mevlevîliğin Konya dışında ilk yayıldığı yerlerden biri olması ve burada birden fazla mevlevîhânenin faaliyette bulunması gibi nedenlerden dolayı önem arz etmektedir. Ancak yapılan bu araştırmalar daha ziyade Mevlevîhânelerin kapatılmasından biraz önceki döneme ait ve son postnişinlerden Kemahlı İbrahim Hakkı Dede Efendi üzerine yoğunlaşmıştır. Biz çalışmamızda ilk kez Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Konya Mevlânâ Müzesi Arşivindeki belgeleri kullanarak Erzincan’daki Mevlevîlik faaliyetleri konusuna yeni bir katkı sağlamayı düşünüyoruz.

Mevlevîlik, Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî’nin sağlığında pek çok taraftar bulmuş bir tarikattir. Dünya görüşündeki gerçekçilik; sosyal, kültürel ve siyasi prensiplerindeki açıklık nedeniyle her devirde, çok çeşitli çevrelerden insanların ve geniş halk kitlelerinin ilgisini çekiyordu. Mevlânâ’ya saygı ile bağlananlar arasında, halkın yanı sıra yönetici konumunda olanlar da vardı. Selçuklu Devleti’nin yıkılışı sırasında güçlenen Türkmen beyleri ona intisab ederek Mevlevîliğin Konya dışındaki ilk önemli merkezlerinin temellerini attılar. Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled Amasya, Erzincan ve Kırşehir’e halifeler gönderip Mevlevî tekkeleri açtırdı. Erzincanlı ilk Mevlevîlerin bir kısmı bizzat Mevlânâ zamanında yaşamış ve onunla münasebet kurmuş kimselerdir. Mevlânâ’nın babası Bahaeddin Veled Anadolu’ya

gelişî sırasında Erzincan'a uğramış Erzincan valisi Fahrüddin Behramşah ve hanımı İsmet Hatun'un davetleri üzerine kısa bir süreliğine burada ikamet etmiştir.

Kaynaklardan anlaşıldığına göre, Erzincan'da ilk Mevlevî tekkesini kuran Hüsameddin Hüseyin el-Erzincanî el-Mevlevî'dir. Ali Kemâlî, Erzincan isimli kitabında, Erzincan'da birkaç tane Mevlevî dergâhı olduğunu, en büyüğünün ve muhteşem olanın Tekke ya da Selâmi adlı mahallede bulunmuş olduğunu kaydeder. Ayrıca bu dergâhı Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin yaptırdığı rivayetini kabul eder. Ne var ki kendi zamanında (1932) bunların hiç birinden iz kalmadığını kaydeder.¹

ERZİNCAN MEVLEVÎHÂNELERİ

Erzincan'da mevcut olan Mevlevîhâneler ile ilgili arşiv belgelerinde az da olsa bilgilere rastlamaktayız. Ancak bu bilgiler konusunda bazı tereddütlerimiz bulunmaktadır. Çünkü belgelerde aynı mevlevîhânenin adları hem zaviye hem de mevlevîhâne olarak geçmektedir.² Mesela Halil Çelebi Mevlevîhânesi bir başka yerde Şeyh Halil Çelebi Zaviyesi olarak geçmektedir. Bizim tespitimize göre Erzincan'da üç adet mevlevîhânenin kurulmuş olduğunu söyleyebiliriz.

1. **Ömer Dede Mevlevîhânesi**
2. **Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesi**
3. **Melik Salih Mevlevîhânesi**

Ömer Dede Mevlevîhânesi, Erzincan'da Melik Salih Mevlevîhânesinden başka diğer bir Mevlevîhâne de Ömer Dede Mevlevîhânesidir. Mevlevîhânenin ilk kuruluşu tarihi hakkında bilgimiz yoktur. Ancak isminden, Ömer Dede tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır. Konya Mevlânâ Müzesi Arşivindeki Erzincan Mutasarrıflığından gelen bir belgeye göre, Ömer Dede Mevlevîhânesi Çeribaşı mahallesindedir. Orada Pir Ömer Dede kabri şerifi ve bitişiğinde üç gözlü türbehane namı ile bir bina mevcuttur. Bu mevlevîhânenin vakıf mütevellileri Şeyh Sıdkı ve Hacı Fevzi Efendiler idi. Sıdkı Efendi 1327 yılında vefat etmeden önce, vakfın senelik geliri olan yüz seksen kuruş ile türbe ve üç bab oda tamir

---

¹ Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı (ERDAV), c. I, Erzincan 1985, s.335.

² Ümit KILIÇ- Abdulkadir GÜL, "Osmanlı Devri Erzincan Vakıflarına Genel Bir Bakış, An Overview of the Ottoman Period Erzincan Foundations", *History Studies*, Volume 3 / 1 2011, s. 174-175.

ettirilmiştir.³ Ayrıca bu zaviyedeki türbedarın daha sonra Melik Salih Mevlevîhânesi postnişini olan İbrahim Dede'nin damadı olduğunu öğreniyoruz.⁴ Ancak, bu mevlevîhânenin kurucusu olan Pir Ömer Dedenin Mevlevî tarikatı mensubu olduğu bilinmesine rağmen tekke ile ilgili Liva Evkaf Memurluğunda hiç bir kayıt bulunamamıştır.⁵ Muhtemelen Erzincan'da meydana gelen şiddetli depremler neticesinde bu kayıtlar kaybolmuştur.

Melik Salih Mevlevîhânesi postnişini Yusuf Dede, Konya Çelebilik Makamına gönderdiği 20 Kanunuevvel 1327 tarihli bir belgede “ Hizmeti meşihatı uhde-i dâiyânemde bulunan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinden başka, tarikat-ı âliyye-i mevleviyye dergahından Ömer Dede nam zatın zaviyesi mevcut olup beratımı her nasılsa nakşi şeyhi elde etmiş ve varidatını onlar alıyorlar. Buraya geldiğim zaman Ömer Dede zaviyesi harap idi. Hücrelerin tamirine başlamışlar ise de tamirat tamamlanamadı. Selefimiz Hacı İbrahim Efendinin damadını türbedar tayin ettiler. Evkaf Memuru, nakşi şeyhinin ahbabı olduğundan burada başka bilgi edinemedim” diyerek Ömer Dede Mevlevîhânesinin o tarihteki mevcut durumunu belirtiyor.⁶

Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesi, Erzincan'da ikinci bir Mevlevîhâne Halil Çelebi Mevlevîhânesidir. Adını ilk banisi Şeyh Halil Çelebi'den almıştır.⁷ Yusuf Dede'nin yukarıda belirttiğimiz Konya'ya gönderdiği belgede “ Burada bir cami-i şerif ve bir medrese vardır. Halil Çelebi de bu caminin avlusunda medfundur. Medresenin aidatı Halil Çelebi vakfından karşılandığından mı yoksa orada medfun olduğundan mı Halil Çelebi Camii şerifi denildi. Halil Çelebi zaviyesi olduğunu söylüyorlar. Ermeni mahallesinde bulunan Çelebi Camii şerifi harap olup arsasını Ermeniler taksim ederek üzerine ev yapmışlar. Her taraf Ermeni evi olup çıkmaz sokak mahiyetinde bir arsa kalmış. Birkaç seneye varmaz orasını da kaybederler.⁸ diyerek mevlevîhânenin o tarihlerde harap olup yerinin dahi bilinmediğini ve sadece medresenin bulunduğunu belirtiyor.

Medrese, camii şerifin vakfına bağlı bahçe arsası üzerine h.1285 yıllarında inşa edilmiştir. Livanın eski mutasarrıfı Ali Şefik Paşa ve halkın yardımlarıyla inşa edilen medrese sekiz odalıdır.⁹ 17. yüzyılda şehre gelen Evliya Çelebi, Erzincan'da yedi kadar derviş tekkesi

³ KMMA; 239/13.

⁴ KMMA., 239/158.

⁵ KMMA; 239/13.

⁶ KMMA, 239/158.

⁷ KMMA, 239/136

⁸ KMMA, 239/158

⁹ KMMA,239/13

bulduğunu bunların en meşhurunun Hz. Mevlânâ tekkesi olduğunu ve her gece Mevlevî ayini icra edildiğini belirtir. Mevlânâ evladından Çelebi Efendi'nin dahi tekke sahasında medfun olduğunu ifade eder. Aynı zamanda bu tekke şeyhlerinden bir kısmının Mevlânâ soyundan çelebiler olduğunu kaydeder. Evliya Çelebi'nin bahsettiği şeyhin Halilullah mı yoksa onun oğlu İsa mı yoksa Sultan Veled'in oğlu Abdülvacid soyundan Çelebi Abdülatif mi olduğu bilinmiyor.¹⁰

Erzincan'da her ne kadar üç Mevlevîhâne olsa da bahsettiğimiz ilk iki Mevlevîhâne harab olmuş yalnızca geriye Melik Salih Mevlevîhanesi kalmıştır. Biz daha ziyade Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına kadar (1925 yılı) faaliyette olan Erzincan Mevlevîhânesi olarak bilinen Melik Salih Mevlevîhânesi üzerinde durmak istiyoruz.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi, kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in bir halifesi olan Hüsameddin Hüseyin Erzincanî el-Mevlevî tarafından Tekye Mahallesi'nde kurulmuştur.¹¹ Ancak Konya Mevlânâ Müzesi arşivinde bulunan belgede, bu Mevlevîhânenin Ulu Arif Çelebi tarafından kurulduğu belirtilmektedir.¹² Melik Salih Mevlevîhânesi'nin kuruluşundan 18.yüzyıl başlarına kadar geçen zaman dilimi ile ilgili, orada görev yapan şeyhler ve mevlevîhâne hakkında maalesef bilgi sahibi değiliz.

Erzincan Mevlevîhânesi'nin kuruluşu ile ilgili son postnişinlerden Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik Makamı'na yazdığı 28 Nisan 1909 tarihli bir mektupta: "Erzincan Mevlevîhânenizin tarih-i tesisi gayr-i malum olup, bânisi mazbut değildir. Lakin, öteden beri Ulu Arif Çelebi olduğu beyne'l-ihvan söyleniyor. Bâni-i sânisî, Dayıczâde Hacı Ahmed Efendi'dir ki, semâhane'yi yaptırmıştır. Altı adet hücrenin bânisi ise, Mızıkâ Muallimi Rauf Bey ve Sami Paşa'nın kerimesi merhûme hanım ile ve sair sahibu'l-hayrattır." demektedir.¹³

Yusuf Dedenin verdiği bilgilerden; muhtemelen Erzincan'da meydana gelen bir depremden sonra harap olan mevlevîhânenin yeniden inşa edildiğini öğreniyoruz. Bu inşada semâhaneyi Dayıczâde Ahmed Efendi, altı adet hücreyi de, Muzıkâ Muallimi Rauf Bey, Sami Paşa'nın kızı ve hayır sahipleri yaptırmıştır. 16 Cemaziyelevvel 1129 / 23 Nisan 1717 tarihinde Şeyh Seyyid Mehmed Çelebi berat istihsal ederek mevlevîhâneye postnişin

¹⁰ T. E. Şahin, *Erzincan Tarihi*, s.356, dipnot G-1.

¹¹ Feridün Ahmed Sipehsalar, *Risâle-i Sipeahsalar (Mevlana ve Etrafındakiler)* İstanbul 1977, s. 150 151; KMMA, 239/24.

¹² KMMA., 239/44.

¹³ KMMA., 239/44.

olmuştur. ¹⁴ Seyyid Mehmed Çelebi Hacda vefat edince oğlu Seyyid Ali Dede mevlevîhâneye postnişin olmuştur. Ali Dede'den sonra Nazif Dede, Mehmed Arif Dede ve Fehim Dede postnişin olmuşlardır. ¹⁵

Erzincan'da meydana gelen büyük depremlerde mevlevîhâne yıkılmış ve uzun süre harap durumda kalmıştır. Bu yıllarda mevlevîhânenin meşihâtı Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhi Bahaeddin Dede'nin uhdesinde idi. Harap durumda bulunan mevlevîhânenin meşihati 18 Zilhicce 1320/ 18 Mart 1903 tarihli beratla Kemahlı İbrahim Hakkı Dede'ye tevcih olunmuştur. ¹⁶ İbrahim Hakkı Dede harap durumda bulunan mevlevîhâneyi tamir ettirmiştir. Ayrıca dergaha bitişik ve başkalarına ait olan arsayı satın alarak Darü'lmesnevi namıyla altı odalı bir bina yaptırıp mevlevîhâneye eklemiş ve kendi adına vakıf tescil ettirmiştir. ¹⁷

İbrahim Hakkı Dede, 1327 yılında II.Meşrutiyet aleyhine yazdığı Risaleden dolayı önce destarı alınmış ve Divan-ı Harb kararıyla müebbeden Kemah'ta ikamete mecbur edilmiştir. ¹⁸ Dergahın muattal kalmaması için dergah mescidi şerifinin imamı Hacı Mehmed Tahir Efendi kendisine postnişinlik beratı verilmesi için Konya Çelebilik makamına bir mektup göndermiştir. ¹⁹ Ancak Konya'da Huzur-u Pir'de kazancılık hizmetinde bulunan Yusuf Dede 28 Nisan 1327 tarihinde postnişin olarak Erzincan'a gönderilmiştir. ²⁰ İki yıl sonra Kemahlı İbrahim Hakkı Dede af edilince, Erzincan Mevlevîhânesi postnişinliği tekrar kendisine, tevcih edilmiştir. ²¹ Yusuf Dede de Samsun Mevlevîhânesi postnişini olmuştur. ²²

Erzincan'ın son dergâhı olarak tarihe geçen ve tapusu İbrahim Hakkı Efendi'nin üzerine olan Mevlevîhâne, I. Dünya Savaşı'nda, Doğu cephesi Erzincan bölgesinde, Rus birliklerinin çok ciddi saldırılarına maruz kalmış, yığınla kitap ve doküman bu saldırılarda zayi olmuş ve savaş yıllarında cephanelik olarak kullanılmıştır. İbrahim Hakkı Efendi'nin bu dergâhı, tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra ise ne yazık ki, Orman Bakanlığı

---

¹⁴ Bu zat Hz. Mevlânâ sülalesinden olup kayıtlarda Büyük Şeyh es-Seyyid Muhammed Efendi diye geçmektedir. KMMA239/162; BOA., C.EV, 21354. *Defter-i Dervîşân II*, Hazırlayan: Bayram Ali Kaya- Sezai Küçük, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2011, s 401.

¹⁵ *Defter-i Dervîşân II*, s.401-403; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg yay, İstanbul 2003, s.171 dipnot 3.

¹⁶ KMMA, 239/162. BOA, BEO Dosya 2112/ 15860

¹⁷ KMMA, 239/114, 249, 250

¹⁸ KMMA, 239/22

¹⁹ KMMA, 239/24

²⁰ KMMA, 239/44

²¹ KMMA, 239/22, 66, 229. BOA, BEO, Dosya 3917/ 293741

²² KMMA, 239/134,142

tarafından el konulmak suretiyle alınmış ve tekkenin bulunduğu kısım kavaklık alanına çevrilmiştir.²³

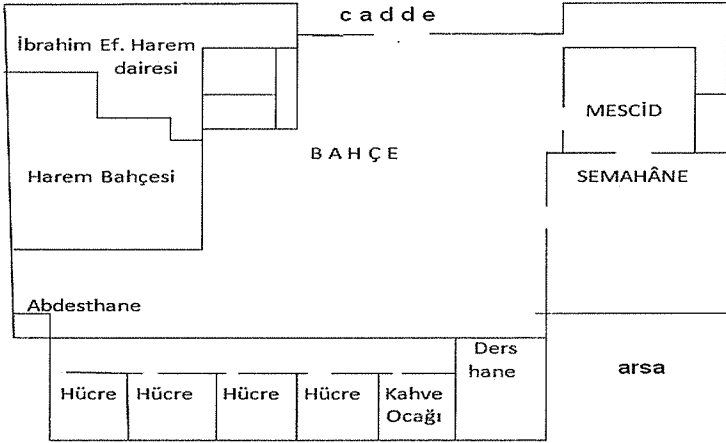
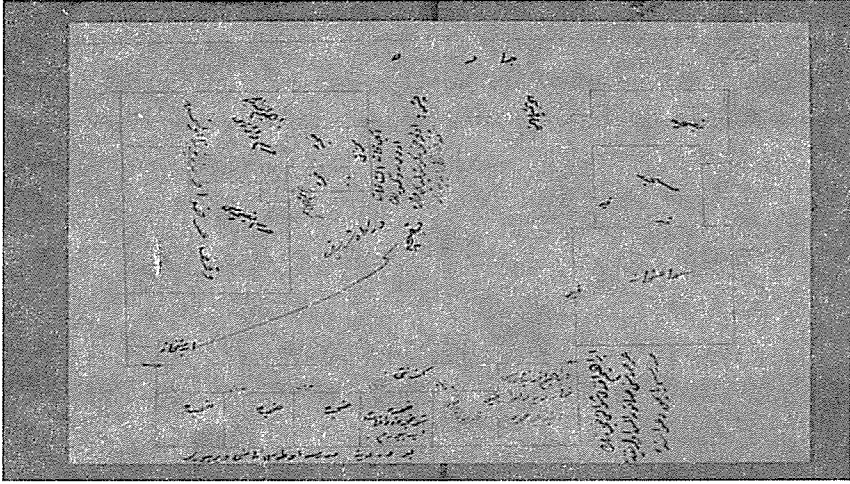
Sonuç olarak, Erzincan Mevlevîlik kültürü yönünden zengin bir şehirdir. Üç Mevlevî dergahının olması bunun en belirgin kanıtı olsa gerek. Ancak Erzincan'da ve çevresinde tarih boyu belirli aralıklarla meydana gelen depremlerde büyük yıkıntılar olmuştur. Bu yıkılmalar sonucu harap duruma gelen Ömer Dede ve Şeyh Halil Çelebi Mevlevihaneleri onarılamadıklarından faaliyetlerini sürdürmemişlerdir. Melik Salih Mevlevîhânesi zaman zaman onarılarak Tekke ve Zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.

---

²³Selami Şimşek, "Erzincan Mevlevîhânesi son postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin *Dîvân*'ında Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili Düşünceleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı:20, Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, s.159-174.

Şekil 1; Melik Salih Mevlevihânesinin basit krokisi:

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, C.EV, 21354

BOA, BEO Dosya 2112/ 15860

BOA, BEO, Dosya 3917/ 293741

Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, Dosya 239 / 13, 22, 24, 44, 66, 114 134, 136, 142, 158, 162, 229, 249, 250.

Kaya Bayram Ali - Küçük Sezai, *Defter-i Dervîşân*, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, İstanbul 2011.

Kılıç Ümit - GÜL Abdülkadir, “Osmanlı Devri Erzincan Vakıflarına Genel Bir Bakış”, *An Overview of the Ottoman Period Erzincan Foundations History Studies*, Volume 3 / 1 2011.

Küçük Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg yay, İstanbul 2003.

Sipehsalar Feridûn Ahmed, *Risâle-i Sipehsalar (Mevlana ve Etrafındakiler)* İstanbul 1977.

Şahin Tahir Erdoğan, *Erzincan Tarihi*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı (ERDAV), c. I-II, Erzincan 1985.

Şimşek Selami, “Erzincan Mevlevîhânesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin *Dîvân*'ında Mevlânâ ve Mevlevîlikle ilgili Düşünceleri”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı:20, Mevlânâ'ya Armağan Sayısı. (159-174)

KAYNAKÇA

- 1- Ayverdi İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul Ocak 2010
- 2- Çalışır Ahmet, *Best-i Kadîmden Beste-i Cedîde (Meydan Görmüş) Mevlevî Ayinleri*, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, Konya Mart 2010
- 3- Özkan İsmail Hakkı, *Türk Müsîkîsi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm ve Velveleleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1994
- 4- Öztuna Yılmaz, *Türk Müsîkîsi Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970
- 5- Tanrıkorur Cinuçen, *Osmanlı Dönemi Türk Müsîkîsi*, Dergâh Yayınları, Haziran 2005
- 6- Tura Yaçın, *İnceleme ve Gerçeği Araştırma (Tedkik-ü Tahkîk)*, Tura Yayınları, İstanbul 1997
- 7- Uslu Recep -Doğrusöz Dişiaçık Nilgün, Abdülbâki Nâsır Dede'nin Müzik Yazısı, İTÜTMDK, İstanbul 2009
- 8- Yavaşca Alâeddin, *Türk Müsîkîsi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul 2002

KUDÜS MEVELİVİHANESİ ve VAKFİYELERİ ÜZERİNE METODİK BİR İRDELEME

Arş. Grv. Hasan Hüseyin Güneş*

Mehtap Kuş*

Özet:

Mevlevilik XV. yüzyıl sonrası Anadolu ve Balkanlarda yayıldığı gibi Arap coğrafyasında da kendini göstermiştir. Bu yayılmaya paralel olarak Kudüs Mevlevihanesi XVI. yüzyılda açılmıştır. Açıldığı döneme paralel olarak gerek yayılması, gerek görevlileri ve gerekse dervişlerinin ihtiyaçları için bazı Mevleviler tayin edilmiştir. Bu çalışma çerçevesinde bizim bu bildirideki sorunsalımız iki başlık altında özetlenebilir;

Vakfiyeler, tekke monografilerinde tarihsel kaynak olarak ne ölçüde değerlidir; ve tekke monografi çalışmalarında nasıl bir metotla irdelenip kullanılmalıdır? XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla elimize ulaşan Kudüs Mevlevihanesi'ne ait altı adet vakfiyeyi bu metotla okumaya çalıştığımızda nasıl bir sonuçla yüzleşiriz?

Bu tebliğ her iki sorunsalı mercek altına alıp değerlendirme ve böyle bir metodun müspet ve menfi taraflarını ortaya koymaya, izah etmeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Kudüs Mevlevihanesi, Vakfiyeler, Tarih Metodolojisi.

1. Giriş:

Her üç semavi dinde de büyük bir öneme sahip Kudüs şehrinin tarihine dair birçok çalışma yapılmıştır. Bizim çalışmamızı bunlardan ayıran elbette bazı hususların olması gerekmektedir ki ilmi bir çalışmanın sahip olması gereken özgünlüğü ortaya koymuş olabilelim.

Evvela bu çalışma Türkiye'de daha evvel üzerine tartışılmamış Kudüs Mevlevihanesi'ne odaklanmayı tercih etmiştir. Bundaki amaç, değinildiği gibi, meselenin

---

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

ülkemizde üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Çalışmanın başka bir yönden önemi, Kudüs Mevlevihanesi'ne ait iki adet vakfiyeyi mercek altına alarak, bir Osmanlı şehri olan Kudüs hakkında ve burada bulunan Mevlevi tekkesi hakkında neler keşfedebileceğimizi sorgulamaktır. Bu nedenle vakfiyede zikredilen vâkıf-mevkûf-mevkûfun aleyh arasındaki ilişki basitçe bir hayırseverlik olarak algılanıp bu zaviyeden değerlendirilmeyecektir. Başka bir ifadeyle söylememiz gerekirse, Osmanlının kuruluş döneminden itibaren toplumun hemen her tabakasına hitap eden tarikatların, mevcut vakfiyelerinden neler öğrenebileceğimizi sorgulamak; bunu Kudüs Mevlevihanesi üzerinden ne kadar mümkün olabileceğini anlamaya çalışmaktır.

2. Kudüs'te Tarikat Hângâhları:

Kudüs, Selahaddin Eyyubi tarafından Haçlılardan 583/1287 yılında alındıktan sonra uzun bir zaman dilimi haçlılar hâkimiyetinde kalan şehrin kaybolan İslamî görünüm ve sosyal yapısını yeniden tesis etmek için Kudüs'te kendi adıyla anılan bir hângâh yaptırdı. Bu yapıda Kudüs'te yaşacak sufiler için sosyal ve iktisadi bir kamusal alan oluşturmuş oldu. Belirli bir tarikat zümresine tahsis edilmemiş bu hângâh ile Kudüs'e gelecek sufilerin barınabilecekleri ve kendilerine has gündelik hayatlarını sürdürebilecekleri bir yer tahsis edilmiş oluyordu¹.

Bu müessese haricinde Selahaddin Eyyubi'nin ümerasından el-Emîr Hüsameddin el-Hüseyn b. Şerefuddin İsa el-Cerrahî(öl. 1201) tarafından Kudüs'te yaptırılan Cerrahilere ait bir vakıf ve medrese bulunmaktadır². Bunların haricinde Osmanlılardan önce bazıları Eyyubî ve diğer bir kısmı Memluklardan kalma birçok vakıf, medrese vb. müesseselerle Kudüs şehri tamamıyla İslamî bir hüviyete büründürülmüştü³.

3. Kudüs Mevleviliğinin Tarihçesi

672/1273'te vefat eden Celaleddin Rumî el-Konevî el-Belhî'ye kadar silsilesi devam eden Mevlevî tarikatının Kudüs'teki mevcudiyeti Osmanlılardan önceye dayanmaktadır. Müciruddin'in *el-Ünsü'l-Celîl* adlı eserinde işaret ettiği gibi, Memluklar dönemi Kudüs'ünde Mevlevî mahallesi olarak bilinen bir semt bulunmaktaydı. Her ne kadar diğer sufi tarikatları

---

¹ Selahaddin Eyyubi bu hângâhı Kıyâme Kilisesi'nin kuzey tarafına yaptırmıştır. Bir bölümü kilisenin içindedir. Hângâh için Selahaddin Eyyubi 585/1189 yılında bir vakıf müessesesi olarak kuruldu. Hângâh şeyhi Şeyh Burhaneddin b. Gânim tarafından minare eklenmiştir. Bkz. Arif el-Arif, *el-Mufassal fî Tarihi Kuds*, el-Müessesesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2007, s. 289.

² Arif el-Arif, a.g.e., s. 373.

³ Bkz. Arif el-Arif, a.g.e., s. 368-405. Burada Kudüs'te bulunan medreseler hakkında verilen bilgiler ışığında bazı medreselerin aynı zamanda hângâh işlevini de gördüklerini belirtmekte yarar görüyoruz.

misali Osmanlı öncesi Kudüs'ünde Mevlevilik'in de bu şehirde varlığına buna benzer göstergeler bulunsa da Osmanlı dönemindeki varlıklarına bile 936/1530'da başlayan Kudüs şer'iye sicillerinin ilk kırk tanesinden sonra rastlayabilmekteyiz⁴. Bu da 936/1530 968/1562 aralığına den gelmektedir⁵.

Mevelevi tarikatı Kudüs-i şerif'e Memluklar döneminde girmiş ve Yavuz Sultan Selim'den itibaren de Osmanlı Kudüs'ünde de kökleşen bir müessesese olmuştur. 921/1516 yılında Kudüs'ün ilhakının hemen ardından Yavuz Sultan Selim, şehirde yaşayan Mevlevi dervişlerinin başında bulunan Derviş Ahfeşzade'ye 500 akçe vermiştir⁶.

Osmanlı yönetiminin Kudüs Mevleviliği'ne postnişin atamalarının direkt olarak İstanbul'dan yapılmaya başlanması XII./XVII. Yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir. Bu yüzyıla kadar Kudüs Mevlevi postnişini, Trablus'ta bulunan Mevelevi postnişinliği tarafından görevlendirilmekteydi. Ancak 1102/1690 yılında Trablus'taki Mevlevi tarikatının en yetkin ailesinin büyüğü Şeyh Abdülcélil es-Süneynî el-Hanefî et-Tarablusî vefat edene dek bu teamül devam etmekteydi⁷.

Ancak Mevlevîlere ait o dönemden kalan bir hângâh yoktur. Memluklar zamanının da Kudüs'te bir Mevlevî hângâhı yaptırılmamıştı⁸. Bu bilgiye isnaden Kudüs'te Mevelevîlerin bulunduğunu ama sayılarının bir hângâhı gerektirecek kadar olmadığını tasavvur etmek mümkün görünüyor. Sonraki yıllarda sayıları artmış olacak ki sonunda Mevlevîler de bir hângâh sahibi olmuşlar. Bu hângâh X/XVI. yüzyılda Kudüs Livası Kumandanı Hüdavendigâr Beg tarafından yaptırılmıştır. Bu bina Kudüs'te Sa'diyye Mahallesi'nde bulunmaktadır. Üst katlardaki odaların birinde "*Mevlevî hânâğı olarak adlandırılan bu mekânın inşasını Kudüs Livası Kumandanı Hüdavendigâr Beg emretmiştir 995/1586*" yazısı bulunmaktadır.

⁴ Muhammed Haşim Musa Ğuşe, *Hâretu's-Sa'diyye fi'l-Kuds*, Şirketu Matbaati'l-Beyti'l-Mukaddes, Râmallah 1420/1999, s. 360.

⁵ Bizzat benim Kudüs'te ilk altı şer'iye sicili üzerine yaptığım taramalardan da gördüğüm üzere; diğer tarikat erbabı en azından bir vesileyle çeşitli davalara konu olmuşken, Mehkemelere kaydedilen isimlerde hiçbir şekilde *Mevlevî* tanımlamasına rastlamadım. Bunun sicillerin kendine has noksanlıklarıyla açıklanabileceğini farz edebilirsek de o halde diğer tarikat erbabı nasıl oluyor da defterlerde ete kemiğe bürünüyor?

⁶ Komisyon, *Delilu Medînetu Kuds: Minâtu'l-Makdisiyye*, İhyâu't-Turâs ve'ş-Şuûnu'd-Dîniyye Müessesetu İhyâu't-Turâs ve'l-Buhûsu'l-İslâmiyye, Beytu'l-Makdis 1431/2010. s. 112.

⁷ Muhammed Haşim Musa Ğuşe, a.g.e., s. 358.

⁸ Memluklar döneminde Mevlevî Mahallesi olarak bilinen bir yerin varlığından bazı kaynaklarda bahsedilmiştir. Osmanlının şehri almasından sonra da şehirdeki diğer tarikatlar gibi varlıklarını sürdürmüşlerdir. <http://forum.qalamoun.com/showthread.php?13945-سنة و قف المولى الخانقاه-995هـ> (1586)&s=d5bd2235576c1d16a02603940a30c098 05.05.12.

Ancak Mevlevî tarikatının diğer tarikatlardan daha fazla Osmanlı hanedanına yakınlığı bulunmaktaydı; başka bir ifadeyle hanedanın onlarla sıkı bir ilişkisi vardı. Bu da Kudüs'te onlara diğer tarikatlara nazaran daha fazla ihtimam gösterilmesine neden olmuştur. Zira 1082/1671 yılında Kudüs'te bulunan Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde anlattığına göre "Kudüs'te âyân ve ulemadan Mevlevî tarikatına giren olursa bunların her birine 500'er akçe" verilmekteydi⁹; burada altı çizilmesi gereken husus bir nevi teşvik primi diyebileceğimiz bu bağışın diğer tarikatlara yapılmamasıdır ki bu da Kudüs'teki Mevlevî tarikatının ehemmiyetini göstermektedir.

936/1529-1530 yılında başlayan ilk altı Kudüs şer'îye sicilleri üzerine yaptığımız taramalar neticesinde Osmanlıların şehri ilhakından sonraki kırk yılda Kudüs'teki Mevlevî tarikatının ne hangâhına ve ne de mescidine ilişkin herhangi bir bilgi verecek belgeye rastlamamaktayız¹⁰. Sonraki kırk sicile de bakıldığında durumun değişmediği görülmektedir.

Kudüs mahkeme kayıtlarında Kudüs Mevlevîhanesi'ni tasvir etmeyi, Kudüs'ün içtimai hayatında nasıl bir tuttuğunu bir başka çalışmaya bırakarak yine bu sicillerde zapt edilen Kudüs Mevlevîhanesi'ne ait vakfiyelerden yola çıkarak Kudüs Mevlevîhanesi'ni tasvir etmeye ve Anadolu'daki merkezinden uzak bu diyarda nasıl müesseselerle ayakta kaldığını anlamaya çabalayacağız.

4. Kuds-i Şerîf Mevlevîhânesi Vakfiyeleri:

a. Hüdaverdi Beg Ebu Seyfeyn Ğazi b. Muhammed Aĝa Vakfiyesi:

Hüdaverdi Beg Ebu Seyfeyn Ğazi b. Muhammed Aĝa'nın bu vakfiyesi 995/1586 yılına aittir. Buna göre Mevlevî dergahına beş yüz sultani vakfedilmiştir. Bun meblağın 75 altını birisi içlerinde şeyh olup Mesnevî okuyacak beş Mevlevî dervişine şart koşturmuş. Zaviyede bulunacak iki müezzininin her birine günlük iki akçe, kapıcıya günlük bir akçe, ferraş ve kandillerle ilgilenecek kişilere ise günlük iki akçe tahsis etmiştir. Vâkîf, dergata bulunacak bu kişilerin vasıfları hakkında da bazı şartlar öne sürmüştür. Bu şartlara göre dergâhtaki Mevlevî dervişleri Türk ve gezgin olacaktır. Diğer bir şartı da Kudüs Mevlevîhane

⁹ Muhammed Haşim Musa Ğuşe, a.g.e., s. 360.

¹⁰ Bunun aksine mesela Halvetî tarikatına ilişkin hüccetler bulunmakta ve kimi kayıtlara konu insanlar "Halvetî" şeklinde de tanımlanmaktadır. Mevlevî tarikatının müesseselerine dair herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız gibi bu izafelerle kendilerini takip edebileceğimiz ipuçları yakalayamadık.

şeyhinin, dergâhın mescidinde imam ve bunun yanında mesnevi okuyucu olmasıdır. Bu kişi günlük yedi akçe alacak olan Şeyh Abdülali el-Mevlevî b. Ahmed Çelebi el-Halvetî'dir¹¹.

3 muharrem 996/1587 tarihli Hüdaverdi'nin ilgili bir diğer vakfiyesinin¹² verdiği bilgiye göre, iki yüz sultanîyi Kudüs Mevlevîhanesi için vakfetmiştir. Bu meblağı Mevlevî Dergâhının o zamanki mütevellisi Derviş Abdülkadir Çelebi'ye teslim etmiştir. Derviş Abdülkadir Çelebi de bu parayı biri bir buçuktan olmak üzere nemalandıracaktır. Böylece her sene hâsıl olacak otuz sultanî para da şu cihetlere harcanacaktır:

Kudur vurucuya günlük iki Osmanî ve Neyzene günlük iki Osmanî verilecektir. Üç sultanî ile Mevlevîhâneyi aydınlatmak için zeytinyağı alınacaktır.

b. Muhammed Paşa Ebu'l-Fûl Vakfiyesi:

1033/1623 yılına ait bu vakfiye 103 nolu Kudüs şer'îye sicilinin 302. Sahifesine kaydedilmiştir. Muhammed Paşa Ebu'l-Fûl Kudüs kumandanı olup Süleyman Beg b. Kübad'ın oğludur. Kudüs'ün kuzey tarafından giril kapısı olan Bâbu'l-Âmûd -Şam Kapısı olarak da bilinmektedir- yakında bulunan ve içerisinde Badem ve gül ağaçları gibi ağaçları havi tarım alanlarını (*hâkûre*) Mevleî zaviyesinde mukim Mevlevî efendilerine (*es-Sâdâtu'l-Mevleviyye*) için vakfetmiştir. Bunun mümkün olmadığı zamanlarda ise Müslümanların fakirlerine sarf edilmesini istemiştir. Vakfın mütevellisi olarak Mürebbi'l-Fukarâi'l-Müridîn Kuds-i şerîf Mevlevîhânesi Mevlevî efendilerin şeyhi olan Mevlânâ Muhammed Efendi'yi atamıştır. Ondandır sonra da, yerine geçecek mevlevîhâne şeyhine vakıf mütevelliliği geçecektir.

c. Muhammed Efendi b. İbrahim Vakfiyesi:

1048/1638 yılının Zilakade ayında düzenlenmesinin sebebi Bâb-ı Âlî katiplerinden Muhammed Efendi b. İbrahim'in Mevlevîhanede mukim Mevlevî fukaralarına 440 esedî kuruş vakfetmesidir¹³.

127 nolu Kudüs şer'îye sicilinde bulunan bu vakfiye¹⁴ göre, vakıf mütevellisi her sene bu mablağı nemalandırarak ve elde edeceği altmış altı esedî altını şu şekilde sarf edecektir: her ay beş kuruş her Cuma gecesi Seyfiyye Zaviyesinde meskûn Mevlevî sadatı fukarasına et

¹¹ Ğuşe, *Hâretu's-Sa'diyye fi'l-Kuds*, s. 366.

¹² Muhammed Haşim Ğuşe, *Evkâfu'l-İslâmiyye fi'l-Kudsî's-Şerîf: Dirâsetu Târihiyye Muvesseka*, I-II(HANGİ CİLTTE BİLMİYORUM), IRCICA, İstanbul 2009, s. 530-531. Ğuşe'nin verdiği bilgiye göre bu vakfiye 67 nolu Kudüs Şer'îye sicilinde 64. sahifesinde bulunmaktadır.

¹³ Muhammed Haşim Ğuşe, *Evkâfu'l-İslâmiyye...*, s. 705.

¹⁴ Siclin 606. Sahifesi. Kaynak Muhammed Haşim Ğuşe, *Evkâfu'l-İslâmiyye...*, s. 705.

ve yağ alımına harcanacaktır. Bu yemeğin pişirilmesi fiyat ister ucuz ister pahalı olsun değişmeyecek, her Cuma gecesi zikredilen gaye ile yemek pişirilecektir.

Yemekten sonra Mevlevî fukarası üç defa İhlas suresini, Felak ve Nâs surelerini ve bunlarından ardından da Fatiha suresini kıraat edecek ve on defa da resul-i erkeme salt u salam edeceklerdir. Tüm bunlardan hâsıl olan sevabı da ona, âli ve ashabına, vâkıfa, vâkıfın ebeveynine, ve tüm Müslümanlara hediye edeceklerdir. Ayrıca Kudüs Mevlevî sadatı şeyhi Mevlana Ali Efendi her ay yarım kuruş alacak ve o da Cuma ve Salı günlerinde yapılacak her mukabeleden sonra vâkıfa dua edecek, her yıl onun ruhuna iki hatim okuyacaktır. Vakfın nazırı da Kudüs Mevlevîhanesi şeyhi kim olursa o olacaktır. Vakıf malı Hristiyan ruhbanlarına harcanmayacak ve vakıf malı bu taife ile muameleye tabi tutulmayacaktır.

5. Vakfiyelerin Sosyal Tarih Bağlamında Okunması

Vakfeden, vakfedilen, kimlerin bu mevkuftan faydalanacağı vb. malumattan ötesini bizlere verebilecek bir değerleri var mı bu vakfiyelerin? Bizlere Kudüs Mevlevîhânesi hakkında bu bilgilerden daha fazlasını verebiliyor mu? Kudüs Mevlevîhânesi gibi Osmanlılardan önce şehirdeki varlıklarına tarihin şahit olduğu bu oluşum hakkında vakfiyeler bizlere neler anlatmak istiyor? Bildirimizin devamında bu sorunları irdelemeye çabalayacağız.

Kudüs şer'îye sicillerine göz gezdirildiğinde, diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi, birçok hayri ve zürri vakıfların varlığı hemen fark edilmektedir. Bu vakıfların özelliği şehrin her tabakasından insanı içine alıyor olmasıdır. "İçine alıyor olması"nı iki anlamda kullanıyoruz. Evvela Kudüs'te tesis edilen vakıflar sıradan bir mahalleli, zengin biri veya Kudüs kadısına kadar her kesimden insan tarafından tesis edilmiştir; ve bu vakıfların en önemli ortak özelliği de yerli olmalarıdır. Yerlidirler, yani kurucuları Kudüs sakinleri, ecdadı Kudüs'te yaşamış kişilerdir. Halvetî tarikatına mensuptur veya Kâdiri veya bir başkasına. Zira bu tarikatlar Kudüs'te Mevlevilikten daha iyi tutunabilmişlerdir. Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi, Osmanlı hâkimiyetinden öncesine dayanan Kudüs'teki Mevlevî varlığına diğer vakıflarda olduğu gibi tabandan bir destek, katkı gerçekleşmemiş ve bu da bu tarikatın zaman içerisinde Kudüs'te tutunamamasına neden olmuştur. Bugün bile Kudüs'te Nakşibendî ve Kadiri tekkeleri ayaktaiken bu iki oluşumun aksine Mevlevî tarikatının taban desteksiz oluşu Kudüs Mevlevîhânesi'nin bugün bir zaviye yerine ev olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Kudüs'teki diğer vakıfların ve tarikat oluşumlarının “İçine alıyor olması” aslında Mevlevilik için “almıyor olması” halini almaktadır. Buna binaen yukarıda özetlenmeye çalışılan vakfiyelerden de anlaşılacağı üzere, Kudüs Mevlevihanesi'ne yardım şehir halkı tarafından mülhak vakıflarla değil, bizzat Osmanlı ümerası tarafından oluşturulan yeni vakfiyelerle gerçekleşen maddi destekler sayesinde olmuştur. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda üst düzey yöneticiler mevcut dergâhlara varidat sağlamış ve bu da Mevlevîğin Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde devamını ve yayılmasını sağlamıştır. Vezirler, beyler ve paşalar tarafından inşa edilen Mevlevî dergâhlarının tamirleri de padişah emriyle hazineden karşılanmış ve Mevlevîlik XVII. asırdan itibaren diğer tarikatların aksine bir devlet müessesesi muamelesi görmüştür¹⁵. Bu nedenle Osmanlı devletinin inkırazıyla birlikte bu coğrafyadaki Mevlevîhanelerin varidatları azalmış ve zamana içerisinde tükenmeye başlamıştır. Nihayetinde de Kudüs Mevlevihanesi örneğinde olduğu gibi yapı olarak şehirlerde mevcut iseler de diğer tarikatlar gibi gündelik hayatın içerisinde yoklar¹⁶.

“İçine alıyor olması”nı ikinci anlamı aynı şekilde diğer tarikatları şamilken, bu durum Mevlevîlik için “içine almıyor” şeklinde tersten okunmaya muhtaçtır. Zira Mevlevîliğe yönelenler, diğer tarikatlarla kıyaslandığında sayıca azdır. Bunda, geniş tabanlı tasavvuf hayatı yerine, kuruluşundan itibaren tasavvuf kültürünün klasik boyutunu temsil etmesi; düşünce, edebiyat, musiki, irfan, âdâb ve erkân ile daha seçkin bir zümreye hitap etmesinin önemli etkisi bulunmaktadır¹⁷.

Ebu Seyfeyn Ğazi b. Muhammed Aĝa'nın vakfiyesinden hatırlayacağımız üzere Kudur vurucuya günlük iki akçe ve Neyzene günlük iki akçe verilmesi şart koşulmaktaydı. Çeşitli müzik aletleri çalma Mevlevî tarikatını diğer tarikatlardan ayıran hususiyetlerden biriydi. Tef birçok tarikatın zikirlerde kullandığı bir müzik aletiydi. Ancak başta ney olmak üzere Mevlevîlik'te kullanılan birçok müzik aleti bulunmaktaydı. Bu ve benzeri özellikleri bu tarikatı çok incelmış, rafine bir kültürel sermaye hamiliğine sevk etmiştir. Nitekim

---

¹⁵ Ahmet Cahid Haksever “Çorum'da Mevlevilik: Tarihi Süreci Ve Son Temsilçileri” **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s. 144. Haksever, makalesinde bu varidatların Mevlevîlerin sultan ve ümera ile kurduğu ilişkilere bağlamaktadır. Oysa biz, bunun tam tersini savunuyor ve Osmanlı ümerasının Mevlevîlerle iyi bir ilişki içerisinde kalmak istediklerin savunuyoruz. Bildirinin devamında buna açıklık getireceğiz.

¹⁶ Mesela vakfiyeye göre her Cuma gecesi istenen yemek ve arkasından bazı surelerin okunması bugünün Kudüs'ünde tarikatın şehirden silinmesi nedeniyle gerçekleştirilememektedir. Buna mukabil Kudüs Kadiri tekkesinde, her Cuma gecesi zikir ayını yapılmaya devam etmektedir. Tabii cumhuriyet sonrası devrimlerinin tarikat yapılanmalarını gündelik hayattan uzaklaştırması, Mevlevîlik'i menfi yönde etkilemiştir. Ama bu etkiden diğer tarikatlar da mustağni değildi. Buna rağmen, öne sürdüğümüz gibi, tabandan aldıkları destek Osmanlı'nın inkırazından sonra da devam ettiğinden canlı bir şekilde Osmanlı coğrafyasında yaşamaya devam etmişlerdir.

¹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik**, s. 335.

Buhurizade İtrî Efendi ve Dede Efendi gibi büyük bestekârlar da Mevlevîliğin içerisinde yetişmiş sufi müzisyenlerdir. Bu rafine kültürü deva ettirebilecek kişi sayısı toplum içerisinde her zaman azınlıkta kalmıştır. Sözelimi, bir Nakşibendî tarikatına mensup biri sadece zikir ayinlerine gitmesi ve çeşitli evradı yerine getirmesi onun için yeterli olacaktır. Girdiği zikirde de sadece oturup şeyhin komutlarına uyacaktır; okunması istenen sure ve zikirleri okuyup çıkacaktır. Ama bir Mevlevî ayininde uyulması gereken birçok kural vardır ki bunları izah etmenin yeri başka bir makale konu olacak kadar geniştir. Nerde oturacağı, nerde baş keseceği ve hatta adımlarını nasıl atacağı bir kurallar dizgesine tabidir. O halde Mevlevîlik için halkı tam anlamıyla “içine almıyor” şeklindeki tersten okuma girişimimiz anlamlı bir zemine oturmuş olacaktır. Bu nedenle, Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde olduğu gibi, Kudüs şehir halkı da Mevlevîliğe diğer tarikatlara gösterdiği teveccühü göstermemiştir.

Ayrıca şu önemli noktayı gözden kaçırmamak gerekmektedir; Osmanlı hâkimiyetindeki Kudüs Mevlevîliğinin müessisi konumundaki Hüdaverdi Beg’in Dergâh Mevlevîlerinin sadece Türk olmalarını şart koşması da, bize göre tarikatın Kudüs’te tutunamamasında en önemli amillerden birdir.

Sonuç:

Vakfiyelerin tanzim amacı bizleri tarihsel bir senfonin tümünü duymamızı sağlayabilecek güçte değildir. Sadece hayır amaçlı kuruluşlar olan müesseselerin, kimin tarafından ne zaman tesis edildiği, tesis edilmiş amacı, vakfa ilhak edilen diğer akarlar vb. hakkında bilgi verir. Verilen bu bilgiler Kudüs Mevlevîliği hakkında yukarıda sıralanan bilgileri sundu. Ancak Mevlevîliğin ve bu tarikatın şehir halkının dilindeki terennümleri bu vakfiyelerde yer almamaktadır. Görüldüğü gibi vakfiyeler Kudüs Mevlevîhanesi hakkında biz tarihçilere bazı şeyler fısıldamaya çalışmaktadır. Ancak bu ses o kadar kısık tır ki Kudüs Mevlevîhanesi’nin tarihi seyri ve kendine ait hususiyetleri, semâhanenin tamiri, Kudüs Mevlevîlerinin surrenden istifade edip etmedikleri, Hangâh kütüphanesi, Kudüs’ün İngilizler tarafından işgalinden günümüz kadarki durumu ile ilgili bir şey duyulmamaktadır. Bu sesin iyi duyulabilmesi muhakkak vakfiyeler yanında, başta Kudüs şer’iye sicilleri olmak üzere, diğer arşiv malzemesinin yardımına muhtaçtır. Belki bu enstrümanların da katılımıyla Osmanlı döneminde Kudüs Mevlevîhanesi’nde yapılan bir semânın sesleri kulaklarımızın pasını giderebilir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları:

----- Kudüs Şer'iyе sicilleri

-----, 1 Nolu Şer'iyе Sicili: 14 Şevval 936-16ebitüssani 938

-----, 2 Nolu Şer'iyе Sicili: Rebitüsseni 938-4 Şaban 938

-----, 3 Nolu Şer'iyе Sicili: Şaban 939-Cemadilula 940

-----, 4 Nolu Şer'iyе Sicili: Receb 940-ramazan 941

-----, 5 Nolu Şer'iyе Sicili: Şevval 941-Ramazan 942

-----, 6 Nolu Şer'iyе Sicili: Muharrem 942-4 Receb 944

Tetkik Eserler:

----- el-Arif, Arif, **el-Mufassal fî Tarihi Kuds**, el-Müessesesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2007.

----- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1983.

----- Ğuşe, Muhammed Haşim Musa, **Hâretü's-Sa'diyye fi'l-Kuds**, Şirketu Matbaati'l-Beyti'l-Mukaddes, Râmallah 1420/1999.

-----, **Evkâfu'l-İslâmiyye fi'l-Kudsi's-Şerif: Dirâsetu Târihiyye Muvesseka**, IRCICA, İstanbul 2009.

----- Haksever, Ahmet Cahid “Çorum'da Mevlevilik: Tarihi Süreci Ve Son Temsilcileri” **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s.143-164.

----- Komisyon, **Delilu Medînetu Kuds: Minâtu'l-Makdisiyye**, İhyâu't-Turâs ve'ş-Şuûnu'd-Dîniyye Müessesetu İhyâu't-Turâs ve'l-Buhûsu'l-İslâmiyye, Beytu'l-Makdis 1431/2010.

-----<http://forum.qalamoun.com/showthread.php?13945-سنة-وقف-المولوية-الخانقاه>
(1586-م995هـ)&s=d5bd223576c1d16a02603940a30c098 05.05.12.

İSLAMİ UYANIŞ VE POPÜLER KÜLTÜR BAĞLAMINDA MEVLEVİ SEMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

Hülya UZUN

Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı

Türk Sanat Müziği Bölümü Öğretim Görevlisi

ÖZET

Cumhuriyet döneminde, çok partili hayata geçişle birlikte dini uyanış veya İslami uyanış olarak adlandırılan bir sürece girilmiştir. Sosyologların yaptığı araştırmalara göre dini dirilişin en göze çarpan özelliği, köklerinin halka dayanmasıdır. Bu bağlamda İslami uyanış; özellikle 1950’de Demokrat Partinin taşrayla bütünleşerek başa gelmesi sonucu ortaya çıkan bir olgudur.

Popüler kültür çalışmaları, 21. yüzyılın başlarından itibaren ivme kazanmıştır. Dünyada ve ülkemizde modernleşme süreci içinde ortaya konan popüler kültür çalışmaları, toplumbilimleri alanında geçmişle gelecek arasındaki kültürel köprülerin kurulması açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye’de İslami uyanışla birlikte, popüler kültürün bir ürünü haline gelen dinsel öğelerin kutsal mekânlardan seküler mekânlara geçiş yaptığı ve bunun bir sonucu olarak, açık havada veya kapalı mekânlarda yapılan çeşitli eğlencelerin içinde yer alan dini ritüellerin günümüzde yaygın bir şekilde uygulanmakta olduğu gözlenmiştir. Özellikle, dini ritüeller arasında önemli bir yer tutan Mevlevi semasının da bu etkinlikler içinde popülerliliğini günden güne arttırdığı ve mütedeyyin insanların düzenledikleri birçok etkinlikte varlığını sürdürdüğü yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında bu araştırmada öncelikle; “Din”, “İslami Uyanış” ve “Popüler Kültür” kavramları ve bu kavramların tarihsel süreçleri ile ilgili betimlemeler yapılacak, daha sonra ise Afyonkarahisar örneğinden yola çıkılarak İslami uyanış içerisinde popüler kültürün bir ürünü haline gelen Mevlevi semasının önemli bir sektör oluşturmasıyla ilgili tespitler, ilişki arayıcı bir bakış açısıyla görsel-duysal kayıtlardan yararlanılarak ortaya konulacaktır. Araştırmadan elde edilen bulguların konu ile ilgili bilim insanlarına ışık tutacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, İslami Uyanış, Popüler Kültür, Mevlevi Seması.

ABSTRACT

In the republic period, it was entered in the process of named revivalism or İslamic revivalism with transition to a multi-party system. According to the researches by sociologists, the most notable feature of revivalism is that it originates from public. In this context Islamic revivalism; is a case that emerged especially in the result of Demokrat Party took the lead integrating with rural in 1950.

The studies of populer culture gained speed from the beginning of 21. Century. Popular culture studies which were made in the modernisation process in world and in our country took an important role building bridges between past and future in the field of sociology. With Islamic revivalism in Turkey, religious items that became a product of popular culture transitioned to secular places from sacred places, as result of this, it is observed that religious rituels which is different activities in outdoor or indoor, are commonly implemented at the present time. Especially it is determined with researches that Mevlevi Seması which has an important role in religious rituels, increases its popularity day by day and it subsists in most activities organized by religious people.

First of all in the light of information above in this study; it will be described the concepts of “Religion”, “Islamic Revivalism”, and “Popular Culture” and historical process of these concepts and then it will be presented starting with example of Afyonkarahisar that determinations about an important sector created by Meslevi Seması which became a product of popular culture in Islamic revivalism with an aspect of seeking relations and with the help of visual and audial recordings. Findings that achieved from this study will be foreseen to be an example for the researchers.

Key Words: Religion, Islamic Revivalism, Popular Culture, Mevlevi Seması.

Giriş

Cumhuriyet döneminde, çok partili hayata geçişle birlikte dini uyanış veya İslami uyanış olarak adlandırılan bir sürece girilmiştir. Sosyologların yaptığı araştırmalara göre dini dirilişin en göze çarpan özelliği, köklerinin halka dayanmasıdır. Bu bağlamda İslami uyanış; özellikle 1950’de Demokrat Partinin taşrayla bütünleşerek başa gelmesi sonucu ortaya çıkan bir olgudur.

Popüler kültür çalışmaları, 21. yüzyılın başlarından itibaren ivme kazanmıştır. Dünyada ve ülkemizde modernleşme süreci içinde ortaya konan popüler kültür çalışmaları,

toplumbilimleri alanında geçmişle gelecek arasındaki kültürel köprülerin kurulması açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye’de İslami uyanışla birlikte, popüler kültürün bir ürünü haline gelen dinsel öğelerin kutsal mekânlardan seküler mekânlara geçiş yaptığı ve bunun bir sonucu olarak, açık havada veya kapalı mekânlarda yapılan çeşitli eğlencelerin içinde yer alan dini ritüellerin günümüzde yaygın bir şekilde uygulanmakta olduğu gözlenmiştir. Özellikle, dini ritüeller arasında önemli bir yer tutan Mevlevi semasının da bu etkinlikler içinde popülerliğini günden güne arttırdığı ve müteaddiyin insanların düzenledikleri birçok etkinlikte varlığını sürdürdüğü yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında bu araştırmada öncelikle; “Din”, “İslami Uyanış” ve “Popüler Kültür” kavramları ve bu kavramların tarihsel süreçleri ile ilgili betimlemeler yapılacak, daha sonra ise Afyonkarahisar örneğinden yola çıkılarak İslami uyanış içerisinde popüler kültürün bir ürünü haline gelen Mevlevi semasının önemli bir sektör oluşturmasıyla ilgili tespitler, ilişki arayıcı bir bakış açısıyla görsel-duysal kayıtlardan yararlanılarak ortaya konulacaktır.

Din Nedir?

Son dönemlerde sosyologlar, siyaset bilimcileri ve uluslararası ilişkiler teorisyenleri birey/toplum hayatında ve uluslararası ilişkilerde dinin rolünün arttığına dikkat çekmektedirler. Etnik gruplar, global sosyal hareketler, suç/terör örgütleri ve dini cemaatler gibi devlet niteliği/kimliği taşımayan (non-state) aktörlerin siyasal, aktüel ve uluslararası gündemde devlet merkezli yaklaşımların yerini alacak derecede etkin olduklarından bahsedilmektedir (Bal 2006: 36).

Din, eski Yunancada korku ile karışık saygı anlamına gelen "thrioheya" kelimesiyle ifade edilmektedir. Latince "religio" kelimesi bu anlama gelir. Kelimenin iki kökten ileri geldiği ileri sürülmektedir. Bu kelimeyi St. Augustin ve diğer eski ilahiyatçılar Latince'nin "religare" (bağlanmak) mastarından getirerek, insanları Allah'a ve birbirlerine bir bağla bağlamasından dolayı dini, simge olarak kabul ederler. Kelimenin bu anlamıyla din, kişinin kendisini ibadete verme ve törenlere katılma anlamına da gelmektedir. İkinci olarak "religio" kelimesi "religere" mastarından gelmektedir. Bu da kişinin saygıyla kendini toplaması ile bir işin tekrar tekrar dikkatlice yapılması anlamına gelir (Yıldırım 2006: 8, Özben 2007: 10).

Din kelimesini etimolojik olarak inceleyen A.Draz' a göre ise "din" bütün anlamlarıyla birlikte Arap dilinin gramerine uygun ve Arapça asıllıdır. Bazılarına göre ise İbrani-Arami

dilindeki "din" (hüküm) ile Arapça asıllı "deyn" in anlamları arasında sanıldığı gibi aksine fazla bir fark yoktur. Semantik bakımından "belirli bir zamanda ödenmesi gereken borç" anlamındaki deyn, giderek "örf, adet" karşılığında "din" şeklini almıştır (Kılıç 2005: 14). Ayrıca Farsçada da bugün kullanılan din anlamındadır (Şahin 2008: 9).

Kelimenin etimolojik kökeninin açıklanmasından sonra dinin tanımlarına geçebiliriz. "Din" kelimesini tarif eden evrensel tek bir tanım yoktur. "Beşere ilişkin bir fenomen" olan dinin (Bal 2006: 37) farklı birçok tanımlamaları vardır. Bunun nedeni ise bilim adamlarının tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan birçok farklı inanç ve dine değişik felsefi ekoller açısından yaklaşmasıdır (Yıldırım 2006: 11). Çeşitli bilim dalları, konuya kendi açılarından bakarak, bir din tanımı geliştirdiklerinden dolayı sosyoloji, antropoloji, felsefe gibi çeşitli alanlarda yapılan din tanımlaması çeşitlilik göstermiştir. Bu tanımların ortak yanı, hepsinde insanın "doğüstü güçlere inanması" ve "kutsallık" fikrinin kabulü yer almıştır.

Yukarıda belirtilen alanlardaki din tanımlamalarına geçmeden önce, Kur'an-ı Kerim'de din kelimesinin ne anlama geldiğini kısaca açıklayabiliriz. Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi, yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslam, şariat, hudut, adet, ceza, hesap, millet anlamlarına gelmektedir. Kişinin hayatını Allah'ın emirlerine göre düzenlemesi, Müslümanlara karşı görevlerini yerine getirmesi, Allah'ın mutlak tasarruf ve hâkimiyete sahip olması unsurları da, din kelimesinin muhtevasına katılmıştır (Yıldırım 2006: 11).

Türk Dil Kurumu "din" kelimesini yukarıda açıklanan konular ışığında 3 maddede incelemiş, ve mecazi anlamını da yer vermiştir: Din, 1. Tanrı'ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet: "*Her dinin mabetleri bütün müminlere açıktır.*" 2. Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen: "*Yazık ki bu sanat ve din bahsinde bana arkadaşlık edecek kültürde değil.*" 3. mecazi anlamı, İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü. *Dinden imandan çıkmak* kendini kontrol edemeyecek kadar çok öfkelenmek, sinirlenmek (TDK 2009: 531).

Hançerlioğlu *Dünya İnançları Sözlüğü*'nde din tanımını yaparken, insanların yetersizliklerinin farkına varması ve bunu düzenleyen yine üstün bir gücün varlığına işaret ederek, şu tanımlamayı yapmıştır (Hançerlioğlu 2000: 116): "İnsanların doğal ve toplumsal yetersizliklerinin yansıması olarak beliren yaratıcı, düzenleyici ve yönetici üstün bir güç inancı... Bu üstün güç, Tanrı kavramıyla dile getirilmiştir. Din de bu *tanrıya tapma*'dır."

James L. COX, *Kutsal İfade Etmek* adlı kitabında, dinin teolojik, ahlaki, felsefi, psikolojik ve sosyolojik anlamlarını şöyle sıralamaktadır (Aktaran Bal 2006: 37):

“*Teolojik* olarak din, “bir yüce varlık şeklinde kişiselleştirilen, ancak zaman zaman güçlü manevi varlıklarda yayılmış bir varlık olarak da tasavvur edilen veya gayri şahsi, gizemli, tabiatüstü bir güç olduğu kabul edilen bir güce olan inançtır”. *Ahlaki* olarak din, “kaynağını sorgulanmamış ya da sorgulanamaz bir otoritede bulan ve genel olarak inananlar tarafından desteklenen doğru bir davranış kodudur”. *Felsefi* olarak din, “inanmanın kozmik düzen ya da beşeri var oluşla ilişkili olarak yorumladığı bir idea ya da kavramdır”. *Psikolojik* olarak din, “insanların his ve duygularını tatmin etmek için büyük güçlere başvurmalarıdır”. *Sosyolojik* olarak din, “toplumu bir arada tutan ve varlığını devam ettirmede yardımcı olan inançlar manzumesidir”

Antropolojik açıdan din, bir kültürel evrenseldir. Yapılan çalışmalar “dinsel” olarak nitelenebilecek inanç ve davranış kalıplarının tüm insan topluluklarında bulunduğunu ortaya koymuştur. Dünya üzerindeki tüm topluluklarda doğaüstü güçlerle o ya da bu şekilde temasa geçmeyi amaçlayan törenler ile ruh ya da benzeri varlıklara ve ölümden sonra yaşama ilişkin inançlara rastlanır. Antropologlar herhangi bir dinsel inancın ya da pratiğin diğerlerinden daha doğru veya iyi olduğunu belirlemek amacıyla değillerdir. Onların amacı dünya üzerinde büyük bir çeşitlilik arz eden dinsel inançları tespit etmek, onların nasıl işlevler yerine getirdiklerini anlamak ve insan davranışlarını etkileme derecelerini ortaya sermektir. Bu çerçevede dine toplumsal-kültürel olgu olarak yaklaşılır ve onun birey, toplum ve kültür katlarında sahip olduğu işlevler üzerinde durulur. (Emiroğlu-Aydın 2003: 223-224).

Sosyoloji ise dine kutsal cemiyetin, hayatındaki tecrübesi olarak bakar. Diğer bir deyişle, sosyologlar dine, içinde yaşadıkları bir olay olarak bakar ve dini, onun dile getirdiği olayların toplumsal olarak ifade edilmiş biçimlerinden birisi diye ifade eder; yoksa dinin kutsallığı ya da kutsal dışı gibi yönleriyle ilgilenmez. Yani sosyoloji, dinin özünü araştırma konusu yapmaz, ona göre din, toplumsal bir olay ve realitedir (Polat 2002: 25).

Din aşkın varlığa bağlanma ve buna ait inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünü bir inanç, ibadet ve ahlak sistemidir (Yıldırım 2006: 13). Dolayısıyla din, kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyal-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler (örneğin, ritüeller) kümesidir. Yine sosyologlar dini, bir tanrı ya da tanrılara olan inançla değil, kutsala gönderme yaparak tanımlamışlardır (Marshall 1999: 156).

Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi* adlı sözlükte dinin toplumsal sorumluluğu üzerinde durmuş ve insanları bir araya getiren bir olgu olarak tanımlamıştır (Aktaran Yıldırım 2006: 13):

"İnsanın tutum ve davranışlarını düzenleyen değerler manzumesinin belirleyicisi ve gündelik yaşamındaki yol gösterici olarak çok önemli rolleri yerine getirmesi dinin toplumsal yönüyle bağlantılı olan bir tanımıdır. Din, inananları bir birine bağlayarak bir takım gruplar ve kurumlar oluşturma gücüne sahiptir. Sosyolojik anlamında dinin fizik âlemi ile aşkın âlemi birbirinden ayırır ve ikincisi üzerine odaklanır. Dinin insanlar tarafından algılanıp yorumlanması sonucu farklı şekillerde ortaya çıkan bu yönü çoğu zaman "yaşanan din" olarak da ifade edilir.

Din sosyolojisi, dinin kökenlerini akılcı ve bireysel varsayımlarla açıklamaya çalışan 19. yüzyıl pozitivist kuramlarının bir eleştirisi olarak görülmelidir. Pozitivist geleneğe göre din, bilimsel düşüncenin toplumda yayılmasıyla birlikte er geç ortadan kalkacak, yanlış bireysel inançları yansıtan bir olgudur. Örneğin, Darwinciliğin dinde kutsal bir yaratıcıya duyulan inancı sarsacağı düşünülmüştür. Çünkü Darwincilik, dini akıldışı bir olgu saymaktadır.

Din sosyolojisi içinde genelde birbirlerine karşıt iki gelenek vardır; bunlar Durkheimci ve Weberci geleneklerdir. Durkheim, dinin toplumdaki işlevlerini incelerken, Max Weber ise öncelikle teodise¹ problemine (ölüm, çile ve şer gibi temel ahlaki problemlerle ilgili açıklamalara) ve kurtuluş dürtüsünün karşılaştırmalı incelenmesine kafa yormuştur.

Durkheim'e göre dinsel inançları açıklayabilmek için bireylerden ve onların psikolojilerinden değil, toplumdaki ve toplum yapısından hareket etmek gerekir. Böylece bir anlayışın sonucu olarak Durkheim, dini toplumun bir ürünü olarak görmüştür. Dinin fonksiyonel olarak anlatımında çok önemli bir yeri olan Durkheim'e göre din (Yıldırım 2006: 15):

"Her çağda toplumsal dayanışmayı kuvvetlendirmek için çok hayırlı bir iş görmüştür. Onun için toplum var oldukça, din de türlü biçimlere bürünerek daima var olacaktır. Bütün toplumsal kurumlar dinden çıkmıştır. Aklın kategorileri, bilimin dayandığı

---

¹ Teodise: İnsanların, dünyanın hatta bütün evrenin kötülük olgusuyla karşı karşıya kalmasının nedenleri ve bunun Tanrı kavramıyla nasıl bir ilişkisi olduğuna yönelik ilahiyat disiplini.

ilkeler, ahlak ve hukuk kuralları hep dinin ürünüdür. Din hayatı kolektif hayatın en yoğun bir anlatımı ve en üstün bir biçimidir. Çünkü toplum dinin özüdür, ruhudur.”

Durkheim dini, bütünü kısımları birbirine bağlı inanç ve törelerden oluşmuş kutsal şeylere ilişkin ve üyelerini aynı toplumda birleştiren bir bütün olarak tanımlamaktadır. Dinler koydukları davranış kurallarını doğaüstü, ancak etkin yaptırım güçleriyle destekler. Dini inançlar kurumsal nitelik aldığından normlarla desteklenir. Din bir toplumsal kontrol aracı olduğu için bazı toplumsal kurumlara kutsal bir nitelik verebilir. Dinin en genel anlamda toplum yaşamında şu fonksiyonları yerine getirdiği söylenebilir (Tatlıoğlu 1995: 22):

- a) Din, toplumun bütünlüğü ve devamlılığı için yardım eder.
- b) Dinler, toplumun üyelerinin yaşamın güç şartlarında varlığını sürdürmesini sağlar.
- c) Dua etmek insanları sıkıntı ve baskılardan kurtarır, rahatlatır ve insanlara manevi doyum sağlar.
- d) Dini törenler ve ibadetler toplum üyelerinin birbiri arasındaki dayanışma ve bütünlüğünü korur ve devamlılık sağlar.

Ayrıca Durkheim dini kutsallık açısından ele almış ve dini, kutsal olan ile kutsal olmayan alanların birbirinden ayırt edilmesi üzerine kurmaya çalışarak, dinin sosyal bir olgu olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre, dinsel inançlar daima topluluğun malıdır; diğer bir ifadeyle din ne kadar sosyal bir fenomen ise, toplum da o kadar dini bir fenomendir (Özben 2007: 11).

Durkheim’la aynı şekilde din tanımlaması yapan diğer bir sosyolog Frazer’dir. Frazer’a göre din kelimesi ile kastedilen tabiatın ve insan hayatının devamını yönettğine/kontrol ettiğine inanılan insanüstü güçlerdir. Ne var ki, insanüstü güçlere olan inanç bizi yanıltmamalıdır. Çünkü din birbiriyle bağlantılı iki elementi içerir. Bunlar 1. kuramsal element (Frazer burada inancı kastediyor) ve 2. pratik (burada da toplumsal ilişkiler kastediliyor) elementtir. Ona göre, insanın davranışlarına ve yaşam dünyasına yansımakça inancın tek başına bir anlam ifade etmeyecek olması dinin sosyal ilişkiler bakımından öneminin oldukça net bir ifadesidir (Özben 2007: 11).

Din sosyolojisi ve din konusunda önemli çalışmaları olan Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji* adlı kitabında iki klasik düşünürün ismine dikkat çekmiştir. Karl Marx ve Sigmund Freud. Din sosyolojisi konusunda bu iki isim yaklaşık olarak birbirleriyle aynı görüşleri paylaşırsa da ve bu konunun ortaya çıkmasında önemli payları olsa da, konunun bilimsel olarak işlenişi Dumezil gibi din bilginleri, Durkheim gibi sosyologlar, Malinowski ve Radcliffe-

Browv gibi antropologlar (Mardin 2011: 40) tarafından araştırılmış ve önemli bulgular elde edilmiştir.

Marx din kavramı için “halkın afyonu” tabirini kullanmış ve “afyon”un anlamını da vicdansız bir üst sınıfın halkı uyutmak için kullandığı bir araç değil, insanların kendilerini olayların yüzeyinde batmadan tutabilmek için kullandıkları bir kendi kendini aldatmaca anlamındadır. Cümlenin bütünü şöyledir (Mardin 2011: 42): “Din, baskıya tabi yaratıkların iç çekmesi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz olayların ruhudur.”

Mardin dini “insanlarda uzun süreli, geniş kapsamlı, güçlü ve güdüler yerleştirmeye çalışan bir semboller sistemi” olarak tanımlamıştır (Aktaran Yıldırım 2006: 7). Mardin dini 3’e ayırır ve bunların “hak dinler”, “batıl dinler” ve “muharref² dinler” olduğunu belirtir. Fakat bazı Müslüman bilim adamlarına göre de dinden kastedilen İslam dinidir. Diğer dinler asıllarını kaybetmiştir, delil olarak da ‘onların kutsal kitaplarının asılları elimizde mevcut değildir’ saptamasıdır (Yıldırım 2006: 12).

Din, toplumsal bir gerçeklik olarak ele alınmış ve bu nedenle de batı sosyolojisinin önemli bir konusu haline gelmiştir. Çünkü endüstri devriminden sonra toplumlarda oluşan toplumsal yapıdaki yeni yapılanmalar, din olgusunun etkisini görmezden gelememiştir. Dünya’da yaşayan her toplum, bir şekilde bir dine sahip olmuştur. Sosyolojik araştırmalarda devlet olamamış topluluklar görülmesine rağmen, dinsiz hiçbir topluma rastlanılmamıştır. Bu da göstermektedir ki, insanların doğasında bir nesneye veya bir şeye inanma ihtiyacı vardır (Tatlıhoğlu 1995: 21).

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak daha geniş kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse, dini şöyle açıklayabiliriz (Özben 2007: 10): “Din, Tanrı fikri ekseninde oluşsun ya da oluşmasın, belirli bir düşünce, nesne ya da doğaüstü bir güce atfedilen değerleri içerir. Bu değerler etrafında örülen semboller ile ayin, tören ve ibadet ritüellerini de kapsayan din; korku ile karışık saygı ve sevgiden dolayı duygusal bir içeriğe sahip olmasına karşın, doğal ihtiyaçların da gerekli olarak, bilinçli katılımı gerektiren bir sistem olarak karşımıza çıkar.”

Din olgusu aslında insanların hayatlarında Tanrı’ya olan inançtan dolayı rahatlığı, huzuru sağlamaktadır. Aynı zamanda toplumların davranış ve tutumları üzerinde büyük etkiye sahip olduğu gibi, bireylerin düşünce ve davranışlarında ortaya çıkan değişmelerde de önemli

---

² Muharref: Tahrif edilmiş, bozulmuş, değiştirilmiş, aslını yitirmiş.

rol oynamaktadır. Din koruyucu bir güç olarak da toplumun sürekliliğini sağlamakta ve kolektif olarak toplumun ortak bir amaç, değer ve tutumlar etrafında bütünleşmesini temin etmektedir (Bal 2006: 37). İslam dini de, toplumlar ve insanlar üzerinde yukarıdaki özellikleri göstermekte, insanları bir araya getirip, bununla birlikte farklı tarikat ve cemaatler içinde, farklı yapılanmalar gözlenmektedir.

Uyanış Kavramı ve İslami Uyanış

“Uyanış”, kavram olarak “revival” sözcüğünün anlamlarından birisidir. Revival’ın Türkçe karşılıkları, ‘yeniden canlandırma’, ‘dirilme’, ‘diriltme’, ‘ihya etme’, ‘revaç bulma’ vb. şeklinde sıralanabilir. Revival kavramının bu anlamlarından “uyanış” kavramı bu çalışmada kullanılacaktır. Erol, uyanış kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “kaybolmakta olduğuna inanılan ya da çağdaş yaşam gereği tamamen geçmişe indirgenen, yani geçmişe ait olduğu düşünülen, bir kültürün -İslam dininin- eski haline getirmeye çabalayan toplumsal bir hareket” (Erol 2009: 73). Dinsel alandaki kurtuluş ve diriliş kavramları çok geniş bir anlam muhtevasına sahiptir. Dinsel dirilişin anlam, nitelik ve süreci ile ilgili literatürde yer alan diğer terimler “nativistik”, “revivalistik”, “kargo kültik”, “millenaristik”, “mesiyaniik”, “profetik” şeklinde sıralanmaktadır (Bal 2006: 38). Bu terimlerin “yeniden ihya/diriliş” teriminin birer alt dalları olarak kabul edilebileceğini belirten araştırmacı Anthony F. C. Wallace’a göre bütün dinler ve dinler içinden doğan mezhep, fırka ve tarikatlar, geleneksel bir kurumu ihya etmek (diriltmek) veya edememekten dolayı ortaya çıkmışlardır.

“İslami uyanış”, “dinsel uyanış”, “diriliş” ve “yeni dini hareketler” olarak adlandırılan hareketlerle ilgili güncel araştırmalar, ağırlıklı 20. yüzyılın son dönemlerinde başlamış ve özellikle dinler tarihi, din sosyolojisi ve siyaset bilimi çerçevesinde yürütülmüştür. İkinci dünya savaşından sonra daha çok ABD’de görülen ithal fikirli hareketler olarak anlatılan yeni dini hareketler modernizmden sonra postmodern dönemde ortaya çıkmış ve etkisini günümüze kadar devam ettirmiş, mahalli olmakla beraber evrensel olduklarını iddia eden oluşumlardır (Yıldırım 2006: 19). Sufi tarikatlar dâhil din referanslı canlanma ve cemaatleşme eğilimleri, 2. Dünya Savaşı’ni takip eden dönemden itibaren ve özellikle de yüzyılımızın son çeyreği içerisinde sadece Türkiye’de değil, İslam dünyasının hemen her yerinde kendini gösteren bir olgu olmuştur. Hatta olaya daha geniş bir bağlamda bakıldığında olay yalnızca İslam dünyasına özgü de değildir. Gerek Hıristiyan Batı dünyası ve gerekse de onun dışında kalan ve Japonya gibi ileri derecede sanai ve teknolojik gelişmelerin kaydedildiği toplumlarda ve hatta modern Batı medeniyetinin tahripkâr etkilerine maruz kalan tüm geleneksel

kültürlerde, 'yeni dini hareketler' denilen dini canlanma olayları ve gelişmeleri, zamanımızda bu konulara eğilen araştırmacıların dikkatinden kaçmamakta ve hatta araştırmacılar olayları ve gelişmeleri, dikkatle gözlemleyerek gelişmeleri anlamaya ve onları teorik bir çerçevede açıklamaya çalışmaktadırlar (Şahin 2008: 17-18).

Dinsel diriliş hareketlerinin ortaya çıkışını açıklayan kuramsal yaklaşımlar, konunun sosyo-psikolojik, kültürel, siyasal ve ekonomik yönlerine vurgu yaparak, özellikle mahrumiyet ve kriz temalarına odaklanmışlardır. Sosyoloji literatüründe “kriz paradigması” adıyla yerini alan bu yaklaşıma göre dinsel diriliş hareketleri sosyo-ekonomik statü, servet, güvenlik ve onur konularındaki yoksunluk ve çelişkilerin doruğa ulaştığı toplumsal bunalım dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bunalım ortamları genellikle toplumsal değişimin hızlı ve dengesiz bir biçimde gerçekleştiği ve toplumun bu değişim için gerekli hazırlığı henüz tamamlamadığı dönemlerdir (Bal 2006: 40).

Dinsel diriliş hareketlerine ilişkin çağdaş antropolojik araştırmalar, genellikle Anthony F. C. Wallace'ın yeniden diriliş hareketleri üzerine şekillenmiştir. Ona göre dini diriliş süreci, az çok üst üste gelen belli başlı beş aşamadan (Bal 2006: 41) oluşmaktadır ki bunlar; sabit durum, bireysel stres dönemi, kültürel tahrif dönemi, yeniden ihya dönemi ve son olarak sosyal dramlardır.

Din bilimcisi Eric Sharpe ise, dinsel diriliş hareketlerinin gelişimini üç aşamaya ayırır, birinci aşama “reddetme”dir, geleneksel otoriteye başkaldırışı ifade eder. İkinci aşama eski düşüncenin yeni düşünceyle uyumlaştırma girişimini ifade eden “adaptasyon” aşamasıdır. Üçüncü aşama ise fundamentalist dinsel diriliş pratiğinin ortaya çıktığı “reaksiyon” aşamasıdır.

Sosyal bilim çevrelerinde dini diriliş argümanı genellikle dinsel hareketler bağlamında ele alınmakta, herhangi bir dinin diriliş belirtilerinden bahsedilirken, daha çok o din içindeki grup, akım veya hareketlerin etkinlikleri gündeme getirilmektedir. Dini hareketler ise daha üst bir formasyonun, sosyal hareketlerin bir parçasıdır. Bu itibarla dinsel hareketleri karakterize eden temel özellikler de tıpkı sosyal hareketlerde olduğu gibi, bir ölçüde kolektif davranışlar tarafından belirlenmektedir. (Bal 2006: 38-39).

Dinsel diriliş hareketleri esasında, kültürel değişime maruz beşeri süreçlerin doğal bir sonucudur. Toplumsal değişime bazı toplumlarda zor ve baskıcı, diğer bazılarında nispeten sorunsuz gerçekleşir.

Siyasal İslam düşüncesinde ve bu düşünce etrafında odaklanan hareketlerde yaşanan canlanmanın İslami gelenekten kaynaklanan ve beslenen bir olgu olarak değil de, özellikle 1950’li yıllardan itibaren yaşanmaya başlanan sosyo-ekonomik gelişmemelerin bir sonucu olduğu görüşü daha çok oryantalistler tarafından dile getirilmektedir (Bal 2006: 168). İslami uyanışın özellikle 1950’de demokrat partinin kırsal kesimin oylarının çoğunluğunu almasıyla ve seçilen parlamenterlerin de taşralı tavırlarında görülmeye başlamasıyla gerçekleştiğini savunan Mardin’e göre de, uzun vadede Türk toplumunun tümüyle Anadolulaştırılmış hale gelmesiydi. Bu, hiçbir yerde, dini adet ve törenlere seçkin bir yer verilen büyük şehirlerdekinden daha açık değildi. Dini dirilişin göze çarpan bir özelliği, köklerinin halka dayanmasıydı (Mardin 2011a: 274). Bununla birlikte sosyologlar, İslami uyanış ile ilgili çeşitli yorumlar yapmışlardır. İslam hukukunu ve düzenini yeniden uygulamaya koymayı amaçlayan İslami ideal, çoğu zaman 1970’li ve 1980’li yıllarda İslam’ın siyasi bir güç olarak yeniden canlanmasının nedeni olarak da gösterilmektedir (Göle 2008: 64).

Sosyolog Orhan Türkdoğan modernleşme sürecinde Batı ve Müslüman Türk toplumlarının dini tavırlarındaki değişmeyi incelediği yazısında, ilginç bir ayrımın altını çiziyor. Türkdoğan modernleşme/sekülerleşme süreci dine ilgi bakımından Batı’da ve Türkiye’de farklı sonuçlara yol açtığını belirterek, batıda dine ilgi marjinalleşirken Türkiye’de kitleselleşmekte ve bir kimlik ifadesi olarak gittikçe önem kazanmakta olduğunu öne sürmektedir. Bu noktada modernleşmenin ülkemizde İslamlaşmayı besleyen bir faktör olduğu söylenebilir (Aktaran Şahin 2008: 20).

Türkler de İslamiyet’i kabul ettikten sonra ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında yaşamlarının her alanına din olgusunu yerleştirmiştir. Tanzimat’la başlayan modernleşme hareketleri içinde dinin etkilerinin de yavaş yavaş kaybolmaya başladığı görülmektedir. Aşlında Osmanlı’nın yapmak istediği Japonların yaptığı gibi, Batı’nın tekniğini alıp, kendi geleneksel değerlerini saklı tutmaktı. İslamcı şair Mehmet Akif, bu tezi savunanlar arasındaydı. Kısaca 1908-1918 yılları arasında Batı’yı taklit etmeye karşı koyan bir İslamcı akım oluşmuştur (Mardin 2011a: 16).

Osmanlı Devletinin siyasi yapısının önemli bir bileşeni olan İslamiyet, Cumhuriyet dönemindeki laik reformlar sonucunda halifeliğin kaldırılması, eğitimde devlet tekelinin kurulması, ulema kurumunun dağıtılması, İslam hukukundan vazgeçilerek bazı küçük değişikliklerle İsviçre Medeni Kanununun kabul edilmesi, Latin alfabesinin benimsenmesi ve 1924 tarihli Türk Anayasası’ndan devletin dininin İslam olduğuna ilişkin hükmün çıkarılması

ile adım adım sahneden çekildi (Mardin 2010: 75). Bu tarihten sonra siyasetçilerin politikası da laiklik üzerinde yoğunlaşmış ve birçok reformlar ard arda yapılarak, Türkiye'nin Batılılaştırılması yönünde çalışmalar devam etmiştir.

21. yüzyıla doğru gidilirken Türkiye yenedünya düzeninin bir eksen ve modernleşmenin başarılı bir örneği olarak dünyada ilgi odağı haline gelmiştir. The Economist, Türkiye'yi "İslam Yıldızı" olarak nitelendirmekte, Huntington ise Türkiye'yi kendi içinde bölünmüş ve dolayısıyla "Batı ile geri kalan kesim arasında" belirlemekte olan çatışmanın belirleyici alanlarından biri olmaya aday bir ülke olarak görmektedir (Aktaran Kasaba 2010: 37):

"Mekke'yi reddeden ve Brüksel tarafından reddedilen Türkiye'nin gözü nerededir? Bunun cevabı Taşkent olabilir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması Türkiye'ye yeniden canlanan ve Yunanistan sınırından Çin sınırına kadar yedi ülkeyi kapsayan Türk uygarlığının önderi olma fırsatı vermektedir."

Robert Kaplan ise Üçüncü Dünya ülkeleri içinde bulunan Türkiye'nin "Türk Müslüman kültürünün sağlam dokusu"na olan hayranlığını Huntington ile yaklaşık aynı söylemi yaparak ifade etmiştir (Aktaran Kasaba 2010: 37):

"Bu kadar güçlü bir kültürün bir kez daha Ortadoğu'ya egemen olma potansiyeli vardır. (...) yaygın bir gecekondu hayatını çözülmeye uğramaksızın barındırabilen bir kültüre sahip olan bu insanlar, görelilik olarak ifade etmek gerekirse geleceğin galipleri olacaktır."

Haldun Gülalp, Türkiye'de siyasal İslamcılığın ortaya çıkması ve hızla yayılmasının muamma olduğunu söyleyerek, İslami uyanışı iki önemli nedene bağlar. Birincisi, İslam ile Batı'nın temelde birbirine karşıt olduğunu savunan oryantalist bakış açısıdır ve İslamcılığın yakın dönemdeki yükselişinin iki uygarlık arasındaki eski çatışmanın uzantısından başka bir şey olmadığını savunur. Diğeri, İslam ülkelerinin Batı'nın modernleştirici etkisi altında laikleşeceğini öne süren modernleşmeci bakış açısıdır (Gülalp 2010: 54). Bu iki nedenin sonucu olarak ise Türkiye'de İslamcılık aslında laik milliyetçiliğin egemen olduğu dönemin ardından, modernleşme sürecinde yaşadığı bunalıma bir tepki olarak ortaya çıkmış, diyebiliriz.

4 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda iş başına gelen DP iktidarıyla birlikte, Türkiye de 1946 yılında beri gelişme gösteren dini hayat yeni bir safhaya girmiştir. Tek parti döneminin

tek renginden çok partili hayatın nispeten çok renkliliğine geçen toplumun dini tezahürleri de çeşit çeşit bir görünüm arz etmiştir (Şahin 2008: 51). Şöyle ki, Cumhuriyet döneminde tekke, zaviye ve tarikatlar kapatılarak tarikatların faaliyetleri yasaklanmıştır. Fakat toplum hayatında geleneksel ve teşkilatlı bir biçimde ve fonksiyonel olarak yer tutmuş ve kurumsallaşmış tarikatların yerinin doldurulması kısa vadede mümkün olmamıştır. Bu bakımdan da Cumhuriyet döneminde tarikatların önemli bir bölümü fiilen ancak yer altına girmiş bir biçimde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Değişim sürecinde tarikat yapılarının sosyo-kültürel boyutta kimlik ve güven bulma, sosyo-ekonomik alanda ise ekonomik ve toplumsal marjinalliğe bağlı sorunları ifade etmede cazip adresler haline gelme potansiyeli içermişlerdir. Cumhuriyet döneminde karşınıza çıkan bir durum var ki o da; tasavvufi bir kaynakla hareket etmiş olmakla birlikte, geleneksel anlamda tarikat şeklinde görünmemekte, ancak tarikatların yeni şartlarda birer cemaat tipi yeni tarz örgütlenme şekillerini bize sunan, Nurculuk, Süleymancılık ve Işıkcılık hareketleri gibi hareketlerin oluşmasıdır. Bunlar çevrenin dinsel yönelimlerinde özel bir ağırlığa sahip olan cemaat tiplerine birer örnek olarak gösterilebilir (Küp 2006: 12). Cemaatlerin yapılanmaları tam olarak tarikat gibi olmasa da, tasavvufi kaynaktan hareket ederek, tarikatlarla temelde bağlantıları olan ve yeni tip bir yapı ve örgütlenme biçimlerine sahip güçlü topluluklardır.

Popüler Kültür Kavramı

İslami uyanış olarak adlandırılabilen bu oluşumlar, modernleşmenin postmodern durumuna da işaret etmektedir. Dolayısıyla günümüzde popüler kültürün bir ürünü olarak görülen bu davranış ve yaşam biçimleri, hem İslami uyanışın hem de popüler kültürün bir uzantısıdır. Şimdi ise “popüler” ve “popüler kültür” tanımları üzerinde kısaca durabiliriz.

Popüler, Latince “popülaris”ten türeyerek “halka ait” anlamına gelen hukuki ve siyasal bir terimdir. Örneğin 16. yy’da popüler hükümet terimi, halk tarafından kurulan ve yürütülen bir siyasal sistem anlamına geliyordu. Ama aynı zamanda, aşağı (low) ya da değersiz (base) anlamı da vardır. Sonradan hâkim olan “yaygınca tercih edilen ya da çok beğenilen”i ifade eden modern anlamların içerisinde, beğenilmek için hesaplı bir çaba göstermeyi de barındırır (Erol 2009a: 42).

Popülerin günümüzde kullanıldığı biçimiyle iki temel tanımı vardır. Hâkim olan birinci tanımında popüler “yaygın olarak beğenilen, tüketilen” anlamına gelirken ki bu tanıma Stuart Hall, “ticari” tanım diyor; ikinci tanımında ise, kaynağı 18. yüzyılda Herder’e kadar götürülen antropolojik tanıma yakın ve halka ait anlamındadır. Stuart Hall, halkın yaptığı ve yapmış

olduğu her şeyi kapsamaya çalıştığı için bu tanıma “betimleyici” tanım diyor (Özbek 1994: 81).

Popülerin dilbilimsel temelinin, geç ortaçağ dönemindeki “halkın” anlamından, bugünkü egemen “birçok kişi tarafından sevilen veya seçilen” anlamına gelmesi sivil toplumun evrimine karşılık gösterilir. Burjuva demokrasilerinin yükselmesiyle, bu demokrasilerin seçim özgürlüğüne/bağımsızlığa dayanan meşruluk iddiasıyla ve bunun siyasal alanda ifadesi olan seçim süreciyle birlikte, popüler terimine yeni ifade biçimleri yüklenir (Erol 2009a: 42). Popüler kavramında yapılan vurgu genel olarak “halk”tır, yani insan topluluklarının beğenileri, davranışları, yaşam biçimleridir.

Popüler kültür çalışmalarında birçok araştırmalar yapmış ve bugün de hala onların çalışmalarından yararlandığımız iki okulun adından söz etmemiz yerinde olacaktır. Bu okullar 1923’te Frankfurt Üniversitesi bünyesinde kurulan yarı özerk bir araştırma bölümü ile kurumlaşan Frankfurt Okulu ve 1964 yılında İngiltere’de Birmingham Üniversitesi’nde “Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi” çalışmaları ile kurulan Birmingham Okulu’dur.

Frankfurt Okulu’nun temsilcileri arasında en önemli iki isim, Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno’dur. Diğer önemli isimler arasında da Leo Lowenthal, Herbert Marcuse ve Arnold Hauser’i sayabiliriz. Frankfurt Okulu temsilcileri popüler kültür yerine “kitle kültürü” kavramını kullanarak, sanatta ve kültür çalışmalarında “seçkinci” bir taraf olmuşlardır. Popüler kültür çalışmalarını eleştirerek, eğitilmiş insanların sanatları ve kültürel çalışmaları üzerinde durmuşlardır.

Fakat Birmingham Okulu ya da İngiliz Kültürel Çalışmaları olarak bilinen bu ekol, Frankfurt Okulu’na karşı eleştirel çalışmalar yaparak popüler kültür çalışmalarını desteklemiş ve “kitle kültürü” kavramı yerine “popüler kültür” kavramını kullanmışlardır. Bu okulun öncüleri ise Stuart Hall, Raymond Williams’dır. John Fiske, Angela McRobbie, Dick Hebdige, Susan Willis, Louis Althusser ve Mike Featherstone gibi isimler de bu okulda çalışmalar yapan önemli isimlerdir.

Popüler kültür incelemeleri ve değerlendirmeleri, kültür ürünlerinin estetik değerlerini tartışmak, onların kaliteli mi, kalitesiz mi olduğunu sorgulamak yerine, bir kültür ürününün hangi güç dengeleri içinde olduğunu ve geniş toplumsal çerçevede yerinin ne olduğunu irdelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca popüler kültür incelemesi yaparken gözden kaçırılmaması gereken en önemli soru “niçin, nasıl” gibi sorulardır (Kırtunç,

http://www.kulturad.org/images/goc_kirtunc_konusma.html). Çünkü hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğuna araştırmacının kendisi karar vermez, sadece neyi nasıl, neden yaptığını öğrenmeye çalışır. Bu nedenlerle de bu çalışmada kullanılan kavram popüler kültür kavramıdır ve popüler kültür araştırmacılarının izlediği yol izlenmeye çalışılmıştır.

Popüler kültür incelemelerinde, çok kullanılan bir tanım, popüler kültürün çağın ruhunu yansıttığıdır. Bu kavram, belli bir çağın veya bir dönemin toplumsal inanç ve değerlerini anlatmak için kullanılmaktadır. Örneğin, Cumhuriyet'in ilk yıllarının ruhu veya Özal dönemine damgasını vuran değer yargıları gibi. Genel kabul gören tanımlara göre, bir olgu, kişi veya nesnenin ne denli yaygın ve popüler olduğu, o kişi, nesne veya olgunun çağının, insani inanç ve değerlerini ne oranda yansıttığıyla doğru orantılıdır. Yani ne denli yaygın ve popülerse, çağın ruhunu o denli iyi yansıtmakta demektir. Bu tanıma göre, Fashion TV'yi, *Yetenek Sizsiniz*'i ve Galatasaray-Arsenal maçını incelemek doğru yaklaşımlar olacaktır. Popüler kültür incelemecisinin amacı, Fashion TV'nin, *Yetenek Sizsiniz*'in veya Galatasaray şampiyonluğunun, estetik veya sanatsal değerinin ortaya çıkarılması değildir. Kültürel anlamlarının, toplumu neden bu denli ilgilendirdiğinin, çok sayıda kişinin bu popüler kültür ürünlerini tüketirken nasıl bir dürtüyle, hangi derdine çare olarak bu ürünlere, olaylara yöneldiğinin araştırılmasıdır. Bir başka deyişle, popüler kültür ürün ve olguları estetik zevkler tatmak yolunda bir amaç değil, toplumu okumak için kullanılan bir araçtır (Kırtunc "Popüler Kültür Araştırmaları" http://www.kulturad.org/images/goc_kirtunc_konusma.html).

Verilen bu bilgilerden yola çıkarak, Türkiye'deki İslami uyanışın ve popüler kültür ile öncelikle siyasal sonra da kültürel bağlantılarını kurmak mümkündür. İslami uyanışın siyasal İslam'la direk olmasa da dolaylı bir bağlantısı olduğunu söyleyen araştırmacılar, bunu 1950'li yıllardaki sosyo-ekonomik nedenlere bağlarlar. Dolayısıyla insanları İslami uyanışa götüren etkenlerin de aslında tek yönlü olmadığını, çok yönlü olduğunu da söylemek mümkün olabilmektedir.

Yukarıda, İslami hareketlerdeki yaşanan hareketlenmelerin, 1950'li yıllardaki sosyal ve ekonomik alanda yaşanması istenen fakat yaşanamayan gelişmelerin bir sonucu olduğu ifade edilmişti. Buna göre 20. yüzyılın başlarında ve ortalarında verilen ulusal bağımsızlık mücadeleleri döneminin hemen ardından kurulan ulus devletlerin daha özgür ve refah içinde yaşama vaatleri, çok geçmeden siyasal düş kırıklıkları ve ekonomik sorunlara dönüşmüştür. Müslüman düşünürlerin 20. yüzyılın başından itibaren zaten çoktan beri başlamış olan sorgulama süreci, milliyetçi dalganın geçici hâkimiyetiyle belli bir kesintiye uğradıysa da,

1950’li yılların ikinci yarısından itibaren yeniden hız kazanır. İşte bu sorgulama süreci içinde birçok hareket ve akım (Cihad, Cemaat-i İslami vb.) ortaya çıkarken, birçoğu da (Müslüman Kardeşler, Pakistan Cemaat-i İslami vb.) hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik yöntem arayışları sürecinde evrilmiştir. Dolayısıyla siyasal İslam, gerçekte modernliğin kendi muhalif biçimlerini üretmesinin doğal bir sonucu gibi görünmektedir (Bal 2006: 168-169).

Diğer taraftan İslami seçkinlik, yapacağı siyasette nasıl bir önem arz edecektir? Şehirde yaşayan, maddi ve manevi olarak belli bir statü kazanmış topluluk için Refah partisi nasıl yol izleyecektir? Çünkü şehirliler kesimin yaşam tarzı ve imkânları ölçüsünde yapılan eğlenceler, varoşlardaki gibi değildir. Örneğin, beş yıldızlı bir otelde limuzinli, yemekli, meyve sularının ikram edildiği, zaman zaman kadın ve erkeğin farklı salonlarda oturduğu, dualarla başlayan, ilahilerle devam eden, devamında çeşitli görsel eğlencelerin yapıldığı (Halk oyunları, sema, düğün sünnet düğünü ise palyaço vb.) ve ardından dualarla biten, bayanların tesettürlü olduğu düğünlerin simgelediği gibi Müslümanların batıcı seçkinlerin tekelini kırarak modern toplumsal statü gruplarıyla benzeşmeye başlaması anlamına mı gelecektir? (Göle 2008: 11). Sadece eğlencelerinde veya sosyal yaşantılarında değil, aynı zamanda giyimlerinde de modernleşmenin etkileri görülmektedir. Bu konuda İskender Paşa cemaatinin lideri olan Esad Coşan’ın yaptığı söylem şöyledir: “şimdiki zamanın dervishi kot pantolon giyiyor, kısa gömlek giyiyor, üniversitelerde okuyor yüksek tahsil yapıyor” (Aktaran Şahin 2008: 55). Giyimlerinde, sosyal olarak yaşamlarında, kadın-erkek ayrımı gibi konulardaki düşüncelerinde modernleşmenin izlerinin görülmesi, İslami kesimin birçok konuda farklılaştığını da göstermektedir.

Bütün bunları kabul etmeyip, farklı bir yol da bulunabilir ki, bu da Müslüman aydın kavramıyla karşımıza çıkar. Yukarıda belirtilen yaşam tarzlarını kabul etmeyip, farklı bir anlayış ve yaşam tarzını kabul edip, Batı’nın aydın dünyasını, İslam’ın kurallarına uygun hale getirmeye çalışırlar. Müslüman aydınlar hem dini hem de bilimsel bilgiye gönderme yaparak kendilerini tanımlamaya çalışırlar. Birçoğu üniversitede okuyan, bilimsel olarak da kendilerini bilim dünyasında kabul ettiren yani laik ve modern bir görünüm kazanan bu kişiler, Batı’nın hem de İslam’ın düşünürleri üzerine kendilerini yetiştirerek, farklı bir görünüm kazanma gayreti içindedirler. Sadece erkeklerin değil, kadınların da bu dünyada var olma çabası içinde olduklarını fakat türbanlarıyla da kendilerini kabul ettirmeye çalıştıkları da bu çerçevede görülmektedir.

Eğitimi bir İslami kesimin varlığını göstermeye başlaması ile birlikte yeni bir tartışma konusu daha gündeme gelmiştir; “kamusal alan”. 1990’lı yıllarla birlikte İslami kesimin birçok alanda varlığını ortaya koymasıyla beraber, üniversiteler, parlamento ve medyanın yanı sıra, konser salonları, kültür merkezleri gibi kentsel mekânlar ve tatil mekânları gibi yerlerde İslam görünürlülük kazanmaya başlamıştır. Eğitim, piyasa ve medya yoluyla çehre ve güç kazanan İslami kesimi kamusal alana taşıyan ise 1996-1997 döneminin iktidar partisi olan Refah Partisidir. Refah Partisinin bu süreç içinde siyasi anlamda yaptığı uygulamalar ki, bunların arasında ilk resmi ziyaretlerini İslam ülkelerine ziyaretleri yapma ile cemaat liderlerine yemek verme gelir, 28 Şubat sürecini yaşatmış, bu süreç ile birlikte de kamusal alanda bir daralma meydana gelmiştir. Fakat her şeye rağmen kentli, eğitimi, profesyonel orta sınıflar, yeni yüzler ile birlikte medyada, sanat dünyasında, ekonomide ve daha birçok yerlerde yer almaya başlayarak, İslami hareketi güçlendirme çabası içine girmişlerdir. Göle, İslami kesimin yapmaya çalıştığı bu dinamikleri şöyle anlatmaktadır (2008: 14):

“İslami hareket sadece siyasi bir muhalefet hareketi olmanın ve var olan muhafazakâr kesimlerin sözcülüğünü üstlenmenin ötesinde, yeni kesimler, yeni çehreler yaratmıştır. Nitekim Refah ve Fazilet Partisi içindeki yenilikçi hareketinin sosyolojik temeli bu kentli, eğitimi, profesyonel orta sınıflardır. 1970’li yılların muhafazakâr söylemi bu kesime hitap etmekte yetersiz kalmakta, öte yandan yeni bir siyasi hareket için gerekli olan kolektif güç ve coşkuya da pek rastlanılmamaktadır. Bunun, siyasi İslam’ın bir anlamda görevini tamamlamış olmasından kaynaklandığını düşünebiliriz. İslami hareket kendi orta sınıfını, aydınlarını, profesyonellerini oluşturmuş ve bu kesimlerin giderek bireyselleşmesini, medya ve sanat dünyası içinde yer almaları, İslami hareketin evrimini, dinamiklerini değiştirmeye başlamıştır. Müslümanların yeni hayat tarzları karşısında seçim yapmak zorunda kalmaları kendi iç dünyalarında da karmaşa yaratmış ve bunu yazı, deneme, edebiyat aracılığı ile ifade etme yoluna gitmişlerdir.”

Din ve modernleşme temelde uzlaşmaları mümkün olmayan iki olgudur. 1980’li yıllarda yoğun bir şekilde başlayan ve modernleşme kuramının öngörülerine karşı çıkan İslamcılık, hızla büyüyen kentleşme içinde maddi olanaklara sahip olmayan orta sınıfa mensup çalışanlar arasında yeni toplumsal temeller bulmuştur. İslami hareketler, taşıdıkları siyasi anlamların aksine Batı medeniyeti karşısında yeni bir kimlik arayışını temsil etmiştir. (Göle 2008: 131).

1980'li yıllar ile birlikte Özalp döneminde kültürel ifade biçimlerinde, kentleşme, yapılarıdaki mimaride, eğlenme, müzik dinleme, yeme-içme vb anlayışlarda değişimler yaşanmaya başlamıştır (Bozdoğan 2010: 148). Yükselen İslami değerler ile ahlaki durum bir tarafta yerini alırken, diğer tarafta ise postmodern durumun etkisiyle popüler kültür ürünleri yerini almıştır (Göle 2008: 131). Bir yandan potansiyel olarak demokratikleştirici havada, okumuş elit çeşitli alt kültürlerin farkına varmış, özellikle de marjinal insanların kendilerini ve yaşam mücadelelerini ifade biçimleri olarak popüler kültür ürünleri dikkat çeker olmuştur (Bozdoğan 2010: 148).

1980'lerden sonra başlayan değişimlerde İslamcılık bugün kamusal ve kültürel yaşamın birçok yerine yayılmıştır. En son moda bilgisayarlar kullanan, son model arabalara binen, villalarda oturan, en lüks tatil mekânlarını seçen, siyasal ve kültürel seçkinlerin bir parçası olan İslamcı kesim, popüler kimlikleriyle de ön plana çıkmaktadırlar. Bütün bunların yanında yeni kamusal mekânlar yaratmakta (hastane, dersane vb.) yeni kamusal görünürlüklerini yerleştirmekte ve yeni Müslüman yaşam tarzları ve özellikleri geliştirmektedirler. Eşarp modası yaratmak, tesettür defileleri düzenlemek, faizsiz bankacılığı ortama çıkarmak, 5 yıldızlı tatil yerlerinde erkeklere ve kadınlara ayrı plajlar inşa etmek, içkisiz barlar oluşturmak bunlardan bazılarıdır. Bu örnekler, modernleşme konusunda Batı modelinin bir bölümünü örnek almalarının yanında, İslam açısından yeni oluşumların da oluştuğunu göstermektedir.

İslamcı hareketler toplumsal alanın gelişmesine, özerklik kazanmasına bağlı olarak ele alınmalıdır. Çünkü İslamcı hareketlerin diğer birçok İslam ülkelerinde olduğu gibi, modernleşmeye tepki olarak geliştiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda, İslamcı hareketlerin ardında yeni aktörler, yükselen sınıflar, kentleşen kesimler olduğu da hatırlanmalıdır. Bu nedenle üniversiteye gidip, meslek sahibi olmak isteyen kentli türbanlı Müslüman kızlarla, örf ve adetlerini bırakmak istemeyen çarşafli kadınları bir görmek sosyoloji açısından doğru görünmemektedir. İslamcılık Müslüman kimliğini alevlendirmekte ve onu modern dünyada yeniden inşa etmektedir. Biraz önceki örnekte örtülü kızın üniversitede okumak istemesi, kamu binalarında ibadet için yerler yapılması, büyük veya küçük şehirlerde birçok yere cami inşa edilmesi, toplu taşıma araçları, oteller, konser salonları, lokantalar gibi yerlerde haremlik-selamlık uygulaması, bir takım cinsel içerikli reklama ve sanata sansür uygulanması gibi konularla İslami yaşam tarzının yeniden gündeme gelerek, şekillenmeye başladığı görülmektedir. Bütün bunlar “modern liberal yaşam tarzı” olarak evrensel bir iddia ile kurgulanmaktadır (Göle 2008: 69).

İslami bir yaşam tarzı isteyenler için günümüzde alternatifler de çoğalmıştır. Dini yazarlar, siyasetçiler, İslam medya örgütleri -gazeteler, radyolar, televizyonlar, sunucular ve dolayısıyla TV programları- da gittikçe çoğalmıştır. Yine İslami kültürel eğlenme biçimlerinde filmler, romanlar, tiyatrolar ve “İslami Pop” adı altında gelişen, sözleri dinsel öğelerden oluşan bir müzik de gittikçe yaygın bir hale gelmiştir. Bununla birlikte dini günlerde (Ramazanda veya Kutlu Doğum Haftasında vb.) yapılan tasavvufi halk konserleri de halkın büyük ilgisini çekmekte ve bir popüler kültür sanatçısının konseri gibi ilahilere eşlik etme ve istek yapılmaktadır. Tasavvuf müziğinde yaşanan bu değişimlerde, ilahiler söyleyen sanatçılar halkın, popüler kültürün bir parçası olarak, ilahilere katılımını gerek beraber söyleyerek, gerekse alkış isteyerek sağlamaktadır.

Mevlevi Seması ve Afyonkarahisar Örneği

Yukarıda verilen kavramsal çerçeveden sonra bildiriye konu olan Afyon’daki Mevlevi semasının 1925’ten sonra yapılan çalışmaları ve günümüzdeki durumuna ilişkin kısa hatırlatmalar yapmak, konunun aydınlatılması açısından yararlı olacaktır.

1925 yılında tekke ve zaviye kanununun çıkması ve bütün dergâhların kapatılmasıyla, Mevlevilik iyice içine kapanmış ve daha çok evlerde bu eğitime devam edilmiştir. Bunun en güzel örneğini de Afyon’da Arif ve Hüsrev Çelebilerin, Afyon’un bir geleneği olan “gezek” ile devam edilmesinde görüyoruz. Gezek, evlerde yapılan geleneksel sohbet toplantıdır. Her hafta bir kişinin evinde toplanmak suretiyle o dönemin müzisyenleri ve semazenleri eşliğinde, meşru olarak Mevlevilik çalışmaları devam etmiş, bu gurup daha sonra 1950 yılında Konya’da yapılan mukabelelerin başlamasına da İstanbul’dan gelen ekiple birlikte öncülük etmiştir. Bu bağlamda “İslami Uyanış önderleri” olarak Arif ve Hüsrev Çelebi kardeşlerin isimlerini vermek mümkündür. Çünkü yasaklı olan bu dönemde evlerini zamanın müzisyen ve semazenlerine açarak hem bu geleneğin unutulmamasını sağlamış, hem de, Konya’da Şeb-i Arus törenlerinin yapılmasında büyük destek sağlamışlardır.

Konya’ya giden mutrib heyeti ve semazenler, daha sonra Afyon’da 1970 yılına kadar her sene Şeb-i Aruz törenleri düzenlemişlerdir. Bu tarihten sonra Mevlevi büyüklerinin ölmesi ve onları bir araya getirecek kimsenin bulunmayışı nedeniyle de bu törenler yapılamamıştır.

Afyon’da 27 Ekim 1999 yılında bu konuda bir gelişme yaşanır. Fakat bu kez, “dini önderler” yerine kurumlarda çalışan ve dinsel kimlikleri olmayan veya dinsel kimlikleriyle ön

plana çıkmayan kişiler karşımıza çıkmaktadır. Afyon Kocatepe Üniversitesinin Rektörü, Üniversite bünyesinde “Türk Tasavvuf Musikini Araştırma Merkezi ve Sema Topluluğu” kurar. Bu topluluk Afyon için çok önem kazanır. 1970 yılından beri kendi semazenleri ve mutrib heyetiyle anma törenleri yapamayan Afyon, bundan sonra Üniversitenin desteği ile hem kendi semazenlerini yetiştirecek, hem de mutrib heyetini oluşturacaktır. Üniversite yönetiminin Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Bölümü hocaları ile sema eğitimi başlatılmış olur. Bu topluluk, 2002 yılına kadar faaliyetlerini yurt içi ve yurt dışı etkinlikleri ile devam ettirirler ancak rektör değişimi ile birlikte dağılır. Yaklaşık 3-4 yıl kadar süren bir suskunluk döneminin ardından, 2005-2006 yılından itibaren Afyon’da Mevlevilik kültürünün ve sema ritüelinin öne çıktığı görülür. Özellikle Üniversitenin Halk Oyunları Topluluklarının içerisinde sema öğrenmeye gelen kişilerin arttığı; Mevlevilikle ilgisi olan - olmayan üniversite gençlerinin sema öğrenmeye başladığı ve birçok etkinliklerde sema yapılmaya başladığı, yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır.

Afyon’da günümüzde sema gösterisinin yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi, İslami hareketlenmeler, düğünlerde, sünnet düğünlerinde, kandillerde, Ramazan eğlence paket programları içerisinde, büyük alışveriş merkezlerinde, otellerde ve Belediyelerde düzenlenen alanlarda gerçekleştirildiği gözlenmektedir.

Son yıllarda 5 yıldızlı otellerde içkisiz-yemekli düğün ve sünnet törenlerinde de sema gösterilerinin yaygın olduğu görülmüştür. Dinsel gelenekleri ön plana alan ailelerin bazen düğünlerini Kur’an-ı Kerim okunması eşliğinde, dualar ederek, tasavvuf müziği veya Türk Sanat Müziğinden örnekler seslendirerek, bunun yanında sema gösterisini de ekleyerek duysal ve görsel olarak düğünlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Hatta bununla ilgili paket program sunan organizasyon şirketleri ile anlaşılan düğün sahipleri, fazla ücret verdiği takdirde semazen sayısını arttırabilmektedirler.

Aynı zamanda son yıllarda ortaya çıkan ve gittikçe artış gösteren “dini organizasyonlar” da, İslami uyanış kavramı altında incelenmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu organizasyonlar içinde yer alan Mevlevi seması da, görsellik açısından önem kazanmaktadır. Aynı zamanda İslami uyanışın bir göstergesi olarak dinsel geleneklere bağlılığın ve devam ettirilmeye çalıştırılmasının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Düğün salonlarında ve otellerde yapılan düğün, sünnet, dini açıdan özel gün ve gecelerde vb. eğlenceler içinde de kolbastı, halk oyunları, kukla gösterileri, Türk Sanat veya Türk Halk Müziği içinde yer almasını ise, popüler kültürün bir ürünü olarak

değerlendirebiliriz. Çünkü başından sonuna kadar kuralları olan ve belli bir düzen içinde yapılan Mevlevi semasının, 10-15 dakikalık programlar içinde gösterilmesi, bu kültürü halka tanıtmak, Mevleviliğe karşı halkın ilgisini çekmek veya var olan bu ilgiyi canlı tutmaya çalışmak ve günlük yaşam içerisindeki popülerliği artırmaktır.

Sonuç olarak popüler kültürün pek çok boyutuyla yaşam tarzlarını etkisi altına aldığı günümüzde, din ve inanç öğelerinin de popüler kültürün bir nesnesi konumuna dönüştüğü açıkça izlenmektedir. Sadece Türkiye’de veya İslam ülkelerinde değil, Batı’da da yükselen bir değer olarak karşımıza çıkan din, 2. Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda hareketlenmeler yaşamış ve dinsel uyanış, dinsel hareketlenmeler ve yeni dini hareketler olarak adlandırılan bir kavram olarak günümüzde birçok alanda etkisini sürdürmekte olduğu gözlemlenmiştir.

Mevlevi sema ritüeli günümüze yaklaşıldıkça popüler kültürün bir nesnesi olarak görülmeye başlanmış ve dinsel geleneği sürdürmeyi tercih eden insanların bir bakıma sosyalleşme, hatta eğlence kültürü ihtiyaçlarına cevap veren, aynı zamanda ticari işlevi olan bir etkinlik niteliği kazandığı görülmüştür. Bütün bunların yanı sıra yurt içi ve dışında tanıtım amaçlı organizasyonlarda Mevlevi semasının diğer halk oyunları etkinlikleriyle birlikte sunulması, bu geleneğin popüler kültür içinde gösteri amaçlı bir meta olarak yer aldığının önemli bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

AZAK, Umut; İslami Radyolar ve Türbanlı Spikerler, İslam’ın Kamusal Yüzleri, İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması, Nilüfer Göle, Metis Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 2009, 93-109 S.

BAL, Hüseyin; Laikleşme Teorisi ve Küresel Dini Diriliş Argümanı Bağlamında Dinsel Değişim, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 2006, 220 S.

BOZDOĞAN, Sibel ve KASABA, Reşat; Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, 2010, 247 S.

EROL, Ayhan; Müzik Üzerine Düşünmek, Bağlam Yayıncılık, Birinci Basım, İstanbul, 2009, 280 S.

- EROL, Ayhan; Popüler Müziği Anlamak, Bağlam Yayıncılık, Üçüncü Basım, İstanbul, 2009a, 295 S.
- GÖLE, Nilüfer; Melez Desenler, İslam ve Modernlik Üzerine, Metis Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 2008, 175 S.
- GÜLALP, Haldun; Türkiye’de Modernleşme Politikaları ve İslamcı Siyaset, Derleyen: Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, 2010-a-, s. 54-66
- HENÇERLİOĞLU, Orhan; Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 3. Basım, Büyük Fikir Kitapları Dizisi: 23, İstanbul, 2000, 575 S.
- KASABA, Reşat; Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm, Editörler: Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, 2010, s. 21-38
- KILIÇ, Rüya; Osmanlıdan Cumhuriyete Sufi Geleneğin Taşıyıcıları. Dergâh Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2009, 157 S.
- KIRTUNÇ, Ayşe Lahur (2010) Popüler Kültür Araştırmaları.
http://www.kulturad.org/images/goc_kirtunc_konusma.html. 20.06.2011
- KÜP, Nazan; Halk Dindarlığı Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, 2006, 83 S.
- MARDİN, Şerif; Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Editörler: Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul, 2010, s.66-82
- MARDİN, Şerif; Din ve İdeoloji, Bütün Eserleri 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, 182 S.
- MARDİN, Şerif; Türk Modernleşmesi - Makaleler 4, Derleyenler: Mümtaz’er Türköne / Tuncay Önder, İletişim Yayınları, Yirminci Basım, İstanbul, 2011a, 366 S.
- MARSHALL, Gordon; Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınyay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, İkinci Basım, 2005, 917 S.

- ÖZBEK, Meral; Arabesk Kültür: Bir Modernleşme ve Popüler Kimlik Örneği, Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Editörler: Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Dördüncü Basım, 2010, s.189- 209.
- ÖZBEN, Mevlüt; Türkiye’de 1980 Sonrasında Din Siyaset İlişkilerini Belirginleştiren Bir Unsur Olarak Semboller, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Erzurum, 2007, 230 S.
- POLAT, Fazlı, Sosyal Değişim ve Din İlişkisi (Erzurum Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2002, 166S.
- ŞAHİN, Yasin; Türkiye’de Din-Sekülerleşme İlişkisi, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2008, 77 S.
- ŞAHİN, Mehmet Cem; İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Popüler Kültür Unsurlarına İlişkin Yaklaşım Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Din Sosyolojisi), 2007, 121 S.
- TATLILIOĞLU, Durmuş; Dini Cemaatlerin Yapısal-Fonksiyonel Analizi; Kayseri ve Ankara İlleri Rifai Cemaati Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı, 1995, 260 S.
- TDK, Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Tıpkı Basım, Ankara, 2009, 2244 S.
- YILDIRIM, Sefer; Şerif Mardin’de Din ve Modernizm, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Din Sosyolojisi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006, 98 S.

Mevlâna Felsefesinde Bireysel ve Toplumsal İletişim

Doç. Dr. İsmail Hakkı Nakilcioğlu

(Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi - inakilci@yahoo.com)

ÖZET

Bu bildiride Mevlâna felsefesindeki bireysel ve toplumsal iletişim ile ilgili temel yaklaşımlar ve yöntemler üzerinde durulmaktadır. Tüm insanlığı kucaklayan derin bir sevgi anlayışına sahip olan Mevlâna, konuşmalarında, şiirlerinde ve öykülerinde insanı sürekli yüceltmış, ırk, dil, din ayırımı yapmadan evrensel bir mesajla insanlar arasındaki ilişkilerin sevgi eksenini etrafında biçimlenmesi için çaba harcamıştır.

Bireysel iletişimde olduğu gibi, toplumsal iletişimde de alıcı ile verici arasındaki mesajların sevgi, barış ve hoşgörü temeline dayanması gerektiğini vurgulayan Mevlâna, karşılaşılan her sorunun bir çözüm yolu bulunduğunu belirtmiş, bunu sağlamak için de farklılıkları hoşgörüyle, zorlukları sevgiyle aşarak empati sayesinde insanın gerçek mutluluğa ulaşabileceğini ortaya koymuştur.

Bildiride, Mevlâna öğretisinin tüm insanlığa sunduğu mesajlar iletişim biliminin kuram ve kavramları açısından yorumlanmakta ve somut örnekler üzerinde değerlendirmeler yapılarak günümüzün birey ve toplumları için bazı önerilerde bulunmaktadır.

* * * * *

Individual and Social Communication in Mevlana Philosophy

Assoc. Prof. Dr. İsmail Hakkı Nakilcioğlu

(Afyon Kocatepe University Fine Arts Faculty - inakilci@yahoo.com)

ABSTRACT

This article analyzes the basic approaches and methods of individual and social communication in Mevlana philosophy. Mevlana, who has held a deep horizon of love that embraces all of humanity, permanently sublimated the human in his speeches, poetry and stories. He endeavoured a universal

message without discriminating on the basis of race, language or religion. His central message was that the relations between people ought to be shaped on the axis of love.

Mevlana has emphasized that the messages between source and destination in personal and social communication must be grounded on the basis of love, peace and tolerance, and he has specifically stated that there is a solution to every problem encountered and in order to achieve this, he revealed that the human can reach true happiness with empathy, overcoming differences with tolerance and challenges with love.

In this paper the messages of the doctrine of Mevlana which targeted all of humanity are interpreted from the point of view of theories and concepts of communication sciences, with assessments are made on concrete examples, and some suggestions are given for individuals and communities today.

GİRİŞ

Türk-İslâm coğrafyasında yetişmiş büyük düşünür, ünlü din bilgini ve engin bir gönül sultanı olan Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin felsefe ve düşünce yapısı içerisinde iletişim sisteminin ayrı ve ağırlıklı bir yeri vardır. Gerek bireysel gerekse toplumsal iletişim açısından Mevlâna öğretisinde çok çarpıcı örnekler, kalıplara, simgelere ve yöntemlere rastlanmaktadır.

Yetmiş iki millet ifadesiyle tüm dünyayı kucaklayan, son derece geniş kapsamlı Mevlâna felsefesinin merkezini “insan” ve “insana verilen değer” oluşturmaktadır. Mevlâna'nın şu sözleri bunun en iyi kanıtıdır: (Mevlâna, 1958a: 205)

“Sen, değerle ve düşünceyle iki âleme bedelsin.

Ama ne yapayım ki kendi değerini bilmiyorsun.

Kendini ucuza satma, çünkü değer yüksek.”

Mevlâna'nın çıkış noktası insan olduğu gibi, iletişim biliminin odak noktası da insandır. İletişim biliminin temel kavramları ve özellikleri açısından Mevlâna düşüncesine bir göz atalım.

1. İletişim Nedir?

İletişim, bilgi, düşünce, duygu, tutum ve kanılarla davranış biçimlerinin, kaynak ile alıcı arasındaki etkileşim yoluyla bir insandan diğerine bazı kanallar kullanılarak, anlamlarında uzlaşmış simgeler aracılığıyla ve değişim amacıyla aktarılması sürecidir. (Yüksel, 2011: 11)

İletişim konusunda genelde iki temel yaklaşımdan söz edilir. İlk yaklaşıma göre iletişim, bir insanın diğerinin davranışını ya da düşüncelerini etkileme çabasıdır.

İkinci yaklaşım ise iletişimi, anlamların oluşturulması ve değişimi olarak görür. Gündelik kullanıma en yakın ve en geniş anlamıyla iletişim, herhangi bir bilgi paylaşma eylemidir. (Yüksel, 2011: 8)

Hangi yaklaşıma ve tanıma göre yorumlanırsa yorumlansın, Mevlâna'nın hemen hemen tüm sözleri, etkili, yalın ve anlaşılır kavramlar yoluyla insanı etkilemeye, daha doğrusu insana kendi özünü ve yaratılış amacını hatırlatmaya yöneliktir ve tam bir iletişim çabasıdır.

1.1. İletişim Öğeleri

İletişim kavramı; süreç, etki, düşünce, haber, duygu, ifade, anlam, mesafe, temel eğitim becerileri gibi birçok kavramı içeren karmaşık ve çok boyutlu bir süreci kapsamaktadır. (Yüksel, 2011: 10)

İletişim sürecinde yer alan "iletişimin temel öğeleri" şunlardır: Kaynak, ileti, kodlama-kodaçma, kanal, alıcı, etkileme ve yansıma (geri bildirim). (Yüksel, 2011: 13) Bunlara iletişim engeli anlamında güdültüyü de eklemek gerekir. Geri bildirim, süregiden ya da gelecekteki iletişim davranışını değiştirmeye yardımcı olabilir. (Mcquail ve Sven, 1997: 15)

İnsanları anmanın en iyi yolu olarak Mevlâna iletişimi gösterir ve der ki:

"Bedenler, ağızları kapalı testilere benzerler. Her testide ne var? Sen ona bak." (Rûmî, 1991: 54) Hem testiden suyu içmek için hem insanı anlamak için her ikisinin de ağızını açmak gerekir. Tıpkı şu özdeyişte olduğu gibi: "Her dil, gönlün perdesidir. Perde kımıldadı mı, sırlara ulaşılır." (Rûmî, 1991: 4929)

1.2. Sözlü İletişim

Mevlâna felsefesinde sözlü iletişimin ağırlıklı bir yeri vardır. Ancak sözlü iletişim, bilinenleri tekrarlamak yerine, özgün ifadeler içermeli, yenilik getirmeli ve dünyayı kuşatmalıdır. Dîvân-ı Kebîr'de denilir ki: "Kendine gel, yepyeni bir söz söyle de dünya yenilensin! Sözün öylesine bir söz olmalı ki dünyanın da sınırını aşmalı; sınır nedir, ölçü ne, bilmemeli!" (Mevlâna, 1958: 190)

Mesajın yeni ve güncel olması şu dizelerde ne de güzel ifade edilmiştir:

"Her gün bir yerden göçmek ne iyi!

Her gün bir yere konmak ne güzel!

Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş!

Dünle beraber gitti cancağızım,

Ne kadar söz varsa düne ait.

Şimdi yeni şeyler söylemek lazım." (Gölpınarlı, 1945b: 177)

Ayrıca sözlü iletişim halka, topluma ve tüm insanlığa açık olmalı, doyurucu mesajlar vermelidir: “Söz söyleyen kemal sahibi olursa, marifet ve hakikat sofrasını serdi mi, o sofrada her türlü yemek bulunur. Hiçbir misafir aç kalmaz, herkes o sofrada kendi gıdasını bulur.” (Tahirü'l-Mevlevî, 2007: 494) “Güzel söyle de halk, yüzyıllar boyunca okusun.” (Mevlâna, 1958c: 130)

Sözün içerdiği mesaj da sorunlara çözüm getirmeye yönelik olmalıdır: “Ben kilitten seslenen bir kapı anahtarı gibiyim sanki. Sanır mısın ki benim sözüm sadece bir sözdür.” (Mevlâna, 1974: 74)

Sözün yalnızca gerçeği yansıtması ve dosdoğru olması arzu edilir, çünkü gerçek dışı söz çok çabuk anlaşılır. Hoş bir benzetmeyle bu durumu Mevlâna şöyle dile getirir: “Sözün eğri olsa da, anlamı doğru ise, sözdeki o eğrilik, Tanrı’ya makbuldür.” (Semazen, 2013) “Sen benim eğriliğime bakma, şu doğru söze bak! Ben yay gibiyim, ama sözüm oktur.” (Mevlânasözleri, 2013) “Gerçek kokusuyla, ahmağı kandıran yalan sözün kokusu, miskle sarımsak kokusu gibi, söz söyleyenin soluğundan anlaşılır.” (Rûmî, 1991: 4929) “Kibir kokusu, hırs kokusu, tamah kokusu, söz söylerken soğan gibi kokar.” (Doğramacı, 2013)

1.3. Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim, çeşitli yollarla insanlar arasındaki etkileşimi düzenler. İşlevleri; bireylerin tutumları ve duygularıyla ilgili mesajlar göndermek; sözlü mesajları işlemek, genişletmek; iletişim sürecinde zamanı yönetmek ve katılanlar arasında söz sırasını belirlemektir.

Sözsüz iletişim daima birden fazla etkinliği içerir ve her davranış birden çok mesajla ilintilidir. Sözsüz iletişimin bu çok boyutluluk niteliği, çok amaçlı kullanım sağlamaktadır. (Chen ve Starosta, 1996: 85) Sözsüz iletişimden, öncelikle sözlü ifadeleri başka bir biçimde tekrarlayarak anlamı güçlendirmek amacıyla yararlanır.

Sözsüz iletişimin hatta susmanın kimi zaman sözlü iletişimden daha etkili olduğunu hatırlatan Mevlâna şöyle der: “Susmakla canın özü, yüzlerce gelişmeye ulaşır. Ama söz, dile geldi mi, öz harcanır.” (Semazen, 2013)

Mevlâna düşüncesinde asıl olan, gönülle bağlantılı olarak beden dilinin düzgün kullanılmasıdır. Sözün yetmediği ya da gerekmediği yerde, kalpten yüze yansıyan bir gülümseme, mesajı karşıya iletmede en mükemmel araçtır. Mesneviden çarpıcı ifadeler:

“Aynı dili konuşmak, akrabalık ve bağlılıktır. İnsan, yabancılarla kalırsa mahkûma benzer. Nice Hintli, nice Türk vardır ki dildeştirler (aynı dili konuşurlar). Nice iki Türk de vardır ki birbirine yabancı

gibidirler. Gönül birliği (gönüldaşlık) dil birliğinden daha iyidir. Gönülden sözsüz, işaretsiz, yazısız yüz binlerce tercüman zuhur eder.” (Rûmî, 1991: 1205-1209) “Perhiz yüzünden hastaya helva vermiyorsun, tatlı bir yüz göstermiyorsun ve hastayı daha fazla hasta ediyorsun; etme!” (Mevlâna, 1958: 398)

1.4. Yazılı İletişim

Mevlevî felsefesinde yazılı iletişimin ana öğeleri olan harf, kelime, cümle ve yazı daima saygı ile karşılanmış ve insanın yazma yeteneği ilâhî güce dayandırılmıştır. Mevlevîlikte kalem sahipleri (hattatlar) çizgi sanatının ustaları olarak kabul edilmiştir. Çünkü harfler çizgilerden oluşur. Kuran-ı Kerim’de “Allah insana kalemle yazmayı öğretti” ayetinden dolayı hattatlar için yazı kutsaldır. Hiçbir yazının üzerine basılmaz. Hattat, hatasını bile diliyle veya parmakları ile yalayarak düzeltir, çünkü silmek, saygısızlık anlamı taşır. “Mürekkep yalamak” deyimini de buradan gelmektedir.

Yazılı iletişime imzasını atan varlık ise insandır. Dolayısıyla yazıya saygı, gerçekte insana saygı anlamına gelir, o yüzden kalemde öte kalem sahibini fark etmek gerekir. Mevlâna’ya göre, “Yazı yazılırken eli görmeyen kişi, kalemin oynamasıyla yazı yazılıyor sanır.”

25 bin 632 beyitten oluşan altı ciltlik Mesnevi, Mevlâna’nın yazılı iletişim sanatındaki dehasının somut bir göstergesidir. Mevlâna, Mesnevî’de düz yazı ile değil, şiir diliyle tasavvuf öğretisini, birbiriyle bağlantılı ilgi çekici öyküler aracılığıyla anlatır (Wikipedia, 2013), olayları yorumlarken tasavvuf ilkelerini açıklar.

Mevlâna’nın “Birlik Dükkânı” diye nitelediği Mesnevî, içinde Hint, İnan, Yunan, Roma mitolojisi; yaradılış destanı, erenlerin kıssaları, âşık masalları, halk öyküleri barındıran; “dünya cenneti”nde insan hürriyetinin anahtarlarını ardışık öyküler içinde vermeye çalışan bir eserdir. Mesnevi, “Kur’anın özü” diye adlandırılır. (Gölpınarlı, 1985: 16) Çünkü Mevlâna, Kuran’ın insanlara anlatmak istediğini öyküler, kıssalar, deyimler aracılığıyla anlatmıştır. Mesnevi’deki öykülerin hiçbiri birbirini tamamlamaz, bir öykü anlatılırken başka bir öyküye geçilir, o öykü başka bir öyküyü başlatır ve böyle sürüp gider. Mesnevi’de insanların ders alacağı çok ilginç öyküler de vardır.

2. BİREYSEL İLETİŞİM

Yapısı gereği iletişim, etkilemeye ve etkileşime dayanır. Bu ilişkileşme ve etkileşim, bir bireyle bir diğeri veya biriyle birçokları arasında kurulabilir. Bu ilişkileşmenin özü ve temeli, belli bir uyum içinde olmaktır. Kaynak ve alıcı uyum içinde olursa, aslında her iki taraf da aynı bilgiye eğilmiş ve onunla ilgilenmektedirler anlamına gelir. (Yüksel, 2011: 11)

İletişim sürecinde kaynak ile alıcının uyumu yanında, netlik, yalınlık ve açıklık da mesajın tam olarak anlaşılabilmesi için zorunlu özelliklerdir. Mevlâna'da vulgarizasyonun önemine değinen şu ifadelerle kulak verelim: "Sözünü öyle bir açıkla ki halk da aydın da yararlınsın. Herkesin aklının ereceği, fikrinin anlayacağı bir tarzda anlat." (Tahirü'l-Mevlevî, 2007: 494)

Mesajın istenen etkiyi sağlayabilmesi için anlaşılır olması yanında, sözdeki estetik de son derece önemlidir. Mevlâna ise neredeyse ölüyü diriltecek gerçek bir söz üstadıdır: "Biz güzel üslupla söz söyleyeniz; Mesih'in talebesiyiz; nice ölümlere tuttuk da can üfürdük biz." (Mevlâna, 1958: 47)

Mevlâna'ya göre, söz söyleme hakkına ve sorunlara çözüm üretme becerisine sahip olan kişi, kendisini toplumdan soyutlayamaz, topluma mesaj vermekten geri duramaz, toplum içinde olmak ve toplumla birlikte hareket etmek zorundadır.

Mevlâna bir şiirinde;

"Kendine gel, benlikten çık, uzak dur, insanlara karıl, insanlara.

İnsanlarla bir ol. İnsanlarla bir oldun mu, bir madensin, bir ulu deniz,

Kendinde kaldın mı bir damlasın, bir dane." (Mevlâna, 1345: 3020) diyerek bu gerçeği vurgular.

2.1. Mevlevî Kültüründe Birey ve İletişim:

Mevlevîlikte bireyin iletişim yeteneğini kazanması için yoğun bir çaba harcanır. Bu dil, beden ve ruh eğitimi sırasında birey "çile" adı verilen, oldukça zorlu ve yorucu bir eğitim döneminden geçer.

Çile, nefsi terbiye etmek için yaşanan bir süreç, manevî bir eğitim dönemidir. Üç yıl süren bu dönemde, insan ahlâkının olgunlaşması konusunda önemli aşamalardan geçilir. 1001 gün sürecek çile döneminin ana ilkesi, insanın insana hizmetidir.

Nefis, hizmet etmeyi pek sevmez, insana göre yön değiştirir. Fakat mevlevihanelerde dervişler, çevresindekilere ve tüm topluma hizmet etme alışkanlığı kazanır. Derviş adayı, tuvalet temizlemekle, başkasının ayıbını örtmeyi başarmaya çalışır. Başkasının ayıbını örtmek, nefse en ağır gelen şeydir.

Çilenin son 40 günü Halvet'te geçer. Halvet; Allah'la baş başa kalmak demektir. Burada, Hz. Musa'nın Tûr Dağı'nda 40 gece kalması örnek alınır. Dua ile çileye giren derviş (can), 40 gün boyunca bu odadan çıkmaz. Nefis muhasebesini tamamlarsa, kendisine Şeyh Efendi tarafından, "sikke" denilen Mevlevî külâhı giydirilir.

Mevlevî geleneğinde külâh, dervişin nefsinin mezar taşıdır. Semazenin beyaz tennuresi de nefsinin kefenidir. (Kadioğlu, 2009) Bu zorlu eğitimi tamamlayan kişi, sonunda yeterli olgunluğa erişip "derviş" kimliğini kazanır.

2.2. Bireyin Yeri ve Değeri

İnsanın kutsal bir varlık olduğunu sürekli tekrarlayan Mevlâna, her fırsatta ona ne denli yüce olduğunu hatırlatır, kendisini arındırması gerektiğini öğütler ve der ki: "Sen gizli bir incisin, ama şu samanlıkta toprak rengini almışsın. A güzel yüzlü, ne olur yüzündeki tozu, toprağı bir yıkasan da arınsan! Padişah oğlusun sen, Cebrâil'in bile secde ettiği varlıksın sen. Ne çıkar, a yoksul, babanın yurdunu bir arasan!" (Gölpınarlı, 1985: 253)

Kişinin sürekli olarak kendi benliğini bulması ve olgunlaşması gerekir: "Ne arıyorsan kendinde ara. Kişinin değeri nedir? Aradığı şeydir! Neyi arıyorsan, sen osun. Senin canın içinde bir can var, o canı ara! Beden dağının içinde mücevher var, o mücevherin madenini ara! A yürüyüp giden sūfi, gücün yeterse ara; ama dışarıda değil, aradığını kendinde ara." (Gölpınarlı, 1945: 22)

Bu olgunlaşma sürecine hangi aşamalardan geçilerek ulaşılabilir? Cevabı Divan-ı Kebir'de yazılıdır: "şunu iyi bil ki, kötü nefsin öldürünce, yedi kat göğün üstüne ayağını basarsın! Nefs-i emmarenî öldürmeye çalış! Çünkü o, senin şeytanındır! Günah yollarında ömrünü zayı etme, tüketme; ömrünü tüketme de, taptaze kal, ebedî ömür al! Kervan geçip gider, sen gafil uyuyakalırsan, çok ziyandasın, çok ziyandasın, çok ziyandasın! Kötülerin kötülüklerine acıyın. Benliğin, kendini görüp beğenmenin etrafında dolaşmayın." (Can, 2013)

İnsanı insan yapan, kabuk değil, özdür. Mevlâna'nın sloganlaşmış ifadesi bu gerçeği ne de güzel yansıtır: "Nice insanlar gördüm, üzerinde elbise yok. Nice elbiseler gördüm, içinde insan yok." (Güneş, 2013)

3. TOPLUMSAL İLETİŞİM

Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'ne göre toplumsal iletişim, "düşünce ve duyguların, bireyler, toplumsal kümeler, toplumlar arası söz, el, kol hareketi, yazı, görüntü vb. aracılığı ile değiş-tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim süreci" biçiminde tanımlanmaktadır. (Yüksel, 2011: 9)

Konuya yine toplumbilim çerçevesinde yapılan bir yaklaşım ise şu şekildedir: "İletişim, belli bir toplumsal yapılanma içinde kaynaklar ile alıcılar arasındaki ileti alışverişidir." (Yüksel, 2011: 10)

Mevlâna'nın toplumsal iletişimle ilgili görüş ve düşüncelerinin özünde tüm insanlığı barışa ve birliğe davet mesajı vardır. İnsanların farklı iletişim dillerini ve kalıplarını kullanmaları bu davete engel değildir.

3.1. Barış ve Birlik Mesajı

Mesnevi'de zengin-yoksul gibi ayrımların anlamsızlığına dikkat çeken Mevlâna, ancak kavgaların sona ermesiyle insanların birleşeceğini vurgular. Ona göre bütün hastalıkların ilacı sevgidir, insanların en hayırlısı da insanlığa yararlı olandır. İletişimde hoşgörünün tüm sınırlarını zorlayan Mevlâna, ünlü rubaisinde şöyle der: (Mevlâna, 1982: 23)

"Gel, ne olursan ol, gel

İster tanrı tanımaz, ister ateşe tapan,

İster bin kez tövbeni bozmuş ol.

Bizim dergâhımız umutsuzluk dergâhı değil,

Gel, ne olursan ol, gel."

3.2. Evrensel Çağrı

Mevlâna, tüm insanlığa yönelik yazılı ve sözlü mesajlarında daima mutluluk yolunun birlikten geçtiğini tekrarlar. İnsanları bölüp ayıran tüm iletişim engellerinin yapay ve gelip geçici olduğunu vurgulayarak şu çağrıda bulunur: (Mevlâna, 1345: 3020)

"Birliğe ulaş

Beri gel, daha beri, daha beri.

Bu yol vuruculuk nereye dek böyle?

Bu hırgür, bu savaş nereye dek?

Sen bensin işte, ben benim işte.

Ne diye bu direnme böyle, ne diye?

Ne diye aydınlıktan kaçır aydınlık, ne diye?

Topumuz bir tek olgun kişiyiz, bir tek,

Ne diye böyle şaşı olmuşuz, ne diye?

Zengin yoksulu hor görür, ne diye?

Sağ soluna yan bakar, ne diye?

İkisi de senin elin, ikisi de,

Peki, kutlu ne, kutsuz ne?

Topumuz bir tek inciyiz, bir tek.

Başımız da tek, aklımız da tek.

Ne diye iki görür olup kalmışız,

İki büklüm gök kubbenin altında, ne diye?"

İnsanlar arasındaki dil, ırk, renk farklılıklarının birer zenginlik olduğunu vurgulayan Mevlâna, iletişim ortamında verici ile alıcı arasındaki amacın ortak olması durumunda herhangi bir sorunun kalmayacağını şöyle dile getirir:

"Surette kalırsan putperestsin. Her şeyin suretini bırak, manaya bak. Hacca giderken hac yoldaşı ara. Ama ha Hintli olmuş, ha Türk, ha Arap. Onun şekline, rengine bakma; azmine ve maksadına bak." (Rûmî, 1991: 232)

Mevlâna'nın insanlığın tümünü kucaklayan mesajlarındaki evrenselliği şu sözlerden daha iyi açıklayacak bir ifade var mıdır?

“Pergel gibiyiz biz; bir ayağımız sınıksız inanca bağlı, diğer ayağımızla yetmiş iki milleti dolaşırız.”
(Beytur, 1965: 103)

“Yetmiş iki millet kendi sırrını bizden dinler. Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir ney gibiyiz.” (Eflâkî, 1973: 60)

4. İLETİŞİMDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Gerek birey gerekse toplum açısından iletişimi değerlendirirken yaşanan sorunları analiz etmek ve olası çözüm yolları sunabilmek için iletişim biliminin ortaya koyduğu bazı olguları göz önünde bulundurmaya gerek vardır.

Öncelikle iletişim, tersine çevrilemez ya da geri alınamaz bir yapıya sahiptir. İletişim, tekrarlanamaz oluşuna paralel olarak, bir kez gerçekleştiğinde artık geri alınamaz. Çünkü iletişimde birlikte öğeler değişikliğe uğramıştır ve o an bir kez daha yaşanamaz. (Yüksel, 2011: 40)

Bireyi ve toplumu ilgilendiren iletişim davranışlarının oluşmasında, “bilişsel yaklaşımlar” olarak adlandırılan zihin ve beyin faaliyetlerinin doğrudan etkili olduğu bir gerçektir.

Dökmen'e göre, iletişim davranışlarının oluşmasında bireyin kendisi, diğerleri ve dış dünya ile olan iletişimde algılama, hatırlama, düşünme gibi bilişsel süreçler etkili rol oynar. Birey; çevresindeki kişileri, gelişen olayları, bunlar arasındaki ilişkileri bilişsel süreçler dahilinde algılar, bellekte depolar, gerekli olanları tekrar geri çağırarak buradan elde ettiği bilgiyi iletişim sürecinde davranışlarına aktarır. Bu noktada görülen, işitilen, zihinde bunlara verilen anlamlar, unutulmuşlar, çevre ve bunlara ilişkin geliştirilen şemalar, kurulacak iletişimi büyük ölçüde etkiler. (Dökmen, 2002: 83)

İletişim yoluyla elde edilen veriler beyin tarafından işlenip bilgiye dönüştürülür, daha sonra da bu bilgi yaşamın farklı alanlarında kullanılarak eylem ve davranış biçiminde dışarıya yansır. İletişim yoluyla bilginin yaşanır hale gelmesi ise kültürü oluşturur. Edward T. Hall bu gerçeği çok kısa bir tanımla, “kültür iletişim, iletişim de kültürdür.” diye ifade eder. (Hall, 1959: 169)

Kültürlerarası iletişime katılan bir bireyin iletişim süreci içinde vereceği tepkinin çoğunlukla onun mensup olduğu kültürün “yapısına” bağlı olduğu bilinmektedir. (Samovar ve Porter, 1991: 15)

En açık anlatımla, kültürlerarası iletişim, farklı kültürel kimliklere sahip bireyler arasında gerçekleşen bir süreç olduğu halde, kişilerarası iletişimde inceleme alanına giren bireyler ortak ve birbirini destekleyen kültürel kimliklere sahiptir. (Cupach ve Imahori, 1993: 115)

Kültürel kimliklerin ve farklılıkların ayrıştırıcı değil, bütünleştirici bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğine sürekli vurgu yapan Mevlâna, Mesnevi'sinde bunu en yalın biçimiyle şöyle belirtir: (Rûmî, 1991: 232)

“Rengi kara bile olsa, bir kişi seninle aynı maksadı güdüyorsa, ona ak de, senin rengindedir.”

Mesnevi'nin daha ilk dizelerinde ayrılıklardan yakınan Mevlâna, tüm iletişim engellerinin ortadan kaldırılmasını ve insanlar arasında kavganın, savaşın değil, kültürel hoşgörüyü dayalı birlik ve barışın sağlanmasını ister ve der ki:

“Dünyada nice diller var, nice diller,

Ama hepsinde de anlam bir.

Sen kapları, testileri hele bir kır,

Sular nasıl bir yol tutar gider.

Hele birliğe ulaş, kavgayı, hırgürü bırak,

Can nasıl koşar, bunu canlara iletir.” (Mevlâna, 1345: 3020)

Kültür, anlayış ve davranış farklılıklarının bulunduğu bir ortamda, kaynaktan (bireyden) hedefe (topluma) mesaj iletirken de Mevlâna, kendisini inciten söz ve hareketlerle karşılaşsa bile, kırıcı olmamaya, insanların hatırına toz kondurmamaya özen gösterir:

“Topluluk bizim yanımıza geliyor. Susacak olsak, incinirler. Bir şey söyleyecek olsak, onlara göre söylemek lazım geldiğinden o zaman da biz inciniriz.” (Mevlâna, 1958: 292)

4.1. Bireyle ve Toplumla İletişimde İpuçları

Öncelikle bireyi hedef alan, sonra da topluma yönelen Mevlâna, iletişim ağırlıklı mesajlarında hep sabrı, hoşgörüyü, sevgiyi ön plana çıkarır, kini, nefreti, kırıcılığı da eleştirir. Şu söz ve öğütlerin her biri hem kişinin eğitilmesi hem de toplumsal barışın sağlanması açısından altın değerindedir: (Semazen, 2013)

“Sabır, insanı maksadına en tez ulaştırır kılavuzdur.”

“Genişlik, sabırdan doğar. Ehil olmayanlara sabretmek ehil olanları parlatır.”

“Hiçbir kâfire hor gözle bakmayın. Müslüman olarak ölmesi umulur çünkü.”

“Kin, sapıklığın da aslıdır, kâfirliğin de.”

“Burnuna sarımsak tıkamışsın, gül kokusu arıyorsun.”

“Sevgi ve acımak, insanlık özelliğidir, hiddet ve şehvet ise hayvanlık özelliği.”

“Sus artık yeter! Sır perdelerini pek o kadar yırtma. Çünkü bize, kırıkları sarıp onarmak, sırları örtmek yaraşır.”

4.2. Birey ve Toplum İçin Bazı Öneriler

İletişimin genel yapısı içerisinde, özellikle de sözlü iletişimde mesajın anlamını çözmek, söylenen şeyi doğru olarak algılamak, sorunları en az düzeye indirir. İnsanların birbirini anlamadığı ya da anlamak istemediği bir toplumda sağlıklı iletişimden söz edilemez.

Algının ve anlamın en önemli öğelerinden biri, Sachs’a göre kodlama aracıdır. (Sachs, 1967: 437-442) Bireyler, dinledikleri cümlelerin anlamını kavradıktan sonra kelimeleri unutabilmektedir, fakat anlamı daha uzun süre belleklerinde tutabilmektedir. İletilen mesajı düzgün biçimde anlayabilmek için de iletişim ortamının buna uygun olması yanında, alıcının çoğu zaman kendisini verici yerine koyarak mesajı analiz etmesi gerekir ki bunun bilinen adı empatidir.

Empati, insanların bazı duyguları nasıl ve ne sebeple hissettiğini anlama becerisidir. (Stein, 2003: 137)

Anlama ve algılama kapasitesine göre muhabata mesaj iletmek gerektiğini, yüzyıllar öncesinden Mevlâna şu güzel sözle ifade etmektedir: “Ne kadar bilirsen bil, söylediklerin karşındakinin anlayabildiği kadardır.” “Cahil kimsenin yanında kitap gibi sessiz ol.” (Semazen, 2013)

Kültürel farklılıkların yoğun olduğu ortamlarda iletişim sürecinin daha dikkatli işlenmesi gerekir. Her kültürde belli kanal ya da duyu ile alınan enformasyona diğerlerinden daha çok değer verilir, güvenilir, inanılır. Bazıları gördüğüne, bazıları duyduğuna, bazıları “elle tutup gözle gördüğüne” inanır. (Kartarı, 2006: 25)

Kültürlerarası iletişim yeterliliği kazanmak için önce kültürlerarası farklılığı anlamak, sonra bu farklılıkları ve onların nedenlerini öğrenmek, son olarak da farklı kültürlerden bireylerle etkileşime girildiğinde, edinilen bilgi ve deneyimleri iletişim davranışlarına yansıtıp iletişim sürecinde bunlardan yararlanmak gerekir. (Kartarı, 2006: 247)

Bu konuda Mesnevi'nin eşsiz bir kaynak ve örnek olduğunu söyleyebiliriz. İçinde birey ve toplumu ilgilendiren hemen her türlü konunun yer aldığı Mesnevi'de anlatılan her öykü ve fıkra, konuya uygun, esprili ve iz bırakıcı niteliktedir. Mesnevi'yi ölümsüz kılan ve bugün dahi yerli ve yabancı geniş kitlelerin ilgisini üstünde toplayan da içerdiği fikirlerle birlikte bu özellikleri olmuştur.

Öncelikle öyküler ve örnekler, insanın merakını uyandırır, ilgisini çeker; bu sayede konular, okuyucu ve dinleyicinin zihninde daha kolay kalır.

İkincisi, gelişmiş ruh ve zihinler, içlerindeki derinliği ve zenginliği ancak kapsamlı ve çağrışımlı fazla olan kelime ve cümlelerle anlatabilirler. Mevlâna, sık sık kelimelerin, anlamları ifadedeki yetersizliğinden yakınır. (Şafak, 2013)

SONUÇ YERİNE

Tüm insanlığı kucaklamış derin bir sevgi anlayışına sahip olan Mevlâna, konuşmalarında, şiirlerinde ve öykülerinde insanı sürekli yüceltmiş, ırk, dil, din ayırımı yapmadan evrensel bir mesajla insanlar arasındaki ilişkilerin sevgi eksenine etrafında biçimlenmesi için çaba harcamıştır.

Bireysel iletişimde olduğu gibi, toplumsal iletişimde de alıcı ile verici arasındaki mesajların sevgi, barış ve hoşgörü temeline dayanması gerektiğini vurgulayan Mevlâna, karşılaşılan her sorunun bir çözüm yolu bulunduğunu belirtmiş, bunu sağlamak için de farklılıkları hoşgörüyle, zorlukları sevgiyle aşarak empati sayesinde insanın gerçek mutluluğa ulaşabileceğini ortaya koymuştur.

"Tavus kuşu gibi sadece kanadını görme, ayağını da gör." derken bireysel özeleştirisinin ne kadar gerekli olduğunu vurgulamış, "Tanrı, senin yüzünü çirkin yaratmışsa, kendine gel de, hem çirkin yüzlü hem çirkin huylu olma bari." sözleriyle de kişinin kendi kusurlarıyla barışık olarak toplumda yer alabileceğine değinmiştir. (Semazen, 2013-1)

Gerek bireysel, gerek toplumsal ve ulusal, gerekse evrensel boyutta ele alındığında bugün yaşanan sorunların temelinde büyük ölçüde iletişimsizliğin yattığı söylenebilir. İletişim eksikliği, yetersizliği ve bilgisizliği yanında iletişim kirliliğinin de ne denli büyük ve yaygın sorunlar ortaya çıkarabildiğine hemen her ortamda tanık olunmaktadır.

Mevlâna, “Dünyada çeşitli diller var ama hepsinin de anlamı bir. Çeşitli kaplara konan sular, kaplar kırılınca birleşirler, su halinde akarlar.” (Bayru, 2010) özdeyişiyle bu sorunlar için son derece isabetli teşhis, tespit ve yorumlarda bulunur. Sorunların çözümü için de düzgün, hoşgörülü, barışçıl iletişim yoluyla bireylerin sosyalleşmesini önerir: “Haydi, şu benlikten kurtul, herkesle anlaş, herkesle hoş geçin. Sen kendinde kaldıkça, bir tanesin, bir zerresin, Fakat herkesle birleştin, kaynaştın mı, bir ummansın, bir madensin!” (Bayru, 2010) diyerek hem bugünün insanlarına hem de gelecek kuşaklara ışık tutar, yol gösterir.

Kısaca söylemek gerekirse, tüm insanlığın, Mevlâna’nın iletişim ilkelerinden çıkaracağı daha çok ders vardır.

KAYNAKÇA:

BAYRU, Esin Çelebi. (2010) “Hz. Mevlâna’nın Seslenişi”,
http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=434

BEYTUR, Midhat Bahârî. (1965) Mesnevî Gözüyle Mevlâna (Şiirleri Aşk ve Felsefesi), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.

CAN, Şefik. (2013) “Divan-ı Kebir’den Seçmeler”, C. IV,
<http://arsiv.mevlana.org.tr/faal/kaynak/divan/divan47.htm>

CHEN, G. M. and STAROSTA, W. J. (1996) Foundations of Intercultural Communication, Boston vd. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletişim, 2. baskı, Ürün Yayınları, Ankara, s. 160.)

CUPACH, W. R. and İMAHORI, T. T. (1993) “Identity Management Theory: Communication Competence in Intercultural Episodes and Relationships”, Intercultural Communication Competence, Newbury Park, New York, New Delhi,. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletişim, 2. baskı, Ürün Yayınları, Ankara.)

DOĞRAMACI, Mehmet. (2013) “Mesnevi Bahçesinden Gül Buketleri-3”,
http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1329

DÖKMEN, Üstün. (2002) İletişim Çatışmaları ve Empati, 18. baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

EFLÂKÎ, Ahmed. (1973) Âriflerin Menkıbeleri, C. II, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1945) Mevlâna, Rubâîler (Seçme), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1985) Mesnev Tercemesi ve Şerhi, C. I, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- GÜNEŞ, Hasan. (2013) "Mevlna'yı Anlamak",
http://akademik.semazen.net/article_print.php?id=297
- HALL, Edward T. (1959) The Silent Language, New York. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletifim, 2. baskı, rn Yayınları, Ankara.)
- KADIOĞLU, Mikdat. (2009) "Afyonkarahisar Mevlevihanesi",
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12104426.asp>
- KARTARI, Asker. (2006) Farklılıklarla Yaşamak - Kültürlerarası İletifim, 2. baskı, rn Yayınları, Ankara.
- MCQUAIL, D. ve SVEN, W. (1997) Kitle İletifim Çalışmaları için İletifim Modelleri, ev. Konca Yumlu, İmge Yayınevi, Ankara.
- MEVLNA. (1345) Kllyt-ı Dvn-ı Şems-i Tebriz, C. II, ap-u İntifarat-ı Meri-i Kebr, 1345 Hicri Őemsi, İçinde: Nuri Şimşekler, "Mevlna'dan Günümüz İnsanına",
http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=803
- MEVLNA. (1958a) Fihi M Fih, ev. Meliha lker Tarkkahya, Marif Basımevi, İstanbul.
- MEVLNA. (1958b), Dvn-ı Kebr, C. VII, ev. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- MEVLNA. (1958c), Dvn-ı Kebr, C. III, ev. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- MEVLNA. (1974) Mevlna'nın Rubfleri, ev. M. Nuri Gençosman, C. I, MEB Yayınları, İstanbul.
- MEVLNA. (1982) Rubailer, ev. Abdülbaki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- MEVLNASZLERİ. (2013) <http://www.Mevlanasozleri.net/page/3/>
- RM, Mevlna Celleddin. (1991) Mesnev, C. VI, ev. Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul.
- RM, Mevlna Celleddin. (1991a) Mesnev, C. I, ev. Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul.
- RM, Mevlna Celleddin. (1991b) Mesnev, C. VI, ev. Veled İzbudak, MEB Yayınları, İstanbul.
- SACHS, J. D. S. (1967) "Recognition Memory for Syntatic and Semantic Aspects of Connected Discourse", Perception and Psychophysics, V. 2, Michigan State University. (İçinde: CCELOĞLU, Doğan. (2006) İnsan ve Davranışı, 15. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.)

- SAMOVAR, L. A. and PORTER, R. E. (1991) *Communication Between Cultures*, Belmont. (İçinde: KARTARI, Asker. (2006) *Farklılıklarla Yaşamak - Kùltùrlerarası İletişim*, 2. baskı, Ùrün Yayınları, Ankara.)
- SEMAZEN. (2013a) "Hz. Mevlâna'dan Özlü Sözler", <http://www.semazen.net/sp.php?id=6>
- SEMAZEN. (2013b) "Mesnevi'den Özdeyişler", *Mesnevi*, 5/0498, http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1121
- STEIN, S. J. and BOOK, H. E. (2003) *Duygusal Zekâ ve Başarının Sırrı*, Çev. Mùjde Işık, Özgùr Yayınları, İstanbul.
- ŞAFAK, Yakup. (2013) "Mesnevi'deki Hikâye Üslûbuna Dair", http://www.semazen.net/show_text.php?id=1588
- TAHİRÛ'L-MEVLEVÎ. (2007) *Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, C. X, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- WIKIPEDIA. (2013) http://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Celaleddin-i_Rumi
- YÛKSEL, A. Halûk. (2011) "İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri", Ed. Uğur Demiray, *Etkili İletişim*, Pegem Akademi Yayınevi, 4. baskı, Ankara.

İZMİR MEVLEVÎHÂNESİ ŞEHİ NUREDDİN EFENDİ

(1870-1920)

Prof. Dr. Mehmet Demirci

İZMİR MEVLEVÎHÂNESİ ŞEYHİ NUREDDİN EFENDİ

(ÖZET)

1850 senelerinde açılan İzmir Mevlevîhânesi'nin en aktif ve renkli sîması **Şeyh Nûreddin Efendi**'dir. 18 yaşında postnişin oldu. Sultan Abdülhamid zamanında Bitlis'te bir yıldan fazla sürgün hayatı yaşadı.

Birinci dünya savaşı sırasında bir Mevlevî gönüllüleri grubu toplayarak cepheye gönderdi. 1920'de vefat etti. Şeyh Nuri zamanında İzmir Mevlevîhânesini, bu şehrin mûsikî hayatına bir canlılık getirdi. Besteleri de varsa da elimizde sadece şimdilik sadece iki adet notası bulunmaktadır.

İzmir Hisar Camii imamı ve ünlü bestekâr Rakım Elkutlu Şeyh Nureddin Efendi'nin yeğenidir. Onun teşvikiyle yaptığı Karcıgar âyin mevlevîhâneler kapatılmaya kadar dergâhlarda okunmuştur. Neyzen Tevfik de onun himayesinde bu Mevlevihanede bulunmuştur. Şeyh Nûreddin Efendi'nin seviyeli şiirleri vardır. Ayrıca “Kulâh-ı Mevlevî” redifli çok sayıda şiirin yazılmasına önyak olmuştur.

The Sheikh of the Mavlawîhâna of İzmir Nûr al-Dîn Efendi

(Abstract)

The most active and colorful face of the Mavlawîhâna of İzmir opened in 1850's is Sheikh Nûr al-Dîn Efendi. He was caliph (post-nişîn) in 18 years old. In the time of Sultan Abdul Hamid lived in exile for more than a year in Bitlis.

Collecting a group of Mavlawî volunteers has sent to the front during the First World War. He died in 1920. In the time of Sheikh Nuri, the Mavlawîhâna of İzmir brought a vitality to the musical life of this city. Although there are compositions we have two note just now.

Rakım Elkutlu who was Imam of İzmir Hisar Mosque and the famous composer is nephew of Nûr al-Dîn Efendi. Karcıgar ceremonies which he made by his encouragement was read in dervish lodges until Mavlawîhânas closed. Neyzen Tevfik was also under his auspices in this Mavlawîhâna. Sheikh Nûr al-Dîn Efendi has a high level of poems. In addition, he pioneered a large number of poetry has been written with the rhyme of “Kulâh-ı Mavlawî”.

İzmir Mevlevîhânesi 1850 senelerinde açılmıştır. Buna göre 75 senelik bir ömrü olduğu görülür: 1850-1925. Kurucu şeyh Halil Âkif Dede'dir (1803-1888). Sultan Abdülmecid'in yardımıyla o zaman için şehrin en güzel yerinde Mevlevîhâne'yi tesis eder. 38 sene şeyhlikten sonra 1305/1888'de vefatını müteakip dergâhın semâhanesine defnedilir.¹

İzmir Mevlevîhânesi'nin en aktif ve renkli sîması **Şeyh Nûreddin Efendi**'dir. Halil Dede'nin oğludur. Otuz iki yıl postta kaldığı görülür. Nûreddin Efendi ilköğreniminden sonra özel dersler aldı. Farsçayı Hoca Fikri Efendi'den öğrendi. Genç yaşında Mevlevî şeyhliğine getirildi.

---

¹ Bursalı M. Tahir, *Aydın Vilâyetine Mensub Meşâyih Ulemâ Şuarâ Müverrihin ve Etbbânın Teracim-i Ahvâli*, haz. M. Akif Erdoğdu, s.73, Akademi kitabevi, İzmir, 1994; Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve sanat Adamları*, s. 175. Kültür B. Yayını, Ankara, 2000

Mehmet Nuri Efendi, 18 yaşında iken, Konya Mevlevî şeyhi Çelebi Sadreddin Efendi tarafından İzmir Mevlevîhanesi'ne şeyh tayin olunmuştur. *Hizmet* gazetesinde "Reşadettü Şeyh Nuri Efendi'nin (şeyh) tayin edilerek meşihatnamesinin 7 Ekim günü kendisine verildiğini bildiren bir haber yer alır.²

Sultan Abdülhamid ve Meşrutiyet devirlerinde şeyhlik görevi dışında şâir, bestekâr, fikir ve sanat adamı olarak da dikkati çeker. Bütün bu yönleri ile pâyitahtın da dikkatini çekmiş olmalı ki, postnişinliğinin 8. yılında "üçüncü rütbeden Mecîdî Nişan ile taltif edilmiştir.³

Bununla birlikte, iki yol sonra bir jurnal sonucu yine, Abdülhamid zamanında Bitlis'te bir yıldan fazla sürgün hayatı yaşamıştır. 1899 Eylülünde bir soruşturma geçirip önce tutuklandı. Tevfik Nevzad, Tokadizade Şekip, Abdülhalim Memduh ve Taşhoğlu Edhem'le birlikte idiler. Nâfia başkâtibi Mustafa Bey'in journalı sonucu bu kişilerin gizli bir cemiyet kurdukları, Avrupa'daki Jöntürklere para gönderdikleri, Abdülhamit karşıtı Jöntürk gazetelerini getirttikleri, padişah aleyhinde konuştukları ithamıyla soruşturma geçirdiler. Mahkemeye sevk edilmeksizin, idârî olarak cezalandırıldılar ve Bitlis'e sürüldüler. Şeyh Nureddin dışındakiler, padişaha telgraf çekerek orada ölüm tehlikesiyle yüzyüze olduklarını bildirip af dilediler ve sekiz ay sonra affedildiler.

Nureddin Efendi'ye bu sürgün çok ağır gelmişti, aşırı ihtiyatlılık gösterdi ve başka bir cezaya uğrayabileceği endişesiyle arkadaşlarının çektiği telgrafa imza koymadı. Böylece 14 ay Bitlis'te kalmış oldu, 1901 Haziranında İzmir'e dönebildi. Bu üzüntüyle kabuğuna çekildi, II. Meşrutiyetin ilanına kadar küskün bir hayat yaşadı.⁴

---

² Bk. Kenan Erdoğan, (Hizmet, nr.194, 9 Teşrin-i evvel/Ekim 1888'den naklen) "İzmir Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmet Nurettin Dede", *Mevlânâ Araştırmaları 3*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s.175-187

³ "Atıfelli Efendim Hazretleri, şâyeste-i âtîfet-i seniyye olan (...) ve İzmir Mevlevî Dergâh-ı şerîfi post-nişini Nûreddin Efendi'nin üçüncü rütbeden Mecîdî nişân-ı zî-şânlarıyla taltifleri hususunda her ne evchile emr ü fermân-ı Hümayûn-ı Hazret-i Hilâfet-penâhi müteallık ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı 'âlisi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîn kıldmı efendim. Fî Rebi-'il evvel sene (1)314, 18 Ağustos sene (1)312. Sadr-ı 'azam Rif'at" Bk. BOA İ. TAL 136/1314 Ra 28 Bu arşiv belgesini temin eden Serdar Ösen'e teşekkür ederim. MD

⁴ Şair Eşref (1847-1912), dostu Şeyh Nuri Efendi'nin bu sürgünü için şu kitayı yazmıştır:

Sen sen ol her gördüğün âdemle etme ihtilâl

Hânumânın bir kuru isnâd edip de yıkmasın

Boynuna takmazdan evvelce, oku kerrât ile

1908 Meşrutiyetinden sonra Mevlevî postnişini olarak, iktidardaki İttihad ve Terakkî'nin İzmir'deki bazı faaliyetleri içinde yer aldı. Ege bölgesindeki medreselerde uygulanan eğitim sisteminin iyileştirilmesi için 1910-1912 yılları arasında düzenlenen kongrelerde o da vardır. "Mu'temer-i İlmî" adlı bu toplantılar Manisa, Aydın ve İzmir'de yapıldı.

Şeyh Nureddin Jöntürklerle alâkası sebebiyle, başlangıçta İttihadçılara çok yakın idi. Cemiyetin yanlış politikaları yüzünden zamanla onlardan uzaklaştı ve İtilafçılara yaklaştı. Özellikle mütareke döneminde İttihatçılardan uzak durdu.

İzmir'in işgali sırasında olumlu çalışmalar yaptı. Müftü Rahmetullah başkanlığında bir heyetin içinde bulundu. Yunan işgal kuvvetleri komutanı ile görüştüler ve işlenen cinayetlere karşı tedbir alınmasını istediler.⁵

Birinci dünya savaşı sırasında Şeyh Nuûri'nin, bir Mevlevî gönüllüleri grubu toplayarak cepheye gönderdiği anlaşılıyor. 8 şubat 1915 tarihli bir gazete haberinde Nûri Efendi'nin oluşturduğu 40 kişilik gönüllü topluluğunu, yapılan törenden sonra Uşak treniyle Konya'ya doğru yola çıktığı bilgisi vardır. Bu grubun Konya'ya ulaşip, başka yerlerden gelen, başta Mevlevîler olmak üzere çeşitli tekke mensubu gönüllülerle birleştiğini 23 şubat 1915 tarihli Babalık gazetesinden öğreniyoruz.⁶

Hastalanan Şeyh Nûreddin'in vefatı da işgal sırasında, 4 aralık 1920'de olmuş ve dergâhın hazîresine defnedilmiştir.⁷ İzmir'de münteşir *Âhenk* gazetesi, vefat haberini, işgal acılarını da yansıtan hüznü bir üslûpla ve "Ziyâ-ı Azîm ve İhtifal" başlığıyla vermiştir. Buna göre Hisar Camii'nden dedegâhın tehlîl ve tevhiîdi ile kaldırılan cenaze merasimine binlerce halk katılmıştır. Gazetenin haber yazsısı şu satırlarla biter: "Şeyhimiz bir fazl-ı mücessem idi. Hayrı sever, milletini sever, halkı sever, muhtin itilâsına hizmet etmekten zevk alırdı. (...)

Nüshası Şeyh'in de evrâk-ı muzırca çıkması

⁵ Ö. F. Huyugüzel, age, s. 357-58

⁶ Ö. F. Huyugüzel, age, s.356-360; A. Gölpınarlı; *Mevlana'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 273, İstanbul, 1953; Nûri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, s. 83, Çizgi kitabevi, Konya, 2005.

⁷ İzmir Mevlevî Şeyhi Nûri Efendi'nin vefâtı: Kânûn-ı evvel sene [1]336, 26 Rebî'ü'l-evvel sene [1]339, yevm-i Cum'aertesi sâ'at-ı zevâfî bir buçuk. Marazî sekte-i kalbiyye ve mi'de [idi]. Merhûm-ı müşârün-ileyh, pederi Hâfız Dede merhûm, büyük pederim Osmân Selâhaddîn Dede Efendi cennet-mekânın zamânî çille-keşlerinden ve anın bey'at-kerdelerinden olup bilâhire İzmir'de te'ehhül eylemiş, haremînin hânesini zâviye-i Mevlevîyye hâline ifrâğ bilâhire tevsi' eylemiştir. Nûri Efendi merhûm da evân-ı sabâvet ve şebâbetinde bu dergâh-ı şerîfde terbiye olmuş, cidden ârif, kâmil, şâ'ir-i fatîn bir zât-ı âli idi. Bütün İzmir halkı kendüsüne hürmet eyler idi. Vefâtı, tarikatımız nâmına zâyi'-i azîmdir, rahmetullahi te'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten. (*Defter-i Dervîşân-II*, Baki Baykara Kütüphanesi, 70/b) Bu bilgiyi temin eden Sezayî Küçük'e teşekkür ederim.

Daima düşünür ve her şeyi hüsn-i suretle halletmek isterdi. Onun böyle umulmayan bir zamanda ufûlü muhit için olduğu kadar, âlem-i şiir ve edeb için de bir ziyâdır. Onun yerini dolduracak adam belki yoktur."⁸ Tekkeler kapandıktan sonra, kabri Kokluca Mezarlığı'na nakledildi.

Şeyh Nûreddin'in eşi Fatma Hanım'dan beş evlâdı oldu: Celâl, Cemîle, Şemseddin, Hayreddin ve Hemdem.⁹

Şeyh Nûreddin Efendi'nin oğlu M. Hayreddin İndelen (1912-2001) öğrendiğimize göre¹⁰ Nûreddin Efendi aynı zamanda kuyumcu idi, elmas üzerinde ihtisâsı vardı.

*

Mahmut Tâhiru'l-Mevlevî'nin Şeyh Nûri'nin vefatı için şöyle bir dörtlûğü vardır:

İrtihâlınden haberdâr eyleyüb ihvânını

Huzûr içinde dinledi akşam ezânını

Şeyhimiz Allah için gerçeklik ibrâz eyledi

Rûh-i Nûrî âlem-i lâhûta pervâz eyledi¹¹

Râgıppaşazâde Mehmed Ali ise şunları yazmış:

Pîr-i Mevlânây-ı Rûm'un bende-i dil-dânesi

Nûr-i Hakk'ın bir hakikat âşık-ı üftâdesi

İzmir'in şeyhü's-şehîri post-nişîn-i Mevlevî

Azm idüb gül-şen-serâya oldu şimdi uhrevî

Rûh-i pür-nûruyla pervâz eyledi dün cennete

Ehl-i dil neylerle giryân eyledi ol hazrete

Kalb-i pâk-i Nûrî'nin âyînesiydi nur yüzü

Meclis-i ilminde şeyhin Mesnevi'ydi her sözü

⁸ *Ahenk*, no. 7488, Kânun-ı evvel /Aralık 1336/1920'den naklen, Ö. F. Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*, s. 359.

⁹ Bu bilgileri bize lütfeden Şeyh Nûreddin'in oğlu Hayreddin'den olma torunu Tülay Onart'a teşekkür borçluyum.

¹⁰ Ünal Şenel, *agm*, s. 19.

¹¹ Ünal Şenel, "İzmir'de Mevlevilik ve Tasavvuf Çevreleri, *Bize Göre* Dergisi, sayı: 20-21, İzmir, 2008.

Zıkr ü fikri zübde-i âmâli Allahü zü'l-Celâl

Hâl ü şânı mücib-i Kurân- misâl âye- meâl

Allah Allah böyle bir şeyh-i nebâhat-i Ahmed'in

Mazhar et yâ Rabb hidâyet et şefâat Ahmed'in

Râh-ı Mevlânâ'da rehber hazret-i pîr-i külâh

Vird-i dervîşân Muhammed'dir murâd ancak ilâh¹²

*

Şeyh Nuri zamanında İzmir Mevlevîhânesinin, bu şehrin mûsikî hayatına bir canlılık getirdiği görülüyor. Hâlit Ziya Uşaklıgil'in yazdıkları içinde İzmir Mevlevîhânesi ile ilgili bilgiler yer alır. Uşaklıgil (1868-1945), 12-25¹³ yaşları arasında İzmir'de kalır. Bu döneme ait hâtıralarını *İzmir Hikâyeleri* kitabında yazmıştır. Şöyle diyor:

“Saz âleminin en güzîdelerinden birisi İzmir Mevlevîhânesinin bir dâiresinde aziz muhibbim Şeyh Nuri Bey'in mûsikî toplantılarında vâki olurdu.

“Pederinin vefâtından sonra postnişinlik makamını alan Nûri Bey henüz pek genç idi.¹⁴ Belki birkaç yaş daha büyük olmakla beraber bana akran olanlar arasında idi. Pek melih, pek halûk olan bu genç çok mümtaz bir mûsikîşinas, pek mâhir bir neyzen idi.”¹⁵

Bu saz âlemlerinin âyin ve tarikatle ilgisi olmaksızın, şehrin mûsikî meraklılarını bir araya getiren herhangi bir mûsikî meclisi şeklinde olduğu anlaşılıyor.

Şeyh Nûri'nin besteleri de olmalıdır. Ali Rıza Avni, kendisinde notasının bulunduğu tek eseri olduğunu yazar. Şimdilik notasına ulaşamadık. Devr-i kebir usûlünde, Evç makamında bestelediği ve güftesi de Şeyh'e ait olan bu parçanın sözleri şöyledir:

---

¹² Âhenk 27 aralık 1920, no. 7491'den nakleden: Nuray Çalışkan, *Mevlevî Şeyhi Mehmet Nuri'nin Şiirleri*, mezuniyet tezi, s. VIII, Bornova/İzmir 1991

¹³ Bu tarihler ve seneleri Ömer Faruk Huyugüzel'in genel kabullerini dikkate alarak yazdım. Bk. "Halit Ziya Uşaklıgil'in İzmir Devresi ve Bu Devrede Verdiği Eserler", *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar* içinde, İzmir BŞB Kent Kitapları, 2004.

¹⁴ Şeyh Nûri'nin yaşı ve doğum tarihiyle ilgili ihtilâf için bk. Ö.F. Huyugüzel, *age*, s. 357. Şeyh Nûri'nin 1858'de doğduğu söylenir. Ama devrin gazetelerinde, 1888'de babasının vefatı üzerine 18 yaşında şeyhliğe getirildiği yazılır. O takdirde doğumunun daha sonraki bir tarihe rastlaması gerekir. H. Z. Uşaklıgil'in ifadeleri de bu sonuncu yaşı (18) doğrular durumdadır.

¹⁵ Halit Ziya Uşaklıgil; *İzmir Hikâyeleri*, s. 116, İstanbul, 2005. Halit Ziya şunları da ekler: “Tarikatler arasında Bektaşilik'ten sonra en serbest olanı Mevlevîlik'tir. Onun için bu toplantılarda iştret de bulunuyordu. Yalnız saz heyetinin toplandığı büyük odada göz önünde bir rakı masası bulundurılmaktan çekinilerek, bu masa büyük odanın yanında küçük bir yerde kurulmuş olur ve ikide bir oraya uğranılarak bir kadeh alırdı.” *Age*, s. 116

Neşve-mend-i feyz olan uşşâka bir meyhâneyim

Meclis-i rindân-ı Hak'da devreden peymâneyim

Her gören ahvâlimi Mecnûn kıyas eyler, fakat

Akl-ı küll erbâbını derk eyleyen dîvâneyim¹⁶

Şimdilik iki eserinin notasını bulabildik:

HÜSEYNÎ AŞÎRAN İLÂHÎ

Güfte ve beste: Şeyh Nuri Efendi (v. 1920)

Usul: Yürük semâî

Gören sanır ki safâdan semâ-i râh iderim

Döner döner bakarım kûy-i yâre âh iderim

---

¹⁶ Ö. F. Huyugüzel, *age*, s. 360; Ali Rıza Avni, "Gizli Kalmış Kıymetler", *Musiki Mecmuası*, Nisan-Mayıs 1963, sayı: 182-183, s.38.

Başta sözkonusu ettiğimiz Mevlevî Alayı haberini veren Âhenk Gazetesinde devamla şunlar yazılıdır: "Zirdeki manzûme şehrimiz Mevlevî Dergâhı postnişini Şeyh Nûri Efendi tarafından tanzim olunmuş ve rast makamında bestelenmiş olup, Mevlevî gönüllülerinin yarınki tezahüratı sırasında okunacaktır:

Emr-i cihâd-ı ekbere Ettik umûmen imtisal

Yardımcımız ol sen bizim Ya Hazret-i Monla Celâl

Etsin Hudâvend-i Mecîd Millete nusretler bedîd

Hasm-ı sitemkâr u anîd Kalsın karîben bî-mecâl

İ'lâ-yı dîn âmâlimiz Şâhid buna ef'âlimiz

Parlaktır istikbâlimiz Olmaz mı düşman pâymâl

Adl ile Rabb-i müsteân A'dâyı kahretsın hemân

Olsun zaferle kâmrân Şâhenşâh-ı Hayder-misâl

İhrâz edip millet zafer Düşman desin "eynelmefer"

Dünyâya versin zîb ü fer Âfâk-ı şevketten hilâl

Nûrî gelip dîvânına Dergâh-ı çerh-eyvânına

Lûtfeyle dervîşânına Ey Pîr-i peygamber-hisâl

Sabâ ki can getirir cisme sÿy-i dilberden

Dem-i seherde ânı kendime penâh iderim¹⁷

HÛSEYNÎ AŞÎRAN SEMÂÎ

Güfte: Hÿsam-zâde

Beste: Şeyh Nÿri Efendi

Meclis-i meyde sâkuyâ bana ne gül ne lâle ver

Def'-i gama devâ için nîmce bir piyâle ver

İzmir Hisar Camii imamı ve ünlü bestekâr Rakım Elkutlu (1871-1948) Şeyh Nureddin Efendi'nin yeğenidir. Elkutlu, yedi yaşından itibaren devam ettiği İzmir Mevlevihanesinde, on yedi yaşından itibaren âyinhanlık, yirmi yaşından sonra da kudümzenbaşılık yaptı. Şeyh, genç yeğenine bir âyin güftesi vererek bestelemesini ister. Rakım Elkutlu, besteyi bir gecede bitirerek ertesi gün tekkede âyinin hazır olduğunu söyler. Nureddin Efendi önce inanmak istemez, belki de baştan savma bir beste yaptığını düşünür. Fakat okununca görülür ki değerli bir âyin ortaya çıkmıştır.¹⁸ Karcıġar makamındaki bu âyini mevlevîhâneler kapatılıncaya kadar hemen her dergâhta okunmuştur.

Neyzen Tevfik Kolaylıoġlu (1879-1953) mÿsikî merakı sebebiyle bir süre İzmir Mevlevî dergâhına devam etti. Burada Neyzenbaşı Cemal Bey'den ve Halil Dede'den ney dersleri aldı. İzmir günlerini anlattığı "Tercÿme-i Hâlim" adlı uzun şiirinden birkaç beyit şöyledir:

Peşimde mâzî-i ekdâr, önümde âtî-i gam

Şu hâle bak, medet ey çâre-sâz-ı kalb-i elem.

Deyip elsiz ayaksız düşünce dergâha

---

¹⁷ Güftenin ilk iki mısraı Esrar Dede (1748-1797)'nin meşhur bir beytidir. (Bk. Osman Horata, *Esrar Dede Hayatın Eserleri ve Divanı*, Ankara, 1998, s. 254. Beytin yer aldığı Müseddesin altında şu not yer alır: "Karşılaştırmaya almadığımız K nüshasında, "Ateşçibaşı Hulûs Dede'nin Matla'-ı Garrâsına Olan Müseddesdir." başlığı vardır; buna göre Esrar Dede Hulûs Dede'ya ait olan bu beyti tesdis etmiş görünüyor.) Şeyh Nuri bu beyti terbi' etmiş olmalıdır. Bu ve sonraki parçaların notalarını bulup getiren Ümit Yazıcı'ya teşekkür ederim.

¹⁸ Kenan Erdoğan, ag makale.

Göründü pîr-i hakikat hemen bu güm-râha

O zât-ı mürşid-i a'zam ki Şeyh Nûrettin

Harîm-i mahfil-i irfanda câ-nişîn ü metîn

O anda bertaraf oldu hemen suâl ü cevap

Dedi “Birâderi gör, durma eyle şitâb”

Cemal Efendi ki şeyhin birâderi hem de

Birinci neyzeni dergâh-ı pîrin hem de

Açıldı bâb-ı füyûzu hazîne-i hünerin

Kapandı perde-i âlâmı ömr-i derbederin

Notayla meşke devam etti şöyle birkaç mâh

Semâa, mutribe girdi ney elde, başta külâh

Füyûz-ı hazret-i pîre şu en celî bürhan

Kî geçmeden sene nazm ü kavâfi vü evzan¹⁹

*

Şu kıt'a Şeyh Nûreddin'e aittir:

Safha-i kalbime olup ilhâm-ı Hudâ

Tab'-ı pâkimde tulû' eyledi mihr-i ma'nâ

Ya ilâhî kerem et aşkımı efzûn eyle

Eyleme bâb-ı keremden beni bir lahza cüdâ²⁰

Şeyh Nûreddin Efendi'nin oldukça seviyeli şiirleri olduğu anlaşılıyor. Bunlardan Muallim mecmuasında çıkmış birkaç gazeli aşağıdadır²¹:

---

¹⁹ Ö. F. Huyugüzel, *age*, s. 570-571.

²⁰ *Muallim*, sayı: 9, 5 nisan 1332/1917

²¹ Bu şiirleri aldığım *Muallim* mecmuası fotokopilerini lütfeden Ünal Şenel'e teşekkür ederim

GAZEL

Rahîk-ı aşk ile sermest olup peymânedan geçtim
Eriştim kûy-i yâre şevk ile dem-hânedan geçtim
Harâbâtlıgı zühd ü vera'la eyledim te'lîf
Safâ-yı kalb ile kâşânedan vîrânedan geçtim
Temâşâ eyledim elhak cemâl-i yâri her yüzden
Bi-hamdillâh visâle nâilim efsânedan geçtim
Mahabbet neşvesiyle hayli demdir ben de sermestim
O gül-i ruhsâre oldum âşinâ bîgânedan geçtim
Tecellî-sâz olunca evch-i Bâkî rabt-ı kalb eyledim
Füyûz-ı aşk ile Nûrî dil-i dîvânedan geçtim
(Muallim, sayı: 3, 22 kânûn-ı evvel 1331)

*

GAZEL

Âşıkam sahbâ-yı aşkın zevkine dildâdeyim
Sâkî-ı bezmin ayâğın öpmeğe âmâdeyim
Bende-i pîr-i harâbât olduğum günden beri
Hamd ü lillâh kim riyâ âlâyışinden sâdeyim
Öyle medhûşum ki bilmem hûşyâr olmak nedir
Gamla me'lûf olmayan bir âşık-ı üftâdeyim
Himmet-i merdân ile tevhîd-i sırfı buldum
Zühd ü takvâdan tekellüfden bugün âzâdeyim
Vech-i Âdem'den tecellî eyledi dîdâr-ı Hak
Ey olan dîdâra tâlib ben de âdemzâdeyim
"Lî maallah" sırrının Nûrî bugün mir'âtıdır

Sanma ey zâhid beni ferdâda “ev ednâ”dayım

(Muallim, sayı: 3, 22 kânûn-ı evvel 1331)

*

GAZEL

Kayd-ı esmâdan taallûkdan geçip irfânı bul

Her cihetten “semme vechullah”ı gör cânâmı bul

Ref’edip âyîne-i dilden gubâr-ı kesreti

Asmân-ı vahdet içre olma tâbânı bul

Mürğ-ı âmâli şikâr et gayra etme iltifât

Bezm-i takvâdan geçip bir dem çekip devrânı bul

Ma’nevî sâ mânâ nâil olmak istersen eğer

Fakr içinde gizlenen merdân-ı dervîşânı bul

“Küntü kenzen” sırrını idrâk eyle tahkîka er

“Men aref”den dersini ikmâl edip Rahmân’ı bul

Nûriyâ ihlâs ile erkân-ı aynü’l-cem’i gör

Feyzi ihsân eyleyen ol Pîr-i âlîşânı bul

(Muallim, sayı: 9, s. 113, 5 nisan 1332)

*

GAZEL

Kıssa-i giysû-yı bârı şerh ve takrîr eyledim

Vecde geldim sûre-i “Velleyl”i tefsîr eyledim

İktidâ etdim bugün pîr-i muğânın irsine

Bir kadeh meyle dil-i vîrânı ta’mîr eyledim

Hırka-i zühdü satıp aldım sebû-yı bâdeyi

Sûfiyâ ben meslek-i rindânı takdîr eyledim

Hâb-ı gafletten safâ-yı kalble bîdâr olup
Gördüğüm rü'yaları aynıyal ta'bîr eyledim
Aşinâlık riştesin Nûrî tamâmen rabt için
Zülf-i dildârı dil-i şeydâya zincîr eyledim
(Muallim, sayı: 8, 15 mart 1332)

GAZEL

Sırr-ı tevhîdi iyân eyler bütün âyâtımız
Münkeşifdir ehline her dem ledünniyâtımız
Kendini her zerreden gösterdi nûr-i zât-i Hak
Beyledir elhak bizim mahsûs ü meşhûdâtımız
İlm ü irfandan nasîbi olmayan insân ile
Bahs edüb beyhûde zâyi' etmeyiz evkatımız
Remz-i ev ednâyı idrâk eyleme akl-i maâş
Akl-ı külden böyledir tahkîk u tedkîkatımız
İddiâyı terk edüb tevhîd-i sırfa nâil ol
Lâ vü illâ'dan ibârettir bütün âyâtımız²²

Bunların dışında bir gazeline daha yer verelim:

GAZEL

Derûnum râzını zannetme dildâre dehân söyler
Muhabbet bahsini pervâne-veş dil-i bî-zebân söyler
Gönülde mâcerây-ı aşka dâir hayli sırlar var
O pür-ma'nâ nikât-ı aşkı çeşme-i hûn-feşân söyler
Gönül âyînesinden seyr edenler vech-i cânânı

---

²² Muallim, 3 haziran 1916 / 21 mayıs 1332. no. 11, s. 136'dan Nuray Çalışkan, ag tez, s.7

Ledünniyât-ı aşkı ehline elbet ıyân söyler

Fezây-ı akdes-i kalbim tecellî-gâh-ı vahdettir

Ebnelhak sırrını erbâb-ı Hakk'a bî-gümân söyler

Tecellî-i enallahı sakın insana çok görme

O nutku taş ağaç ırmak zemîn ü âsmân söyler

Veliyyü'n-nîmetim pîrim iftâdem müşşidim Nûrî

Dehânımdan benim ism-i celâli her zaman söyler²³

*

Külâh-ı Mevlevî şiiirleri

Mevlevîlerin başlarına giydikleri sikke, görselliği yanında, önemli bir sembolik değer taşır. Bu konuda “Külâh-ı Mevlevî” redifli çok sayıda şiiirler yazılmıştır. Bu geleneğin devam etmesini isteyen Şeyh Nûri Efendi, İzmir Âhenk gazetesinin 5366 numaralı 20 şubat 1329 (1914) târihli nüshasında çıkan yazıda bir duyuru yapar; “Külâh-ı Mevlevî” başlığı altında şiiirler yazılıp gönderilmesini ister. Bu şiiirlerin kendisi tarafından bastırılacağını kaydeder. Bu konuda yazılmış örnek beyitleri de yazısına ekler. Hemen bir hafta sonra istenen şiiirler gelmeye başlar ve Âhenk gazetesinde bir hayli Külâh-ı Mevlevî şiiiri yayımlanır.

Bunlardan Manisa Mevlevîhânesi ser-tabbâhı Mesnevîhan Mehmed Hilmi Dede'nin şiiirinden iki beyit şöyledir:

Sikke-pûş ol, tâc-ı izzettir külâh-ı Mevlevî

Dü cihanda ayn-ı rahmettir külâh-ı Mevlevî

Sikke giymiş Mevlevîdir Hazret-i Sultan Reşad

Bak nasıl bir tâc-ı devlettir Külâh-ı Mevlevî

Şunu söylemek mümkün: Şeyh Nûreddin Efendi, 20. yüzyıl başlarında İzmir'in kültür, sanat ve edebiyat çevrelerinde etkili bir isimdir. Onun bir işâreti üzerine, kısa sürede birçok Külâh-ı Mevlevî şiiiri yazılıp gönderilmiştir.²⁴

²³ *Hıyâbân*, 16 temmuz 1915/3 temmuz 1330, no. 4, s. 51-52'den naklen Nuray Çalışkan, ag tez, s. 1

²⁴ Bu şiiirlerden birkaç örnek için bk. Ünal Şenel, “Manisalı Şairlerin Ahenk Gazetesinde neşredilen Külâh-ı Mevlevî redifli şiiirleri”, *Uluslararası Mevlânâ Mesnevî Mevlevîhâneler Sempozyumu*, s. 433-439, Manisa, 2006.

KONYALI ŞEM'Î'NİN MEVLEVÎLİĞİ VE DÎVÂNININ NÜSHALARI*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet SARI

ÖZET

Şem'î, XIX. Yüzyılda yaşamış Konyalı bir şâirdir. Asıl adı Ahmed, mahlası Şem'î'dir. Babası, Konya çarşı esnafından helvacı Mehmed Ağa'dır. Küçük yaşlarında tahsil göremeyen Şem'î, azmi ve kararlılığı sayesinde otuz yaşından sonra okuma yazma öğrenir. Babasının yanında çalışarak helvacılık mesleğinde usta olan Şem'î, bu sıralarda âşıklığa merak eder ve saz çalmayı öğrenir. Babasının helvacı dükkânı saz ve söz âlemi yapılan mekân haline gelir. Mevlevî şeyhi Hemdem Çelebi ve Bektâşî kolundan Âşık Dertli yakın dostlarındandır. Şem'î, zamanının büyük kısmını Mevlevî dergâhına hizmete ayırır ve ruhunu Mevlevilikle doyurur. Divan edebiyatı ve halk edebiyatı tarzında, sade bir Türkçe ile aruz ve hece ölçüsüyle yazılmış şiirler verir. Bazı şiirlerinde melevvî olduğunu söyleyen Şem'î, Bektâşî tarzı şiirleri de bulunan rind-meşrep bir şâirdir. Peygamber Efendimize olan sevgisini na'tlarında dile getiren Şem'î, şiirlerinde Hz. Ali'den ve Kerbelâ Şehitlerinden de içten duygularla bahseder. Elimizde dört yazma nüshası bulunan Şem'î Dîvânının Arap harfleriyle 30'a yakın baskısı yapılmıştır. Şem'î Dîvânı üzerine, yazmalar dikkate alınmadan yapılan Latin harfli çalışmalarda hatalar ve karışıklıklar bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Konyalı Şem'î, Şem'î Dîvânı, Mevlevî

Abstract

Sem'i is a Konyan poet who lived in the 19th century. His real name was Ahmed and his pet name was Sem'i. His father Mehmed Aga was a helva seller from Konya bazaar pacmen. Sem'i who was not able to receive education in his childhood, managed to learn literacy after his 30 thanks to his determination. Sem'i became a master in his father's job by working with him and during this period he started to tend towards poetry and he learned to play baglama. His father's helva shop eventually became a place of music and poem raves. Hemdem the Seyh of Mevlevi trend and Asik Dertli from Bektasi trend are his close friends. He used to spend his most of time for serving the Mevlevi house and satisfies his soul with Mevlevi trend. He gave poems which were not only in the Literature of Divan and also in the public literature and they were written with a pure Turkish linguistic and both "aruz" and syllable

* 2. Uluslararası Sultan Dîvânî ve Mevlevîlik Sempozyumu 1-2 Haziran, 2012, AKÜ, Atatürk Kongre Merkezi.

dimension. Sem'i who used to said that he was a Mevlevi in some of his poem s was such a poet that he had poems even in Bektasi trend and thus, he had a nature of a dervish. While he were giving a voice to his love of Prophet Mohammed in his na't's (a kind of a poem that tells the feeling of love to the prophet in Literature of Divan), he mentioned about even Hz. Ali and Karbala martyrs with deep feelings. His Divan that we have just 4 handwritten manuscript copies was published about 30 times in Arabic aplhabet. About Sem'i's Divan, in the Latin alphabet workings which were done without considering of handwritten manuscripts, there are mistakes and confliction.

Keywords: Konyalı Şem'î, Sem'i's Divan, Mevlevî

Giriş

Konyalı Şem'î'yi ve divanını bundan tam 32 yıl önce, 1980'de Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü'nde Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu Hocam gözetiminde yaptığım Lisans tezi¹ sırasında tanımıştım. Bu çalışma, M. Sâdeddin Nüzhet'in Konya edebiyatı ve kültürü için önemli bir çalışma olan *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsiyyâtı*² adlı eseri ile İbrahim Aczi Kendi'nin "*Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor*"³ adlı eserden sonra Şem'î ve Divanı üzerine yapılan ilk çalışma idi. Bu tez çalışmasından sonra, Şem'î Dîvânı üzerine Sayın Feyzi Halıcı tarafından da *Âşık Şem'î ve Şiirleri*⁴ adlı bir kitap yayımlandı. Şem'î Divanının matbu nüshalarından hareketle gerçekleştiriliren bu çalışmalarda önemli hatalar vardır. Bunun için sonraki yıllarda Şem'î üzerine çalışmalara devam ettik ve Şem'î Divanı'nın yazma nüshalarına ulaşarak divanın karşılaştırmalı nüshasını hazırladık.⁵ Bu bildiride sizlere kısaca Şem'î'den söz ederek O'nun Mevleviliği ve Divanının nüshaları üzerinde durmaya çalışacağız.

Hayatı⁶

Türk Edebiyatında Şem'î mahlası ile şiir yazan şâ'irlerden birisi XIX. yüzyılda yetişen, aruz ve heceyle şiirler veren Konyalı Âşık Şem'î'dir⁷. Asıl adı Ahmed⁸ olan şâ'ir, şiirlerinde kullandığı Şem'î mahlası ile tanınır. Bir beytinde:

¹ *Konyalı Şem'î ve Dîvânı*, Eski Türk Edebiyatı Bitirme Tezi (Yayımlanmamış), 1979-1980, A.Ü. DTF, Ankara, 1980, 106 s.

² *Konya Vilâyeti Halkıyyâtı ve Harsiyyâtı*, Mehmet Sâdeddin Nüzhet, Vilâyet Matbaası, Konya, 1926, s. 53.

³ İbrahim Aczi Kendi, *Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor*, Konya, 1951.

⁴ Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 531, 1000 Temel Eser Dizisi: 95, Ankara, 1982, 145 s.

⁵ Bu çalışma, araya giren başka çalışmalar sebebiyle henüz yayımlanmamıştır.

⁶ Bk. Mehmet Sarı, "Konyalı Şem'î", *Osmanlıca Örnek Metinlerle Edebiyat Araştırmaları*, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2007, s. 315;

⁷ *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Okutman Yay., Ankara, 2010, s. 357.

⁸ Diğer Şem'î'ler şunlardır: Şem'î Mehmed Efendi: Divan şâ'iridir. Maraş 1808- İstanbul 1881-83 yılları arasında yaşadı. Kâtiplik, Kadılık ve Naiblik yaptı (*Tuhfe-i Nâîli*, Nail Tuman, sıra no: 2124; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1998, s. 129;

Her kusûriyle kabûl eylerseniz Şem'î kulı

Zümre-i erbâb-ı dil beyninde 'ünvândır bana

diyen şâ'ir unvanının, gönül erbâbı arasında "Şem'î" olduğunu belirtir. Başka bir beytinde de nâmının Şem'î olduğunu söyler:

Ey birâder bak bana yetmez miyim 'ibret sana

Şem'î nâmım yâdigâr olsun mezârım taşına

Şiirlerinde ağırlıklı olarak mahlasını "Şem'î", "Derd-mend Şem'î", "Derdi-mend Şem'î", "Hacı Şem'î" olarak kullanan Şem'î, bir şiirinde de zaman zaman halk arasında söylenen "Şem'î Baba" ifadesini kullanır:

Beni hecri yakdı lebleri ahmer

Al yanakda toğar nûr-be-nûr yanar

Peşine düşdüğüm nevcivân dilber

Bırakma gözünden Şem'î Babayı

Şem'î doğma büyüme Konya'lıdır.⁹ Bir dörtlüğünde mahlasını ve memleketini zikreder:

Mahlâsım Şem'î'dir bilâdım Konya

Bir kenar sahrâda olmuşum peydâ

Bizim bağa girmez bübbül-i şeyda

Kimse bilmez ne bûy virür gülüm ben

**

Döndürürse rûyunu bir kerre ol mâh-ı Habîb

Derd-mend Şem'î dir âhım çerh-i gerdünü geçer

**

Cevr-i dilârâya karnımız tokdur

Tükenmez esrârım söylesem çokdur

Şimdi güzellerde mürüvvet yokdur

Ey Derdi-mend Şem'î beyhûde yanma

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Doç. Dr. Haluk İpekten vd., Ankara, 1988, s. 474); Şem'î Şemullah Efendi: Mutasavvif divan şâ'iri. Prizrenli olup vefat tarihi kaynaklarda 1591'de İstanbul (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1998, s. 129), 1530 İstanbul (*Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Doç. Dr. Haluk İpekten vd., Ankara, 1988, s. 474), 1529 (*Tuhfe-i Nâîli*, sıra no: 2118) olarak verilir. Kaynaklarda Divanı yanı sıra birçok tasavvufi esere sahip olduğu ve Mesneviye yazdığı şerhlerinin bulunduğu yöndeki bilgilerde şâ'ir Şem'î ile şârih Şem'in karıştırıldığı görülmektedir ki, Muhterem Hocam Prof. Dr. İsmail Ünver bu konuya açıklık getirmiş ve iki şahsiyetin farklı olduğunu ortaya çıkarmıştır. ("Şem'î Şem'ullah", Doç. Dr. İsmail Ünver, *Türk Dili*, S. 397, Ocak 1985, s. 38); Şem'î: Bursalı. Şiirleri zayıf (*Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Doç. Dr. Haluk İpekten vd., Ankara, 1988, s. 474); Şem't: Tekirdağ'da doğdu. Asıl adı Mehmed Emin'dir. (*Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, s. 474); Şem'î Çelebi: Divân-ı Örfî şârihi, vafatı 1688(*Tuhfe-i Nâîli*, sıra no: 2119).

⁸ *Konyalı Şem'î Konuşuyor*, s. 6; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1998, s. 128.

⁹ Fatin Davud, *Hatimetü'l-es'gar*, s. 222; Şemsettin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm*, Mihan Matbaası, İstanbul, 1311, C. 4 S. 2874; , Mehmet Sâdeddin Nühzet, *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı*, Vilâyet Matbaası, Konya, 1926, s. 53; *Meydan Larousse*, Meydan Yayınvevi, İstanbul, 1311, C. III, s. 171; İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şâ'irleri*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, cüz. X, s. 1755 Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâîli*, Yazma, C. I, s. 724, sıra.2110; Prof. Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Saz Şâ'irleri*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940, C. II, 432; *Büyük Türk Klasikleri*, C. 9, İstanbul, 1989; s.216; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1998, s. 128.

**

Münâcâtında Hâci Derd-mend Şem'i günâhkârın

Murâdı son nefesde Kâmil-i îman diler yâ Rab

**

Hâci Şem'i giymek istersen sa'âdet hil'atin

Zıkr ile fikrün dilünde olsun esmâ-i Gafûr

Şem'i'nin babası, Pir Esat Ağaoğlu Hacı Hüseyin Ağa soyundan ve çarşı esnafından helvacı Mehmed Ağa'dır.¹⁰ Konya'nın Piresat Mahallesi'nde dünyaya gelen¹¹ Şem'i'nin doğum tarihi kaynaklarda çelişkili verilir. *Son Asır Türk Şâ'irleri* ile *Tuhfe-i Nâilî*'de H.1185 olarak geçerken, *Konya Vilayeti Halkıyyât ve Harsiyyâtı*'nda H.1198, *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*'da 1198 (1783), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde 1783 ve *Büyük Türk Klasikleri*'nde 1783 olarak gösterilmektedir. Halbuki Şem'i bir gazelinde:

Sene bin iki yüz kırk ikide Şem'i gedâ

Sebeb-i hacc ile Cânân iline eyle sefer

demekte ve Mekke'de söylediği bir gazelinde de hacca gittiği yılki yaşını belirtmektedir:

Elli beş ell'altı yaşında Hudâ itdi nasîb

Virdi Şem'i'nün murâdın Hazret-i Rabbü'l-enâm

Bu iki beyte göre Şem'i, 1242 yılında hacca gittiğinde 55-56 yaşlarında ise doğum târihinin 1242- 55=1187(1773) olması gerekir. Bu durumda, adı geçen kaynaklarda verilen H.1198 tarihi yanlıştır. İbrahim Aczi Kendi de bu karışıklığa bir açıklık kazandırır¹².

Şunu da kaydedelim ki, Şem'i 1252'de yazdığı kayıtlı olan şiirde¹³

Hak seni halk eylemezden virdi rızkun evvelâ

Elli beş yaşına girdün Şem'i aç oldun mu sen

der. Şem'i, şiirin yazıldığı yıl 55 yaşında olduğuna göre doğumu 1252- 55=1197 yapmaktadır. Bu on yıllık farkın sebebi, burada zikredilen 1252 tarihinin 1242 tarihi yerine sehven yazılması ihtimali olabilir.

Şem'i, 1249(1833)da eşinin vefat etmesi üzerine ikinci defa evlendiğinde¹⁴ yaşı altmıştır:

Bir te'ehhül kasdına itdim murâd feth oldı bâb

Reh-nümâ oldı o bâbda bize bir âlf-cenâb

¹⁰ *Büyük Türk Klasikleri*, C. 9, İstanbul, 1989; s. 216; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.8, s. 1298.

¹¹ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 6; *Büyük Türk Klasikleri*, C. 9, İstanbul, 1989; s. 216; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.8, s. 128.

¹² *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 125- 126.

¹³ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 188.

¹⁴ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 150.

Şem'i yaş altmış işün bitmiş yeter evlendiğün

Pîr olan âb-ı hayât içse olur zan itme şâb

Buradan hareketle de doğum tarihi 1833- 60=1773 olarak çıkar. Bütün bu veriler bir araya getirildiğinde Âşık Şem'i'nin doğum tarihinin yaklaşık olarak 1187- 1189 (1773- 1775) arasında olduğunu söylemek mümkündür.

İbrahim Aczi Kendi'nin "*Çok yakışıklı, göz ve kaşları pembe buğday benizli bir delikanlı*"¹⁵ diye tanımladığı Şem'i küçük yaşlarında tahsil görmedi. Azmi ve kararlılığı ile otuz yaşından sonra okuma yazma öğrendi.¹⁶ *Konya Vilâyeti Halkıyyât Harsıyyâtı*'ndaki "*Şem'i okuryazar değildir*" bilgisine temkinli yaklaşmak gerekir. Çünkü divânında Şem'i şöyle der:

Kelâmundan biliüp "lâ taknetü min rahmeti'llâhi

Okurdum hıfzuma aldım yedimde hüccetim mergûb

Tıfl iken bir hâce-i dânadan almışdun sebak

Sen amı tahrîr iderken yandı destünde varak

Meydan Larousse'da da "*Konya'da öğrenim gördü*" şeklinde bir kayıt bulunmaktadır¹⁷.

Genç yaşında helvacılığa merak eden Şem'i, babasının yanında çalışarak usta olur. Yine saz çalmaya ve âşıklığa merak ederek onda da büyük başarı sağlar. Şem'i, 1808'de Konya'nın zengin ve tanınmış ailelerinden Sillelizâde Hacı Abdülkadir Ağanın kızı ile evlenir¹⁸. 1810'da oğlu Mustafa, 1813'te kızı Esmâ, 1819'da oğlu Mehmed¹⁹ dünyaya gelir²⁰.

Üstüne başına önem vermeyen şâ'ir, deveci elbisesiyle gezer, karşılaştığı ahhâbın hâlini hatırlarını sormadan geçmezmiş. Şem'i, birçok defâ İstanbul'a gitmiştir. Rivâyete göre İstanbul'a gidişlerinden birinde, bir kahvedeki âşık meclisine uğrar. Kendisini tanıtmadan bir köşeye çekilip oturur. Oradakiler Şem'i mahlaslı bir koşmayı okurlarken, kendi eserini duymanın tabii zevkiyle "*verin şu sazı biraz da ben çalayım*" der. Kendisini tanımayan meclisteki şâ'irler Şem'i'nin kılık kıyafetine bakıp gülererek: "*Baba sazı ne yapacaksın, keçinin yiyemediği ot başına vurur*" diyerek şâ'iri tezyif ederler. Konyalı olan kahve sahibi Şah İsmail'in araya girmesi ile Şem'i'ye bir saz verilir. Sükûnetini muhafaza eden

¹⁵ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 6.

¹⁶ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 5.

¹⁷ *Meydan Larousse*, s. 171.

¹⁸ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 12.

¹⁹ 1929'da 98 yaşında vefat eden, "Şem'i'nin Güllü" mahlası ile şiirler yazan ve komşuları olduğu için kendilerini yakinen tanıyan kayınvalidem Fatma Penekli merhumenin söylediğine göre Konya'da kadınlar arasında "Hacı Teyze" diye tanınan Âşık Emine Hanım, bu zâtin kızı, yani Şem'i'nin torunudur. (Bk. *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 56). Şem'i'nin, Hacı Mehmed Efendi olarak tanınan oğlu 1271 tarihli bir cönk sahibidir ki içinde babası Şem'i'nin de bazı şiirleri vardır. (Bk. *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 96).

²⁰ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 25.

Şem'î ellerinden sazı alır, güzel bir düzn verir ve çalmaya başlayarak şu "koşma"yı söyler²¹:

Tuna gibi kimse bilmez başımı
Boz bulanık zehir akar selim ben
Dört ırmak almıyor gözüm yaşını
Şâd Murâd (u) Ceyhûn nehr-i Nil'im ben

Benim bâğımnda var lâle gül sünbül
Seyrâna gelenler hall ider müşkül
Cennet bâğçesinden koparmadım gül
Uzatmadım pâyım çekmem elim ben

Dâ'im ağyâr ile işim savaştır
Yaralıyam kûy-i yâre tolaştır
Hızır bana âb-ı hayat ulaştır
Kûşe-i vahdetde teşne dilim ben

Çokdan beri ârzûlarım dostumu
Dost yoluna fedâ itdim postumu
Gelen geçen ko çinlesün üstümü
Dosta gider toğrı tozlu yolum ben

Mahlâsım **Şem'î'dir** bilâdım Konya
Bir kenâr sahrâda olmuşam peydâ
Bizim bâğa girmez bülbül-i şeydâ
Kimse bilmez ne bûy virür gülüm ben

Şem'î'yi dinleyen âşıklar yaptıklarından utanırlar, hayret içinde kalırlar, özür dileyerek Şem'î'nin elini yüzünü öperler. Böylece Şem'î o meclislerin sevilen ve aranan bir âşığı oluverir. Daha sonraları Şem'î'nin şöhreti Saraya kadar ulaşır ve huzura çağrılır. Şem'î, padişâhın huzurunda saz çalarak şiirler okur. Dîvânında da bu huzura çıkışı şöyle dile getirilir:

*Dinlenilmez oldı şimdi dürr-i meknûn söyleyen
Şâb iken elfâzımı Sultân Selim Han dinledi*

²¹ Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor, s. 159.

**

Bâb-ı âlî Semtine itdik efendim bir sefer

'İnd-i devletde olur lâ-bü'd nüfusun mu'teber

Şâ'iri çok beğenen padişah, Şem'î'ye Konya'da çarşı ağalığını verir. Esnâfın bütün işleriyle ilgilenen Şem'î' uzun süre bu vazifeyi sürdürür. Şem'î, 1231(1815)'te babasının vefatı üzerine baba mesleği olan helvacılığı devam ettirir. Babasının helvacı dükkânını aynı zamanda saz ve söz âlemi yapılan bir mekân haline getirir.²² Sonraki yıllarda helvacılık işine 1239(1823)'da son veren Şem'î, işlerini oğlu Mustafa'ya bırakarak zamanının büyük kısmını Mevlevî dergâhına hizmete ayırır.

Şem'î yukarıda değindiğimiz gibi 55- 56 yaşlarında iken 1242 (1826)'de hacca gider:

Göründü destine al hâme 'i mir'ât-ı Beytu'llâh

Yaz evvel şânına "lebbeyke lebbeyk" oku Bismi'llâh

beytiyle başlayan şiirini, bu hac farzısı sırasında Kâbe-i Şerîfi görünce aşka gelerek yazar. Yine Dîvânının bir kaç yerinde mahlasının "*Hacı Şem'î*" olarak geçmesinden ve şiirlerinde o mübârek yerlerden söz etmesinden Onun hacca gittiği anlaşılır:

Şîrîn elfâzına güller sükkerin elfâzına

Hâcî Şem 'î derd-mend kulun dahî Ferhâd olur

**

Kalmadı dünyâ murâdından murâdın almadık

Eyledim beyti tavâf sa'y eyledim beyne 's Safâ

Baş açık yalın ayak çıkdım 'Arafat Tağına

Gözyaşın kıldım revân el kaldırup itdüm du'a

Şem'î, mutasavvıf şâ'irlerimiz başta olmak üzere birçok şâ'irimiz gibi Peygamber Efendimize olan sevgisini ve bağlılığını gösteren, Dîvânının bazı yazma nüshalarında "*Na't-ı Şerif*" başlığı altında yer alan pek manidâr na'tlar da yazmıştır. Hacca gittiğinde Arafat'ta bir şafak vakti Bilalhabeşi Mescidi'nin minaresine çıkan Şem'î'nin, bütün hüccâcın gözyaşı dökerek, huşû içinde dinlediği²³ **na'tı** bunlardan biridir:

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

²²

Konyalı Aşık Şem'î Konuşuyor, s. 27.

²³

Konyalı Aşık Şem'î Konuşuyor, s. 129.

Günâhım boydan aşkıdır begâyet yâ Resûla'llâh
Meğer senden ola lutf u 'inâyet yâ Resûla'llâh

Vücûdum fülki düşdi cehl ile girdâb-ı 'isyâna
Kalır irmez ise bâd-i hidâyet yâ Resûla'llâh

Götürmezler zebâniler za'if ümmetlerün od'a
Olursa Hazretünden nîm işâret yâ Resûla'llâh

Ümîdim kesmezem ben "Rahmetenli'l-âlemîn"sün sen
Şefâ'at bahrına olmaz nihâyet yâ Resûla'llâh

Seni Kur'ân ile vasf itdi Hakk mahbûb-ı Mevlâ'sın
Kulun medh itmesi küllî kabâhat yâ Resûla'llâh

Bilince itdiği 'isyânını senden hicâb itdi
Ne yüzle varmaya itsün cesâret yâ Resûla'llâh

İzin ver ağlasın dîvâna varsın cürmünü 'afv it
Yakup kül itmeden 'aşk-ı harâret yâ Resûla'llâh

Mübârek ravza-i pâküne 'âşık kullarundandır
Huzûr-ı 'izzete ister icâzet yâ Resûla'llâh

Beni rüsvây-ı âlem eyleme cürmimle Mahşerde
Kerem kıl cürmümi 'afv it şefâ'at yâ Resûla'llâh

Efendim Cennet-i a'lâdan a'lâ Kâbe-i kûyun
Müyesser olsa da itsem ziyâret yâ Resûla'llâh

Eğer dirsən ki Şem'i derd-mend eğlen civârımda
Bana teslim-i rûh itmek sa'âdet yâ Resûla'llâh

Yukarıda değindiğimiz gibi 1249 (1833)'da eşi vefat eden Şem'i ikinci defa evlenir. Şâ'irin bu sıralar yaşı altmıştır. İhtiyarladığı halde hâlâ taze yâr isteyen koca âşık, daha sonraları ihtiyarladığını, güzellerin iltifat etmeyeceklerini söyler; gözü dünya nimetlerini görmez, gönlü dünya güzellerini sevmez olur:

*İhtiyârım tâze yâr olsun direm meşreb bu ya
Nâtüvân oldum medâr olsun direm meşreb bu ya*

**

*Bir iki kibrit ile yanmaz fitîli Şem 'î'yâ
Kocadıkca sad-hezâr olsun direm meşreb bu ya*

**

*Kocaldun iltifât itmezler ey Şem 'î sana hûblar
Zamâne dilberi destinde zerrîn yosma şâb ister*

**

*Cihân bir kimseye bâkî değil aldanmayun asla
Kanı Leylâ ile Mecnûn kanı Şîrin ile Ferhâd*

**

*Kesildim harb-ı darb-ı 'âlemün ahz u atâsından
Kocaldım gitdi kuvvet nâtüvânım bî-mecâl oldum*

**

*Kocadıkca ağlar oldun içinden
İk'ellerün gitmez oldu kışundan
Eğer Mevlâ geçmez ise suçundan
Zebâniler alur gider nâra hey*

**

*Pür cefâ bir yâre mecbûrum a cânım sorma hiç
Derd-i 'aşkunla kocaldım nâtüvânım sorma hiç*

Şem'i'nin ölüm târihi olarak verilen târihler, doğum târihinde olduğu gibi çelişkilidir. *Tuhfe-i Nâîli*, *Kamûsu'l-A'lâm* ve *Hatimetü'l-Eş'ar*'da H. 1257 olarak verilirken, *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsiyyâtı*'nda: "1255 târihinde 57 yaşında olduğu halde vefât eyledi" denmektedir. *Sicill-i Osmânî*'de "1157'de Fevt oldu" şeklinde verilen tarih ise tamamen bir mürettip hâtası olsa gerek. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde de 1839'da vefat ettiği yazılıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi altmış yaşında evlendiğini söyleyen şâ'ir, yine bir mısraında "Yaşın altmış iki oldu ağardı kirpiğin kaşın"demektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında Şem'i'nin 57 yaşında öldüğünün söylenilmesinin yanlış olma ihtimali yüksektir.

Yukarıdaki mısradan hareketle, 62 yaşında hayatta olduğuna göre vefatı, yaklaşık 1187 olarak kabul ettiğimiz doğum tarihine 62 eklenerek elde edeceğimiz 1249 tarihinden sonraki bir tarih olması icap edecektir. Kaldı ki 1249(1833)'da eşi vefat eden Şem'i ikinci defa evlenir ve şâ'ir bu sıralar altmış yaşındadır. Demek ki vefat tarihi bu tarihten de sonraki bir tarihtir. İbrahim Kendi, Şem'i'nin 1253 (1837)te bir hastalık geçirdiğini, 1254 (1838)te yazdığı kıt'ayı oğlu Mehmed'e vererek mezar taşına yazılmasını istediğini ve kabrinin yerini bugünkü yer olarak vasiyet ettiğini, 1255(1839)te hasta yatağında son şiirini küçük oğluna yazdığını ve ağaçların çiçek açtığı bir nevrüz sırasında ruhunu teslim ettiğini söyler²⁴. *Tuhfe-i Nâilî*'de de bu tarih verilerek "*Kâmus ile Fatîm vefâtını 1257 olarak kayd etmişlerdir*"²⁵ denilir.

Bütün bu bilgileri birleştirdiğimizde 1257 olarak verilen vefat târihinin akla daha uygun geldiğini ve Şem'i'nin H.1186(1772)-1187(1773) ile H. 1255(1839)-1257(1841) târihleri arasında yaşamış olduğunu söyleyebiliriz²⁶.

Kaynakların, "bu şiirden başka şiir yazmamıştır" dedikleri, İbrahim Aczi Kendi'nin hasta yatağında oğluna yazdığını son şiir olduğunu belirttiği²⁷ ve dîvânının yazma nüshalarında son şiir olmamakla birlikte matbu nüshaların çoğunda son şiir olan koşmanın ilk ve son dörtlüğü şudur:

Bülbülden bir nidâ geldi güllere

Safâsın sürmeden geçdi gidiyor

Üftâdeler yalın ayak yollara

Ağlayı ağlayı düşdü gidiyor

.....

Gönüller bâbında beysin paşasın

Mevlâm 'ömür virsün binler yaşasın

Yetiş hey vefâsız helallaşasın

Şem'i ecel câmın içdi gidiyor.

Edebî Şahsiyeti

Dîvan edebiyâtı şâ'irleri, aruz ölçüsüyle yazmış, heceyi pek kullanmamışlardır. Heceyle yazılmış bir kaç şiir görürsük da, bunların sayısı çok azdır. Hâlbuki aynı dönemlerde yaşayan halk edebiyâtı şâ'irleri hece ölçüsünün yanında aruzu da ihmâl etmemiş, onda da başarılı olmuşlardır. Şem'i, hem hece hem de aruz ölçüsüyle çok güzel şiirler vermiştir. Hecenin 6+5 duraklı şeklini tercih eden Şem'i, aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerde şu kalıpları kullanmıştır:

²⁴ *Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor*, s. 190.

²⁵ *Tuhfe-i Nâilî*, Sıra No: 2122.

²⁶ Şem'i'nin Konya'daki kabir kitabesinde doğum ve vefat tarihleri 1777- 1834 olarak yazılıdır.

²⁷ *Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor*, s. 191.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Fe'ilâtün(Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün(Fa'lün)

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Kaynakların ikinci derece bir şâ'ir olduğunu söyledikleri Şem'i'nin dîvânında hayli za'f-ı te'lif vardır. *Sürc-i kalem, sürc-i lisan, od-ı hasret, od-ı nemrut revan-ı al kan* gibi kural dışı tamlamalar yapılmıştır. Saz şâ'irleri, halkın içinden çıkmış, halkın dertleriyle hem-dert olmuş, onlar gibi yaşamış ve onlar gibi konuşmuş şâ'irlerdir. Bu yüzden olacak ki Şem'i şiirlerinde, kuruluşları yanlış olmasına rağmen, halk tarafından kullanılan *nebâtatlar, melâikeler, eflâklar* gibi çoğul oldukları halde tekrar Türkçe çoğul ekleri getirilerek kullanılan kelimelere, halk ağzı söyleyişlere, arkaik kelimelere, atasözü ve deyimlere çokça yer vermiştir:

Sen didikce ölme var ayrılma yok benden sana

Usanun da vazgeçen cânım dimez miydim sana

**

Esmey bâd-ı sabâ zülfi dilâra sallanır

Irganırsa bir teli rüyunda dünyâ sallanır

**

*Kûy-ı dildârda didim **singildeme** dilki misâl*

'Aklum başuna cem' it orda bir arslan gezer

**

Sırrum fâş eyleme pervâne-veş halka 'ayân

Sabr-ı Eyyüb iste Hak'dan cevri ağyâre tayan

*Derd-mend Şem 'i gedâ **dellenme** üslûbunla yan*

*Âteş-i 'aşkun yakar dünyâyı **çinkalanmasun***

**

Virdün ihsân senge kalkmaz düşdüğü yerde kalur

*Kûh-ı Kâf'ı meyl-i minnetle bugün **ırgatdılar***

**

Esb-i ihsân umduğun beylerde mürvet kalmamış

*Hac yolunda Şem 'i başmağun alup **ağsatdılar***

**

Çamlıbeldir bizim tağ'mız

Sulu suvatlıdır bâğ'mız

Laf dinlemez kulağımız

Ayvazım toldur mey toldur

**

Peyâmı geldi tâ'mir itmeye mi 'mâr ile dostun

Çıkındı 'ankebût hiç turma bu vîrânededen gayrı

**

Eğer himmet irişmezse **kakar** mı secdeden başım

Yönün dergâh-ı Hakk'a döndürür Şem'î nihân ağlar

**

Kurı feryâdile bülbül **uman mı** vuslatı gülden

Yakar başına odlar Şem'î de pervânesiz kalmaz

**

Dâ'imâ süfliyyete tab'ıyyetündür meyl iden

Nerde bir bezm-i sefîh görsen ana turmaz giden

Aslı yok zill-ı hayâl görsen ana '**av 'av iden**

Ne gider destünle bilmem bundan ey idbâr nefis

**

Ehl-i dil kûşe-i vahdetde irer maksûduna

Zâhidâ 'ömür olunca sen hemân **yel durma koş**

**

Seni hoşnûd eyleyenler **yetdiler maksûduna**

Nefsine tâbî' olanlar oldı pişmân elvedâ'

**

Öksedim yâ Rabbenâ cânâna yol vir varayım

Ölmeden cem'ıyyet-i yârâna yol vir varayım

Derd-i hasretle **başım yasdıkda yol bekler gözüm**

Belki eyler bir devâ Lokmân'a yol vir varayım

**

İçerse şerbet-i lâ'l-i lebünden sükkeri vaslun

Verâ'ı **gözüden** remzile söyler güfteni çeşmim

**

Çekme gam Şem'î anun derdiyle pîr oldum deyü

Söylenür darb-ı meseldir **derd gezer dermân gezer**

**

Hum-i mey pâyımız meyhânedir meskânımız şimdi

Meseldir herkesün kendi vatanı kendüye Bağdât

**

*Donadıp zevrakları deryâ-yı dilde nev-bahâr
Gitmedün enginlere seyr eyledün gezdün kenâr*

**

*Hudâ rezzâk-ı 'âlem gün-be-gün sâ'at-be-sâ'atdir
Bulur taksîmini gendüm değirmen dânesiz kalma*

**

*Bir iki fincan içince aradan kalkar hicâb
Her ne denlû olsa câhil âdemi âdem bilür*

**

*Şem'î aklun başına top eyle fursant var iken
Kimseye bâkî değil fânî cihân zıll-i hayâl*

**

*Kocadıkca ağlar oldun içinden
İk'ellerün gitmez oldu kışundan
Eğer Mevlâ geçmez ise suçundan
Zebânîler alur gider nâra hey*

**

*Zikr-i tesbîhim dilimde evvelâ Allâh Kerim
Her umûrumda **direm** ben dâ'ima Allâh Kerim*

**

*Evlîyâ 'ullâh-ı Mısr'ın yok(dur) içinde 'adet
Serseri gezme takın âdâbunı kendün gözet*

**

*Başı boş hayvân gibi gördüğüne itme sülûk
Divşir aklun başuna virmiş sana 'irfân Hak*

**

*Bir bir ara Hakk'un rızâsını bul
Divşir dâmânunı bu bir ince yol
Habîbün sev Şem'î Hakk'a karîb ol
Bile gît didâr-ı Kırdigâra hey*

**

Hâlet-i nez'e getürdi âteş-i 'aşkun beni

Göz göz oldu sinede dağın dimez miydin sana

**

Cemâlünle müşerref olmayı Mevlâ nasîb itse

Duram başı kabak yalın ayak dîvânda dîvâne

**

Cevr-i dilârâya karnımız tokdur

Tükenmez esrârım söylesem çokdur

**

Tâze tenim sen gelince her gice gâmhâneme

Öyle zan itdim yakın kıldı sabah atdı şafak

**

Bu eyyâm-ı şitâda ism-i Hâfız dilde ezkârı

Tüyün atmış soyunmuş kurd gibi Şem'i gezer 'üryan

**

Şem'i yaş almış işün bitmiş yiter evlendiğün

Pîr olan âb-ı hayât içse olur zann itme şâb

**

Muhabbetle yanan Şem'i söyünmez

Bu pendim gûşuna sa'y eyle menkûş

**

Söyündürdün fitil-i Şem'i'ni bârân-ı mihnetle

Tolanmaz başıma pervâne nârım aldun ağlatdun

**

Bu derdün âteş-i 'aşkın hemân pervânede sanman

Uyandırdım derûnum Şem'i'ni nâra beğendirdim

**

Kulun Şem'i gedâyı koyma lûtf it zâr-ı zulmetde

Uyandır nûr-ı 'aşkunla çerâğım yâ Resûla'llah

Şem'i, Dîvân edebiyâtının tanınmış şâ'irlerine nazireler yazmıştır. Bu nazirelerde çok yakın benzerlikler görülür. Mesela Nedim'in "kâfir" redifli gazelindeki:

Sana kimisi cânım kimi cânânım deyü söyler

Nesin sen doğru söyle cân mısın cânân mısın kâfir²⁸

beytinin ikinci mısrası Şem'i'de hemen hemen aynıdır:

*Gülirse bir yüzün ol bir yüzün dâ'im 'itâb eyler
Nesün sen toğrı söyle dost musun düşmân misun kâfir
Fuzûli'ye yazdığı bir nazirede:*

*Ben beni bilmem neyim dünyâ nedir 'ukbâ nedir
Söyleyen kim söyleden kim 'aşk nedir sevdâ nedir*

diyen Şem'i'nin bu beyti, Fuzûli'nin şu beytine mânâca ne güzel benzer:

*Öyle sermestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür
Men kimem sâki olan kimdir mey ü sahbâ nedür²⁹*

Fuzûli'ye nazire olarak yazılan bir gazel de şöyledir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Şeyh-i kâmil tâlibiz tekkende hizmet bekleriz
Çillekeş dervîşleriz kesretde vahdet bekleriz

Sîne-i mecrûhumuz hâli değıldir yâreden
Sâkiyâ bîmârunuz derdile şerbet bekleriz

Eylemek maksûdumuz ol şâha icrâ-yı kemâl
Pehlivân-ı 'arsa-i meydânda kisbet bekleriz

'Âşık-ı sâdiklarız didâr-ı yâre müştâkız
Sûfiler zann itmesün mahşerde Cennet bekleriz

Derd-i 'aşkile efendim Şem'i'yâ hasır yakıp
Ey şehinşâh-ı cihân bâbunda kısmet bekleriz

Şem'i, kendisinden sonraki dönemlerde yetişmiş şâ'irleri de etkilemiştir: Mesela, "Sebebsiz gurbetin kahrını kimse ihtiyâr etmez" mısraını Atilla İlhan şöyle kullanmıştır:

*Ya duvardaki mısralar ne demişti serseri şâ'ir
-Hâlâ ezberimdedir*

²⁹ Fuzûli, Leylâ ile Mecnûn, "Nedür" redifli gazel

“Kişi” demişti

“Kendi arzusuyla terk-i diyar etmez

Sebepsiz gurbetin kahrını kimse ihtiyar etmez”³⁰

Büyük şâ'irlerimizden Arif Nihat Asya da Şem'î gibi düşünmüş, Şem'î gibi duymuş ve hislenmiştir. Şem'î'ye: “*Şad Murâd Ceyhun Tuna Nil ü Fırat benden çıkar*” mısrasını yazdıran duygu, Arif Nihat Asya'ya:

Fırat niçin, Dicle niçin, Aras niçin

Benden doğar, bana dökülmez³¹

beytini yazdırmıştır.

Şem'î'nin şiirlerinde aşk başta olmak üzere mahalli hayat ve tabiat ayrı bir yer tutar. Sadece şu beytinde bile O'nun samimi hislerini, aşkı ve tabiatı iç içe kullanımını görmek mümkündür:

Esme ey bâd-ı sabâ zülf-i dilârâ sallanır

Irganırsa bir teli rûyunda dünyâ sallanır

Gazel, semâî, divan, koşma tarzındaki şiirlerinde içtimâî, ahlâkî ve târihî konulara yer veren Şem'î'nin, Dîvân edebiyâtı şâ'irlerinin çoğunda olduğu gibi san'atının temel unsuru aşktır. Bu aşk, hem dünyevî hem uhrevî aşktır. Şâ'ir, ne tamamen kendini mânevî aşka vererek maddî aşktan uzaklaşmış, ne de dünyevî aşka tutulup İlâhî aşkı unutmuştur. Zaman zaman her iki aşkı da yaşamış ve şiirine konu edinmiştir. Daha dîvânını yazmaya başlarken canını aşk yoluna kurban ettiğini;

Hamd-i Rahmân eyleriz başlandı dîvân ibtidâ

Bir cânım var râh-ı 'aşka oldı kurbân ibtidâ

beytiyle söyleyen şâ'ir başka bir şiirinde de:

Dahi toğmadan evvel uğramışdım bu sevdâya

Serimden âteş-i 'aşkı çeker ser 'arş-ı a'lâyâ

diyerek aşka ne kadar mübtelâ olduğunu belirtir. Aşk deryâsından nasibini alan Şem'î, duydukça coşar, coştukça söyler. Yaratılan ve yaratılan sevgisinden müteşekkil olan aşk âteşi, şâ'irin gönlünde günden güne artar:

'Aşk meyinden Hak bize bir cür'a ihsân eyledi

Nûş idüp bezm-i elestden rûhumuz buldu safâ

³⁰ Atilla İlhan, *Dıvar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1977, s. 93.

³¹ Arif Nihat Asya, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, “Ağrı”, Ötüken Yay., İstanbul, 1977.

*Başladı mevc urmağa deryâ gibi sultân-ı 'aşk
Bâd-ı 'aşk günden güne buldı derûnumda nemâ*

Şem'î, aşkın kitâbının ve şarâbının kendisinde olduğunu söyler. Aşkı öğrenmek isteyenler bu kitâbı okumalıdır. Bu kitâp şâ'irin dîvânı, şarap da dîvânındaki şiirleri, sözleridir:

*Kim okursa vireyim 'aşkun kitâbı bendedir
Sendeki muzmer su'âlün her cevâbı bendedir*

*Gün-be-gün sâ'at-be-sâ'at günler ahşam olmada
Sâkıyâ al gel kadeh 'aşkun şarâbı bendedir*

Şem'î aşk yüzünden şânı, şöreti bıraktığını söylerken, yine aşk var iken tesbîhe-seccâdeye ihtiyacının olmadığını belirtir:

*'Aşk meyinden nûş iden tâcı kabâyı neylesün
Leylâ'ya Mecnûn olanlar soyunur 'uryân gezer*

*Sana tesbîh ile seccâde gerekir pîrim
Bana da su yerine şîre-i engûr olsun*

Şem'î'nin sevgisi saftır, temizdir, billurdur. O'nun aşkında menfaat, beklenti yoktur:

*'Âşık-ı sâduklarız didâr-ı yâre müştâkız
Sûfiler zann itmesün mahşerde Cennet bekleriz*

Yaratılanı Yaratandan dolayı sevmenin sırrına vâkıf olan koca âşik şöyle der:

*Terk-i dünyâ terk-i 'ukbâ olanlar
Pîre-zen sûretli dünyâyı neyler
Bâb-ı 'aşkun miftâhını bulanlar
Ben 'âşıkım deyü da'vâyı neyler*

-----
*Şem'a yakdım dostlar dü per ü bâli
Çıkıyor fikrimden dostun hayâli
'Âşık olan ister elbet cemâli
Cenânsız Cennet-i a'lâyı neyler*

Şem'î'nin beşeri ve İlahi aşkını dile getirdiği birçok şiiri vardır. Bir gazelinde şunları söyler:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

İhtiyârım tâze yâr olsun direm meşreb bu yâ
Nâtüvân oldum medâr olsun direm meşreb bu yâ

On iki on üç yaşı bâlâ büleddir nâzenîn
Hem şîrîn hem şîvekâr olsun direm meşreb bu yâ

Lâle gül sümbül açılsun bâğ-ı hüsnünde hezâr
Gül yüzi nev-i bahâr olsun direm meşreb bu yâ

Her makâma âşnâ olsun hem icrâ eylesün
Pür-hüner sâhib-şi'âr olsun direm meşreb bu yâ

Daşısın kargı kılıç mânend-i Sâm şeşhâneli
Gâhi de esbe süvâr olsun direm meşreb bu yâ

İstemem zenne kıyâfet olsa mahbûb-ı cihân
Hem yiğit hem yârigâr olsun direm meşreb bu yâ

Bir iki kibrit ile yanmaz fîlî Şem'î'yâ
Kocadıkca sad-hezâr olsun direm meşreb bu yâ

San'atkârlar ve dolayısıyla şâ'irler, içinde yaşadıkları toplumun ve olayların aynası durumundadır. Gördükleri ve yaşadıkları her türlü olayı gözlemler, tespit eder ve şiirlerinde yer verir. Bir ramazan bayramıdır. Kadımlar alay alay bayram gezisine çıkmışlardır. Güzeller sokakta karşılaştıklarında sarılıp bayramlaşır. Bunu gören âşık Şem'î manzarayı fotoğraf makinesi gibi tespit eder ve şu gazeli söyler:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

‘İdüniz olsun mübârek dilberâ bayramlaşun
‘Âşık-ı sâdıklarız biz evvelâ bayramlaşun

Küs olanlar barışır bayram günüdür lâ-cerem

Beytünüzden def olsun mâcerâ bayramlaşun

Büsbütün gökde melekler birbirine müjdeler
Kulların 'afv itdi Mevlâ merhâbâ bayramlaşun

Yine bu miskîne vir gitmez yabana fitrayı
Çok du'â kılsun size bu Şem'î'yâ bayramlaşun

Başka bir misal verelim. 1239- 1823 senesinde Konya'da kış şiddetli geçer ve kısmî bir kıtlık meydana gelir. Mübarek ramazan ayı sıkıntılı geçer. Şâ'ir bir şiirinde de bunu dile getirir:

-----
*Yağ piriñç kahve duhân lahim 'asel mangır hû
Derd-mend Şem'î gedâ böyle ramazan olmaz*

1252(1836) yılında bahar kurak geçer ve zahire darlığı baş gösterir. Konya'nın zenginlerinden Hacı Fettah Ağa halka, yüksek fiyatla buğday verir. Şem'î de ödünç buğday almak için gittiğinde geri çevrilir.³² Bunun üzerine Şem'î şöyle der:

*Mübtelâ-yı derd olaldan bir tabîb buldun mu sen
Dâ'im ağlar gezersün binde bir güldün mü sen*

*Vaktin Eflâtunı olsan da behân bir akçedir
Ey deli dîvâne gönliüm haddüni bildün mi sen*

*Turmayıp bâb-ı tevekkülde kanâ'at itmeyüp
At sürüp meydân yirinde mat olup kaldun mı sen*

-----
*Hak seni halk eylemezden virdi rızkun evvelâ
Elli beş yaşuna girdün Şem'î aç oldun mı sen*

Birçok şâ'irimiz gibi Âşık Şem'î de kıştan, baharın gelişinden, çeşitli eğlencelerden söz eden rengârenk şiirler yazmıştır. Şiddetli geçen kışın ardından gelen baharı,

Hamdüli'llâh halâs olduk şitâdan

³² Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor, s. 188.

Hakk'a hamd ü şükür Yezdânımız var

beytiyle başlayan "destan" ile dostlarına müjdeler. Yine,

Peyk-i evvel bahâr olur nümâyân

Diler menekşe'î destâr-ı cânân

beytiyle başlayan "destan" ve

Göründi nevbahâr bülbül terennümle ider feryâd

Tuyar erbâb-ı diller gussa-i gamdan olur âzâd

beytiyle başlayan "divan" bu konuda yazılanlardan bazılarıdır.

Bunlardan başka Şem'i'nin küçük dîvânında daha birçok farklı mevzûda şiire rastlamak mümkündür.

Mevleviliği

Bazı kaynaklarda -Şem'i Dîvânının yazma nüshalarından ikisinin başında yer alan- "besmele manzumesi"ndeki;

Mevlevîyem Mevlevîyem pîrimiz Monlâ-yı Rûm

Şâh-ı Kutbü'l- 'ârifindir ser-firâz-ı evliyâ

beytine dayanarak, Şem'i'nin Mevlevî olduğu belirtilir. Bu kaynaklardan Fatin Tezkiresi'nde "Konya ehâlisinden ve tarikat-ı Mevlevîye müntesiblerinden olup..." denilir. İbnü'l-Emin Mahmut Kemâl de aynı kaynağı mehz göstererek: "tarikat-ı Mevlevîye'ye mensubiyeti "Mevlevîyem Mevlevîyem pîrimiz Molla'yı rûm" mısraı gibi bazı nazımlarından müsteban oluyor" der. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde de "Konya mevlevihânesi şeyhi olan Mehmed Hemdem Said Çelebi'nin yakınları arasına girdi. Mevlevî tarikatına intisap etti" kaydı vardır. *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor* adlı çalışmada da, Şem'i'nin helvacılık işine 1239 (1823) yılında son vererek zamanının büyük kısmını Mevlevî dergâhına hizmete ayırdığının ve ruhunu Mevlevilikle doyurmaya başladığının söylenilmesi de bu bilgileri destekler niteliktedir.³³

Şem'i, tamamında Konya vilayetini anlattığı bir şiirinde "ney" ve "kudüm"den söz ederek "Şâh-ı kutbü'l-ârifin" dediği "Hazret-i Monlâ-yı Rûm"un dervişi olduğunu belirtir. "Sen de eyle bâb-ı Mevlânâya turma intisâb" diyerek başkalarını da bu yola davet eden Şem'i medhiyesinde, "civâr-ı Mevlânâ'da" kemâl erbâbının bulunduğunu söyler:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1

³³ Bk. *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 88.

'Aşk u şevk ile kurulmuşdur binâsı Konya'nun
Anun için bâd-ı Cennetdir hevâsı Konya'nun
Hicrine mahbûbunu kılmış muhayyer 'âşığı
Da'vet itmiş dostuna olmuş hevâsı Konya'nun
2

Hor gezer âdemleri ammâ velî 'irfân olur
Hâfızî gâyet cerî 'âlimleri 'ummân olur
Hâsılı bir katre âbın nûş iden aslan olur
Gâlibâ toprağınun bu iktizâsı Konya'nun
3

Açdı cândan yâreyi gûş eyledik neyle kudüm
Biz anun dervîşiyiz inkârımız yok bi'l-'umûm
Şah-ı Kutbü'l-'ârifindir Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Şühbesiz makbûl-i Hak'dır evliyâsı Konya'nun
4

Bülbül elhân eylemez bu beldede vakt-i seher
Zikr-i Mevlânâya mani' olmuş ana murg meğer
Heft-kışverde hezâr 'âşıkları yâ hû çeker
Zümre-i nâdân değildir mübtelâsı Konya'nun
5

Evliyâsım eyleyem dersen eğer bir bir hisâb
Eylesem icmâl-i tafsîlin olur bin cild kitâb
Sen de eyle bâb-ı Mevlânâ'ya turma intisâb
Ordadır 'âşıkların açık livâsı Konya'nun
6

Konya'da mânend-i Eflâtun misâli var ricâl
Gösterir Âyîne-i İskenderî'den hûb cemâl
Bulunur civâr-ı Mevlânâ'da erbâb-ı kemâl
Her şebih rûz eylemiş Şems'ün ziyâsı Konya'nun
7

Kış olunca tonanır ahbâbla vahdet-hâneler
Kurılır bâzâr-ı 'aşk ma'mûr olur kâşâneler
Şem'i 'aşka per yakar pervâz virir pervâneler
Yaz olunca var Merâm üzre safâsı Konya'nun

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1

Okutur 'âlimleri mantık ma'ânî Konya'nun
Remzile söyler tasavvuf şâ'irânı Konya'nun
Evhadeddin Şems-i Tebrîz Şeyh-i Sadr Sâhib 'Atâ
Bârigâh-ı evliyâdır çevre yanı Konya'nun

2

Güçlü eyler çeşmine toprağımı ashâb-ı dîn
Keşf olur erbâbına esrâr-ı nûr-ı 'âşikîn
Hazret-i Monlâ-yı Rûmî bunda kutbü'l-'ârifin
'Arşa toğrı kurulur 'aşk merdibânı Konya'nun

3

Her seher vaktinde gülbang çekilür yâ Hakk deyü
Âsitân-ı pîre dirler Kâ'betü'l-'uşşâk deyü
Ez-kadîm darb-ı meseldir Konya'ya var bak deyü
Söylenür dillerde dâ'im dâsitânı Konya'nun

4

Ben ne hâcet medh idem Konya makarr-ı evliyâ
Sahibü'l-keşşâf olanlar var dimişler enbiyâ
Şüphesiz üstâd-ı küldür derd-mend **Şem'î** gedâ
O da miskin pür-kusur sâhib-divânı Konya'nun

Şem'î'nin bazı şiirlerinde Mevlânâ'ya olan aşkını, Mevleviliğe bağlılığını, evlâd-ı Mevlânâ'ya intisâbını ve bu yolda cân fedâ edişini görmek mümkündür. Bu gazellerden bazıları şunlardır:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Biz makarr-ı evliyâ-yı şâr-ı Mevlânâ'dayız
Tâ elest bezmindeki ikrâr-ı Mevlânâ'dayız

Rahm-ı mâderden açılmışdır delikler sînede
Ney gibi eyler âvâz esrâr-ı Mevlânâ'dayız

Tekke-i kandiline ‘âşıklar eyler bahş-ı cân
Çillekeş dervîşleriz dîdâr-ı Mevlânâ’dayız

Her ne denlü varise ‘isyânımız mağfûr olur
Sâyebân-ı sâye-i Hünkâr-ı Mevlânâ’dayız

Himmet-i fânûsun altında bulundun **Şem’î**’yâ
Hamd-i Yezdân idelim cîvâr-ı Mevlânâ’dayız

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

‘Arz-ı hâlim evvelâ evlâd-ı Mevlânâ’ya hû
İntisâbım ibtidâ evlâd-ı Mevlânâ’ya hû

Yalmuz bir ben değil bende ne denlü var ise
Eyleriz dâ’im du’â evlâd-ı Mevlânâ’ya hû

Heft-i kişver şâhına baş eğdirir ecdâdına
Ser-fîrâz-ı evliyâ evlâd-ı Mevlânâ’ya hû

‘Idünün kurbânıyam dir her kime itsem su’âl
Biz de cân itdik fedâ evlâd-ı Mevlânâ’ya hû

Sırmadan tâç işlemiş âh u hüner ey **Şem’î**’yâ
Tâc-ı cevherden sezâ evlâd-ı Mevlânâ’ya hû

Şem’î şiiirlerinde *Hazret-i Mevlâna*, *Hazret-i Monlâ-yı Rûm*, *Hazret-i Mevlâ-yı Rûmî*,
Nesl-i Mevlânâ, *Şems-i Tebriz* gibi ifadeler kullanır:

Geldi kudretu’llah uyandı dünyâ

Bu gazâya cümle oldu müheyyâ

*Ser-fîrâz evliyâ **Hazret-Mevlânâ***

Yanmca İbrahim Edhem berâber

**

*Açdı cândan yâreyi gûş eyledik neyle kudüm
Biz anum dervîşiyiz inkârımız yok bi'l-'umûm
Şâh-ı Kutbü'l-'ârifindir **Hazret-i Monlâ-yı Rûm**
Şüphesiz makbûl-i Hak'dır evliyâsı Konya'nun*

**

*Güçli eyler çeşmine toprağını ashâb-ı dîn
Kesf olur erbâbına esrâr-ı nûr-ı 'âşikîn
Hazret-i Mevlâ-yı Rûmî bunda kutbü'l-'ârifîn
'Arşa toğrı kurulur 'aşk merdibânı Konya'nun*

**

***Nesî-i Mevlânâ** 'ayân-ı beldenün hem hânedânı
'Arz ider celâl yüzünden dâ'imâ hüsn ü cemâl*

**

*Okudur 'âlimleri mantık ma'ânî Konya'nun
Remz ile söyler tasavvuf şâ'irânı Konya'nun
Evhadeddîn **Şems-i Tebrîz** Şeyh-i Sadr Sâhib 'Atâ
Bârigâh-ı evliyâdır çevre yarı Konya'nun*

Şem'î Konyalıdır, burada doğmuş büyümüştür. Konya ve Mevlânâ ile ilgili birçok şiir söylemiştir. “Mevlevîyem” diyen şâ'irin dîvânında “Bektâşi” tarzı şiirleri de vardır. Çünkü Şem'î, rind-meşreb bir şâ'irdir. Birçok şâ'irimiz gibi O da tarikatleri özünde birleştirmiş, hepsini gönülden sevmiştir. Peygamber Efendimize olan sevgisini na'tlerinde dile getirirken, bazı şiirlerinde Mevlânâ'nın yanısıra Hz. Ali'den ve Kerbela Şehitlerinden de içten duygularla bahseder:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

*Makâm-ı dilgüşâdan eyleyün seyrân-ı Mevlânâ
Devâm-ı 'ömr-i devletle sürün devrân-ı Mevlânâ*

*Ne haddim var efendim ben sana 'arz-ı kemâl itmek
Sana bu 'ilm-i 'irfân kenz-i 'aşk ihsân-ı Mevlânâ*

Çalınsun ney kudüm dervîşleri devr-i semâ eyler

Okunsun her seherde savtile divân-ı Mevlânâ

Muhabbetlü ‘azîz Şem‘î gelür her gün ider îmâ
‘Aceb mi gelseler tebrîkine Rûhân-ı Mevlânâ

Ara bul âstân-ı ‘izzetinde mâ‘den-ı ‘aşkı
İderse katreyi ‘ummân ider irfân-ı Mevlânâ

Erenler himmetiyle Şem‘î’yâ târih ararlarsa
Merâm üzre disün sa’yim yeder meydân-ı Mevlânâ

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Bağçe-i Monlâ-i Rûmî’den yetişdi bir nihâl
Meyvedâr olsun dırahtı bulmasun asla zevâl

Ben ne hâcet eyliyem tâ‘bîr-i ‘irfânın size
Her bir ahkâmında hükmi ‘asr-ı Eflâtun misâl

Sâye-i lütfiyle ihyâ eyledi bu beldeyi
Gün-be-gün olmaktadır hem şöhreti beyne’r-ricâl

Nesl-i Mevlânâ ‘ayân-ı beldenün hem hânedânı
‘Arz ider celâl yüzünden dâ’imâ hüsn ü cemâl

Bir du‘âdır Derd-mend Şem‘î gedânun hizmeti
Mansûb-ı hükmin dirâz itsün Hudâ-yı Zü’l-celâl

İ.A.Kendi, Şem‘î’nin -Divanında bulunmayan- bir “destan”ın “Sene bin iki yüz otuz dörtte ey Şem‘îya// Gönünde değil mavi kubbe-i hadraya gel” mısralarından sonra “İşte görülüyor ki aşık Şem‘î Mevleviliğin hakikî saliklerinden olmakla beraber her yönde bu tarîkın hazreti Ali ve âliâba muhiblik kolu bendelerinden olduğunu yukarda geçen (hizmet eyleyenler babı ali’de) mısra’lı ve ondan sonra (Hacı Bektaş Velinin bindiği cansız divar; Mazharı

nuruâli'dendir ana ol yadigâr) diye başlayan mersiyesinden iyice anlaşılır"³⁴ diyerek Şem'î'nin Mevleviliğe bağlılık derecesine ve onun Hazreti Ali muhibi rind bir şâir oluşuna vurgu yapar.

Şem'î'nin İstanbul'a gidişinde yakın dostu Süruri ile birlikte yolları Kagıthane'ye düşer. Şem'î, İstanbul'da Bektaşilik âyin ve erkânını görmek ister. Şem'î'nin arzusu üzerine akşam Bektaşi dergâhına giderler. Orada bulunanlarla birlikte kendilerine de kahve ikram edilir ve iltifatta bulunulur. Şeyh efendinin salona girmesi üzerine orada bulunanlar halka olur, Bektaşi şâirleri ney, ut, keman, def eşliğinde nefes ahengine başlanır. Güzel bir zaman geçirilir. Şem'î şu "semai"sini de bunun üzerine yazar³⁵

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1

Bir tıfil nevres fidân gördüm bugün Bektâşi'dir
Gözleri görmez cihânı on üç on dört yaşındır
Sihriyle bend eylemiştir çeşmi çâr ü 'âlemi
Gerçi bir torlakdur ammâ 'âlemün kallaşıdır

2

Muntazır teşrîfine yârün hezâr bîçâreler
Pâyına düşmüş yatarlar 'âşık-ı âvâreler
Sengi bir kez nîm-nigâh itse hezâr bin pâreler
Kibriği tîr-i kazâ kudret-i kemân kaşıdır

3

Destine almış abûnîden üzenği ecderi
Medh ider âvâz ile meydânda nâmı Hayderi
Saf-be-saf çizmiş beyâz gerdâna Hindü leşkери
Leşkere ser-'asker olmuş şâh-ı teslîm taşıdır.

4

Her makâma âşinâdır okumuş 'ılm-i usûl
Ben mürîd oldum ana istemez ol şâhım kabûl
Dergehünde Şem'î' mi evvel gulâm itdiyse ol
Bu cünûn anda iken çok dervîşe taş taşıdır

³⁴ Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor, s. S. 39.

³⁵ Bk. Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor, s. 185.

Mevlevî şeyhi Hemdem Çelebi ve Bektaşî kolundan Âşık Dertli Şem‘î’nin yakın dostlarındandır. Bir defasında Konya’da Türbe Kahvesi’nde Dertli’nin de bulunduğu mecliste Şem‘î sazını ele alıp saz eşliğinde yanık sesiyle hüseyini makamında şu **müseddes-i mütekerriri** okur³⁶:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Hâcî Bektâş-ı Velî’nin bindiği cânsız divâr
Mazhar-ı nûr-ı ‘Ali’ dendir ana ol yâdigâr
Nâgra-i düldül iderdi arş-ı a’lâda karar
Sad-hezâr bin kâfiri bir nâgrada itdi figâr
Didi arslanım ‘Ali’dir kudretiyle Kird-gâr
Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ seyfe illâ Zül’l-fikâr

Koydular başın o şâhın Kerbelâ Meydânına
Basdılar parmakların Şâhım Hüseyünün kanına
Urdu sikkîni pelitler kıymadan gerdânına
Bu hakâretler yaraşmazdı o Şâhın şânına
Düşmedi kanı yere ol demde çağırdı gubâr
Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ seyfe illâ Zü’l-fikâr

Emr-i Hakk’la şâh Hasan ile Hüseyin oldu şehîd
Ağlaşup gökden melekler itdiler mâtem-şedîd
Biz de evlâd-ı Resûlüz eyleriz mâtem cedîd
Ol yezîd Mervânı Hakk itsün cinânından ba’îd
İns ü cin gökde melek hakkında eyler inkisâr
Lâ fetâ illâ ‘Ali lâ seyfe illâ Zü’l-fikâr

İşidip bu hâlî Cennet ehli giydi karalar
İki cihân serveri açdı derûnda yâreler
Nûr-ı Hakk’a karışup gitdi o dem mâh-pâreler
Haşre dek kan ağlasunlar âşık-ı âvâreler

Bu muhabbet **Şem'i**'dir tâ haşre dek böyle yanar
Lâ fetâ illâ 'Ali lâ seyfe illâ Zü'l-fikâr

Bektâşi tarzı başka şiiri de bulunan Şem'i, bu şiirlerinde Hz. Ali'den, Kerbela Şehidlerinden, Bektâşilerden içten duygularla bahseder:

Mısr'ı ihyâ eylemiş evlâd-ı mahhûb-ı Hudâ
Nûr-ı 'ayn-ı Mustafâ ibn-i 'Aliyyü'l-mürtezâ
Beyt-i evvel ravza-i pâk-i şehîd-i Kerbelâ
'Ömrün ifnâ eyledün gelmez huzûrunda gınâ
Âsitân-ı Hasaneyn eylen ziyâret evvelâ
Bâ-husûs oldur şefâ'at hazini rûz-ı cezâ

'Arz-ı hâlim virmişem ben kendi destimle şehâ
Âl-i evlâd-ı Resûlu'llâh'a cân olsun fedâ
Cedd-i pâk-ı Mustafa'dan ümmetin itsün recâ
Hacca gitmezden evvel olup ben Derd-mend Şem't gedâ
Âsitân-ı Hasaneyn eylen ziyâret evvelâ
Bâ-husûs oldur şefâ'at hâzini rûz-ı cezâ

**

Râh-ı Hakk'a ibtidâ der-bân olur Bektâşiler
Tekke-i 'aşka girer mihmân olur Bektâşiler
Tâc (ü) tahtı terk ider İbrâhim Edhem 'aşkına
Varlığından soyunur 'uryân olur Bektâşiler

Anların kalbine 'âşık basıyor ism-i gıdâ
Oldılar bezm-i elestden cevr-i cânâna rızâ
Cânı başı acımaz dost yoluna eyler cüdâ
Kebs-i İsmâ'il gibi kurbân olur Bektâşiler

Bir güzel hâlet gelir tâcı urunca re'sine
Şems gibi eyler tulû' nûr-ı muhabbet **kalbine**
Her kaçan bassa ayak sıdk ile 'irfân bezmine
Gâh olur cân gâhi de cânân olur **Bektâşiler**

Gâh semâya uzadır destini 'ankâyı tutar
Gâhi ejderhâ olur bir demde dünyâyı yutar
Gâh za'îfû'l-hâl olur Şem'î gibi mûrdan beter
Gâhi tâcı altına pinhân olur Bektâşîler

Şem'î rind-meşreb yapıya sahip, Bektaşiliğin olgunluk merhalesi sayılan Melamilige ulaşmış bir şâ'irdir. Kendisi, mâsivâdan el çekerek melâmet hil'ati giydiğini, bunu haşre dek red etmeyeceğini söyler:

Mâsivâdan çekdim el giydim melâmet hil'atin

Didiler zapt itmemiş kullâb bu dîvânesin

**

Haşre dek red itmeyiz giydik melâmet hil'atin

Dest-i sâkîden elest bezminde itdik bâde nûş

**

Melâmet hil'atin giy ey dilârâ-ı fenâdan geç

Rızâu'llâha meyl it cennet-i bâğ-ı bekâdan geç

**

Giy melâmet hil'atin nâmûs u ârı eyle terk

Derd-mend Şem'î gedâ didâr senün olsun senün

Şem'î'nin Mevleviliği hususunda elimizde fazla malumat yoktur. Hangi tarihlerde ve kimlerden yetiştiği, müşîdinin kim olduğu, bin bir günlük çileye girip girmediği kesin olarak belli değildir. Bu konuda İbrahim Aczi Kendi, Şem'î'nin başına Mevlevî serpoşu külah giymek istediğini ve bu arzusunu zaman zaman Hemdem Çelebi'ye hissettirerek müsaade istediğini belirterek şunları söyler: “*Fakat Mevlevilik usul ve ananesine göre sülaleden olmayan veya degahta bin bir gün çilekeşlik hizmetini yapmayanlar külah giymeye istihkak kesbedemezlerdi. Hal böyle olunca Hemdem Çelebi Âşık Şem'î'ye doğrudan doğruya (sikke) yani gülah giymesine izin veremiyordu*”³⁷ Bu küçük ama önemli bilgiden Şem'î'nin, Mevlevilikte önemli bir basamak olan bin bir gün çilekeşlik hizmetini yapmadığını anlıyoruz. Sözün özü, “Mevleviyem” diyen birinin Mevleviliğinin derecesinin ne olduğuna biz karar veremeyiz. Bunun tartışılması da pek şık olmasa gerek. Bu açıdan bakıldığında- Mevleviliğin bütün âdâb ve erkânı içinde yetişerek ömrünü ve eserlerini bu yola ayıran Sultan Divânî, Sabuhi Ahmed Dede, Şeyh Galip, Esrar Dede gibi bütün kaynaklarda Mevlevî Divan şâiri

³⁷ Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor, s. 113.

olarak zikredilen şahsiyetler derecesinde olmasa da- Şem'i de Mevlevidir ve birçok şâirimiz gibi Mevleviliğin âdâbını ve erkânın ruhen yaşamaya ve eserlerinde yaşatmaya çalışmıştır. O, birçok şâ'irimiz gibi tarikatleri özünde birleştirmiş, hepsine gönülden bağlanmıştır. Bununla birlikte gönlündeki Mevlevîğin yeri başkadır. Yukarıda değindiğimiz gibi babasının vefatından sonra üzerine aldığı helvacılık işine son vererek zamanının büyük kısmını Mevlevî dergâhına hizmete ayırması bunun güzel bir göstergesidir.

Dîvânı

Konyalı Şem'i, vefatından sonra zengin-fakir herkesçe okunarak hayr ile anılmak için ve onlara yâdigâr olsun diye dîvân tertip etmiştir. Yaratana Hamd ederek başladığı divanı yârin medh edildiği şiirlerle doludur. Böylece onun kendi sözlerinden bir divan sahibi olduğu anlaşılmaktadır:

Yâdigâr olsun deyü dîvân tertîb eyledim

Okusun hayr ile yâd itsün bizi bâ y u gedâ

**

Hamd-i Rahmân eyleriz başlandı dîvân ibtidâ

Bir cânım var râh-ı 'aşka oldı kurbân ibtidâ

**

Müyesser olmadı pervâne-veş Şem 'i' mi yandırmak

Hemân yâr medhi dîvânında kaldı neyleyem eyvâh

**

Yakdığın demden fütîl-i Şem 'i' mi âteşlere

Toldı eş'ârunla dîvânım dimez miydim sana

**

Ben ne hâcet medh idem Konya makarr-ı evliyâ

Sâhibü'l-keşşâf olanlar var dimişler enbiyâ

Şühbesiz üstâd-ı küldür Derd-mend Şem 'i' gedâ

O da miskîn pür kusûr sâhib-dîvânı Konya'nun

Gazel, semai, divan, koşma, muhammes, kalenderi, mersiye, destan, methiye vb. tarzda hece ve aruz vezniyle yazılan manzumelerden oluşan Şem'i Dîvânı'nın aşağıda tavsifi

bilgilerini vereceğimiz dört yazma nüshasını ve 30'a yakın matbu nüshasını tespit edebildik. Matbu nüshaların çokluğu onun, zamanında ve sonraları-Yunus Emre Divanı gibi- halkımız tarafından ne kadar çok sevildiğini ve sevilerek okunduğunu göstermektedir.³⁸ Bu matbu nüshalar üzerine İbnü'l-Emin Mahmut Kemâl³⁹ şöyle der: “*Matbû divânların üçünü üniversite kütüphânesinde gördüm: 1-İbrahim Efendi tezgâhında beyaz kâğıda 1290'da, 2- Yine o tezgâhta sarı kâğıda 1291'de basılmıştır. “Vasıf” yazısıyladır, 3-Sarı kâğıda basılmıştır. Basıldığı sene ve matbaa gösterilmemiş ise de, bunun da İbrahim tezgâhında tâb edilmiş olması melhuzdur, 4-Kütüphânemdedir. Mercan'da Pastırmacı Hanında, İbrahim Efendi Tezgâhında 1287'de basılmıştır. Dördü de taş basmasıdır. İmlâları hatalıdır. Bu dört İbrahim'in bir kişiden ibâret olduğu şüphesizdir.*”

Şem'i Dîvânı'nın basmalarında gerçekten önemli hatalar, noksanlıklar ve karışıklıklar vardır. Bu hususta İ.A.Kendi eserinde verdiği 8 beyitlik bir “divan”ın sonunda: “*Bu divan gerek cönklerde gerek basmalarda birçok kelime eksikliği ile yazılmıştır. Bilhassa basmalarda kasden tahrif şekli gibidir.*”⁴⁰; yine sekiz beyitlik başka bir “divan”ın sonunda da: “*Bu divan Şem'i'nin basma divanlarında noksan ve ayrı ayrı cümlelerle değişiktir*” şeklinde bilgi verir.⁴¹ “*Kendi, “Zıkr-i tesbihim dilinde evvelâ Allah kerim// Her umüründe derim ben dâ'imâ Allah kerim*” beytiyle başlayan yedi beyitlik bir başka “divan”ın altıncı beyti olarak verdiği “*Bir gün olur yıkılır bu dârünnedve Medreseler// Başka değil benden budur duâ Allah Kerim*” beytini vererek şu “*Bu iki mısra, basma divanından çıkarılmıştır. Biz bunu ve bu izahatı Şem'i'nin son demlerinde onunla düşüp kalkan ve mahalleimizde komşu bulunan seksen yaşında ihtiyar şâir Burhan Dede merhumun nezdindeki cönkten aldık*”⁴² şeklinde notlarını kaydederler.⁴³

Şem'i Dîvânı'nın basımıyla ilgili olarak Kendi'nin verdiği şu bilgileri de buraya kaydedelim: “*Rind bir şâir olan Asıf Bey Şem'i'nin bu derece intikalli şiirlerinden çok mütehasıs olarak meclisde hazır kafadarlarıyla birlikte aşık Şem'i'nin hatırasını yâd için İstanbulla getirdiği divanının basdırılmasına gayret ve yardım edeceklerini kararlaştırdılar. Aşık Süruri de bu işe memnun olarak yazı ve tashih işini üstüne aldı. Çünkü o devirde eser bastırmak büyük merasim ve ruhsatlara tâbi olduğundan pek kolay değildi...*”⁴⁴; “*Şem'i dîvânı'nın basdırılması için İstanbulda Vasıf Bey ve Ali Paşa bir hayli himmet gösterdilerse*

³⁸ Kaynaklarda, zamanındaki şâirlerce de çok beğenildiği söylenen Şem'i'nin, dîvânından başka eserinden söz edilmez.

³⁹ *Son Asır Türk Şâirleri*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, cüz. 10, s. 1756.

⁴⁰ *Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor*, s. 92.

⁴¹ *Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor*, s. 171.

⁴² *Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor*, s. 146.

⁴³ Söz konusu beytin çalışmamızda esas aldığımız dört nüshada da bulunmayışı bu değerlendirmeye tenkinli yaklaşmayı gerektirmektedir.

⁴⁴ *Konyalı Aşık Şem'i Konuşuyor*, s. 182.

de ruhsat işi heyulalar tarafından birçok güçlülere uğradı. Eser tetkik için şeyh İslamlığın bab-ı fetva denilen yerinde, şu kelimeşer'â muhalif, bu söz hata, denilerek yıllarca orada bekledi. Sürürinin el yazısıyla tashihli olarak yazılan nusha bir aralık bab-ı fetvada kayboldu. 1268-1852'de Vasıf Bey de bu faniden göçtü. 1270-1854'te Vasıfın oğlu tarafından divanın aslı tekrar ortaya konularak bab-ı fetvada haylı takiple en son Şem'i'nin birçok değerli sözleri ezilip bozulduktan, alt üst edildikten sonra 1271-1855'te bastırılabilir. Fakat bu sene divan çıkacağı sırada biçare aşık Süruri de rakipleri, İstanbul şairleri tarafından zehirlenerek o da bu şekilde ebediyete gitti. 1277-1861'de Şem'i'nin matbu nushasından diğer nushalar basıldı. En son nusha 1287-1871'de Mercan yokuşunda basdırmacı hanında İbrahim efendinin destgâhında basılarak satışa çıkarıldı. Şimdi elde dönen bu nushalar varsa da bunlar da birçok ibare hatalarıyla doludur.”⁴⁵

Bu bilgiler, Şem'i Dîvânı'nın yazma ve matbu nüshalarının biribiri arasındaki büyük farklılıkların sebebini açıkça göstermektedir.

Şem'i Dîvânı'nın Tespit Edilen Yazma Nüshaları

Şem'i Dîvânı'nın dört yazma nüshasını tespit ettik. Nüshalar arasında hem şiiir sayısı hem de imla bakımından büyük farklılıklar vardır. Hatta aynı nüsha içinde tutarsızlıklar bulunmaktadır. Mesela “arzu” kelimesi bazen “elif” ile bazen “ayn” ile; “sana” kelimesi bazen “nazal n” ile bazen “nun” ile yazılmıştır. “Ha” ile yazılması gereken kelimelerin bazıları “hr” ile yazılmıştır. Ünlüler bazen yazılmış, bazen yazılmamıştır.

1. *Dîvân-ı Şem'i*, Şem'i 'Âşık Ahmed b. Hüseyin Ağa Konyalı (1783-): Ankara Millî Ktb. **Yz. A. 2105**, 28 yk. (1b-28a); 240x170-bb. mm. bb. St. Rika mlf. hattı, taç filigranlı kt. Sırtı ve kenarları kırmızı meşin, ebru kağıt kaplı cild. T 811.214.⁴⁶

Bu nüshanın kapağında Latin harfleriyle yazılmış “*Divan-ı Şem'i (Konyalı) Türkiyede Tek nüsha sene: 1212 müellif yazısı olması muhtemel*” elyazısı vardır. Nüshanın 27b sonunda “Temmetü'l- hurûf bi 'avni'llah”, 28a sonunda da “sene 12” (1212) yazılıdır.

Baş:

Budur Ebâ-Müslim sergüzeştesi

Gelür Şâm'a ider karar öñünde

⁴⁵ *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, s. 194.

⁴⁶ Bu bilgiler Ankara Millî Kütüphane katalog-fiş bilgileridir.

Son:

Ey birâder bak bana yetmez miyim ‘ibret sana

Şem’î nâmım yâdigâr olsun mezârım taşına

Bu nüshada 88 şiir vardır. Bunlardan I’i sadece bu nüshada mevcuttur.

2. *Dîvân-ı Şem’î*, Şem’î ‘Âşık Ahmed b. Hüseyin Ağa Konyalı (1783-): Ankara Millî Ktb. Yz. F.B. 134, I+51 yk. 224x150-148x90 mm. 17 st. Nesih kırmızı, harf filigranlı kt. Serlevha ve ilk iki cedvel kırmızı, kahverengi meşin sırtlı miklebli ebru kağıt kaplı cild. T 811. 219.⁴⁷

Baş:

Besmeleyle hâmemi aldım ele ben evvelâ

Hamdi şükri resm-i hat dîvâna yazdım ibtidâ

Son:

Ma‘zûr olsun ahbâblar bu geldi dile

Ünsiyetim yokdur gayrı milletle

Şem’î mahbûb sever cümle ahbâblarile

Muhâlifetlik itmez aslâ yârâne

“Besmele Manzumesi” ile başlayan bu nüshanın yazılış tarihi iç kapağında hem kelimelerle cümle içinde hem de rakamla 1282 olarak verilmiş, 1a’da yer alan bir şiirin ilk ve son mısraları “*Gel ‘aşkım gel oldum âvâre// Rahm eylemezsün ben zülfikâre*” şeklinde kaydedilmiştir. Aynı sayfada Latin harfleriyle de yazmanın Fahri Bilge varislerinden Bakanlar Kurulu kararıyla (tarih-sayı) satın alındığı bilgisi, Ankara Milli Kütüphane mühürü, FB 134, 361/1976 kayıt bilgileri yer almaktadır. 1a’da ise “Fahri Bilge Kütüphanesi” 1694 yazısı ve mühürü ile Arap harfleriyle şu şiir bulunmaktadır:

“Gel ‘aşkım gel oldum âvâre

Rahm eylemezsün ben zülfikâre

⁴⁷ Bu bilgiler Ankara Milli Kütüphane katalog-fiş bilgileridir.

Bend oldu göñül sen zülfiyâre
Rahm eylemezsüñ ben zülfikâre

Cevritme ey mâh ağyâre nisbet
Cân ise kasduñ Îlhâna minnet
Öldüm efendin öldüm nihâyet
Rahm eylemezsüñ ben zülfikâre

Ağyâre dâ'im gözler süzersüñ
Ben bî-çâreyi böyle üzersüñ
Ellerle ülfet idüp gezerüñ
Rahm eylemezsüñ ben zülfikâre”

51a'da son bulan nüshanın 51b-52a'da “*Ebus'su'üd Efendiden rivâyetdir*” başlığı altında: “Müddet-i Âdem: 1200, Müddet-i Nûh: 1143, Müddet-i İbrâhim: 560, Müddet-i Mûsâ: 569, Müddet-i Dâvud 1254, Müddet-i 'Îsâ...; Zuhûr-ı Âl-i 'Osmân 699, Sultân Orhan: 726, Sultân Murâd Han: 761, Sultân Bââyâzidi Yıldırım Han: 791, Sultân Mehemmed Han: 816...” gibi dini ve tarihi bilgiler; 52a der-kenar'da: “*Silsile-i Resûl*” başlığı altında “İbrâhim oğlu İsmâ'il, İsmâ'il oğlu 'Adnan, 'Adnan oğlu Ken'an, Ken'an oğlu Kureyş, Kureyş oğlu 'Abdü'l-menâf, 'Abdü'l-menâf oğlu Hâşim, Hâşim oğlu 'Abdü'l-muttalib, 'Abdü'l-muttalib oğlu 'Abdu'llah, 'Abdu'llah oğlu Hazret-i Muhammed 'Aleyhi's-selâm Hazretleridir...”; 52b'de “*Yevm-i noksan*” başlığı altında zaman bilgileri verilir.

En fazla şiirin yer aldığı bu nüshada 194 şiir vardır. Bunlardan 29'u sadece bu nüshada mevcuttur. Şiir sayısı fazla olmakla beraber nüshada yazım hataları çoktur. Bazı kelimeler veya mısralar yer yer derkenarda düzeltilmiş olarak yazılmıştır. Yer yer “nazal n” ile yazılması gereken yerlerde “nun”, “ha” ile yazılması gereken yerlerde “hı” harfi kullanılmış; “vakt”, “vasf”, “zer”, “zülfi” gibi kelimeler “elif”, “vav” kullanılarak “vâkit”, “vâsıf”, “zâr”, “zülif” şeklinde yazılmıştır.

3. *Dîvân-ı Şem‘î*, Şem‘î ‘Âşık Ahmed b. Hüseyin Ağa Konyalı (1783-): Ankara Millî Ktb. Yz. 1309/3. 40a- 60b yk. 205x116- 160x91 mm. 18 st. Rik’a, taç filigranlı kt. Siyah beyaz kaplı cild⁴⁸.

Baş:

Kapatma ‘âlemi vâ‘iz cihân mey-hânesiz kalmaz
Şikest olsa surâhî sâkîler peymânesiz kalmaz

Son:

Beni hecri yakdı lebleri ahmer
Al yanakda toğar nûr-be-nûr
Peşîne düşdüğüm nevcivân dilber
Bırakma gözüñden **Şem‘î Babayı**

Yer yer eksik bir nüshadır. Şem‘î’nin şiirleri 40a’dan başlar. 51b- 53b arasındaki 8 şiir Şem‘î’ye ait değildir. Şem‘î’nin şiirleri 54a’dan devam eder ve 60a’nın başında biter. 60a-61b arasında yine başka şiirler vardır. Bu nüshada Şem‘î’ye ait 92 şiir vardır. Bunlardan 1’i sadece bu nüshada mevcuttur.

4. *Dîvân-ı Şem‘î*: Konya Koyunoğlu Müzesi Yz. 11360 Yazanı belli değil, hat nesih, 180.6x135.5 mm, başka başka satır. Kapakta eserin sahibinin adı ve altında “El-daî Ahmed bin Emin” yazılı.3 la’da yer alan “Destan-ı Konya” başlıklı şiirin sonunda “temmet”, “tamam” notları yazılıdır.

Baş:

Besmeyleyle hâmemi aldım ele ben evvelâ
Hamd-i şükri resm-i hat dîvâna yazdım ibtidâ

Son:

Ben ne hâcet medh idem Konya makarr-ı evliyâ
Sâhibü’l-keşşâf olanlar var dimişler enbiyâ
Şübhesiz üstâd-ı küldür **Derd-mend Şem‘î** gedâ

⁴⁸ Bu bilgiler Ankara Millî Kütüphane katalog-fiş bilgileridir.

O da miskîn pür kusûr sâhib-dîvânı Konya'nun

İmladaki tutarlılık itibariyle diğer nüshalara göre daha sağlam olan nüshada baştan 11b sonuna kadar şiirlerin sonunda kırmızı olarak “Şem‘î temmet” yazılıdır. Buradan 22b’ye kadar olan varaklarda ise şiirlerin ilk beyitleri ile bazı şiirler arasında yer alan “Şem‘î”, “Hacı Şem‘î”, “Hacı Şem‘î beyit”, “Beyit Şem‘î”, “temmet” gibi notlar kırmızı olarak yazılıdır. Sonraki varaklarda ise bu notlar ve “Na‘at-ı Resûl” gibi başlıklar siyah olarak yazılıdır.

“Besmele Manzumesi” ile başlayan bu nüshada 150 şiir vardır. Bunlardan 3’ü sadece bu nüshada mevcuttur. Diğer şiirlerin tamamı FB 134 nüshası içinde de bulunmaktadır.

Ankara Milli Kütüphane, Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi başta olmak üzere devlet kütüphanelerindeki veya şahısların özel kütüphanelerindeki birçok cönkte Şem‘î mahlaslı şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerin bazısı Âşık Şem‘î’ye bazıları da diğer Şem‘îlere aittir. Değerlendirme yaparken buna dikkat etmek gerekir. Feyzi Halıcı, Cahit Öztelli özel Kütüphanesi’nde mevcut Zile cöngünde; Uğur vakfınca Konya Mevlâna Müzesi’ne bağışlanan 1167 numaralı cönkte ve yine Uğur vakfınca Konya Mevlâna Müzesi’ne bağışlanan 1187 numaralı cönkte Âşık Şem‘î’ye ait şiirlerin bulunduğunu söyler⁴⁹.

Şem‘î Dîvânı’nın Tespit Edilen Matbu Nüshaları⁵⁰

1. *Dîvân-ı Şem‘î*, (Taş Baskı), İbrahim Efendi Tezgâhı, İstanbul, 1287⁵¹.
2. *Dîvân-ı Şem‘î*, Valide Hanı, İran Matbaası, 1287⁵².
3. *Dîvân-ı Şem‘î*, İbrahim Efendi Destgâhı, 1288⁵³.
4. *Dîvân-ı Şem‘î*, (Taş Baskı), basıldığı yer ve matbaa belli değil, Ramazan 1289.
5. *Dîvân-ı Şem‘î*, İbrahim Efendi Destgâhı, 1290⁵⁴.
6. *Dîvân-ı Şem‘î*, (Taş Baskı), İbrahim Efendi Tezgâhı, İstanbul, 1290 (Beyaz kâğıda basılı. İstanbul Ü. Kütüphanesi’nde mevcut).

⁴⁹ Bk. *Âşık Şem‘î Hayatı ve Şiirleri*, s. 124.

⁵⁰ Bk. *Âşık Şem‘î Hayatı ve Şiirleri*, s. 124.

⁵¹ Bk. İbnülemin Mahmut Kemal özel kütüphanesi.

⁵² *Konyalı Şem‘î ve Dîvânı* adlı Eski Türk Edebiyatı Bitirme Tezi’nde esas alınan nüshalardandır.

⁵³ *Konyalı Şem‘î ve Dîvânı* adlı Eski Türk Edebiyatı Bitirme Tezi’nde esas alınan nüshalardandır.

⁵⁴ bk. 06 Milli Kütüphane EHT A 2632; EHT A 123; EHT 1961 A 250; EHT 1968 A 14 17 (*Konyalı Şem‘î ve Dîvânı* adlı Eski Türk Edebiyatı Bitirme Tezi’nde esas alınan nüshalardandır).

7. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Yazan Mehmet Rifat, İstanbul, 1290, 64 s. (Maarif Nezaretinin 677 numaralı 10 Sefer 1306 Hicrî tarihli ruhsatnamesiyle basılmış. Cahit Öztelli Özel Kitaplığında mevcut).
8. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Yazan Mehmet Cemal, İbrahim Efendi Tezgâhı, İstanbul, 1290.
9. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), İbrahim Efendi Tezgâhı, İstanbul 1290. (İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü'nde mevcut).
10. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), İbrahim Efendi Tezgâhı, İstanbul, 1291 (Vâsıf yazıyla, sarı kâğıda basılmış. İstanbul Ü. Kütüphanesi'nde mevcut).
11. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), İbrahim Efendi Tezgâhı, İstanbul, 1291. (Ankara Millî Kütüphane'de mevcut).
12. *Divan-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Muhiddin Efendi Matbaası, İstanbul, 1292⁵⁵.
13. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Yazan Hürrem Vasıf. İbrahim Efendi Tezgâhı, İstanbul 1296. (TBMM Kütüphanesi'nde mevcut, No: 1934: 542).
14. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Şirket-i Sahhafîye-i Osmaniye tarafından bastırılmış, İstanbul, 1302⁵⁶.
15. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), basıldığı matbaa belli değil. İstanbul, 1302. (Maarif Nezareti Celilesinin 677 numaralı Recep 1302 tarihli ruhsatnamesiyle basılmış. Feyzi Halıcı Özel Kütüphanesi'nde mevcut).
16. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Yayınlayan Şirket-i Hayriye-i Sahhafîye, Hacı Hüseyin Efendi Tezgâhı, İstanbul, 1304, 64 s. (Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tarafından Konya Mevlâna Enstitüsüne hediye edilmiş).⁵⁷
17. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Hacı Hüseyin Efendi Tezgâhı, İstanbul, 1306. (Konya Mevlâna Müzesi'ne Dişçi Hacı Mehmet tarafından hediye edilmiş).
18. *Dîvân-ı Şem'î*, 1307 Hicri. Hacı Hasan Efendi, Divan Ed. Müzesi, No. 2491, 84. s.
19. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), basıldığı yer ve matbaa belli değil. Üzerinde Çıkrıkçı/Temmuz 321 kaydı mevcut. (Feyzi Halıcı Özel kütüphanesinde mevcut).
20. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), Matbaa-i Yusuf Ziya, Beyazıt 1342. (İsmail Oğuz özel kütüphanesinde mevcut).

---

⁵⁵ bk. 06 Milli Kütüphane EHT 1970 A 543; EHT 1969 A 32.

⁵⁶ bk. 06 Milli Kütüphane EHT 1972 A 133; EHT 1971 A 331.

⁵⁷ bk. 06 Milli Kütüphane EHT 1973 A 741.

21. *Dîvân-ı Şem'î*, Basıldığı yer, tarih, matbaa belli değil, “Besmele” manzumesiyle başlar, 64 s. (Mehmet Sarı özel kütüphanesinde mevcut)⁵⁸.
22. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), basıldığı yer, yıl ve matbaa belli değil. (Sarı kâğıda basılmış. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde mevcut).
23. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), basıldığı yer, tarih, matbaa belli değil. (Ankara Millî Kütüphane’de mevcut).
24. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), basıldığı yer, tarih, matbaa belli değil. (Muallim Ferit Uğur varislerince Mevlâna Müzesi’ne hediye edilmiş).
25. *Dîvân-ı Şem'î*, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi No: 10080.
26. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), 68 s., basıldığı yer, tarih, matbaa belli değil. (İbrahim Hakkı Konyalı kitaplığında mevcut).
27. *Dîvân-ı Şem'î*, (Taş Baskı), 64 s. basıldığı yer, tarih, matbaa belli değil. Topkapı Sarayı Müzesi No. 2863.
28. *Dîvân-ı Şem'î*, basıldığı yer, tarih, matbaa belli değil. (Cahit Öztelli özel kitaplığında mevcut).

Şem'î Dîvânı Üzerine Yapılan Latin Harfli Çalışmalar

* Konyalı Şem'î Divanı üzerine yapılan çalışmalardan birisi İbrahim Aczi Kendi'nin *Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor* başlıklı eseridir. Yeni Kitap Basımevi tarafından Konya’da 1951 yılında yayımlanan 194 sayfalık eserde “Şem'î'nin Hayatı- Gazel, Divan, Koşma, Semâ'î ve Destanları” ele alınmıştır.

Kendi’de Şem'î mahlaslı 156 şiir vardır. Bunlardan, s. 178’de yer alan;

“Razıyım her ne edersen bana servi semenim

Tığı cevriye sadpâre kılırsan bedenim”

beytiyle başlayanı Pirizrenli Şem'î’ye aittir. Geri kalan 155 şiirin 127’si incelediğimiz yazmalardan en az birinde mevcuttur. Diğer 28 şiir ise Âşık Şem'î Dîvânı’nın incelediğimiz yazmalarından hiç birinde yoktur.

* İkinci çalışma ise tarafımızca gerçekleştirilen bir lisans tezidir. *Konyalı Şem'î ve Dîvânı* adlı bu çalışma, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu gözetiminde Mehmet Sarı tarafından yapılan

---

⁵⁸ *Konyalı Şem'î ve Dîvânı* adlı Eski Türk Edebiyatı Bitirme Tezi’nde esas alınan nüshalardandır.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Bitirme Tezi (1979-1980) olup 107 sayfadır. “Ön Söz”, “Hayatı”, Edebi Kişiliği”, Divan Nüshaları”, “Bibliyografya”, “Divanın Metni”, “Özel Adlar İndeksi” başlıklı bölümlerden oluşan tezde, Şem‘î’nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Dîvân Nüshaları üzerinde durularak Şem‘î Dîvânı’nın metni verilmiştir. Şem‘î Dîvânı’nın yazmaları elde edilemediği için metin, A, B, C, D harfleriyle gösterilen dört matbu nüshadan hareketle kurulmuştur. A: Basıldığı yer, tarih, matbaa belli olmayan, “Besmele” manzumesiyle başlayan Mehmet Sarı özel kütüphanesindeki matbu nüsha; B: Valide Hanı, İran Matbaası, 1287 tarihli matbu nüsha; C: İbrahim Efendi Destgâhı, 1288 tarihli matbu nüsha; D: İbrahim Efendi Destgâhı, 1290 tarihli matbu nüsha. 160 şiirin yer aldığı çalışmada, yazma nüshalar elde edilemediği için matbu nüshalardan hareket edilmiş ve çalışmanın bir lisans tezi oluşu gibi sebeplerden dolayı eksikler ve hatalar vardır. Bu tez çalışmasından hareketle 1981- 1982 yıllarında zamanın önemli fikir ve sanat dergilerinden *Töre Dergisi*’inde Yunus Kürşat takma adıyla “Şâ‘ir Şem‘î- Hayatı ve Dîvânı-”⁵⁹; “Şâ‘ir Şem‘î -Edebî Şahsiyeti-”⁶⁰; “Şem‘î’de Aşk”⁶¹; “Şem‘î Dîvânından Seçmeler”⁶² başlıklı makaleler yayımlandık.

* Üçüncü çalışma Feyzi Halıcı tarafından gerçekleştirilen *Âşık Şem‘î Hayatı ve Şiirleri* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 531, 1000 Temel Eser Dizisi: 95, Hacettepe Ü. Basımevi, Ankara, Kasım 1982, s: XIII+145, 90 lira) adlı eser olup XIII+145 sayfadır. Eser, Âşık Şem‘î’nin hayatına yer verilen “Önsöz”, “Dîvân-ı Şem‘î”, “Âşık Şem‘î’nin Dîvânında Olmayan, Araştırmalarımız Sonucu Bulduğumuz Şiirler”, “Kaynak Kısaltmalar”, “Âşık Şem‘î Bibliyografyası”, “Âşık Şem‘î’nin Divanları ve Şiirlerinin Bulunduğu Cönkler” ve “Sözlük” başlıklarından oluşur. “DİVAN-I ŞEM‘İ” Bölümünde (s.1-84) 160 şiir yer almaktadır. Bunlardan s. 21, s. 34 ve s. 78’de yerleri noktalarla belirlenmiş üç şiirin sözleri verilmemiştir. Sayfa 46’da yer alan;

“Razıyım her ne iderse bana serv-i semenim

Tiğ-i cevriye sadpâre kılursa bedenim”

beytiyle başlayan, aşağıda tamamını verdiğimiz şiir ise Pirizrenli Şem‘î’ye aittir. Bu bölümdeki geri kalan 156 şiir, Âşık Şem‘î Dîvânı’nın incelediğimiz yazmalarından en az birinde mevcuttur.

⁵⁹ Yunus Kürşat, Şâ‘ir Şem‘î-Hayatı ve Dîvânı-, *Töre Dergisi*, S. 126, Ankara, Kasım 1981, s. 41-44.

⁶⁰ Yunus Kürşat, “Şâ‘ir Şem‘î -Edebî Şahsiyeti-”, *Töre Dergisi*, S. 128, Yıl:11, Ankara, Ocak 1982, s. 35-36.

⁶¹ Yunus Kürşat, “Şem‘î’de Aşk”, *Töre Dergisi*, S. 133, yıl:12, Ankara, Haziran 1982, s. 56-65.

⁶² Yunus Kürşat, “Şem‘î Dîvânından Seçmeler”, *Töre Dergisi*, S. 134, yıl:12, Ankara, Temmuz 1982.

Eserin, “*Âşık Şem‘î’nin Dîvânında Olmayan, Araştırmalarımız Sonucu Bulduğumuz Şiirler*” başlıklı (s. 86-112) bölümünde yer alan 36 şiirden birisi (s. 105);

Koçum dirdim nigâr-ı pîre sensiz

Çürüttüm vârumı kaldım kefensiz

beytiyle başlar ki, aşağıda tamamını verdiğimiz bu şiir de Pirizrenli Şem‘î’ye aittir. Kalan 35 şiirden 18’i, *Âşık Şem‘î Dîvânı*’nın incelediğimiz yazmalarından en az birinde mevcuttur.

Bir önceki maddede söz ettiğimiz lisans tezimizden ve Yunus Kürşat takma adıyla yayımladığımız makalelerden söz edilmeyen Feyzi Halıcı’nın bu çalışmasında *Dîvân-ı Şem‘î*, matbu nüshadan hareketle kurulduğu için büyük hatalar oluşmuştur. Bellibaşlıları şunlardır:

Söz konusu çalışmada şiirlere numara verilmemiş ve şiirlerin vezinleri gösterilmemiştir. Kitapta bazı şiirler ve bazı mısralar verilmeyip noktalarla gösterilmiştir. Sayfa 21’de olması gereken ve yeri noktalarla gösterilen, metnini yukarıda verdiğimiz “*Bir tîfil nevres fidân gördüm bugün Bektâsî’dir*” mısrasıyla başlayan şiirdir.

Yine sayfa 34’te yeri boş bırakılan hece (6+5) ölçülü şiir şu şekildedir:

Bir şehri güzele ben oldum meftûn

Serinde fînofes şîrâzelenmiş

Dil-i dîvânemi eyledi mecnûn

Nevreste tîfliken mümtâzelenmiş

‘Âşıklar zümresi arar bu yolda

Bulamaz emsâlin sağile solda

Üslûbu endâmı birdir usûlde

Kâmeti servile endâzelenmiş

Taramış perçemin pek şîrin olmuş

Tolaşmış miyâne yâsemîn olmuş

Tâ bu mülden rûy-ı âteşin olmuş

Dost bugün destinde yelpâzelenmiş

Beni de defterden sildi mi şâhun

Anunçün mi oldı âteş külâhun

Yıkar âsumâmı feryâd-ı âhun

Şem‘î derûnunda derd tâzelenmiş

Söz konusu çalışmanın 78. sayfasında yine boş bırakılan yerde şu şiir olmalıydı:

Şâd olduğumuz muğpeçeler cilve şivengi
Perçem telinün her biri gûyâ biri çengi

Meclisde sahâvetle sunar ‘âşika bâde
Kim içmeye bir kâse şarâb-ı gül irengi

Bir katresini nûş idene işte salâdır
Bildirmek için ‘âşika bu oldu mihengi

Bin cevrine bir cilve mu‘âdil ider ol yâr
Sevdâsı serimde komadı aldı çelengi

Şem‘î-i şerîfi ne güzel geldi selâmun
Selâma selâm eyleriz oğlan pezevengi

Aynı sayfanın ilk şiirinin ikinci kıt’ası da verilmemiştir. Şöyle olacaktı:

Kocadıkça ağlar oldun içinden
İk’ellerün gitmez oldu kışundan
Eğer Mevlâ geçmez ise suçundan
Zebâniler alur gider nâra hey

Sayfa 31’deki ikinci şiirin noktalarla gösterilen beyti de şöyle olacaktı:

Haddi irişmiş bülûğa tıfl-ı mektebdir henüz
On iki on üç yaşında nev-civân eğlencemiz

Sayfa 34’teki ikinci şiirin birinci bendinin üçüncü mısrası olarak yer alması gerekirken yazılmayan: “*Kemâlât ehli âhım perdesin hüzzâma uydurmuş*” mısrası gibi bazı mısralar da yazılmamış. Sayfa 27’de başlayan şiir ile sayfa 28’de başlayan şiir, ayrı iki şiir değil, ikisi bir şiirdir.

Sayfa 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 32, 64, 65, 67, 77, 80’de yer alan ve beyitler halinde yazılması gereken şiirlerin bazılarının dörtlük, bazılarının beşlik halinde, bazılarının ise hiç ayrılmadan yazılmasının baskı hatası olduğunu sanıyoruz.

Kitabın 102. sayfasında yer alan bir şiirin devamındaki beyitler, kafiye ve redife dikkat edilecek olursa başka bir şiire aittir. Tek şiir gibi yazılması sehven olsa gerektir.⁶³

Merhaba ey âşıkân izzet saadet Konya'da
Bi-adet ehl-i sühan mîr-i nezaket Konya'da

Herbiri kim merd-i şîr hasmane virmezler aman
Sanma anlar bîzeban şîr-i fesahat Konya'da

Çâk idip gaflet nikabıyla küşad it her seher
Güş idip bülbül nevâ bağ-ı letâfet Konya'da

Bâhusus Molla-yı Hünkâr şüphesiz ol kutbu ya
Kâf hurufun gör ki çün keşf-i keramet Konya'da

Bâdeyi nûş eylemiş bezm-i elestten bî-gümân
Câm-ı 'aşkın mecnunu Şem'î mehabbet Konya'da

Der ki hüsn-i rüyet it mir'at-ı daldan seyri ya
Görmüş ol kim hâsılı ehl-i kemâlât Konya'da

Çıkmasın meydana yoksa pehlivânı Konya'nın
Kuşanır âhen kemer merd-i cihânı Konya'nın

Pençe-i sertfzine takmaz kebûter pâyını
Daim Anka indirir gökten şahanı Konya'nın

Şem'i, şiirlerinin birçoğunda mahlâsının başında "Hacı", "Dermend" gibi sıfatlar kullanmıştır. Farsça birleşik sıfat olan ve "tasalı, derd sahibi" anlamına gelen "dermend" kelimesi kitapta "Derd-i mend, Derdimend" şeklinde yazılmıştır.⁶⁴

Kitapta, büyük bir kısmının baskı hatası olduğunu düşündüğümüz anlam ve vezin açısından hatalı onlarca kelime ve terkip bulunmaktadır. Geçtikleri sayfaları parantez içinde verdiğimiz bu okunuşların bazıları şunlardır:

⁶³ Bu şiirler yazma nüshalarda yoktur.

⁶⁴ s.7,8,11,13,14,15,18,22,26,31,36,43,47,51,60,62,64,70,72,77,81,82

nâmusu âr (s. 5)= nâmus u âr
hadd-i kenâr (s. 5)=hadd ü kenâr
leylû nehar (s. 5)=leyl ü nehâr
zill-ı hayâl (s. 5)=zill ü hayâl
kîlu kaal (s. 5)=kîl ü kâl
mâlu melâl (s. 5)=mâl ü melâl
nûş-ider (s. 9)=nûş ider
aşk-ile (s. 9)=aşk ile
bây'u gedâ (s. 10)=bay u gedâ
nâz-ile (s. 11)=nâz ile
divân-it (s. 12)=divân it
şems-ü kamer (s. 13)=şems ü kamer
hayru şer, hayr-u şer (s. 15)=hayr u şer
tac-u kaba (s. s. 16)=tâc u kaba
cahil-ü kahil (s. 16)=cahil ü kahil
âli-ü sâfil (s. 16)=âli vü sâfil
rızâsı-yile (s. 18)=rızâsiyle
âşinâ-î aşk (s. 18)=âşinâ-yı aşk
kevn-ü mekân (s. 19)=kevn ü mekân
saytu figân (s. 19)=sayt u figân
deryâ'yı hikmet (s. 22)=deryâ-yı hikmet
Hüseyni ve aşiran (s. 22)=Hüsaynî vü aşiran
Emrû ferman (s. 25)=emr ü ferman
eşk-i (s. 32)=eşki
müteber (s. 69)=mu'teber⁶⁵

Yine kitapta, anlam ve vezin bakımından hatalı onlarca mısra- beyit vardır. Sayfa numaralarıyla birlikte verdiğimiz bu mısra ve beyitlerin bazıları, parantez içinde verdiğimiz doğru okunuşlarıyla birlikte şöyledir:

“*Bu mâhitabla derya yanar dirlerse gerçektir*” (s. 14)

(**Bu mâhitab ile deryâ yanar dirlerse gerçektir**)

---

⁶⁵ Kitapta 2. 8. 12. 14. 17. 22. 27. 30. 32. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 45. 46. 60. 61. 64. 65. 66. 67. 69. 70. vd. sayfalarda anlam ve vezin bakımından hatalı onlarca kelime, terkip bulunmaktadır.

“*Takınup zincir-i aşkı divâne oldunsa eğer*” (s. 15)

(Takınup zincir-i ‘aşkı divâne oldunsa ger)

“*Senin mûyundaki hoş bular hasta eyledi halkı*” (s. 16)

(Senün mûyundaki **hoş-bûların mest** eyledi halkı)

“*Mutribın saz sâkıynın destinde bir cam istenür*” (s. 17)

(Mutribün saz **sâkînün** destinde bir cam istenür)

“*Sebzevâtın kamu hâne sehâsın gösterir*” (s. 18)

(Sebzevât ile kamu **halka** sehâsın gösterir)

“*Açılır zanbak susam nergis benefşe lâleler*” (s. 18)

(Açılır zanbak sûsâm nergis benefşe **lâle gül**)

“*Kan ağlar gül ider feryâd bülbül-i bağbân ağlar*” (s. 20)

(Kan ağlar gül ider feryâd **bülbül bağbân** ağlar)

“*Eğer himet irişmezse kalkarmı secdeden başım*” (s. 20)

(Eğer himet irişmezse **kakar mı** secdeden başım)

“*Tas-ile zehr içerler bâb-ı işret dem bilir*” (s. 20)

(Tas ile zehri içer **erbâb-ı ‘işret** dem bilir)

“*Benim oddan külâhım her şeb zulmette lâzımdır*” (s. 22)

(Benim oddan külâhım her **şeb-i zulmetde** lâzımdır)

“*Uğrun uğrun oklar atar kaş-ı keman oynar güler*” (s. 25)

(Uğrın uğrın **ok atar kaş kemân** oynar güler)

“*Tıfıldır etrafa kol vermez bilir üslûbunu*” (s. 26)

(**Tıfıldır** etrâfa kol virmez bilir üslûbunu)

“*Demir don giymiş hezar pehlivan*” (s. 26)

(Demir don **giyinmiş** hezâr pehlivân)

“*Serf-i râz-ı evliyâ Hazret-Mevlâna*” (s. 27)

(Ser-firâz evliyâ Hazret Mevlânâ)

“*Aşkınla harnup gibi kurudum*” (s. 29)

(‘Aşkun ile harnûb gibi kurudum)

“*Şikest olsa surahi sâkıyler peymanesiz kalmaz*” (s. 29)

(Şikest olsa surâhî sâkiler peymânesiz kalmaz)

“*Derdimend Şem’i gedâdır böyle ramazan olmaz*” (s. 31)

(Derd-mend Şem‘î-gedâ böyle ramazân olmaz)

“*Hizmet idenler bâb-ı âlide*” (s. 31)

(Hizmet eyleyenler bâb-ı ‘âlide)

“*Gülün ünsiyeti olur hâr ile*” (s. 31)

(Gülün ünsiyeti nâçâr hâr ile)

“*Tabib ararken zahmına hâzık*” (s. 31)

(Tabîb arar gezer zahmına hâzık)

“*Neva-i nâzeninden gizledim ister mıtribâ meclis*” (s. 32)

(Nevâ-i nâzenînden **girdim** ister mıtribâ meclis)

“*Sen değil mi Hâlikî inkâr eden murdâr nefis*” (s. 32)

(Sen **değil mün Hâlikun** inkâr iden murdâr nefis)

“*Kendim doğmadan evvel er karındaş ittim seni*” (s. 32)

(Kendime **toğmazdan evvel kardaş er** itdim seni)

“*Şimdi yer yerle beraber oldu erbab-ı kemâl*” (s. 44)

(Şimdi yerlerle berâber oldu erbâb-ı kemâl)

“Âşık-ı sâdik olan **Mecnûn Leylâ’ya yol bulsa gerek**” (s. 45)

(‘Âşık-ı sâdik olan **mahbûba** yol bulsa gerek)

“Ol tarîk-ı **müstakimdir** âlâya yol ednâya yol” (s. 45)

(Ol tarîk-ı **müstakîm** â'lâya yol ednâya yol)

“Seni ben kurtarırdım serseri **birûn-ı gezmekten**” (s. 50)

(Seni ben kurtarırdım serserî **bîrûnda** gezmekden)

Cemâl-i yâra hâdim eyledim ben seni çeşmim” (s. 50)

(Cemâl-i yâre hâdim **eyleseydim** ben seni çeşmim)

“Elli beş elli altı yaşında **Hak** itti nasib” (s. 53)

(Elli beş ell’altı yaşında **Hudâ** itdi nasib)

“Uyan ey **derdimend Şem’i** gafletten uyan” (s. 64)

(Uyan **derd-mend Şem’î** gafletden uyan)

“**Ümmidi** kat’ olursa vuslat-ı dilberden uşşakın” (s. 69)

(**Ümîdi** kat’ olursa vuslat-ı dilberden ‘uşşâkun)

Şu’belendi bende ol **şâhin şecaat âteşi**” (s. 73)

(Şu’belendi bende ol **şâhun şecâ’at** âteşi)

“**İçti bir iki** fincan şerâb açılmadı” (s. 74)

(**İçdi ammâ bir iki** fincân şarâb açılmadı)

“Değilsin çünkü bülbül eyleme **gülşende zârı**” (s. 75)

(Değilsün çünkü bülbül eyleme **gülşende sen zârı**)

“**Hava bulut açılmadı** fülk-i dil” (s. 76)

(**Açılmadı hevâ bulup** fülk-i dil)

“*Oynamadı gitti baht-ı siyâhım*” (s. 76)

(Uyanamadı gitdi baht-ı siyâhun)

“*Kapanmış kara bahtım hamdülillah kirdigâr açtı*

Bulur emtâ-ı aşkın râyihîn hünkâr zâr açtı” (s. 76)

(Kapanmış kara bahtım **Hamdüli’llah Kird-gâr** açdı)

Bulur emtâ‘-ı ‘aşkım râyicin **Hünkâr bazâr** açdı)

“*Elinde sad-hezâr miftâh-ı zerrile hazinedar açtı*” (s. 76)

(Elinde sad-hezâr **miftâh-ı zerle haznedâr** açdı)

Üzerinde durduğumuz kitaptaki önemli bir hata da başka şâirlere ait şiirlerin, Konyalı Şem‘î’nin şiiri gibi verilmesidir. Mesela kitapta sayfa 46’da yer alan bir şiir Prizrenli Şem‘î (öl. 1591)ye ait olup Fuzuli’nin;

Penbe-i merhem-i dâğ içre nihandır bedenim

Diri oldukça libâsım budur ölsem kefenim

beytiyle başlayan şiirine naziredir.⁶⁶ Prizrenli Şem‘î’nin olduğu kesin olan şiirin Konyalı Şem‘î’ye ait gibi verilmesi, şiirin Konyalı Şem‘î Divanının matbu nüshalarının bazılarında da yer almasından olabilir.⁶⁷ Konyalı Şem‘î Divanı’nın elimizdeki yazma nüshalarında yer almayan söz konusu şiir Halcı’da şu şekilde yer alır:

“Razıyım her ne iderse bana serv-i semenim⁶⁸

Tiğ-i cevriye sadpâre kılursa bedenim

Beni öldürmeye âr eyler imiş sîm-i tenim

Varayım yalvarayım boyunuma takıp kefenim

Tek beni zülf-i dilâvazine berdâr eyle

Çekeyim padişahım kendi elimle resenim

⁶⁶ Aynı şiire Şeyh Galip’in de naziresi vardır. Bk. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Cem Dilçin, TDK Yay., Ankara, 1983, s. 270.

⁶⁷ Bundan 32 yıl önce yaptığımız Lisans Tezi de matbu nüshalara dayanmakla birlikte bu karışıklık fark edilmiş ve dipnota şu bilgi düşülmüştür: “Bu gazelin yanlışlıkla bu divana konulduğu, gerçekte Prizrenli Şem‘î’nin olduğu söyleniyor. Kınalızade Hasan Çelebi’nin *Tezkireni Ş-Şu’arısında da Prizrenli Şem‘î’nin olarak verilmektedir. DTCF Kütüphanesi, Elyazmaları Kısmı, N. Aktuç, No: 9, vr. 169a-169b*” Bk. Adı geçen tez, s. 56.

⁶⁸ Şiir, müdahale edilmeden, kitaptaki yazılışıyla verilmiştir.

Göremez girsem eğer mûr-ı zaîfin gözüne
Ey Süleymân-ı zaman böyle hayâl oldu benim

Gözümün yaşı gibi çıktı gözümden dünya
Yârdan gayrı görünmez gözüme kimse benim

Hulle-i Cennet olursa çekeyim çâk ideyim
Dem-i vaslında bana hâil olur pîrehenim

Şem'î'yem kûşe-i meyhâneyi virmem Feleğe
Gülşen-i Bağ-ı İrem'den bana yeğdir vatanım"⁶⁹

Bu şiirin üç beyti, Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi'nde şu şekilde kayıtlıdır:
“‘Âr idermiş beni öldürmeğe ol sîm-i benim
Varayın yalvarayın boynuma takup kefenim

Hulle-i Cennet olursa çekeyin çâk ideyin
Dem-i vuslatda bana hâ'il olur pîrehenim

Şem'î'yem kûşe-i meyhâneyi virmem feleğe
Gülşen-i Bâğ-ı Cinândan bana yeğdir vatanım"⁷⁰

Halıcı'nın çalışmasının “*Aşık Şem'î'nin Dîvanında Olmayan, Araştırmalarımız Sonucu Bulduğumuz Şiirleri*” başlıklı bölümünde yer alan, ancak Konyalı Şem'î'ye ait olmayan başka bir şiir de şudur:

“Koçum dirdim nigâr-ı pîre sensiz⁷¹
Çürüttüm vârimı kaldım kefensiz

Benim rûh-ı revânım sîneye gel
Bilürsün çünkü can olmaz kefensiz

⁶⁹ *Aşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, s. 46.

⁷⁰ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, I. Cilt, Hzl. Dr. İbrahim Kutluk, TTK Yay., Ankara, 1978, s. 526.

⁷¹ Şiir, müdahale edilmeden, kitaptaki yazılışıyla verilmiştir.

Olursam kimse itmez bana tîmar
Ne dirlik pâdişâhım bana sensiz

Salınmaz bu cihan bağında herkes
Ne yâr ağyarsız olmaz gül dikensiz

Erittin cânını hasretle Şem'î
Durur mu zer gibi bir sîm-tensiz"⁷²

Bu şiir de Prizrenli Şem'î'ye ait olup, *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde şu şekilde kayıtlıdır:

“Koçam dirdim nigârı pîrehensiz
Çürütdüm vârimı kaldım kefensiz

Benim rûh-ı revânım sîneme gel
Bilürsin çünkü cân olmaz bedensiz

Ölürsem kimse itmez bana tîmâr
Ne dirlik pâdişâhım bana sensiz

Salınmaz bu cihan bağında herkes
Ne yâr ağyarsız olmaz gül dikensiz

Eritdin cânını hasretle Şem'î
Sarardın zer gibi bir sîm-tensiz"⁷³

Sayın Halıcı'nın çalışmasındaki “*Âşık Şem'î'nin Dîvanında Olmayan, Araştırmalarımız Sonucu Bulduğumuz Şiirleri*” başlıklı bölümde 36 şiir yer almaktadır. “*Âşık Şem'î'nin Dîvanında Olmayan*” denilen bu şiirlerden 18'i, Şem'î Dîvânı'nın elimizdeki dört yazma nüshasının birinde veya birkaçında bulunmaktadır. Bu hususu da zikretmek isterim.

⁷² *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, s. 105.

⁷³ *Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuarâ*, I. Cilt, Hzl. Dr. İbrahim Kutluk, TTK Yay., Ankara, 1978, s. 526.

Sonuç

Sonuç olarak diyeceğim şu ki, Konyalı Şem'i'yi 32 yıl önce, DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü'nden mezun olmak için yaptığım mezuniyet teziyle tanıdım. Daha sonraları da Töre Dergisi'nde Yunus Kürşat takma adıyla Şem'i' üzerine makaleler yayımladım. Sonraki yıllarda yukarıda bazı hatalarımın üzerinde durduğum elyazma nüsha veya nüshalara dayanmayan bir çalışma gerçekleşti.

Konyalı Şem'i Divânı'nın matbu nüshaları ve bunlardan hareketle yapılan Latin harfli çalışmalar, yukarıda değindiğimiz birçok sebepten dolayı güvenilir ve yeterli değildir. Bunun için yazma nüshalardan hareketle Konyalı Şem'i Divânı'nın yeniden hazırlanması gerektiğine inandım ve tespit ettiğim dört yazma nüshadan hareketle Divân üzerinde yeniden çalışmaya başladım. Gayret bizden yardım Yüce Rabbimden.

Kaynakça

1. ASYA, Ârif Nihat, *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, "Ağıt", Ötüken Yay., İstanbul, 1977.
2. *Büyük Türk Klasikleri*, C. 9, İstanbul, 1989.
3. Fatin Davud, *Hatimetü'l-eş'ar*, s. 222.
4. GÖLPINARLI, Abdülbaki Hz., *Nedim Divânı*, İstanbul, 1972.
5. HALICI, Feyzi, *Âşık Şem'i Hayatı ve Şiirleri*, , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 531, 1000 Temel Eser Dizisi: 95, Ankara, 1982, 145 s.
6. İLHAN, Atilla, *Duvar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1977.
7. İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şâ'irleri*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, cüz. X, s. 1755.
8. İPEKTEN, Doç. Dr. Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, 1988, s. 474.
9. KENDİ, İbrahim Aczi, Yazan, *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, Konya, 1951.
10. KÖPRÜLÜ, Prof. Mehmet Fuat, *Türk Saz Şâ'irleri*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940, C. II, s. 432.
11. *Meydan Larousse*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1311, C. III, s. 171.
12. NÜZHET, Mehmet Sâdeddin, *Konya Vilâyeti Halkıyyâtı ve Harsıyyâtı*, Vilâyet Matbaası, Konya, 1926.

13. SARI, Mehmet, "Konyalı Şem'î", *Osmanlıca Örnek Metinlerle Edebiyat Araştırmaları*, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Ankara, 2007, s. 315; *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Okutman Yay., Ankara, 2010, s. 357.
14. SARI, Mehmet, *Konyalı Şem'î ve Dîvânı*, Eski Türk Edebiyatı Bitirme Tezi, 1979-1980, AÜ DTCF, Ankara, 1980 (Yayımlanmamış L. Tezi).
15. Şemsettin Sami, *Kamûsu'l-A'lam*, Milhran Matbaası, İstanbul, 1311, C. 4, S. 2874.
16. TUMAN, Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, C. I, s.724, sıra 2110, Milli Ktb. Yz. No: 611.
17. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1998, s. 128.
18. UNAT, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara, 1984.
19. Yunus Kürşat, "Şâ'ir Şem'î-Edebî Şahsiyeti-", *Töre Dergisi*, S.128, Yıl: 11, Ankara, Ocak 1982, s. 35-36.
20. Yunus Kürşat, "Şâ'ir Şem'î-Hayatı ve Dîvânı-", *Töre Dergisi*, S. 126, Ankara, Kasım 1981, s. 41-44.
21. Yunus Kürşat, "Şem'î Dîvânından Seçmeler", *Töre Dergisi*, S.134, yıl:12, Ankara, Temmuz 1982.
22. Yunus Kürşat, "Şem'î'de Aşk", *Töre Dergisi*, S.133, yıl:12, Ankara, Haziran 1982, s. 56- 65.

ŞİİRLERİNDE N HAREKETLE
SULTAN DİVANİ'NİN BEKTAŞİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mehmet TEMİZKAN*

ÖZET

Sultan Divanî, Mevlevîliğin önde gelen temsilcilerinden biridir. Hz. Mevlânâ ailesine mensuptur. Yanına aldığı Mevlevî ve Bektaşî dervişlerle birlikte Şah İsmail'i ve bazı imamların türbelerini ziyaret etmiştir. On İki İmam muhabbetini dile getiren bir de düvazdeh yazmıştır. Bunlara dayanılarak Bektaşîliğe meyilli olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Şahsî kanaatimiz, bu görüşlerin doğru olmadığı yönündedir. Bildirimizde, şiirleri esas alınarak Sultan Divanî'nin Bektaşîlik karşısındaki tavrı incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Sultan Divanî, Bektaşîlik, On İki İmam, İran, hâkim temalar

ABSTRACT

A RESEARCH ON SULTAN DIVANI'S BEKTASHISM BASED ON HIS POEMS

Sultan Divani is considered as one of the important representatives of Mevleviyeh and belongs to the family of Hz. Mevlana. He had visited the mausoleums of Shah İsmail and some other imams with the Mevlevi and Bektashi dervishes. He has written a "dûvazdeh" on the love of Twelve Imams. Moving from these, some views are emerged assuming that he was close to Bektashi values. For us, these views are not true. In this paper, Sultan Divani's attitude toward Bektashism will be analyzed based on his poems.

Keywords: Sultan Divani, Bektashism, Twelve Imams, trip to Iran, dominant themes

Bilindiği gibi, şiirlerinde yer verdiği Ehl-i Beyt muhabbeti ve kırk Mevlevî, kırk da Bektaşî dervîşle birlikte bazı imamların mezarlarını ziyaret ettikten sonra Şah İsmail'le

---

* Doç. Dr.; Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. (mtemizkan@hotmail.com)

görüŖmesi sebebiyle, Sultan Divanî'nin Bektaşî bir kimliğe de sahip olduğu veya Safevî etkisi altında kaldığı yönünde görüŖler bulunmaktadır. Biz de, bu bildirimizde aynı konuyu Ŗiirlerinden hareketle tartıŖmaya ve bir sonuca ulaŖmaya çalıŖacađız. Bir Ŗairin fikrî kimliğini tespit çalıŖmasında en emin kaynak, Ŗiirleridir. Hayatında öncülük ya da iŖtirak ettiği bazı olayları ölçü olarak almak, Ŗairin niyetini tam olarak bilemediğimiz için bizi yanıtabilir. Bu bakımdan, vicdanının sesi olan Ŗiirler, yaŖadıđı olaylara göre daha güvenilir belgeler olarak görülmelidir.

Bu tespitimize ve bildiri baŖlıđımıza rağmen, Ŗiirlerine geçmeden önce iki önemli geliŖmeyi hatırlamak ve dikkate almak zorundayız. Birincisi, Sultan Divanî'nin yaŖadıđı dönemdeki siyasi olaylar ve bu olaylara bağlı olarak geliŖen hâkim psikolojidir. Ŗairin doğum yılı 1440'lardır; dolayısıyla kırk yaŖlarına, yani olgunluk dönemine denk gelen 1480'ler, Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlığının sona erdiği ve Sultan Bayezid döneminin baŖladıđı yıllardır. İkinci Bayezid döneminde Osmanlı devletinin geçici bir duraklama yaŖadıđı, bir sarsıntı geçirdiği, hükümdarın da cengaver bir şahsiyete sahip olmadığı, ortak bir kanaattir. Buna karŖılık, aynı tarihlerde Safevilğin bir tarikat olmaktan çıkıp devletleşme yoluna girdiği, gerek Ŗeyh Cüneyd, gerekse Ŗeyh Haydar'ın ve bilhassa 1500'lü yıllardan itibaren Ŗah İsmail'in Osmanlı sultanına nazaran daha hareketli, daha "cevvâl" olduğu, belgelerle sabit tarihî bir realitedir. Ŗah İsmail'in daha küçücük bir çocukken geldiği Erzincan'da büyük bir kitle tarafından ve büyük bir heyecanla karŖılanmasında, karŖılayanların önemli bir kısmının evini barkını terk ederek onunla birlikte Erdebil'e doğru gitmesinde, söz konusu tarihî realitenin etkisi az değildir. Fuzulî'nin kaleme almıŖ olduğu *Beng ü Bâde* de, söylediklerimizin en canlı delilidir. Bu hâkim psikolojinin Sultan Divanî'yi de etkilemiŖ olması, kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü, Divanî'nin İnan seyahati 1505 yılında, baŖka bir ifadeyle Ŗah İsmail'in en güçlü olduğu dönemde gerçekleşmiŖtir.

Göz önünde bulundurulması gereken ikinci önemli nokta ise, on beŖinci yüzyılın sonlarında, hatta on altıncı yüzyılın baŖlarında Bektaşîliğin henüz birinci dönemini yaŖıyor olmasıdır. Bu dönemde, söz konusu tarikat üzerindeki Ŗiflik etkisi baŖlamıŖ olmakla birlikte, belli belirsiz hissedilir durumdadır. Bu etkinin yoğunluk kazanmamıŖ olması, bu dönemde Bektaşîlikle Mevlevîlik arasında önemli bir farkın veya büyük bir uçurumun bulunmadığı anlamına gelmektedir. Ŗairimizin Bektaşîliğe olan meyli değerlendirilirken, iki tarikat arasındaki müŖtereklerin fazla olduğu gerçeği, unutulmamalıdır.

Eserlerinde Alevîlik ve Bektaşîlikle ilgili ögelere yer veren pek çok Mevlevî Ŗair vardır. Önce bunun sebepleri üzerinde durmak, sonra bazı örnekleri görmek ve daha sonra da Sultan Divanî'ye geçmek, bize daha iyi değerlendirme yapma imkânı sağlayacaktır.

Bilindiği gibi, “Alevî” kelimesinin asıl anlamı “Hz. Alî’nin soyundan gelenler”dir. Hz. Muhammed’in soyu da Hz. Alî ve Hz. Fatma ile devam ettiği için, Hz. Alî’nin soyu Hz. Muhammed’in de soyu demektir. Bu yüzden, Hz. Alî’nin soyundan gelenlere bağlılık, Sünnî, Şii, Alevî ve Bektaşî... bütün zümrelerde ortaktır. Kaynaklarda kayıtlı bulunan “Size paha biçilmez iki şey bırakıyorum. Biri öbüründen daha da büyük; Allah’ın gökten yere uzatılmış ipi olan Kitabı, diğeri de Ehl-i Beytim’dir...”² şeklindeki hadis, bu ortaklığın temel dayanaklarından biridir. “İslamî Türk Edebiyatı”nın ilk eseri olan Kutadgu Bilig’de, “Alevîler Birle Katılmaknı Ayur” başlığı altında, yukarıdaki anlamıyla Alevîlerin yüceltilmesinde de, ilk Müslüman Türk mutasavvıfı olan Ahmed Yesevî’deki, Hz. Alî ve çocuklarını yüceltme endişesinde de, bu hadisin payı büyüktür. Aynı endişe, Hz. Mevlânâ’da da mevcuttur. Mevlânâ’ya göre, Hz. Alî “model insan”dır: “Bundan sonra artık her şekli kırarsın; Haydar gibi Hayber kapısını koparırsın.”³ ifadesinde, Hz. Alî “erlik” sembolüdür. “Gönlüm Hüseyin sanki ayrılık da tıpkı Yezid; yüzlerce defa Kerbelâ çölünde şehid olmuş şu gönül.”⁴ şeklindeki ifade de ise, Hz. Hüseyin’e karşı beslediği sevgiyi ve bağlılık hissini görmek mümkündür ve bu örnekleri artırmak da, hiç zor değildir.

İslamî Türk edebiyatının ilk eseri olması dolayısıyla Kutadgu Bilig’in, ilk Müslüman Türk mutasavvıfı olması dolayısıyla Ahmed Yesevî’nin ve özellikle Mevlevîliğin manevî anlamda kurucusu olması dolayısıyla Hz. Mevlânâ’nın Hz. Alî ve nesline karşı olan bu yaklaşımları, pek çok Mevlevî şair için örnek olmuştur. Onlar, başta Hz. Alî olmak üzere bütün imamları saygı ve muhabbetle zikretmişler; hattâ, aralarından “düvaz-deh” yazarlar dahi çıkmıştır. Konumuzla ilgili birkaç örneği ve dile getirilen duyguları görmeye çalışalım:

Ağazâde Muhammed Dede isimli Mevlevî bir şair, “bizüz” redifli gazelinde şöyle demektedir:

Bende-i evlâd-ı Hayder hâk-i râh-ı Mustafâ

*Murtazânun âşıkıyuz çâker-i Zehrâ bizüz*⁵

Derviş Ahmed adlı başka bir Mevlevî şair de, kaleme almış olduğu “düvaz-deh”te, Hz. Alî’yi “hulkı Hüseyin ü hüsnî Hasan ü vecî Mustafâ”; Hz. Hüseyin’i “nûr-ı ayn-ı Ahmed-i Muhtâr” ve Zeynelâbidîn’i de “nesl-i resûl ü zübde-i evlâd-ı tayyibîn” olarak vasıflandırdıktan

²Ethem Ruhi Fiğlalı, *İmam Ali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 44.

³*Mesnevî ve Şerhi* (Haz: Abdülbaki Gölpınarlı), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, C. III, s. 69.

⁴*Divan-ı Kebir* (Haz: Abdülbaki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, C. III, s. 73.

⁵Esrar Dede Tezkiresi (Haz: İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 18.

ve bütün imamları tek tek Hz. Muhammed'le münasebet kurarak methettikten sonra, "bular" ifadesiyle hepsini birden şu şekilde yüceltmektedir:

*İki cihânda cümlesi şehzâdedür bular
Kim bendelikde kalmadı âzâdedür bular*

*Vahdet suyuyla çünkü kamu sâdedür bular
İzz-i huzûr-ı Hazret-i Mrvlâ'dadur bular⁶*

"Kaside Der-Na't-ı Eimme-i İsnâ Aşer" bir düvaz-deh yazmış olan bir diğer Mevlevî şair de, Dânişî Alî Dede'dir. Şair, Mevlânâ ile ilgili bir beytinde, onu Ehl-i Beyt ile özdeşleştirme gayreti içindedir:

*Hüsnidür hüsn-i Hüseyin ü hulkidür hulk-i Hasen
Nâmıdur nâm-ı Muhammed zâtıdur zât-ı bû türâb⁷*

Aynı şair, başka bir maksatla da seçip aldığımız iki beytinde, Hz. Muhammed ile Hz. Alî'yi birlikte methedip yüceltirken şöyle demektedir:

*Bu enbiyâya gülşen o evliyâyaya cevşen
Kevnden ikisi Rûşen âlemlere ziyâdur*

*Yire göğe salâdur ser-leşker-i hüdâdur
Ol fahr-i enbiyâdur bu tâc-ı evliyâdur⁸*

Mevlevî edebiyatının en büyük şairi olan Şeyh Gâlib de, Hz. Alî'yi yüceltirken bir nazım şekli olan rubâî teşbihinden faydalanmakta ve şöyle demektedir:

*Etdikde Hudâ çihâr yâri mevcûd
Her birine vermiş şeref-i nâ-ma'dûd
Ammâ ki cenâb-ı Murtazâ'dır hakka*

⁶ Age, s. 41.

⁷ Age, s. 182.

⁸ Age, s. 186.

Çün mısra-ı âhır-ı rubâî maksûd⁹

Burada, “mısra” kelimesinin “kanat, kapının bir kanadı” anlamından hareketle, Hz. Peygamber’in “Ben ilmin şehriyim; Alî ise kapısıdır.” şeklindeki hadisine işaret edilmektedir. Aynı şairin açık açık Alevî olduğunu söylediği bir müseddesinin mütekerrir mısraları da şu şekildedir:

*İkrârımızaser veririz ahde kavîyüz
Biz Şâh-ı Velâyet kulîyuz hem Alevîyüz¹⁰*

Son olarak, yine aynı şairin, Şeyh Galib’in “isnâ aşer” ifadesini de kullanarak On İki İmam’ı yücelttiği bir rubâîsini daha hatırlamakta fayda görmekteyiz:

*Ey mazhar u hem muzhîr-i esrâr Alî
İsnâ aşerin hayline serdâr Alî
Anlar ki Huseyn ü Mîsî ü Ca’ferdür
İki Hasan üç Muhammed ü çâr Alî¹¹*

Mevlevî edebiyatının önde gelen birkaç şairinden konuyla ilgili örnekleri gördükten sonra, Sultan Divanî’nin konuyla ilgili şiirlerini değerlendirmeye başlayabiliriz.

Sultan Divanî’nin Bektaşîliğinin ya da Bektaşîliğe meyli bulunduğu en önemli dayanaklarından biri olarak görülen şiiri, murabba-ı mütekerriridir. Toplam yirmi bentten meydana gelen şiirin nakarat mısraı “Şâh-ı merdân, şîr-i Yezdân pîşvâsın yâ Alî” şeklindedir. Bu mısra, nakarat mısra olarak şiir boyunca yirmi kez tekrar edildiği için, şiirin ana temasını veren, şiirdeki temaların etrafında kümelenildiği ya da döndüğü bir “mihver / eksen tema” durumundadır. Bu bakımdan, şiir, baştan sona bir Hz. Alî methiyesidir, denilebilir. İlk yedi bent, tamamen Hz. Alî ile ilgilidir. Sonra gelen on bent ise, diğer on bir imam hakkındadır. Kalan üç bentte ise, şair, Hz. Muhammed ile Hz. Alî’nin güzideliklerinden, on iki şâha olan bağlılığından ve Yezid’e duyduğu öfkeden söz etmektedir.

Hz. Alî için kullanılan bazı sıfatlar şunlardır: *On sekiz bin âlemin cisminde cân, mihr ü mâh-ı âsmân, şâh-ı merdân, şîr-i Yezdân, Muhammed şehrinin derbânı, cümle âlem tahtının*

⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna’dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1983, s. 227.

¹⁰ Age, s. 228.

¹¹ A. Gölpınarlı, *Şeyh Galib Divanından Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 106.

sultânı... Diğer imamlar için de yüceltici ifadeler kullanan Divanî, şiirin son bölümünde on iki imam için “*on iki şâh*” demek ve onlara olan bağlılığını ifade etmek için de “*onların yolunun gönüllü kurbanı*” olduğunu söylemektedir. Burada dikkatimizi en fazla çeken iki terim, “*tevellâ*” ve “*teberrâ*”dır. Şair, kendi kendisine hitaben “*yüz bin defa tevellâ ve teberrâ kılma*”yı tavsiye etmektedir. Bütün bunlar, yani on iki imam methi ve bağlılığıyla birlikte “*tevellâ*” ve “*teberrâ*” anlayışına veya inancına sahip olması bile, Bektaşiliğe meyilli olduğuna delil olamaz. Çünkü, daha önce de söylediğimiz gibi, başta Hz. Alî, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere on iki imam muhabbeti ve bağlılığı, bütün tarikatlarda ortaktır. Alevî ve Bektaşî zümrelerin söz konusu kişilere olan muhabbet ve bağlılıkları, en basit ifadeyle “aşırılık”dır. Konunun anlaşılması için, bu “aşırılık”ın biraz açılması gerekmektedir. Bektaşî zümrelerde ve bu zümrelerin sesi durumunda olan şairlerde, söz konusu olan “aşırılık” dört başlık altında toplanabilir:

1. Muhammed Alî inancı: Alevî ve Bektaşiliğin esaslarından biri, Muhammed Alî birliği inancıdır. Bu inancı dile getiren çok sayıda şiir, dörtlük, beyit... vardır. Bunlardan bazıları da şöyledir:

Evvel Hû âhir Hû Allâh(ü) ekber
Sıfat-ı zâtından doğdu bir gevher
Muhammed Mustafa Şah İmam Hayder
*Oldu ol gevherden ayân Hû deyu*¹²

Küçük farklarla hem Hatayî hem de Kul Himmet adına kayıtlı olan bu dörtlükte, Allah’ın zât sıfatından bir cevherin doğduğu ve Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin bu cevherden ayân oldukları inancı ifade edilmektedir. Hatayî adına kayıtlı şu iki mısra ise, söz konusu inancın Alevî ve Bektaşî zümreler için ne kadar önemli, hatta ne kadar belirleyici olduğunu açıkça ortaya koymaktadır:

Ali Muhammed’dir Muhammed Ali
*Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz*¹³

¹² N. Birdoğan, *Şah İsmail Hatai*, Can Yayınları, İstanbul 1991, s. 101.

¹³ *Age*, s. 107.

Muhammed Alî birliği inancını dile getiren Hasarî adlı bir Bektaşî şair

*Haşa birbirinden kim ayrı gördü
Muhammed Alidir Ali Muhammed
Ali benden ben Ali'den buyurdu
Muhammed Alidir Ali Muhammed¹⁴*

derken, Fakir Edna da

*Ali Muhammed'dir Muhammed Ali
Gördüm bir elmadır elhamdülillah¹⁵*

demektedir.

Mevlevî şairlerde ve konumuz olan Sultan Divanî'de Muhammed Alî birliği inancını dile getiren bir tek mısra dahi bulunmamaktadır. Hatta, bir na'tında, Hz. Alî'ye olan sevgisini, Hz. Alî'nin Hz. Muhammed'e hizmet etmesine, onun Kanber'i olmasına bağlamakta da herhangi bir sakınca görmemektedir:

*Aceb mi hâk-pây-ı bû türâbı tûtiyâ etsem
Ki râh-ı hizmetünde Kanber'ündür yâ Rasulallah¹⁶*

2. Hak Muhammed Alî inancı: Muhammed Alî inancı gibi, Hak Muhammed Alî inancı da, Bektaşîliğin esaslarından biridir. Kaynağı Şâh İsmail olan bu inanç, on altıncı yüzyıldan itibaren Alevî-Bektaşî edebiyatının hâkim temalarından biri haline gelmiştir. Bu inancın ifadesi olan birkaç örnek de şöyledir:

*Mahabbettir Lailâhe illallah
Mahabbettir Muhammed Resulullah
Mahabbettir Aliy-yi veliyullah
Üçü de ma'nada birdir mahabbet¹⁷*

¹⁴ Besim Atalay, **Bektaşîlik ve Edebiyatı**, Ant Yayınları, İstanbul 1991, s. 105.

¹⁵ Turgut Koca, **Bektaşî Alevî şairleri ve Nefesleri**, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1990, s.

¹⁶ M. Sarı, Y. İlgar, "Semâî Mehmet Çelebi'nin Eserleri" **Sultan Divanî ve Afyonkarahisar'da Mevlevilik**, Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon 2002, s. 130.

*Anlar birdir bir oluptur
Yerden göğe nur oluptur
Dört köşede sır oluptur
Allah bir Muhammed Ali¹⁸*

diyen Hatayî'yi, Pir Sultan Abdal da şu dörtlüğüyle takip etmektedir:

*Bu dünyanın evvelini sorarsan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali
Sen bu yolun sahibini ararsan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali¹⁹*

Bu örneklerin sayısını artırmak da elbette mümkündür. Sultan Divanî'nin Bektaşîlikteki bu hâkim temayı terennüm eden bir tek mısraı dahi yoktur.

3. Efsaneleşmiş Mıraç: Mıraç hadisesiyle ilgili bildiklerimiz, Kur'ân-ı Kerim'de verilen çok az bilgiden ve Hz. Muhammed'in konuyla ilgili hadislerinden ibarettir. Alevî ve Bektaşî zümreler ise, bu hadiseyi Hz. Alî'yi Hz. Muhammed'den de önemli bir mevkiye yerleştirerek efsaneleştirirler. Bu efsaneleş(tir)ilmiş Miraca göre, Hz. Muhammed'in karşısına yedinci felekte bir aslan çıkmış ve daha ileriye gitmesine müsaade etmemiştir. Hz. Peygamber, duyduğu bir ses üzerine, parmağındaki yüzüğü çıkarıp aslanın ağızına vermek suretiyle onu sakinleştirmiş ve yolculuğuna devam edebilmiştir. Dönüşte uğradığı "Kırklar" meclisinde, Hz. Alî, yüzüğü ağızından çıkarıp kendisine iade ettiği zaman, Hz. Muhammed karşısına aslan suretinde çıkan varlığın gerçekte Hz. Alî olduğunu anlamıştır... Hatayî'nin

*Yedinci gökte arslan görünen
Hatemin ağızına veren sır eden
Gelüb kırklar ile cemde bulunan
Cümlesine serdar olan Ali'dir²⁰*

---

¹⁷ N. Birdoğan, *age*, s. 99.

¹⁸ *Age*, s. 124.

¹⁹ Cahit.Öztelli, **Pir Sultan Abdal**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971, s. 153.

²⁰ N. Birdoğan, *age*, s. 91.

şeklindeki drtlgn hatırlatacak bir ifade, Sultan Divanî’de bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Bektaşîliğe bu açıdan da yakın olmadığını söylemek, yanlış olmayacaktır.

4. İnan’a (Safevîlere) bağlılık: On altıncı yüzyıldan itibaren, bazı Bektaşî şairler, zaman zaman Safevî soyuna bağlılıklarını dile getirmişler, hatta Şah Tahmasb’ı Anadolu üzerine sefer yapmaya davet etmişler ve Bağdad’ın Osmanlı hâkimiyetine geçmesi üzerine “*Güzel Şâhım niye verdin Bağdad’ı*” diyerek, üzüntülerini ve isyanlarını dile getirmekten çekinmemişlerdir. “Şahkulu” ifadesini mahlas olarak kullanan bir Bektaşî şair bile vardır. PİR Sultan Abdal’ın çok meşhur olan “*Açılın kapılar Şâh’a gidelim*”, “*Ben de bu yayladan Şâh’a giderim*” ve Koyun Abdal’ın Kalender’e hitaben söylediği

*Seni Şâha gider derler/ Gel gitme güzel Kalender
Atan anan yüzün suyun/ Terk etme güzel Kalender*²¹

şeklindeki mısraları, söz konusu zümrelerin Safevî soyuna olan bağlılığını gayet net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlılık, on altıncı ve kısmen de on yedinci yüzyıl şairleri için söz konusudur.

Kendisi de Şah İsmail’in en kudretli zamanında yaşadığı, yanına aldığı kırk Bektaşî ve kırk da Mevlevî dervişleriyle birlikte Şah İsmail’i ve bazı imamların türbelerini ziyaret ettiği halde Sultan Divanî’nin İnan’a, Şah İsmail’e veya oğlu Tahmasb’a bağlılığını dile getiren bir tek dizesi dahi yoktur.

Dört başlık altında topladığımız hususlar dışında, Divanî’nin “devlete muhalefet veya isyan”, “musahiblik” ve “grh-ı Nâci” ... inancı gibi Alevî-Bektaşî edebiyatının diğer hâkim temalarını dile getirdiği herhangi bir şiiri, drtlg, beyti, hatta mısraı bulunmamaktadır. Tam aksine, Mevlevîliğin, stratejik önemi bulunan Afyon ve çevresinde teşkilatlanmasını sağlamak suretiyle, İnan adına çıkarılan isyanların bu bölgeden destek görmemesinde önemli hizmetleri olmuştur.

Sonuç olarak, Sultan Divanî’nin, şiirlerinde Bektaşîliğe meyilli olduğunu gösteren herhangi bir ifadeye yer vermediğini, Alevî-Bektaşî zümrelerin temel inançlarına ya da değerlerine ve Alevî-Bektaşî edebiyatının hâkim temalarına kayıtsız kaldığını; dolayısıyla Bektaşîlikle kuvvetli veya zayıf bir bağımın bulunduğu şeklindeki görüşün doğru olmadığını söyleyebiliriz. Bektaşîliğe meylinin bulunması ya da bulunmaması, Divanî’nin değerini olumlu veya olumsuz yönde etkilemez. Ancakı bir tarikat mensubunu, hele hele Mevlânâ

²¹ Turgut Koca, *age*, s. 131.

ailesine mensup bir şairi değerlendirirken, meşrebi bakımından da doğru yere yerleştirmenin en azından akademisyenler için gerekli olduğu da, gözden uzak tutulmamalıdır.

MEVLEVİ AYINLERİNDE KULLANILAN ENSTRÜMANLARDAN REBAB, NEY VE KUDÜM'ÜN YERİ

Uzm. Seda DÜZYOL

T.C Haliç Üniversitesi Konservatuvarı

ÖZET

Mevlevî Âyinleri; Hz.Mevlânâ' nın ebedî âleme intikâlinden sonra ona ve onun düşüncelerine âşik insanların kurdukları “Mevlevîlik” tarikatının ürünleridir.

Ölüm gününü Hakk'la vuslat, sevgiliye kavuşma günü sayan Hz.Mevlânâ, ölümünü bu dünyadan ebediyete gidiş ve sonsuzluk alemine doğmak olarak nitelendirmiştir. İnsanlığa sevgi, hoşgörü, iyilik, doğruluk ve güzel ahlâk Hz.Mevlânâ'nın yüzyıllar boyu tüm insanlığa uzanan bir felsefesi olmuştur.

Mevlânâ'nın büyük bir din ve sanat bilgini olarak mûsikî hakkında yüceltici fikirleri vardır. Mevlana, mûsikîyi bütün maddî ve fizikî olayların üstünde tamamen ilâhî bir boyutla benimsemiştir. Bu sebepten dolayı, mevlevihâneler, mânevî eğitim işlevlerinin yanı sıra o dönemin güzel sanatlar akademileri yahut konservatuvarlarıdır.

Mevlevîlerin zikri olan sema, mutlaka mûsikî eşliğinde yapıldığından, mevlevihâneler de nazarî ve amelî mûsikî eğitimi yaptırılmış, bu sebeple Türk Mûsikîsi'nin en büyük bestekârları mevlevihânelerden yetişmişlerdir. Mûsikî sanatımız üzerinde Mevlevîliğin tesiri de çok büyüktür.

Mevlevîlik deyince ilk akla gelen terimlerden semâ, mûsikî nağmelerini dinlerken aşka gelip hareket etmek, kendinden geçip dönmektir. Hz.Mevlânâ zamanında, belli bir nizâma bağlı kalmaksızın dînî ve tasavvûfî bir coşkunluk vesilesiyle icrâ edilmiştir.

Mevlevî Ayinlerinde insan sesinin yanı sıra enstrümanlara da çok önem verilmiştir. Mevlevî ayinlerinde kullanılan enstrümanlar dan Rebab, Ney ve Kudüm ayinlerin olmazsa olmazlarından. Özellikle bu üç enstrüman Türk Tasavvuf düşüncesi açısından da önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmada kaynak tarama yöntemi kullanılmış olup, bu enstrümanların Mevlevî müziğindeki öneminin vurgulanması amaçlanmıştır, Mevlevîlik ile ilgili özet bir bilgi verildikten sonra Mevlevî Ayinleri anlatılmış ve Mevlevî Ayinlerinde kullanılan

enstrümanlardan üç tanesi (Rebab, Ney, Kudüm) tarihsel, yapısal, görsel ve işitsel olarak ele alınmıştır.

IMPORTANCE OF RABAB, NEY AND KUDÜM USED IN MEVLEVİ RITUALS

Seda DÜZYOL

Republic of Turkey Haliç University Conservatory

ABSTRACT

Mevlevi Rituals are the products of the “Mevlevi Order” established after Mevlana’s death by the people who were in love with Mevlana and his ideas.

Mevlana, considering his day of death as the day of reaching God, in other words, reaching the beloved, defined his death as a step to the eternity. Mevlana’s philosophy embracing the humanity requires humanism, love, tolerance, goodness, honesty and good morals for centuries.

Mevlana, a great religion and art scholar, has significant ideas over music. Mevlana adopts the music with a complete divine love beyond all the earthly and physical events. Therefore, the Mevlevi lodges, besides their spiritual missions, were the fine arts academies and conservatories of that period.

“Sema”, the Mevlevi ritual, is performed with the musical company, that’s why theoretical and practical musical education was given and the greatest composers of the Turkish music were trained in the Mevlevi lodges. Mevleviyeh has a great impact on our musical art.

“Semâ”, one of the well known terms of the Mevleviyeh, means “being entranced dancing and turning around oneself while listening to Mevlevi music”. Mevlevi music was performed during the period of Mevlana with a religious and sufi passion without relying on any certain musical order.

Both human voice and the instruments have a great importance during the Mevlevi Rituals. Rebab, Ney and Kudüm, some of the instruments played during the Mevlevi rituals

are the prerequisites of these rituals. Especially those three instruments are very important in terms of the Turkish Sufi philosophy.

In this study, the method of literature review was used and the importance of those instruments in the Mevlevi music was aimed to highlight. After a brief information about the Mevleviyeh, the Mevlevi rituals were mentioned and three of the instruments used during the Mevlevi rituals (Rebab, Ney, Kudüm) were analyzed historically, structurally, visually and aurally.

1. MEVLEVİLİK

Mevlevilik Mevlânâ Celâleddin Rûmi adına, oğlu Sultan Veled tarafından kurulan tarikatın adıdır. Bu tarikat Sultan Veled tarafından kurulmuş ve Mevlana'nın fikir ve hareketleri paralelinde bugünkü şeklini almıştır. Mevlana aşkı ve fikirleri ile kendinden sonra gelen bütün zamanları etkilemiştir. Mevlana tam anlamıyla bir aşktır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmi (1207-1274) dostlarının katıldığı özel toplantılar düzenler, tasavvufi ve dini sohbetler yapar, şiir söyler, zikrederek sema ederdi. Zamanla bir tören niteliği kazanan bu toplantılar belli kurallara, belli görüş ve düşünce ilkelerine bağlandı. Toplantılarda ney, kudüm, rebab ve benzeri çalgıların çalındığı zikirlerde, törenler daha derli toplu ve ölçülü yapılmaya başlandı.

Mevlânâ'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled, aynı yoldan giderek, babasının düzenlediği toplantılara ve bunlarda yapılan sema, zikir ve benzeri törenlere, bir tarikat niteliği kazandırdı. Törenlere katılmak, toplantılarda bulunmak, sema meclisine ve zikre girmek için birtakım değişmez ve Mevleviler arasında yaygın olan kurallar koydu. Zamanla bunlara resmi bir nitelik kazandırdı. Mevlânâ'nın oturduğu yeri (sonradan tekke adını aldı) genişletti. Bu toplantılar, önceleri yalnız Konya'da yapılıyordu.

Bu tarikat ilk kurulduğunda, daha sonraki devirlerde teşekkül etmiş olan kurallar, kaideler, ayin biçimi şüphesiz daha oluşmamıştı. O devirlerde Mevlana'dan sohbetler ediliyor, şiirler okunuyor, ney ve rebab ile musiki icra ediliyor ve bu arada şevke gelen, herhangi bir kayda tabi olmaksızın sema ediyordu.

Zaman içerisinde veya zamanın ilerlemesi ile tarikatın adab ve erkani, mutlaka bir ayete, bir hadise, tasavvufi bir gerçeğe dayanılarak yavaş yavaş oluşturulmuş ve en

mükemmel ve son şeklini de XVI. Veya XVII. yüzyıllar da almıştır. Mevlevilik, aşkı, sevgiyi, anlayışı ve duyguyu ön plana alan bir yoldur.

Mevlevi tekkeleri ikiye ayrılırdı. Bunlardan, kalabalık bir grubun yaşamasına, çile çıkartılmaya müsait, büyük ve geniş olan Mevlihanelere “Asitane”, bu teşkilatı olmayıp da belli günlerde toplanılıp ayin yapılan küçük çapta olanlarına da “Zaviye” adı verilirdi. Asitaneler okul, zaviyeler ise birer “mahfel” durumunda idiler. Hz. Mevlana’nın bulunmuş olduğu dergah Konyaydı ve bütün Mevlevi alemin işleri burada yürütülüyordu.

Diğerleri: Afyon Karahisar, Eskişehir, Bursa, Manisa, Gelibolu, Kütahya, İstanbul’da Yenikapı, İstanbul’da Bahariye, İstanbul’da Galata, İstanbul’da Kasımpaşa, Halep, Mısır’da Kahire Mevlihaneleri idi.

Bu okullarda 1001 günlük çilesini dolduran derviş ”dede” ünvanını alır ona bir oda tahsis edilirdi. Her türlü işler için, kıdemine ve olgunluğuna göre bir dede gönderilir ve dolayısıyla bu merkezlerde hiyerarşik bir düzen yer alırdı.

Bu görevler ve silsile şöyledir:

Şeyh, Aşçıbaşı, Kazancı Dede, Aşçı Dede, Meydancı Dede, Neyzenbaşı, Semazenbaşı, Türbedar Dede, Kudümzenbaşı, Baş Dede.

2. MEVLEVİ AYINLERİ

Mevlevi ayinlerinde, üç önemli sanat dalı bir arada bulunmaktadır. Bunlar musiki, edebiyat ve rakstır. Mevlevi tarikatı, tarih boyunca divan edebiyatının ve çok daha önemlisi Türk musikisinin öğretildiği ve icra edildiği bir ocak olmuştur. Birçok şair, bestekar, ve icracının bu tarikatın mensubu olduğu bir gerçektir. Mevlevihaneler tarihte, konservatuvarların olmadığı devirlerde Türk Musikisinin temeli olmuştur. Aynı zamanda Mevlevihaneler, musiki nazariyatı çalışmalarının da merkezleridir.

Mevlevinin başındaki sikke Mevlana’nın mezar taşıdır, resim hırkası mezarıdır, içine giydiği tennure ve Destegül kefeni, beline sardığı “elfinemed” kuşağı da Hak için halka hizmetin işaretidir.

Mevlevi ayininin başında can’ların, pişrevin başladığı anda kudüm’ün ilk vuruşu darbı ile darb-ı celal diye isimlendirdikleri, ellerini yere şiddetle vurup ayağa kalkmaları, kıyamette

sur'un üflenmesi ile bütün ölmüşlerin mezarlarından çıkmasıdır. Çünkü kudümün o ilk darbı da Allah'ın "Kün" (Ol) emri olarak telakki edilir.

Sema'a başlama ve bütün mukabele, kıyamet gününü temsil eder ve her selamın da ayrı bir tasavvufi manası vardır.

1. Selam: Allah'ın yüceliğini bilmesi kendi kulluğunu idrak etmesidir.
2. Selam: Allah'ın, kıyas kabul etmez kudret ve kuvveti karşısında, kulun hayranlığını ifade eder.
3. Selam: Bu hayranlığın "Allah aşkına" dönüşmesidir ve bu aşkla şevk'in bir araya gelmesidir.
4. Selam: Rabbin ululuğunu Hakke'l-yakin mertebede gören kul'un kulluğunu tam anlamıyla idrak etmesi ve bu kulluğa devamda sabit bir duruma gelmesidir ki bu sebeple 4. Selamdaki semazenlerin, yalnız kendi etraflarında dönüp, semahaneyi artık dolaşmamaları yani "direk bağlamaları" bu konuda sabit-kadem olmayı, artık bu telakkiden, bu makamdan geri dönülmeyeceğini belirtir.

Bu dört selam, aynı zamanda tasavvuftaki şeriat, tarikat, hakikat, marifet tasnifine de uygundur.

3. MEVLEVİ AYINLERİNDE KULLANILAN ENSTRÜMANLAR

Rebab: Gövdesi Hindistan cevizi, göğsü yayın balığı derisi, üç telli olan bir çalgıdır. Özellikle Mevlânâ'nın eserlerinde bu enstrümanla ilgili çeşitli misaller mevcuttur. Sultan Veled'in Rebabname adlı müstakil bir eseri vardır.

Kudüm: Özellikle tekkelerde kullanılan, bakır kâseler üzerine deve derisi gerili küçük iki davuldan oluşmuş usul vurma aracıdır.

Ney: Klâsik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan, yanık sesli, kamıştan üfleme bir müzik aletidir. Mevlânâ'nın eserlerinde ney sazına yapılan bir çok atıf mevcuttur.

Zahme: Kudüm vurulurken kullanılan değneklere verilen addır. Genellikle gül ağacından yapılır.

Kemençe: Yayla diz üzerinde çalınan, armudi şekilli gövdesi ağaçtan yapılan üç telli küçük bir müzik aletidir.

Kanun: Dikdörtgen biçiminde, bir köşesi kesik, yassı bir sandık üzerine gerilmiş tellerden oluşan, tırnak adı verilen çalgıçlarla çalınan bir müzik aletidir.

Ud: Klâsik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan on bir ya da on iki telli bir müzik aletidir. Gövdesi ve gövde üstü kapağı çeşitli ağaçlardan yapılır.

Tanbur: Klâsik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biridir. Mızrapla çalınır. Altı ya da yedi tellidir. Uzun sapı ve gövdesi ile gövde üstü kapağı çeşitli ağaçlardan yapılır.

Def: Zilli bir kasnağa gerilmiş zar veya deriden oluşan bir müzik aletidir.

Halile: Özellikle tekke müziğinde kullanılan zilli vurmali bir sazdır. Çok az bükümlü iki büyük bakır çanaktır.

Bendir: Tekkelerde icra edilen musikide kudümden sonra en çok kullanılan ritim aletidir. Genellikle geniş bir ağaç kasnak üzerine gerili deriden imal edilir. Son zamanlarda çeşitli sun'i malzemelerde kullanılır olmuştur. Önceleri ısıtma yoluyla akort edilirken sonraları kasnak çevresine akort burguları da eklenmiştir.

Bu enstrümanlar dan Rebab, Ney ve Kudüm tasavvufi açıdan önem teşkil etmektedir.

3.1 Rebab

Yaylı çalgılardandır ve günümüzde en çok dini müzikte kullanılır. Rebabın gövdesi Hindistan cevizinden, sapı ve burguları sert ağaçlardan yapılır. Genellikle üç tellidir. Teller at kılı ve bağırsaktadır.

Mevlevilikte rebab ney kadar önemli bir enstrümandır. Hz. Mevlânâ'nın eserlerinde yetmişin üstünde beyitte adı geçmiş Ahmed Eflakî Dede Menâkibu'l-Ârifin'de, on ayrı konuda rebab dan bahsetmiştir. Hz. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled bizzat rebab çalmıştır. Sultan Veled Rebâb-nâme adıyla anılan bir mesnevî yazmıştır. (Bu eserde rebâb Hz. Mevlânâ'nın Mesnevîsinde "neyi" kullandığı gibi bir metafor olarak kullanılmıştır.)

Rebab üç telli bir enstrümandır. Bu tellerden esas melodiyi duyuran tel at kuyruğu kılındandır ve en sola takılır. Diğer iki madeni tel ise rezonans telidir. Bu teller ipek üzerine metal sarıdır.

Rebabın altında, genellikle gövde ile aynı ağaçtan yapılan bir çubuk, tekneyi delerek alttan 15 cm. kadar dışarı çıkartılır. Rebab, dizler arasına sıkıştırılarak çalınır.

Hız. Mevlana'nın rubailerinde de büyük övgü ile söz ettiği rebab, Klasik Türk Musikisinde ve müzik terapisinde de kullanılmıştır.

3.2 Ney

Ney, tarihin çok eski çağlarından beri Türk Musikisinde kullanılan kamıştan yapılan bir nefes-sesli sazdır. Bilhassa dini ve klasik musikimizin icrasında önemli bir yeri vardır. İslamiyet ten önceki devirlerde ney kullanıldığı Sümer kazılarında anlaşılmaktadır. Fırat ve Dicle nehirleri arasında Mezopotamya zamanlarında yüksek bir medeniyet seviyesine çıkmış olan Sümerliler zamanında nefesli saz olarak kullanılmıştır. (*Hayri Tümer, Hz Mevlana ve Ney, Ankara 1964, s. 5*). Ney öncelikle dini, tasavvufi ve ahlaki bir değer taşır. XIII. Yüzyılda Mevlana Celaleddin, Mesnevisi' nin ilk on sekiz beyitinde neyin sevgiliye kavuşamamanın, yani Allah'a ulaşamamanın şikayetini anlattığını ifade eder. Mevlana'nın verdiği bu işaretten sonra ney, Mevlevi ayinlerinin ve Türk tasavvuf musikisinin bir sembolü olarak kabul edilmiştir.

XV. yüzyıldan sonraki dönemlerde Osmanlı sarayında Enderun'daki musiki topluluklarında neye olan ilginin gittikçe arttığı gözlenir. Sultan IV. Murad zamanında sarayda bulunduğu, padişahın vefatından sonra Beşiktaş Mevlevihanesi' ne geçtiği ve saray cariyelerinin arasında ney öğrenenlerin, neyzenlerin, nefir ve musikar denilen ney türündeki nefesli sazları icra edenlerin bulunduğu bilinmektedir. (*Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı", Belleten, TTK, Ankara, Ocak 1977, C.XLI, sayı: 161, s. 90, 109*), (*Ahmed Akgündüz, Osmanlı'da Harem, OSAV, İstanbul, Eylül 1995, s. 35326: Müslim, C. I, S. 546*).

Neyin Genel Yapısı

Ney, kamıştan yapılan bir sazdır. Genellikle sıcak iklimli ve suyu bol olan bölgelerde, akarsu etrafında ve suya yakın bölgelerde bulunur. Ülkemizde en elverişli bölge, Akdeniz Bölgesi'nin güneydoğusunda Antakya-Samandağ'dır. Bunun dışında İzmir Söke'de ve bu tabiat şartlarını taşıyan bölgelerde de ney yapmaya uygun kamışlar yetişmektedir. Türkiye dışında ise Suriye, Lübnan, Mısır, Tunus gibi ülkelerde ney yetişmesinin yanında, okullarda, konservatuvarlarda ve serbest çalışmalarla öğretilmekte, musiki icralarında önemli sazlara

arasında yer almaktadır. Sesindeki güzellik ve yapısındaki sadelik “neye” ayrı bir özellik katmaktadır.

Ney yapı olarak fazla karmaşık olmamasına rağmen seslerin doğru ve temiz çıkabilmesi, hesaplamaların iyi yapılması ve uygulanmasına bağlıdır. Ney çeşitleri içinde ana ney mansurdur. Diğer neyler, bunun belli oranlarda büyütülmesi ve küçültülmesi ile oluşturulur. Tüm neylerden çıkan seslerin aralıkları temelde aynıdır.

Çalgı, başpare (dudaklık), parazvana, kamyş ve boğum sargı telleri olmak üzere ana dört parçadan oluşur.

Dudaklık (Başpare)

Ney’e nefesin rahat üflenmesini ve dudağa oturmasını sağlayan boynuz, fildişi, kehribar, bağa veya sert ağaçlar olan ceviz, şimşir gibi maddelerin herhangi birinden yapılabilen parçadır.

Parazvana’lar

İlk boğum ağzı ve son boğum ağzı ile son boğumun bitim ucunda olmak üzere iki tane olan parçaların genişlikleri değişir. Her iki tarafta oluşabilecek çatlama önleyen bu parçalar gümüş veya buna benzer nedenlerden yapılırlar.

Boğum Telleri

Boğum birleşim yerlerinde bulunan, süs ve çatlama önlemeye yarayan parçalardır. Çalgının kalınlığına göre 3-7 sargı olabilen bu teller gümüş, bakır v.b maddelerden yapılırlar.

Kamyş

Ney’de olan ve bütün özelliklerin oluşmasına olanak sağlayan ana parçadır. “Kargı” da denilen bir çeşit budaklı kamyştan yapılır. İstenilen tını güzellığı için dış yüzeyinin sert sırcalı, boğum aralık çizgilerinin dar ve de ağırlık açısından hafif olmalıdır.

3.3 Kudüm

Kudüm, vurmali sazlarımızın en önemlilerindendir ve aslen dini müzik çalgısıdır. Kudüm yarımküre biçiminde ve üzerine deri gerilmiş yan yana duran iki bakır çanaktan yapılmıştır. Gerilen deriler, deve derisidir. Arkeolojik araştırmalarda bulunan bazı vurma çalgı kalıntılarına şöyle değinilebilir:

Orta Taş Çağı: Davul Tokmağı

Hitit Uygarlığı Dönemi: Davul

Helenistik Çağ: Def, darbuka

Roma Devri: Def

Mevlevilerin kutsal çalgısı olan kudüme Mevlana zamanında sıklıkla rastlanmaktadır. Bu tarikatın öncüleri olan Sufiler ayinlerinde ney ve kudümü kullanmışlardır. Mevlevihanelerde çok önceleri kullanılagelen bir vurmali çalgıdır. Mevlevi ayinlerinde mutrib'in (çalgi topluluğu) yöneteni usul vuran kudümzenbaşısıdır. Ayin sırasında semazenler, ayak hareketlerini kudümlerin vuruşlarına göre ayarlarlar. Eskiden sadece ney ile birlikte çalınırdı. Diğer çalgılar bu topluluğa sonradan katılmışlardır.

Parçaları ve Hammaddeleri

Tasavvuf müziğinin vazgeçilmez çalgısı kudüm iki büyük tas görünümünde, bir kürenin iki yarıya bölünmüş kesitlerini andırır. Çanak, deri, gerdirme düzeneği, sehpa veya simit ile çalgıç adlı parçalardan oluşur.

Çanak

Kudüme özgü görünümü veren parçalar genellikle bakırdan yapılırsa da pirinçten olanları da vardır. Bakır çanaklılar, günümüzde en yaygın hammadde olan bakır iyice dövülerek şekillendirilir. Bakırın iyice dövülmüş ve düzgün yüzeyli olması ses açısından çok önemlidir. Kalın sesli olanı "düm", ince sesli olanı ise "tek" diye adlandırılır. Kalın sesli çanak diğerinden 2 veya 3 cm. daha büyüktür.

Deri

Çanakların açık yüzeyine gerilen parçadır. Deve derisi veya keçi derisi de kullanılabilir. Bu derilerin kalınlığı 5 mm'dir. Traşlanarak 2 mm 'ye kadar inceltilir. Bu kalınlık genellikle "düm" sesinde 2 mm. , "tek" sesinde ise 1 mm olur.

Gerdirme Düzeneği

İple gerilen kudümlerin dışında bugünkü kudümlerin çoğu vida veya burgu ile gerdirilir. Bu düzenek sayesinde kudüm çalanların en büyük sorunu olan akord düşmeleri kontrol altına alınır.

Sehpa veya Simitler

Mevlevi ayinlerinde mutrib genellikle algılarını yerde aldıklarından kudümler de yere oturtulur. Simitler, kudümün yerde, dengeli ve sabit olarak durmasını sağlar.

Bir dinleti esnasında, kudüm çalan kişi sandalyeye oturduğu zaman gereken yüksekliği sağlamak için sehpa gerekir.

algıçlar (Zahme)

Uçları normal incelikten biraz kalın ve yuvarlaktır. Gül ağacından yapılır, iki parçadan oluşur, elle tutulan yerleri biraz kalın, rahat çalınması için de uçları biraz ağırdır.

4. Sonuç

Türk Müziği algıları, dünyanın hiçbir kültüründe benzerine rastlanmayacak ölçüde çeşitlilik göstermektedir. Başta Mevlevihaneler olmak üzere, çeşitli tekkelerde eserler veren Türk Musikisi, hayatın her alanında tüm zenginliğe sahip olmuştur. “Halk Müziği”, “Türk Tasavvuf Müziği” ve “Klasik Türk Müziği” diye tanımladığımız türler, Türk Musikisinin farklı ortamlarda gelişen dallarıdır.

Türk Musikisinin algıları ait olduğu her ortamın gerektirdiği çalgı bütününe sahip olmuştur ve vurmali, nefesli, yaylı ve telli algılar olarak ayrılmışlardır. algılarımızın bir diğeri özelliği ise musiki, edebiyat eserleri birlik, beraberliği ve evrensel bir dil olma özelliğini taşımaktadır.

Mevlevi Ayinlerinde insan sesinin yanı sıra enstrümanlara da çok önem verilmiştir. Mevlevi ayinlerinde kullanılan enstrümanlar dan Rebab, Ney ve Kudüm ayinlerin olmazlarından. Özellikle bu üç enstrüman Türk Tasavvuf düşüncesi açısından da önem teşkil etmektedir.

Kaynaklar

Kaya Ahmet, Ney Metodu, Çağlar Musiki Yayınları, İstanbul 2003

Erguner Süleyman, Ney Metodu, Erguner Müzik, İstanbul 2002

Sarı Ahmet, Geleneksel Türk Müziği algıları, Çanakkale 1985

Salgar Fatih, Mevlevi Ayinleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008

Altınay Yeşim, Türk Müziği Çalgıları, İstanbul 2010

www.mutriban.com

www.neyce.com

KARAHİSAR MEVLEVİHÂNESİ'NİN SON DÖNEMDE GEÇİRMİŞ

OLDUĞU YANGINLAR

Yrd. Doç. Dr. Serdar ÖSEN

Karabük Üniversitesi

İnşası Ulu Ârif Çelebi dönemine kadar uzanan Afyonkarahisar Mevlevihânesi, Konya Mevlânâ Dergâhından sonra en önemli asitânelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bunda en önemli etken, Mevlevilikte Mevlânâ'dan sonra adeta ikinci pîr olarak kabul edilen Dîvane Mehmed Çelebi'nin burada medfun olmasıdır.

Mevlevilik tarihine baktığımızda mevlevihânelerde meydana gelen yangınlarla harap olan mevlevihâneler olduğunu görürüz. Buna verilecek en iyi örneklerden birisi hiç şüphesiz Yenikapı Mevlevihânesi'nin geçirmiş olduğu yangınlardır. Karahisar Mevlevihânesi'de yangınlardan büyük zarar gören mevlevihânelere verilebilecek bir başka örnektir. Mevlevihâne XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında üç önemli yangın meydana gelmiştir. Meydana gelen bu yangınlar sonrasında dergâhın yeniden tamir ettirilmesi ekonomik açıdan oldukça zor olmuştur.

Bu çalışmada Karahisar Mevlevihânesi'nin maruz kaldığı yangınlar ve o dönemde şeyhleri olan Ahmet Kemaleddin Çelebi ve Ahmet Raşit Çelebi'nin dergâhın tamir edilmesi hususunda gösterdikleri gayretleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca kaynaklarda belirtilmeyen ancak arşiv belgelerinde ifade edilen 1914 tarihli son yangına dikkat çekilecektir.

Anahtar kelimeler: Karahisar Mevlevihânesi, Mevlevilik, Yangın, Ahmed Kemaleddin Çelebi

KARAHİSAR MEVLEVİHÂNESİ AND FIRES IN RECENT YEARS

Asst. Prof. Dr. Serdar ÖSEN

Karabük University

Afyonkarahisar Mevlevihanesi, its construction dates back to the time of Ulu Arif Çelebi, has been regarded as one of the most important asitânes which comes after Konya

Mevlânâ Lodge since Divane Mehmed Çelebi who was the second in importance after Mevlana was buried there.

When look at the history of Mevlevî order, we see many destroyed mevlevîhanes because of fires. Whithout any doubt Yenikapı Mevlevîhanesi fire is the one of the best examples of these mevlevîhane fires. As it was in Yenikapı Mevlevîhanesi, Karahisar Mevlevîhanesi is another good example of these fires. In this mevlevîhane two serious fires occurred in the late 19th century and in the beginnings of 20th century. After these fires, it was very difficult economically for the lodge to be restored.

In this study the fires to which Karahisar Mevlevîhanesi was subject and efforts of Ahmet Kemaleddin Çelebi and Ahmet Raşit Çelebi, sheiks of the lodge at that time, on the reconstruction of the lodge will be focused. The last fire in 1914 which is unspecified in the sources but mentioned in the archival documents will be touched on.

Key Words: Karahisar Mevlevîhanesi, Mevlevî order, Fire, Ahmed Kemaleddin Çelebi

GİRİŞ

Mevlânâ'dan sonra adeta ikinci pîr olarak kabul edilen Sultan Divânî Mehmed Çelebi'den dolayı Mevlevîler tarafından Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan sonra en önemli Mevlevî Asitânesi olarak kabul edilen¹ Karahisar Mevlevîhânesi'nin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ulu Ârif Çelebi Batı Anadolu'daki gezileri esnasında Afyon'a da gelmiş ve Sahibataoğlu Ahmet Bey'in misafiri olmuştur². Çelebi'nin olağanüstü hal ve hareketlerinden etkilenen Ahmet Bey, ona mürit olmuş ve dergâhın geniş arazisini bağışlamıştır. Mustafa Eravcı, Ulu Ârif Çelebi ile Ahmet Bey arasındaki şeyhlik-müritlek ilişkisi ile Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye'deki "*Karahisar'da vaki Hazret-i Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi kuddise sirruhaya mensub olan çilehane-i şerife teşrif*" kaydı ve Afyon'daki Ulu cami gibi külliyelerin Ahmet Bey tarafından yaptırıldığına dair bilgilerden yola çıkarak Afyon'da ilk Mevlevî tekkesinin Sahibataoğlu Ahmet Bey tarafından inşa edilmiş olabileceğini belirtir³. Dergâhın ilk inşası sonrasında Germiyanogulları döneminde de ihtiyaca binaen ilaveler yapılmış olması ihtimal dahilindedir. Yine dergâhın ihtiyaçları için Germiyanoglu Yakup Bey tarafından vakıflar tahsis edilmiştir.

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 360.

² Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2006, s. 651.

³ H. Mustafa Eravcı, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, Afyon 2002, s. 205.

Yıldırım Bayezid zamanında da 1392 yılında Yakub Bey'in kaybolan 1316 tarihli vakfiyesinin yenilenmesi emredilmiştir⁴.

Karahisar Mevlevîhânesi'nin Geçirmiş Olduğu Yangınlar

Karahisar Mevlevîhânesi ahşap olarak inşa edildiği için çeşitli zamanlarda meydana gelen yangınlarda oldukça zarar görmüş ve yeniden tamir ve inşası yoluna gidilmiştir. Mevlevîhâne bilinen ilk yangın 1519 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu yangında zarar gören semahâne ve mescid Mehmet Paşa'nın oğlu Ahmet Paşa tarafından yeniden tamir ettirilmiştir⁵. Bu yangın sonrasında kaynaklarda geçen diğer bir büyük yangın ise Destfna Gevher Hatun zamanında (H. 1000-1591) gerçekleşmiştir. Bu yangın sonrasında dergâh kendi bütçesi ile tamir ettirilmiştir⁶. Karahisar Mevlevîhânesi, bir başka kadın şeyh vekili olan Güneş Hatun zamanında da yangına maruz kalmış ve yanan dergâhın yeniden tamir edilmesi kardeşi Mevlevî olan Kara Mustafa Paşa'nın (ö.1683) gayretleri sonucu gerçekleştirilmiştir⁷.

Karahisar Mevlevîhânesi tarihine baktığımızda, özellikle XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında gerçekleşen yangınların mevlevîhânenin üzerine bir karabulut gibi çöktüğünü görürüz. XIX. yüzyılda mevlevîhâne gerçekleşen en önemli yangın 1294/1877⁸ tarihinde gerçekleşmiştir. Bu yangın neticesinde Sultan Dîvânî Dergâhı, cami-i şerif, hücreler ve diğer müstemilatı da yanarak harap olmuştur. Bu yangın sonrasında dergâhın yeniden tamiri için bütçesinin yetersiz olduğu ve hazineden para aktarılması istenmişse de olumlu cevap alınamamıştır⁹. Bu durum üzerine şeyh Ahmet Kemaleddin Efendi dergâhın bu vaziyette harap bir halde kalamayacağından hareketle dergâh vakfının kısıtlı bütçesi ve bizzat kendisi borçlanarak mümkün mertebe tamirâtı gerçekleştirmiştir. Ancak bu tamirat sırasında ve sonrasında şeyh Ahmet Kemaleddin Efendi oldukça sıkıntı çekmiştir. Bursa valisi Mahmut Celaleddin Bey'in 17 Za 1308/ 24 Haziran 1891 tarihinde Mabeyne gönderdiği tahrîratta bu husus ifade edilmiştir. Buna göre; Ahmet Kemaleddin Çelebi 1294/1877-78 senesinde yanmış

---

⁴ Yusuf Ilgar, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sy. 2, Mayıs 1996, s. 108.

⁵ Ş. Bârihüdâ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, Basılmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2000. s. 453.

⁶ Eravcı, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", s. 207.

⁷ Eravcı, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", s. 207., Bârihüdâ Tanrıkorur bu tamiratın da dergâhın kendi imkanları ile gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Bkz. Tanrıkorur *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, s. 453.

⁸ Arşiv belgesinde yangının 1294/ 1877-78 yılında gerçekleştiği ifade edilmekle beraber Eravcı başka bir arşiv belgesine dayanarak bu yangının 1875 yılında gerçekleştiğini belirtmektedir. Bkz. "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", s. 209.

⁹ Eravcı, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", s. 210.

olan Karahisar Mevlevihânesi'nin imarı uğrunda borçlanmış olduğu meblağın karşılanması amacıyla 1304/ 1886-87 senesinde iltizam ettiği altı köy aşarından, buğday fiyatlarının düşmesi nedeniyle oldukça zarara uğramıştır. Ahmet Kemaleddin Çelebi'nin uğramış olduğu zarar, ödemek istediği borcu daha da artırmıştır. Ahmet Kemaleddin Dede, faiziyle birlikte gerek bu aşar bedelinden gerekse kefillikten dolayı mal sandığına 110.900 kuruş borçlanmıştır. Bu borcuna karşılık haciz altında müzayede edilen 77.000 kuruşluk emlak ve arazisine dahi alıcı çıkmadığından bunların borcuna karşılık hazineye geçmesini istemiştir. Ancak mahallince bu borcun senelik 11.000 kuruşluk taksitlerle alınması seçeneğinin de dile getirilmesi üzerine bundan 8 ay önce bu iki yoldan birisine izin verilmesi Bursa vilayetinden Maliye Nezaretine bildirilmişse de cevabın gelmediği ifade edilmiştir¹⁰.

Mahmut Celeleddin Bey, Karahisar'da Şeyh Ahmet Kemaleddin Efendi ile görüştüğünü, şeyhin hasta ve gözünün de kör olması sebebiyle oldukça sıkıntı çekmekte olduğunu, borcunun ödeme şeklinin de herhangi bir karara bağlanamamasından dolayı pek üzgün olduğunu ifade etmiştir. Vali Mahmut Celeleddin Bey, elinde bulunan neyi varsa feda etmiş, sülale-i Mevlânâ'dan bir pîrin hayatının bu döneminde böyle bir borçtan kurtulması için Maliye Nezaretine kesin emir verilmesini istemiştir. Bursa Valisinin bu isteği sonrasında, Şeyh Ahmet Kemaleddin Efendi'nin de borcunun taksitlendirilmesi isteği ile yazdığı dilekçe 27 L 1310/ 14 Mayıs 1893 tarihinde Şûra-yı Devlette okunarak görüşülmüştür. Şûra-yı Devlet tarafından alınan kararda, Şeyh Kemaleddin Çelebi'nin hazineye olan borcunun Konya mültezimleri borcu hakkında uygulanan muameleye uygun olarak münasip taksitlere bağlanarak ödenmesinin hazinenin menfaatine uygun olacağından Padişah tarafından da uygun görülürse gereğinin yapılmasının Maliye Nezaretine bildirilmesi kararlaştırılmıştır¹¹.

Sadarete gönderilen bu husus 27 L 1310/ 14 Mayıs 1893 tarihinde Padişahın onayına sunulmuşsa da¹² ne yolda karar çıktığına dair temin ettiğimiz arşiv belgelerinde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak 02 B 1312/ 30 Aralık 1894 tarihli bir belgede Ahmet Kemaleddin Efendi'nin herhangi bir mal mülk bırakmadan vefat ettiği ve bu nedenle oğlu Sadreddin Efendi'ye Maliye Hazinesi muhtacın maaşından maaş tahsis edilmesi emredilmiştir¹³. Bu emir üzerine 1310 senesi Kanun-ı sanisinin 15'inden itibaren (27 Ocak 1895) aylık 250 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Bu ifadeye göre Şeyh Ahmet Kemaleddin

¹⁰ BOA. Y. PRK. UM. D.N: 22, G.N: 4

¹¹ BOA. Y. A. RES. D.N: 64, G.N: 30

¹² BOA. Y. A. RES. D.N: 64, G.N: 30

¹³ BOA. İ. HUS. D.N: 33, G.N: 1312/B-11

Çelebi'nin hazineye olan borcunu ödeyemeden vefat ettiğini ve mallarının da haczedilmiş olduğunu ifade edebiliriz. Yukarıda beyan ettiğimiz üzere Sadreddin Efendi'ye maaş tahsis edildiği gibi Kemaleddin Çelebi'nin bir diğer oğlu olan Ahmet Ferruh Efendi'ye de Bursa muhtacın maaşının mahlul kalan kısmından maaş tahsisi emri verilmişse de, bütçede açık bulunmasından dolayı Ahmet Ferruh Efendi'ye ancak açık kapatıldıktan sonra maaş tahsis edilebileceği ifade edilmiştir¹⁴.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere her ne kadar Kemaleddin Dede kendi imkanları ile dergâhı tamir ettirmişse de, bu tamirat esnasında mahfel ve şeyh dairesi gibi yerler tamamlanamamıştır. Bunun üzerine 1302/1885 senesinde Hazine-i Hassa ve Şuruphanelerden temin edilen 30.000 kuruşla bahsedilen yerler tamir edilmiştir. Böylece dergâhta beş vakit namaz kılınmaya ve mevlevî âyini icra edilmeye başlanmıştır¹⁵.

Karahisar Mevlevîhânesi'ni harap eden bir diğer yangın da 1318/1902 yılında Afyon'da vuku bulan büyük yangındır. Bu yangın esnasında dört cami, iki hamam ve 1318 bina ile birlikte mevlevîhâne de yanmıştır. Bu yangını yazmış olduğu “*Yangın Destanı*” isimli şiirinde ayrıntılarıyla anlatan Afyon’lu şair Vehbi Çizmecioğlu, şiirinde mevlevîhânenin yanması ile ilgili olarak şunları söylemiştir;

Ağustos bin üç yüz on sekiz idi

Karahisar'da harik oldu nümayan

Bu yangın, ateşten bir deniz idi,

Kaplayıp beldeyi, eyledi umman

.....

Dergâh-ı şerife vardı dayandı

Mehmed Dîvânî'nin merkadi yandı

Ahalinin gözü kana boyandı

Yetiştî eltaf-ı hazreti Rahmân

¹⁴ BOA. DH. MKT. D.N: 349, G.N: 54

¹⁵ Eravcı, “Afyon Karahisar Mevlevîhânesi”, s. 210.

Dört cami, bin üç yüz on sekiz hane

İki hamam kül oldu hep yane yane

İki dergâh-ı şerif birde dersihâne

Oldu bir gün içre hâk ile yeksân

.....

Harîk kelimesi tarihtir tamam

Bunda bir ibret var Vehbi vesselam

Bunca kâşaneler, bî-nişan bî-nam

Oldu bir gecede birader inam¹⁶

Bu yangında oldukça zarar gören mevlevihâne Şeyh Celâleddin Çelebi zamanında Sultan II. Abdülhamit tarafından 1324-1326/ 1908 tarihinde yaptırılmıştır. Dergâhın onarımı esnasında Hacı Nasuh Camii bir süre Mevlevî ayinleri için kullanılmıştır¹⁷.

Karahisar Mevlevihânesi'nin maruz kaldığı yangınlarla ilgili olarak kaynaklarda yer almayan bir yangını da arşiv belgelerinden öğreniyoruz. Kısa bir süre Hüdavendigâr valiliği yapmış olan Said Halim Paşa'nın kardeşi Abbas Halim Paşa tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda Kanun-ı sâni'nin 17. (30 Ocak 1914) gecesi Karahisar Mevlevihanesi'nin meşihate mahsus harem dairesinde yangın çıktığı, yangının memurlar ve halk tarafından başka yerlere sirayet etmeden söndürülmesine rağmen dergâhın yirmi odadan fazla bulunan harem ve selamlık dairesinin eşyasıyla beraber tamamen yandığı ancak herhangi bir can kaybının yaşanmadığı hususunda Karahisar mutasarrıflığından bildirildiği ifade edilmiştir¹⁸. 1914 yılı başlarında gerçekleşen bu yangınla ilgili olarak kaynaklarda bilgi olmaması oldukça enteresandır. Şayet arşiv belgesinde herhangi bir yanlış bilgi veya yanlış anlama söz konusu değilse Karahisar Mevlevihânesi'nin geçmiş olduğu yangınlara bu son yangını da eklememiz gerekmektedir.

---

¹⁶ Ilgar "Afyonkarahisar Mevlevihânesi", s. 110.

¹⁷ Bârihüdâ Tanrıkorur, "Karahisar Mevlevihânesi", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, c. 24, s. 419.

¹⁸ BOA. DH. EUM. MTK. D.N: 14, G.N: 14

Bu bilgilerin yanı sıra Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1950'li yıllarda türbedar olan ve Konya Müzesi'ndeki sandukalarda bulunan destarları sarmak vazifesiyle görevli olan Türbedar Dede'ye dayanarak verdiği bilgiler kafamızda bazı soru işaretleri uyandırmaktadır. Gölpınarlı, Türbedar Dede'nin anlattıklarına nazaran "Mehmet Raşit Çelebi'nin 1878'de yanan dergâhı kendi parasıyla ahşap olarak yaptırdığını ifade etmektedir"¹⁹. Ancak burada açıklanması gereken bazı noktalar vardır. Konya Çelebilerinden Ahmet Raşit Çelebi, Celaleddin Dede'nin 25 Eylül 1334/ 1918 yılında vefatı üzerine Karahisar Mevlevihanesi postnişini olmuştur²⁰. 1878 yılında yanan dergâhın tamir ettirilmesi aşamalarını ise yukarıda özetle ifade ettik. Bunun yanı sıra bu yangından sonra meydana gelen 1902 tarihli ikinci bir yangın daha vardır. Bize göre Türbedar Dede'nin Mehmet (Ahmet) Raşit Çelebi'nin tamir ettirdi dediği yangın, Bursa Valisi'nin bildirdiği üzere 17 Kanun-ı sani 1329/30 Ocak 1914 gecesi mevlevihânenin şeyh ailesine mahsus harem dairesinden çıkarak etrafa yayılmadan söndürülen yangın olsa gerektir.

Sonuç olarak Karahisar Mevlevihânesi özellikle XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında maruz kaldığı yangınlar neticesinde ciddi olarak zarar görmüştür. Bu yangınlar sonrasında tamir süreci gerek dergâh vakıf gelirlerinin yetersizliği gerekse Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle uzamış ve bu süreçte Karahisar Mevlevihânesi'nde ayin icra edilememiştir. Mevlevihânenin yangınlar sonrasında tamir ettirilmesi esnasında görev yapan şeyhleri de ekonomik açıdan oldukça sıkıntı çekmişler ve mallarının dahi haczedilmesi durumuyla karşılaşmışlardır.

KAYNAKLAR

A. Arşiv belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahrirati

Y. PRK. UM. Dosya No: 22, Gömlek No: 4

---

¹⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 361.

²⁰ Sezai Küçük, *Mevleviliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 181. Yusuf Ilgar Karahisar Mevlevihânesi şeyhleri hakkında hazırladığı çalışmasında Celaleddin Çelebi'nin ölümünden sonra şeyh olarak Abdülbaki Gölpınarlı'nın aksine Ahmet Raşit Çelebi ismini vermektedir. Ahmet Raşit Çelebi babasının 1918 yılında ölümünün ardından 1919 yılı Mart ayında Karahisar Mevlevihânesi şeyhi olarak atanmıştır. Bkz. Yusuf Ilgar, "Afyonkarahisar Mevlevihânesi Post-nişinleri ve Mevlevi Meşhurları", Sultan Dvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevilik, Afyon 2002, s. 264.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzât Evrakı

Y. A. RES. Dosya No: 64, Gömlek No: 30

İradeler Hususi

İ. HUS. Dosya No: 33, Gömlek No: 1312/B-11

Dahiliye Mektubi Kalemi:

DH. MKT. Dosya No: 349, G.N: 54

Dahiliye Nezareti Muhaberât Ve Tensikât Müdüriyeti Belgeleri

DH. EUM. MTK. Dosya No: 14, Gömlek No: 14

B. Telif Eserler

Eflâkî, Ahmed; *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2006

Eravcı, H. Mustafa; “Afyonkarahisar Mevlevihânesi”, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Afyon 2002, s. 203-231.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983

Ilgar, Yusuf; “Afyonkarahisar Mevlevihânesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Mayıs 1996, s. 107-141.

Ilgar, Yusuf; “Afyonkarahisar Mevlevihânesi Post-nişînleri ve Mevlevî Meşhurları”, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Afyon 2002, s. 233-296.

Küçük, Sezai; *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003

Tanrıkorur, Ş. Bârihüdâ; *Türkiye Mevlevîhanelerinin Mimari Özellikleri*, Basılmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2000. s. 453.

Tanrıkorur, Bârihüdâ; “Karahisar Mevlevihânesi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, c. 24, s. 418-421.

SEMazen Giysilerinin Giyim Sanatları Açısından İncelenmesi ve Reprodüksiyonu

Yrd. Doç. Şerife MIZRAK

Arş. Gör. Nurhan ÖZKAN

Selçuk Üniversitesi

Mesleki Eğitim Fakültesi

Giyim End.ve Giyim San. Eğitimi Bölümü

ÖZET

Tüm dünyaca bilinen, hayranlık ve saygı duyulan Mevlevilik ve sema düşünce, inanç ve maneviyat yönünden önemli mesajlar veren bir olgudur. Düşünce ve felsefedeki tarz, üslup kadar, tüm benliği ile semada dönmek, kendinden geçercesine bunu yaşamak, Allah'a teslimiyet insanın benliğinden uzaklaşmak, duygu seline kapılmaktır.

Semada semazenlerin giydiği giysiler de görsel ve ergonomik açıdan incelendiğinde bu giysilerin sadece kumaş parçaları değil manevi hayatı da gözler önüne seren anlamlar taşıdığı görülmektedir. Örneğin, semazenlerin başlarına giydiği sikke, arakiye diye de adlandırılan başlıklar mezar taşına, boydan elbise olan tennure de kefene benzetilmektedir. Sade ve zarif görümlü bu giysiler, ikonografik derin anlamlarla yüklüdür. Semazen dendiğinde, semada dönen dervişin sema sırasındaki kollarındaki duruş ve açılan eteği akla gelir. Sema temuresinin bu denli öneme sahip olan etek kısmının ne kadar açıklığa sahip olacağı, duruşu giysinin kalıp, kesim ve dikimi ile ilgilidir.

Bu araştırmada Semazen giysileri ile ilgili literatür taraması yapılacak, sikke, arakiyye, destar, istiva, tennure, elif-i nemed, destegül, hırka, şalvar ile ilgili bilgi verilecek, ikonografik anlamlarına değinilecektir. Giyim sanatları branşı gereği kumaş, kesim, dikim teknikleri incelenecek, Semazen giysilerinin parçalarının kalıpları çalışılacak ve reprodüksiyonu hazırlanarak sempozyumda sunulacaktır.

ABSTRACT

All over the world-renowned, admired and respected Mevlevi sema-thought, a fact that an important message in terms of faith and spirituality. Philosophy of thought and style, as stylistic, whirling in heaven with all the self , living it ecstasically, growing away from human self surrender to Allah, falling in flood of emotion.

When garments worn by dervishes in heavens are examined both visually and ergonomically, It is seen that these clothes are not just pieces of fabric but they also bear the meanings of a spiritual life. For example, the coin worn by the whirling dervishes on their heads, also called arakiye titles are compared to tombstone, and the long dress tennure is compared to the shroud. Having a simple and elegant appearance, these garments carry deep iconographic meanings. When it comes whirling dervish, the stance of whirling dervish's arms spinning in heaven and his opened skirt comes to mind. The skirt part with so much importance, how much space would wide-skirted garment have, and the stance are related to the model, cutting and sewing of the garment.

In this study, a literature review about Whirling Dervish garments will be carried, information will be given about coins, arakiyye, destar, evenness, wide-skirted garment, elif-i Nemed, destegül, cardigan, shalwar and iconographic meanings will be discussed. Cutting and sewing techniques of fabric will be examined due to branch of clothing arts, pieces of clothing patterns of Whirling Dervish will be studied, reproduction of it will be prepared and presented at the symposium.

GİRİŞ

“Sevgi” sözcüğü ile bütünleşen ve tüm dünyaya mal olmuş, Müslümanlıkla sınırlı kalmamış, din, mezhep ve fikir ayrılıklarını önemsemeden herkese kucak açan yüce Mevlana ve Mevlevilik aynı zamanda bir hoşgörü, saygı sembolüdür.

13. Yüzyılda Hz. Mevlana'dan sonra oğlu Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi Hz. Mevlana'nın öğretilerinin nesilden nesile devam edebilmesi için ilk mevlevihaneyi kurmuştur. Günümüzde Mevlana Müzesinin bulunduğu yer 13. Yüzyılda Alaaddin Keykubat'ın gül bahçesiydi, Alaaddin Keykubat burayı Hz. Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'e hediye etti ve Hz. Mevlana'nın babası buraya defnedildi. Bu yüzyılda önemli şahsiyetlerin mezarlarının üzerine türbe yapıldı bu yüzden buraya da yapmak isterdiler fakat Hz. Mevlana

“Gökyüzünden daha görkemli bir yapı yapabilir misiniz?” dedi ve mezarın üzerine kapattırmadı. Daha sonra aile yakınları da buraya defnedildi (Bayru, 11.05.2012 tarihli görüşme)

Mevlana'nın mezarında ki ilk yapı baldeken tarzındadır (1273). Bu yapının çevresine bir manzume oluşturan yapılar Mevlevi tarikatının merkez tekkesini meydana getirmiştir. 13 yüzyıl, Selçuklu döneminde türbenin yapılışı ve kuruluş gerçekleşir. Beylikler devrinde (14.-15 yy) ilk yapının külâhı kaldırılmış bugünkü dilimli külâh yerleştirilmiştir. Ayrıca kubbe-i Hadra'nın doğu ve batısındaki kubbeli kısım bu dönemde ilave edilmiştir. Klasik Osmanlı Devri (16.-17 yy) semahane, mescit, avludaki L planlı derviş hücreleri, avludaki türbeler yapılmıştır. 19.yy'da Matbah'ı Şerif, Meydanı Şerif, Şadırvan ve Şeb-i aruz havuzu ilave edilmiştir (Karpuz, 2004, 98).

Osmanlı Döneminde Mevlevilik çok gelişmiştir ve Osmanlı Devleti fetih ettiği her yerde Mevlevihaneler kurmuştur. Mevlevilik bu dönemde çok yayılmış ve en üst seviyeye ulaşmıştır. Mevlevilikte Hz. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi soyundan gelenler arasından makam çelebisi seçilir ve o Konya 'da oturur. Makam Çelebisinin hem bilgili, hem de idareci kişiliğe sahip olmasına dikkat edilir çünkü makam çelebisinin görevi Mevlevihaneleri de idare etmektir. Şeyh efendinin başına giymiş olduğu başlık destar-ı şerif için, izni makam çelebisi bir yazıyla verir buna icazet vermek denir. Destar-ı şerif, sikkeyi şerifin etrafına sarılır ve sarığın ucu da başın arkasından sol omuza doğru inerek akıl ve gönül birlikteliğini ilan eder. Şerif şerefli demektir ve Mevlevilerin giysiye gösterdikleri saygıyı anlatır. Mevleviler giysilerini giyerken ve çıkartırken bu giysiler onlara hizmet ettiği için giysilere şükranlarını göstermek adına mutlaka öperler (Bayru, 11.05.2012 tarihli görüşme).

Özönder semayı, Mevlevilik Tarikatının kendine has tavır, gelenek ve görenekleriyle yapılan dönüş hareketidir (1989, 10) şeklinde tanımlanmaktadır. Esin Çelebi'nin deyimiyile semazenlerin sema sırasında dönmesi, insanın iç dünyasının dışa vuruşu gibidir. Afrikalı ateşin etrafında döner, çocuklar döner, dünya güneşin etrafında döner, ve ruhun coşkusunu dışa vurur. Mevleviler dönüş hareketini musiki ile birleştirmişler, başını sonunu belirlemişler ve tören haline getirmişlerdir. Sema töreni nefsin terbiyesini anlatır. Nefsi terbiyeye çıktıkları için semazenler sema ederken herhangi bir takı kullanmaz giysilerinde de herhangi bir süs olmaz. Sema töreninde kullanılan giysilerin de ikonografik anlamları vardır. Tennure nefsin kefenini temsil ederken, sikkeyi şerif nefsin mezar taşını, siyah hırka ise nefsin mezarını temsil eder.

Mevlevi Giysileri

Fikir ve dostane anlayışlarının yanı sıra Mevlevi törenlerindeki semazenlerin ibadet biçimleri gibi ibadet sırasındaki giydikleri giysilerde rutin giysi şekillerinden farklılık gösterir. Birçok orijinal özellikleri, davranış ve usulleri ile diğer tarikatlardan ayrılan Mevleviliğin giyim şekilleri ve usulleri kendine özgü bir karakter taşır (Önder, 1956, 77).

Mevleviler her cemiyette kendilerine karşı hürmet edilecek şekilde temiz ve şık giyinirlerdi, zarif ve kibar bir görüntü sergilerler, halleri ve tavırları ile hemen fark edilirdi. Mevleviler de iç ve dış giysilerinin hiç birinde ilik-düğme olmaz, kapanacak yerler aynı kumaştan yapılan karşılıklı ipe benzer kısımlarla birbirine bağlanırdı (Top, 2001, 151). İlik, yaka ve düğme, bir bağlanma ifadesinin ve dünya muhabbetinin işareti olarak kabul edildiği için kullanılmaz. Çünkü Mevlevi'nin giysisi kefeni, mezar taşını ve mezarı hatırlatır. Dikiş ise zorunluluktan kullanılmaktadır (Özönder, 2006, 14).

Giysilerin tarihçesine bakıldığında zaman, başlangıçta Selçuklu döneminde kullanılan giysilerden oluştuğu daha sonra Mevleviliğin gelişip, sema törenlerinin kurallara bağlanmasıyla, giysilerde değişiklik meydana geldiği ve bugünkü semazen giysilerinin ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Mevlana'nın ölümünden sonra tarikat olarak gelişen ve yayılan Mevlevilik, zaman geçtikçe giyimde değişiklikler yapmış ve diğer tarikatlardan ayrı bir giyim şekli oluşturmuştur. İlk zamanlarda hırka ve başlıkla tanınan Mevleviler 15. Yüzyıldan itibaren günlük giyimler, merasim-görüşme giyimleri ve ayin-sema giyimleri içinde görülmektedir (Sezgin, 1985, 429).

Mevlevilerin en karakteristik giysilerini sikke, tennure denilen elbise ve derviş hırkası oluşturmaktadır (Çelebi,1957, 161).

Mevlevihanelerde sema tennuresi ve hizmet tennuresi olarak iki tür tennure bulunur. Hizmet tennureleri, koyu mavi, bordo, koyu yeşil gibi koyu renkli olur. Sema töreninde giyilen tennureler açık renkli olur. Fakat daha önceleri hizmet tennuresi ile de sema edilmiştir. Sema semahanede yapılır. Sema yapanlara semazen denir. Semazenler sema sırasında sıra ile sikke, sema tennuresi, elif-i nemed, Destegül ve ayin hırkası giyerler.

SEMAZEN GİYSİLERİNİN GİYİM SANATLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

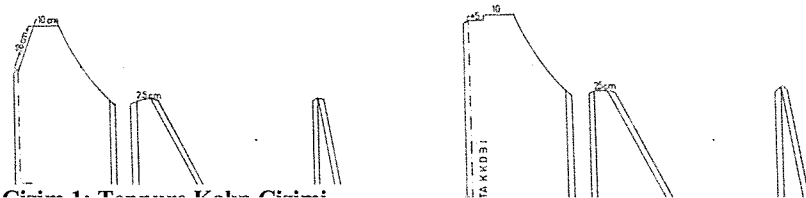
Sikke: Mevleviliğin sembolü olan sikke Arakiye ve destar olarak ikiye ayrılır. Arakiye ter giysisi anlamına gelir. Mevlevilikte dervişlerin başına giydiği kısa yün külahın adıdır. Kahverengi ve beyaz renkte olan arakiyye Mevleviler tarafından mukabele ve merasimlerle giyildiği gibi evlerde günlük işlerde de giyilirdi. Matbah canları (nev-niyazlar) da arakiyye giyerlerdi. Destar Mevlevilikte sarık demektir. Destar sarmak şeyhlerin ve halifelerin hakkıdır (Şeyh ve Halifelere bu hakkı makam çelebisi verir [Bayru,28.05.2012 tarihli görüşme]). Şeyh Hz Muhammed'in soyundan geliyorsa seyyid olduğunu belirtmek için beyaz destar sarar. Halifeler ve çelebiler siyaha yakın mor renkte destar sararlar. Çelebiler destar alttan sikke görünmeyecek şekilde sararlar, Çelebi olmayanların destarlarında sikke alttan 2 santimetre görülür (Yağmur, 2010, 286).

Tören sikkesi 40-50 cm boyunda 16-20 cm çapında üst kenarı baş çevresine göre daha dar olan kahverengi keçeden yapılan bir başlıktır.

Sikkeler bugünde Mevlevilikte başlık, külah olarak kullanıldığı gibi küpe, yüzük, kolye gibi süs eşyalarına da sembol olmuştur.

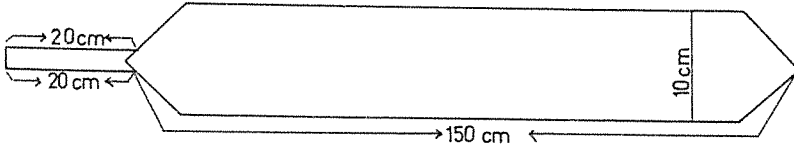
Tennure: “Mevlevi dervişlerinin sema ayini ve hizmet esnasında giydikleri geniş etekli elbiseye denir. Sema tennurelerini yalnız semazenler giyebilirdi. Tennureler kolsuz ve yakasız göğse kadar önü açık, bel kısmı dar, belden aşağısı geniş olarak ince ve kalın kumaşlardan yapılır” (Önder, 1986). Semazenlerin sema törenleri sırasında giydikleri uzun ve geniş etekli tennureler beyaz, açık sarı, pembe ve yeşil renkli olup V yakalıdır. Eteğe bolluk vermek için ön ve arka yanlarda geniş üçgen peşler kullanılmıştır. Etek ucuna giysinin tersinden 12-13 cm genişliğinde kalın kumaş veya ince keçe geçirilmiştir. Bunun ayin esnasında eteğin düzgün duruşunu ve semazenin sema sırasında eteğinin dengeli açılmasını sağlamak için yapıldığı düşünülebilir.

Tennurenin açılması kalıp, kesim ve dikimi ile yakından ilgilidir. Tennuredeki kesim-dikim farkı veya uzunluk kısalık gibi durumlar, birkaç santimetre dahi olsa, semazenin yalpalamasına sebep olmaktadır (Yöndemli, 1997,47). Eskiden tennure açıldığı zaman sahan kapağı gibi açılırdı (Bayru,28.05.2012 tarihli görüşme).

Elif-i Nemed: Tennure eteğinin dalgalı oluşu, eteğin bir tarafının yukarıya kalkması, sarkması hiçbir zaman hoş görülmez. Çünkü tennurenin eteğinin böyle olduğu durumlarda semazen döndüğünde içi görünmektedir. Semazenin içinin görünmemesi için Elif-i Nemed bağlanması ve etek ucunun her tarafının aynı uzunlukta olmasına dikkat edilmelidir. Elif-i Nemed tören giysisinin en önemli parçalarından birini teşkil etmektedir. Elif-i Nemedin her iki ucu da üçgen şeklinde sonuçlanır, yaklaşık 1,5 m uzunluğundadır. Elif-i Nemed bele, tennurenin üstüne sola doğru sarılır. Kemerin bir ucuna dikilmiş uzunca bir şeridi vardır. Bu şerit kemerin tam ortasında bele dolanır, ucu alttan Elif-i Nemedin içine sıkıca sokulur. (Önder, 1992).

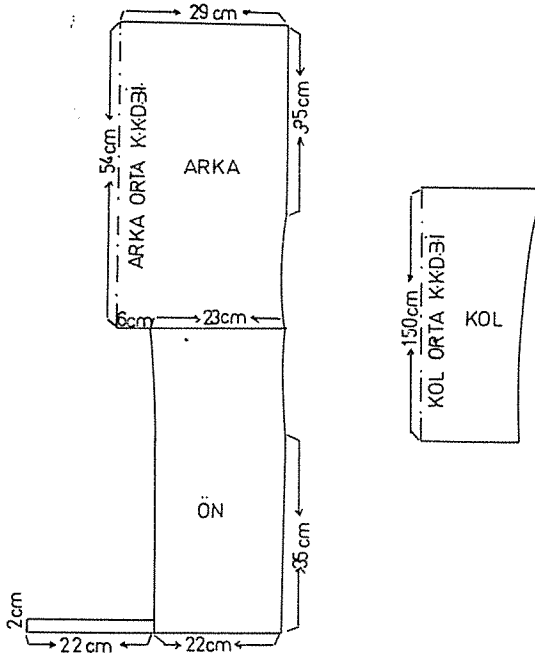
Elif harfine benzetilen, 8-10 cm genişliğinde 150 cm uzunluğunda tennure üzerine bağlanan ince keçe veya kalın siyah kumaştan yapılan kemerdur. Eğer kumaştan yapılmışsa içine tokluk sağlanması için kalın kumaş veya ince keçe konulmaktadır. Elif harfine benzediği için bu adı almıştır (Önder, 1956).

Çizim 1: Elif-i Nemed'in Kalıp Çizimi

Destegül: "Darca, düğmesiz kollu kolların bedene eklendiği yerler adeta japone öñü açık bela kadar gelen ve boya nispetle Elif-i Nemedin yarısına varan, ince kumaştan yapılan bir yelektir. Ön kısmında sol tarafta aynı kumaştan bir parmak uzunluğunda bir şerit vardır ki bu şerit Elif-i Nemedde sokulur. Bu suretle sema sola doğru olduğundan Destegülün Elif-i Nemedde tespit edilmiş bulunan sol tarafa açılmamış olurdu (Gölpınarlı, 1953).

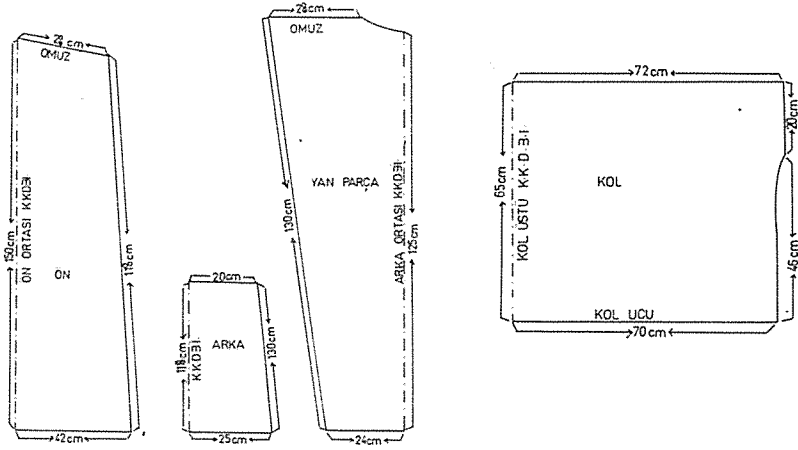
Destegül beyaz ince bir kumaştan dikilen, boyu belden biraz aşağıda, yaka oyuntusuz ve etek ucuna kadar düz inen, omuz ve kol kesimi düz, uzun kollu, arkası kapalı, önü açık, sağ etek ucundan 20 cm uzunluğunda bağcığı olan bir gömlektir. Tennure ve Elif-i Nemedin üstüne giyilir. Sağ etek ucundaki bağcık Elif-i Nemedin altına sokularak sabitlenir.

Çizim 2: Destegül'ün Kalıp Çizimi

Hırka: “önü açık, yakasız, belsiz ayaklara kadar inen geniş kollu mantoya denir. Hırkalar mevsime göre kalın yünlü kumaş veya ketenden yapılır. Siyah, gri, mor, yeşil renkte olanları vardır. Dervişler hırkalarını giymeyip omuzlarına alırlar ve iki önünü elleriyle tutarak kapatırlar. Yalnız namazlarda, bayramlarda, törenlerde ve göçmelerde giyerlerdi. Mevlevi şeyhleri ise hırkalarının her zaman giyorlardı (Önder, 1986). Hırkada sikke-i şerif gibi giymeyi hak kazanan dervişe özel bir merasimle tebriklenerek giydirilir. Bir de hırka-i şerif icazeti verilirdi (Alkor, 1946, 12).

Bol ve zengin görünüşlü hırka dervişler tarafından giyilen, yakasız, önü açık, kolu ve bedeni bol kesimli, boyu ayaklara kadar uzanan oldukça geniş bir üst giyimdir.

Çizim 3: Hırkannın Kalıp Çizimi

Mest: Semazenler sema yaparken çıplak ayakla ayin yaparlardı. Bugün ise semada mest giymektedirler.

SONUÇ

Kaynaklarda Mevlevi giysilerinin oluşumu hakkında net bir tarihlendirmeye rastlanmazken; Sema'nın Pir Adil Çelebi (864- 1460) zamanında son şeklini aldığı belirtilmektedir. Yani XV. Yüzyıldan itibaren sema günümüzdeki şeklini almıştır. Buradan şu sonuca ulaşmak mümkündür; Sema'nın ayin haline dönüşmesi ve belirli kurallara bağlanması ile Mevleviler, giysilerini ayin (sema) ve günlük giysiler olmak üzere ayırmaya başlamışlardır. Mevlâna zamanında insanlar üstlerinde ne varsa onunla sema ediyorlardı. Bütün bunlara dayanılarak Mevlevi giysilerinin şekillenmesinin semanın kurallaşmasıyla oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Aktaş, 2007,21).

Osmanlı imparatorluğu döneminde en parlak devrini yaşamış olan, günümüzde de dünyaca bilinen, hayranlık ve saygı duyulan Mevlevilik dünyanın ihtiyaç duyduğu kardeşlik, sevgi, hoşgörü ve saygı mesajları vermekte olduğu için yüzyıllardır önemini yitirmemiştir.

Semazen giysilerinin sade, gösterişsiz ama anlamlarla yüklü olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra sema sırasında semazenin rahat dönebilmesi için tennurenin eteği bol kesimli

düşünülmüştür. Ayrıca tennurenin etek ucuna dikilen keçe veya kalın kumaş, dönüş esnasında eteğin düzgün görünümünü sağladığı için yine ergonomik olarak uygunluğu düşünülebilir.

Destar'ın etek ucunda bağcığın olması, sağdan sola doğru olan dönüşün durumuna göre elif-i nemed'e sokulması destarın açılmamasını sağlar ve bunlar da giysilerin ergonomik olduğunu gösterir

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Arife, **Mevlana Müzesinde Bulunan Mevlevi Giysilerinin ve Mevlana'ya Atfedilen Giysilerin Giyim Sanat Dalı Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007

ALKOR, Haydar, **Mevlevilik ve Bektaşilik**, Konya, 1946

ÇELEBİ, A., H., **Mevlana ve Mevlevilik**, İstanbul, 1957

GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, 1953.

KARPUZ, Haşim, **Anadolu Selçuklu Mimarisi**, Konya, 2004

ÖNDER, Mehmet, "Mevlevi Giyimleri", **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı: 1, Ankara: 1956

ÖNDER, Mehmet, **Mevlevi Giyimleri**, Ankara, 1986

ÖNDER, Mehmet, **Yüzyılla Boyunca Mevlevilik**, Ankara, 1992.

ÖZÖNDER, Hasan, **Konya Mevlana Dergâhı**, Ankara, 1989

ÖZÖNDER, Hasan, **Tarihi Boyunca Mevlevi Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları**, Konya, 2006.

SEZGİN, Mualla, "Mevlana'nın ve Mevlevilerin Giysilerinin Modernizasyonu" **Selçuk Üniversitesi 1. Milli Mevlana Kongresi**, 3-4 Mayıs 1985, Konya

TOP, Hüseyin, **Mevlevi Usul ve Adabı**, İstanbul, 2001.

YAĞMUR, Sinan, **Tennure ve Ateş**, Konya, 2010

YÖNDEMLİ, Fuat, **Mevlevilikte Sema Eğitimi**, Ankara, 1997

Kaynak Kişi Künyesi

Adı Soyadı : Esin Çelebi Bayru

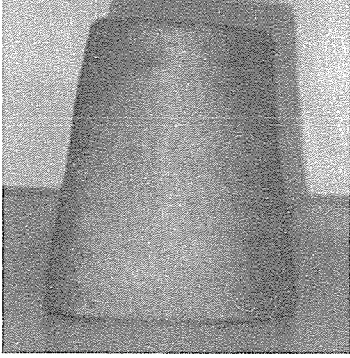
Doğum Yeri ve Tarihi : Halep/Suriye 02.04. 1949

Öğrenim Durumu : Lise (İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Böl. okuyor)

Mesleği : Araştırmacı

Mevlevilik ile İlgisi : Hz. Mevlana'nın 22. Kuşak Torunu

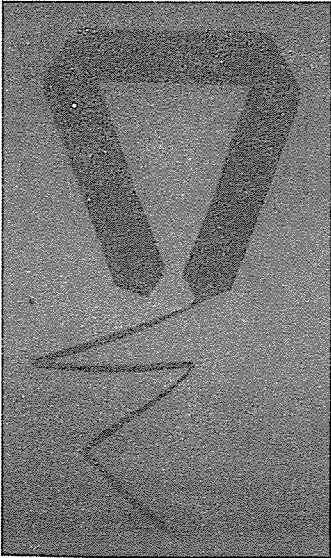
Açık Adresi : Uluslararası Mevlana Vakfı Konya

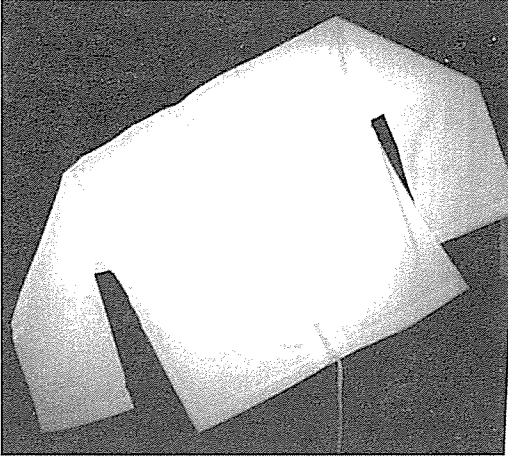
Fotoğraf 1: Sikkenin Genel Görüntüsü

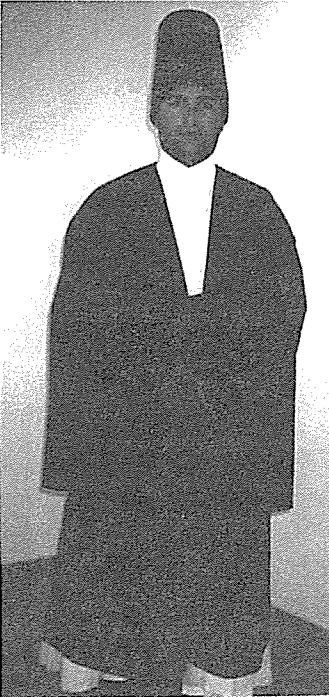
Fotoğraf 2: Tennurenin Genel Görüntüsü

Fotoğraf 3: Elif-i Nemed'in Genel Görüntüsü

Fotoğraf 4 : Destegül'ün Genel Görüntüsü

Fotoğraf 5: Hırkama'nın Genel Görüntüsü

Fotoğraf 6: Mest'in Genel Görüntüsü

NİYÂZ ÂYİNLERİ VE NÜSHA FARKLILIKLARI

Dr. Timuçin Çevikoğlu

Kültür Bakanlığı Sanatçısı

ÖZET

Bir Mevlevî terimi olarak “*nevr*” kelimesi “*adak*” veya “*hediyeye*”, “*niyâz*” kelimesi ise “*bağış*” anlamına gelir.

Mevlevîlikde, kutsal olarak kabûl edilen 9, 18 veya 9’un diğer katları (9, 18, 27, 36, 45, 54, 63, 72, 81, 90, 99, 108, 117...) mikdârınca yapılan bağışlar, “*Nevr-i Mevlânâ*” yani “*Mevlânâ’nın Hediyesi*” olarak görülür ve reddedilmeden alınır.

Mevlevîlik geleneğinde Semâ’ Töreni esnâsında, Âyîn-i Şerif’in sonuna yaklaşıldığında mukâbelenin bitmemesi, biraz daha sürmesi için Nevr-i Mevlânâ adedince bir niyâzda bulunulduğunda, Niyâz Âyini denilen özel yapıdaki müzik eserlerinin eşliğinde Niyâz Mukâbelesi yapılır.

Bu çalışmada, Mevlevî Müziği içinde ayrı bir form olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülen Niyâz Âyinleri anlatılmakta, eski ve yeni kaynaklarda yer alan nüshalar incelenmektedir.

NİYÂZ ÂYİNS AND THEIR NOTATIONAL DIFFERENCES

ABSTRACT

The word “*nevr*” as a Mevlevî term means “oblation, devotional” and “gift, present” and the word “*niyâz*” means “grant, donation”.

The donations that have a ninefold value (ninefold, eighteenfold or the other multiples of 9; such as 9, 18, 27, 36, 45, 54, 63, 72, 81, 90, 99, 108, 117...) , which is accepted as divine and revered in Mevlevî order are accepted as “*Nevr-i Mevlânâ*” , which means “The gift of Mevlânâ”, and these donations are accepted unconditionally.

During the Semâ Ceremony, in case that the donations are made in conformity with “*Nevr-i Mevlana*”, as we come to the end, Niyâz Ceremony is made in company with a special kind of musical piece that is called Niyâz Ayin in order not to finish the ceremony, but to prolong it.

In this project, Niyâz Ayins that are thought to be considered as a different form of Mevlevî Music is illustrated and various copies with notational differences that figure in new and old sources are analyzed.

Bir Mevlevî terimi olarak “nezi” kelimesi, “adak” ya da “hediye” anlamlarına gelir. Mevlevîler birine hediye verecekleri zaman “Nezr-i Mevlânâ” yani “Mevlânâ’nın Hediyesi” diye takdîm ederler, böyle sunulan hediye reddedilmez, alınır.

Mevlevîler, kimseden bir şey istemez, sadaka kabûl etmezlerdi. Ancak dileyenler dergâha veya mensûblarına Nezr-i Mevlânâ mikdârınca yani 9, 18 veya 9’un diğerkatları (9, 18, 27, 36, 45, 54, 63, 72, 81, 90, 99, 108, 117...) adedince bağışda bulunabilirlerdi. Bu bağışlara “niyâz” denirdi.

Abdülbâkî Gölpinarlı, Nezr-i Mevlânâ’nın yani 9, 18 veya 9’un diğerkatlarının kutsal kabûl edilmesini şu inanca dayandırmaktadır:

“Mutlak Varlık, “zâtî iktizâsı” (kişisel gerekliliği) olan aktif bir zuhûra (ortaya çıkış, beliriş, görünüşe) sâhiptir. Bu aktif tecellî (belirme), “Akl-ı Küll” veya “Hakikat-i Muhammediyye” diye anılır. Bu aktif kâbiliyet, pasif bir kâbiliyeti, “Nefs-i Küll” ü meydana getirmiştir. İkisinden dokuz kat gök meydana gelmiştir. Dokuz göğün hareketi dört unsuru (Anâsır-ı Erba’a’yı yani toprak, su, hava ve ateşi) izhâr etmiş (ortaya çıkarmış); göklerle bu unsurlardan cansızlar, bitkiler ve (diğerkat) canlılar doğmuştur. Böylece hepsi onsekiz olur.¹”

Prof. Dr. Yakıt’ın aynı konuyla ilgili olarak XVI. yüzyıl şâirlerinden İdris Muhteff’nin bir manzûmesinden seçtiği birkaç mısra ve bu mısralarda sembolize edilen inanışlara ilişkin yaptığı açıklama da şöyledir:

*“İş bu deme erince, üç kez doğdum ânedan
Nice yavru uçurdum, nice, âşiyânedan (yuvadan, evden)
Dört doğurdum anamı, hâmil oldum babadan
Babam dokuz ayaklı, anlama efsânedan...*

Senin İdris, hakikat bu rumûzât sözlerin

---

¹ Parantez içindeki açıklayıcı notlar, bildirinin yazarı tarafından eklenmiştir.

Anladı insân olan, bilmedi hayvânedен

(Kurnaz, C., Tatçı, M., *Türk Edebiyatında Şathiye*, Akçağ, Ankara, 2001. s.101-102).

Burada üç kez doğmaktan kasıt, İslâm felsefesindeki “mevâlid-i selâse” yani üç doğum olarak ifade edilen “cemâd (cansız), nebât (bitki) ve hayvan” mertebelerinden geçiştir. “Dört ana” ise maddî varlığın dört unsuru yani “toprak, su, hava ve ateş” dir. “Dokuz Baba” tâbirinden de “Dokuz feleğe (göğge)” işâret vardır.”

“Dâimâ dirî” anlamına gelen, Allah’ın “Hây” adının ebced hesabındaki sayısal karşılığının 18 olması ve Hz. Mevlânâ’nın, Mesnevî’nin özü kabul edilen ilk 18 beytini bizzat kendisinin yazmış olması, Mevlevîlerce 18 sayısının kutsal kabûl edilmesinin diğer önemli nedenleri olarak gösterilmektedir.

Bu katları ifade eden rakamların kendi iç toplamlarının, birbirleriyle toplamlarının, çarpımlarının veya çarpımlarının katları ile onların iç toplamlarının da her zaman 9 rakamını verdiği dikkate değerdir. Diğer yandan bütün sayılar, 0’ dan 9’ a kadar büyüyerek giden on temel sayıdan oluşur ki, Nezir-i Mevlânâ olan 9, bunların en büyüğüdür.

Bir Mevlevî dergâhına veya mensûblarına Semâ’ Töreni esnâsında niyâz verilmesi kurala bağlıdır. Bu kuralı Gölpinarlı şöyle anlatmaktadır:

Semâ’ Töreni yani mukâbele esnâsında, izleyicilerden Mevlevî erkânını bilen cânlardan ya da muhiblerden biri veya Şeyh Efendi, Âyîn-i Şerîf’in sonuna yaklaşıldığında mukâbelenin bitmemesi, biraz daha sürmesi için Nezir-i Mevlânâ adedince bir niyâzda bulunur ve biriyle mutriba gönderir. Niyâz, dördüncü selâm bitmeden kudûmzenbaşuya ulaştırılmalıdır. Ulaştıran kişi, niyâzı görüşerek² kudûmün üstüne bırakır. Kudûmzenbaşı da niyâzı, yine görüşerek sağ yanına koyar. Niyâz geldiğinde Son Peşrev çalınmaz, neyzenbaşı kısa bir taksim yapar ve Niyâz Mukâbelesi başlar.

Semâ Töreni’nin Niyâz Mukâbelesi denilen özel bölümü Niyâz Âyini denilen özel yapıdaki müzik eserlerinin eşliğinde yapılır. Niyâz Âyini icrâ edildikten sonra Son Yürük çalınır, kısa bir Son Taksim yapılarak Aşr-ı Şerîf’e geçilir ve mukâbele böylece sona erer.

Gölpinarlı, Mevlevî Âdâb ve Erkânı’nda niyâzın ya dergâha sarfedildiğini ya da cânlara eşit olarak bölüştürüldüğünü bildirmektedir.

---

² Mevlevîlerin, her şeyin cânı olduğu ya da her şeyin tek bir cânın yansıması olduğu inancıyla, cansız zannedilen şeyleri de bir muhabbet tecellisi olarak dudaklarına dokundurarak öpmelerine “görüşme” denir.

Yine Gölpinarlı'nın anlattıklarına göre, ayrıca Hz. Mevlânâ'nın *Recez* bahrinin *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* kalıbıyla söylediği, Dîvân-ı Kebîr'in Bedi'uzzaman-i Fîrûzânfer nüshasında 1374 numarada bulunan gazelinin 1. beyiti olan,

Ey âşıklar, ey âşıklar ben toprağı mücevher yaparım

Ey çalıp-söyleyenler, ey çalıp-söyleyenler definizi altınla doldururum

anlamındaki,

Ey âşıkân_ey âşıkân men hâk(i) râ gevher künem

Ey mutribân_ey mutribân deff-i şümâ pür zer künem

beyiti okunurken de Şeyh Efendi'nin niyâz göndermesi ve Niyâz Mukâbelesi yapılması bir âdet hâline gelmiştir. Bu beyit, Beste-i Kadîm Hüseyî ve Dügâh Âyîn-i Şerîflerden başka Kutbü'n-nâyî Osman Dede'nin Uşşâk ve Çârgâh Âyîn-i Şerîfleri ile Muallim Kâzım Uz'un Sultânîyegâh Âyîn-i Şerîfi'nde yer almaktadır.

Niyâz Mukâbelesi esnâsında icrâ edilen ve adına Niyâz Âyini denen eserlerin ilk akla geleni hiç şüphesiz, sözleri “*Şem'i ruhunâ cismimi pervâne düşürdüm*” ve “*Dinle sözümü sana direm özge edâdır*” mısraları ile başlayan, Devrrevân ve Yürüksemâî usûlleriyle Segâh makâmında bestelenmiş, ilâhî yapısındaki iki kısımlı eserdir.

Bilindiği üzere, geçmişten günümüze gelebilmiş, bugün elimizde bulunan Türk Müziği nota külliyâtlarının ilk ikisi, Batı dünyasında Wojciech Bobowski ya da Albertus Bobovius olarak tanınan, Leh asıllı mühtedî Santûrfî Ali Bey ya da diğer adıyla Ali Ufkî Bey (1610?-1675?) tarafından XVII. yüzyıl ortalarında kaleme alınmış Londra'da bulunan *Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz*³ adlı defter ile hâlen Paris'te bulunan isimsiz defter⁴dir.

Segâh Niyâz Âyini'nin ilk kısmı (“*Şem'i ruhunâ cismimi pervâne düşürdüm*” mısra'ı ile başlayan bölümü) Ali Ufkî Bey'in her iki defterinde de yer almaktadır ancak bestekârı da türü de belirtilmemiştir⁵. Günümüze gelene kadar bir hayli değişikliğe uğradığı görülen eserin makâmı defterde Mâye olarak gösterilmekte, iki müseddes kısımdan yani toplam on iki mısradan oluşan eserin güfte sahibi de belirtilmemektedir.

³ Ali Ufkî [Albertus Bobovius], *Hâzâ Mecmû'a-i Sâz ü Söz*, British Library, MS Sloane, no. 3114.

⁴ Ali Ufkî [Albertus Bobovius], [*İsimsiz defter*], Bibliothèque nationale de France, MS Turc, no. 292.

⁵ Eser, Londra'daki defterde v.105a'da, Paris'deki defterde ise v.194a'da bulunmaktadır.

Mevlevî Âyinleri ile ilgili eldeki en eski nota koleksiyonu olan Manisalı Mehmed Dedezâde Mustafâ Câzîmü'l-Mevlevî'nin Galata Mevlevîhânesi kudûmzenbaşısı Râîf Dede'nin okuyuşundan yazdığı 1900 tarihli defterde ise bu eser Sultân Veled'e ait olarak gösterilmektedir⁶.

Eserin bu nüshası da 1934 tarihli Râuf Yektâ Bey'in başkanlığında Zekâfzâde Hâfız Ahmed Irsoy, Ali Rifat Çağatay ve Dr. Suphi Ezgi'den oluşan Konservatuar Tasnif ve Tesbit Heyeti'nin yayınladığı bugün icrâ edilen nüshadan oldukça farklıdır⁷. Bu nüshada güfte olarak, Ali Ufkî nüshasındaki iki müseddes kısmın sadece ilki (küçük değişikliklerle) yer almaktadır.

Gölpınarlı, güftedeki dilin Sultân Veled'in dili olamayacağı düşüncesindedir. Eserin güfte ve bestesinin Ömer Çelebi ya da Dervîş Ömer adıyla anılan kişiye ait olabileceğini belirterek, Es'ad Efendi'nin tezkiresine göre Dervîş Ömer'in Mevlevî olduğunu ve Sultân IV. Murâd devrinde (d.1612-ö.1640) yaşadığını bildirmektedir (Mevlevî Âdâb ve Erkânı s.96, 97). Bu eserin Ali Ufkî Bey'in yaklaşık 1650 yılında yazdığı defterde yer alıyor olması Gölpınarlı'nın görüşüne uygunluk göstermektedir. Eserin *Hezec* bahrinin *mef'ûlü mefâ'ülî mefâ'ülî fe'ûlün* kalıbıyla söylenmiş sözleri şöyledir:

Şem'i ruhunâ cismimi pervâne düşürdüm

Evrâk-ı dilî âteş-i sûzâne düşürdüm

Bir katre iken kendimi ummâne düşürdüm

Hayfâ yolumû vâdi-yi hicrâne düşürdüm

Takrîr_ edemem derd-i derûnum elemim var

Mevlâ'yı seversen beni söyletme gamum var

Sabrım benim_ol nergis-i fettân_ile gitdî

Aklım benim_ol zülf-i perîşân_ile gitdî

⁶ Manisalı Mehmed Dedezade Mustafa Cazim El-Mevlevi ve Raif Dede. (1900) *Âyin-i serif mecmu'ası (Notalar)*, Ankara: Milli Kutuphane Mikrofilm Arsivi Nu. A-1381, Mikrofilm.1958.s.269-270.

⁷ Mevlevî Âyinleri II, 1934, *Türk Musikisi Klasiklerinden* Yedinci Cilt, İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, İstanbul. s. 370-371.

Gönlüm heves-î vuslat-ı cânân_ile girdi

Cânım elem-î firkat-i cânân_ile girdi

Hicr_âteşinê yandı derûnum elemim var

Mevlâ'yı seversen beni söyletme gamım var

İkinci kısmın sözleri ise çeşitli kaynaklarda şu beyitlerle verilmektedir:

Dinle sözümü sana direm, özge edâdır

Dervîş olana lâzım olan aşk-ı Hudâ'dır

Âşıkın nesi vâir ise ma'sûka fedâdır

Semâ' safâ, cânâ vefâ, rûha gıdâdır

Ey sofî bizim sohbetimiz cânâ safâdır

Bir cur'amızı nûş idegör, derde devâdır

Hakk ile ezel ettiğimiz ahde vefâdır

Semâ' safâ, cânâ vefâ, rûha gıdâdır

Aşk ile gelin, eyleyelim sıyt ü sadâyı

Derd ile göge çıkaralım, Hû ile Hây'ı

Çalalım kudûm, depretelim deff ile nâyı

Semâ' safâ, cânâ vefâ, rûha gıdâdır

Aşk ile Mevlânâ'ya olup, vâlih ü hayrân

Sineler döğüp, eyleyelim çâk-i girîbân

Sultânımızdan bîze budur, âyin ü erkân

Semâ' safâ, cânâ vefâ, rûha gıdâdır

Aşk ile gelin tâlib ü cûyende olalım

Sıdk ile safâlar sürelim, zinde olalım

Hazret-i Mevlânâ'ya, gelin bende olalım

Semâ' safâ, cânâ vefâ, rûha gıdâdır

Ali Ufkî, Mecmû'a-i Sâz ü Söz'de eserin usûlünü belirtmemiştir. Paris yazmasında ise eserin usûlü Devrirevân olarak yazılıdır. Câzim Efendi-Râif Dede nüshası ve Konservatuvar nüshalarında ise eser, Devrirevân olarak gösterilmektedir.

Eserin, Ali Ufkî tarafından belirtilmeyen türünün, Câzim Efendi-Râif Dede ve Konservatuvar nüshalarında "ilâhî" olarak kayıtlı olduğu görülmektedir.

Bu eserden başka Niyâz Mukâbelesi esnâsında Niyâz Âyini olarak başka eserlerin de çalındığını öğreniyoruz. Bunlar arasında, sözleri yine *Hezec* bahrinin *mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün* kalıbıyla söylenmiş, Mithat Bahari Beytur'a göre Samtî'ye ait, Gölpınarlı'ya göre ise Molla Câmi'nin bir şiiinden Sultân Dîvâne, Nev'î veya Samtî Dede tarafından nazmen çevrilmiş olan Hammâmîzâde İsmâil Dede-Efendi'nin (1778-1846) Sabâbüselik Âyîn-i Şerifi'nde Sûzinâk-Hicâzkâr makâmalarında ve Ağır Düyek usûlünde bestelediği⁸,

Ben bilmez idim gizli ayân hep sen imişsin

Tenlerde vü cânlarda nihân hep sen imişsin

Senden bu cihân içre nişân ister idim ben

Âhir bunu bildim ki cihân hep sen imişsin

---

⁸ Mevlevî Âyinleri II, 1936, *Türk Musikisi Klasiklerinden* Onikinci Cilt, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul. s. 612.

mısralarından oluşan bölüm ile *Hezec* bahrinin *me'ûlü me'â'ilün fe'ûlün* vezniyle söylenmiş, sözleri Mevlevî şeyhi Muhammed Bahâeddîn Veled (İzbudak) Çelebi (1867-1953)'ye, bestesi ise Dede Mehmed Zekâî Efendi'nin oğlu kudûmzenbaşı Zekâîzâde Hâfiz Ahmed (Irsoy) Efendi (1869-1943)'ye ait olan Müsteâr makâmında ve yine Ağır Düyek usûlündeki⁹,

Geçdim hevesât-ı dünyevîden

Zevk_aldım umûr-ı uhrevîden

Yâ Rab, beni bir nefes ayurmâ

Kur'ân_ü Hadîs_ü Mesnevî'den

Hamde'n-lillâh ki feyz-yâbım

Sinemdeki râz-ı mânevîden

Dûr_etme Veled kulünü, İlâhî

Sâdât-ı kirâm-ı Mevlevî'den

mısralarından oluşan eserler sayılabilir. Niyâz Âyini'nin ilk bölümü olarak icrâ edilen bu eserin sonuna da yine “*Dinle söziümü sana direm, özge edâdır*” mısraı ile başlayan bölümün eklendiğini kaynaklardan öğreniyoruz.

Bu incelemeler sonucunda Niyâz Âyini'nin Mevlevî Müziği içinde ayrı bir form olarak değerlendirilmesi gerektiği; iki bölümlü bu formun ilk bölümünün Âyîn-i Şerîf'lerin I. Selâmlarının, ikinci bölümünün ise III. Selâmlarının sonunda yer alan Yürüksemâî bölümlerin yapısal özelliklerini taşıdığı görülmekte ve bu yapısal özellikleriyle bu özel türün adeta bir muhtasar Âyîn-i Şerîf hüviyeti taşıdığı düşünülmektedir.

---

⁹ Mevlevî Âyinleri II, 1934, *Türk Musikisi Klasiklerinden Yedinci Cilt*, İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, İstanbul. s. 371-372.

KAYNAKLAR

- Ali Ufkî [Albertus Bobovius], *Hâzâ Mecmû'a-i Sâz ü Söz*, British Library, MS Sloane, no. 3114.
- Ali Ufkî [Albertus Bobovius], *İsimsiz defter*, Bibliothèque nationale de France, MS Turc, no. 292.
- Çevikoğlu, Timuçin, *Dinle Ney'den*, Mostar Dergisi Sayı:21, Mostar Yayıncılık, Şan Ofset, İstanbul, 2006.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Mevlevî Âdâb ve Erkâmı*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, Yeni Matbaa, İstanbul, 1963.
- Konuk, Ahmed Avnî, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi - I. cilt*, Gelenek Yayıncılık, Şefik Matbaacılık, İstanbul, 2004.
- Manisalı Mehmed Dede zade Mustafa Cazim El-Mevlevî ve Raif Dede. (1900) *Âyin-i serif mecmu'ası (Notalar)*, Ankara: Milli Kutuphane Mikrofilm Arsivi Nu. A-1381.
- Mevlevî Âyinleri II, *Türk Musikisi Klasiklerinden Yedinci ve Onikinci Ciltler*, İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, İstanbul, 1934-1936.
- Sayın, Niyâzî, *Ney'in Mâneviyatta ve Mûsikimizdeki Yeri*, Ney'e Dâir, Editör: Mustafa Çıpan, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Damla Ofset, Konya, 2006.
- Soylu, Emre, *Ali Ufkî'nin Yazmalarında Niyâz Âyini*, Yayınlanmamış Makâle, İstanbul, 2012.
- Top, H. Hüseyin, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Neşriyat, Özener Matbaası, İstanbul, 2001.
- Yakıt, İsmâîl, *Mevlânâ'da Sembolizm ve Ney*, Ney'e Dâir, Editör: Mustafa Çıpan, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Damla Ofset, Konya, 2006.

EKLER

The image shows a musical score for a piece titled 'Ekler'. It features a single staff of music at the top, followed by six lines of Persian lyrics. Each line of lyrics is accompanied by a numbered musical notation (1 through 6) indicating specific melodic phrases or ornaments. The lyrics are:

۱. شمع ز و شعله جیمی پروانه دوشردم ●
 ۲. اوراق دل آستی سوزانه دوشردم ●
 ۳. بزقطه ایگر کند فوجی عثمانه دوشردم ●
 ۴. سیمای بولوبی وادی هجرانه دوشردم ●
 ۵. نغمه یاریدم درد درونم الم و آرز ●
 ۶. مولای سورسن نجی بویلمه عم و آرز ●

Ali Ufkî, *Hâzâ Mecmû'a-i Sâz ü Söz*, British Library, MS Sloane, no. 3114, v. 105a.

Handwritten musical score on aged paper, featuring three staves of music with lyrics in Arabic script. The title at the top left is "Dewi wadai". The lyrics are written in a cursive hand, with some words underlined. The score includes musical notation such as notes, rests, and bar lines. There are several lines of text written across the staves, some of which appear to be corrections or additional notes. The paper shows signs of age, including discoloration and some wear.

Handwritten text on the page includes:

Handwritten title: *Dewi wadai*

Handwritten lyrics (Arabic script):

Handwritten musical notation (staves):

Handwritten notes and corrections:

Handwritten title: *Dewi wadai*

Handwritten lyrics (Arabic script):

Handwritten musical notation (staves):

Handwritten notes and corrections:

Ali Ufkî, [*İsimsiz defter*], Bibliothèque nationale de France, MS Turc, no. 292, v. 194a.

269

وایتر بی بی م شین ندج رو ندج م تن

اصول دورزون

را و آ م دُر شو دونه

سُو شت آ م ل د ق

وا بی یو فای ح م دُر شو دونه

سراج ه دی

ع بی دی کنن ک ای س ط ق ر ب م دُر شو دونه

م دُر شو دونه

Manisalı Mehmed Dedezade Mustafa Cazim El-Mevlevi ve Raif Dede. (1900) *Âyin-i serif mecmu'ası (Notalar)*, Ankara: Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi

Nu. A-1381, s. 269.

نه لا اوديشتر دوستير د دا آكه اوزنيم دې ناسا مې دوسوله دين

مع سهاي آروا سې نه قنيش ما آه آسرد داغ قعش لان اوزنم لا

دوستير د داغ حمرؤ فاص نه جا فاص ماع سن د داغ ته شو

فاص له اې ذوق دوستيم ل له او ده بن جو ب ل حلاين لك له اې عشق

لين لك به نا لا موت تر حص آه آم ل له او ده زين لم سوز

داغ حمرؤ فاص نه جا فاص ماع سن م ل له او ده بن

فتر داغ حمرؤ فاص نه جا فاص ماع سن دوستير د

Manisalı Mehmed Dedezaade Mustafa Cazim El-Mevlevi ve Raif Dede. (1900) *Âyin-i serif mecmu'ası* (Notalar), Ankara: Milli Kutuphane Mikrofilm Arşivi

Nu. A-1381, s. 270.

Segâh Makamında İlâhî

Devi revan

(♩ 112)

Şe mi i _____ ru hu na cis mi mi pe _____ r va _____

va _____ ne dü şü _____ r dü m E vi ra ki di li a

le şi sù _____ za _____ za _____ ne dü şü _____ r dü m

Bi ri ka _____ t ra i ken kendi mi u _____ m ma _____ ma _____

ne dü şü _____ r dü m Ta kı ri _____ r i demem der di der u _____ nu m

nu _____ m e le mi _____ m va _____ r Mevi iâ _____ yı se ver sen

be ni sö _____ y le _____ t ie _____ t mega mi _____ m va _____ r

Mevlevî Âyinleri II, *Türk Musikisi Klasiklerinden* Yedinci Cilt, İst. Kons. Neş., İstanbul, 1934, s. 370.

(♩=120) Dîn le sö zü mü şa na de rim öz ge he da — di ri ah

**YÜRÜK
SEMAI**

Der vi şo la na lâ zi mo lan aş kı hu da di ri a — h a şı kın ne si

va — ri se ma şu ka fe da di — r se ma sa — fa ca na sa fa

nu ha gı da — di ri dost se ma sa fa ca na sa fa rı na gı da — di — r.

(♩=120)

(♩=180)

(♩=204)

Mevlevî Âyinleri II, *Türk Musikisi Klasiklerinden* Yedinci Cilt, İst. Kons. Neş.,
İstanbul, 1934, s. 370-371.

MÜŞTEAR MAKAMINDA İLÂHÎ
Zekâtîzade Ahmet Efendinin

№228 (♩=96) Ge ç di m he ve sa ti

DÜYEK

dün ye vi de n ze vk a

dı mu mu ri u h re vi de n

Ya ra b be ni bi r ne fe s a yı r ma

fe s a yı r ma Kur ra

Mevlevî Âyinleri II, *Türk Musikisi Klasiklerinden Yedinci Cilt*, İst. Kons. Neş.,
İstanbul, 1934, s. 371-372.

ri _____ saz _____ Ben bilme zi dim giz li a yan
 heb seni mi _____ ş si _____ n Ah yar ya _____ r
 ma bu düm A _____ l la _____ h Ah Tenterde vii can
 la _____ r deni ha _____ n Heb seni mi _____ ş si _____ n Ah
 ya _____ r ya _____ r ma bu düm A _____ l la _____ h Ah
 senden bu ci han i _____ cre ni ça _____ n is teri di _____ m
 be _____ n Ah yar ya _____ r ma bu düm A _____ l
 la _____ h Ah A hırbunı bil _____ di _____ m kici ha _____ n
 heb seni mi _____ ş si _____ n Ah ya _____ r ya _____ r

Mevlevî Âyinleri II, *Türk Musikisi Klasiklerinden Onikinci Cilt*, İst. Kons. Neş.,
 İstanbul, 1936, s. 612.

GEÇMİŞTEN BUGÜNE MEVLEVÎ MUKÂBELESİNDE YER ALAN AFYONKARAHİSARLI ŞAHSİYETLER

Yıldırım AKTAŞ

Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı

ÖZET

Mevlevîlik, Afyonkarahisar şehir kültürünün en önemli unsurlarından biridir. 13. yüzyıldan itibaren geniş bir coğrafyada etkili olan Mevlevîliğin töreni olan Semâ Âyini (mukâbele), bugün dahi tüm dünyayı etkileyen bir kültürel değer olarak dikkat çekmektedir. Afyonkarahisarlı birçok kıymetli şahsiyet, tarihsel süreç içerisinde Mevlevî mukâbelesinde yer alarak bu kültürel değerın icrânda ve aktarımında önemli görevler üstlenmişlerdir. Ayrıca bu kültürün, Afyon'da yakın tarihe kadar güçlü bir şekilde korunduğu ve yaşatıldığı Cumhuriyet Döneminde, Konya'da yapılan Hz. Mevlânâ'yı Anma Törenleri'nde baştan itibaren Afyonkarahisarlı şahsiyetlerin yer almalarından anlaşılmaktadır. Sempozyumda, geçmişten bugüne Mevlevî mukâbelesinde yer alan Afyonkarahisarlı şahsiyetler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevilik, Sema, Müzik.

Afyonkarahisarda Mevlevilik ve Afyonkarahisar Mevlevihanesi

Bilindiği gibi Afyonkarahisâr Mevleviliğın önemli merkezlerinden biridir. Böyle olmasında da, Afyonkarahisâr'ın Mevleviliğın merkezi Konya'ya yakın olması yanında, Mevlevililiğe adını vermiş olan Mevlana Celalettin-i Rumi'nin soyundan gelen Mehmet Çelebi ve özellikle oğlu Sultan Divaninin gayretleri de etkili olmuştur. (Temizkan 2002,s.283) Mevlana'dan sonra Mevlevilik, Konya'dan çok Afyonkarahisâr merkezli bir yayılma göstermiştir. Denilebilir ki Afyonkarahisâr, Konya'ya çok yakın olması ve stratejik bir yerleşim yeri olmasından dolayı gerek Selçuklular gerekse beylikler döneminde büyük bir öneme haiz olmuştur. Afyonkarahisar Mevlevihanesi yetiştirmiş olduğu dervişleri ile Mevlevilik'in ününü ülke sınırları dışına kadar yaymış olan bir merkezdir. 16 ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin neredeyse resmi tarikatı olmuş olan Mevlevilik, Afyonkarahisâr ve çevresinde de oldukça etkin faaliyetlerde bulunmuştur. Mesela Mevlevilik

için çok önemli olan; Mevlevilik sema mukabelesi ile prensipleri (yani Mevlevilik adap ve erkânı) ilk olarak Afyonkarahisar Mevlevihanesi'nde yazılı hale getirilmiştir. (Taşdemir. 2002.s.181-184)

Mevlevi Mukâbelesi (Sema Töreni)

Dînî Türk Mûsikîsi icrâ edildiği mekânlarla göre Câmî Mûsikîsi ve Tekke Mûsikîsi başlıkları altında ikiye ayrılabilir. Birbirine yakın bu iki türden Tekke Mûsikîsi'nde insan seslerinin yanı sıra sazlara da yer verilmiştir. Câmî Mûsikîsi'nde ise saz kullanılmaz. Ezan, kaamet, salâ, salâtü's-selâm, mi'râciye, mevlîd, tekbîr, temcîd, tesbîh, mahfel sürmesi, münâcaat gibi câmîye ait formlarla; Mevlevî âyini, nefes, durak gibi tekkeye ait formlar ve her iki mekânda da ortak kullanılan ilâhi, tevşîh, şugl, na't gibi formlar Dînî Türk Mûsikîsi'ni oluşturur. Mevlevî Âyinleri, Mevlevîhânelerde Semâ Töreni (yani mukâbele) esnasında "mutrib" denilen mûsikî topluluğunun çalıp söylediği, Mevlevî bestekârlarca semâ'ya eşlik amacıyla bestelenmiş eserlere denir. Semâ Töreni gibi Mevlevî Âyini formunun da 15-16. yüzyıllardan itibaren kalıp halinde tespit edilip, günümüze kadar gelen son şeklini aldığı söylenebilir. Kendilerine has özellikleri olan bu eserlerin ana bölümleri Hz.Mevlânâ'nın Mesnevî, Dîvân-ı Kebîr ve Rubâiyyat'ından alınmış Farsça şiirlerinden bestelenir. Ender olarak bazı Mevlevî şâirlerin şiirlerine de yer verildiği görülmektedir. (Çevikoğlu,2007,s.1)

Geçmişten Bugüne Mevlevi Mukabelesinde Yer Alan Afyonkarahisarlı Şahsiyetler

Bu çalışmanın sınırlılığı 1925 yılı ve 2011 yılları arası olarak belirlenmiştir. Afyonkarahisarlı Tekke ve zâviyeler 1925 yılında çıkan bir kanunla kapatılmıştır. Dolayısıyla Mevlevî tarikatının da bu kanunla faaliyetleri durdurulmuştur. Afyonkarahisar'da özellikle 1932 yılından itibaren Halkevi faaliyetleri içerisinde Mevlevî Feyzi Dede'nin mûsikî alanında öğretici olarak görev alması ve gezek uygulamaları ile pek çok eski adet ve uygulamaların yaşatıldığı, bir nevi ikinci bir mektep olarak insanların eğitildiği görülmektedir. (İlgar,2002,s.189)

Konya da ki ilk ihtifallin 1946 yılında yapıldığını elimizdeki kaynaklardan görüyoruz. Bu konuda öncülük görevini Halkevi üstlenmiştir.(Özcan, 2002,s.2) 1947 yılında ise herhangi bir tören yapılmamıştır. 1948 yılında ise temsili küçük bir töreni yapılmıştır.

1949 yılında bu kez Mevlânâ'nın 676'ıncı ölüm yıldönümüdür. 17 Aralık 1949 Cumartesi günü Mevlânâ'yı anma programı gereğince saat 20.00'de toplanılır ve büyük Türk mütefekkeri Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî anılır. Bu anma programında Sema Yoktur.

1950 yılının 14 Mayıs'ından itibaren Türkiye'de iktidar değişmiştir. Yeni iktidar Mevlânâ törenlerine büyük değer vermeye başlamıştır. Bunun bir göstergesi olarak da 17 Aralık Pazar günü yapılacak olan Mevlânâ'yı anma töreninde bulunmak üzere İçişleri Bakanı Rüknettin Nasuhioğlu, beraberlerinde Konya Milletvekili Ömer Rıza Doğrul olduğu halde, 16 Aralık 1950 Cumartesi günü Konya'ya gelmiştir. Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin de bir gün sonra Konya'da olacağı haber alınmıştır. Tören gerçekten muhteşem olmuştur. Halk, Şahin Sineması salonunu doldurmuş, içeri giremeyenler ise tören konuşmalarını sokak ortasından dinlemek zorunda kalmıştır. Toplantı yüce Mevlânâ'nın büyük şahsiyet ve şöhretine uygun bir şekilde yapılmıştır. Toplantıda gerek söz ve gerekse musiki ile Mevlevilik canlandırılmıştır. (Özcan, 2002,s.2)

Konya'da 1950'li yıllarda semâ icrâ edecek bir ekip bulunamadığı için, yapılan bu semâ töreninin mutrib heyeti Afyonkarahisar'dan karşılanmıştır. Yapılan bu törene Afyonkarahisar'dan Arif ve Hüsrev Çelebiler, Kemal Bayık, Mehmet Bayraşa, Fehmi Bayraşa, Ulvi Bayraşa, Ahmet Öğüt, Bekir Gümüş, Hasan Sanlı, Abidin Çelebi, Edip Ali Bakı, Cemal Altınığne, Rıza Sarı, Yahya Tekin Dede ve Murat Çelebi Özturun katılmışlardır. (İlgar,2002,s.189)

1951 yılında yapılan törenleri 18 Aralık 1951 Tarihli Yeni Konya Gazetesi şu şekilde anlatılmıştır.

“Mevlâna dün anıldı.

Belediye Sinemasında yapılan tören gayet parlak oldu; binlercè Konyalı Ankara ve Afyon'dan gelen misafirler de hazır bulundular. Ankara'dan hususî olarak bir ney heyeti geldi. Mevlâna'nın 678. ölüm yıldönümü münasebetiyle dün gece saat 20 den itibaren Belediye Sinemasında büyük bir anma töreni yapılmıştır. Binlerce Konyalının, Afyondan ve civar yerlerden gelen yüzlerce Mevlâna muhibbinin katıldığı bu tören gayet parlak bir şekilde geçmiştir. Program mucibince açış ve Ankara'dan gelen Nây heyeti ile başlayan tören Mehmet Önder' in ve Muhlis Koner' in konuşmaları ve tekrar Mevlâna müziği ile gayet Parlak geçmiştir.”1951 yılında yapılan kutlamalarda görülüyor ki Konya Afyon ve çevre illerden karma bir topluluk ile müzik yapılmıştır.”

1952 yılında yapılan kutlamalarda ise yine Afyonkarahisâr dan gelen bir grup mutrip ve semazenler diğler illerden gelenler ile birleşip törene katkı sağlamışlardır.

Yine 18 Aralık 1952 tarihli Cumhuriyet gazetesi İhtifalleri şu şekilde anlatmıştır.

“Mevlânanın 679 uncu ölüm yıldönümü

“Bu münasebetle dün gece Konya da büyük bir anma töreni yapıldı. Büyük Türk şairi ve mutasavvıfı Mevlânanın 679 uncu ölüm yıldönümü münasebet ile bu gece şehrimizde büyük bir anma töreni tertip edilmiştir. Bu program bütün memlekete şamil olacak şekilde tertib edilmemiş olmasına rağmen Ankara, İstanbul, Adana, Afyon gibi şehirlerimizden ve civardan yüzlerce Mevlânacı bu törende hazır bulunmak için şehrimize gelmişlerdir. Tören saat 20 de Belediye sinemasında binlerce kişiyi bulan bir davetli önünde Mevlana soyundan Hulki Amil Köymen tarafından kısa bir konuşma ile açılmış, bunu müteakıb Ankara’dan gelen tanınmış neyzenlerden, Halil Can, Selâmi Bertuğ, Hulki Engüner, Kemal Bayık ve âyinhanlardan Sadri Özdil ve Kudret Dilagattan müteşekkıl grup tarafından Naatı Mevlâna okunmuştur. Bundan sonra Mevlânanın hayatı, şahsiyeti ve eserlerini belirten bir konuşma yapılmış, Yahya Kemalın ve Bıçakçızadenin Mevlâna için yazdıkları şiirlerin okunmasından sonra, gene Zekai Dedenin âyini çalınmış ve okunmuştur.”

Yine 1953 yılında yapılan kutlamalarda da Afyon ve çevre illerden katılım olmuştur. Bu ihtifallerin önceki yapılanlara nazaran daha mükemmel oluşu yine dönemin yerel gazetelerinde şu şekilde anlatılmıştır.

20 Aralık 1953 tarihli Yeni Konya gazetesi:

“Mevlâna ihtifalinde siz bulunmadınız mı? Son senelerde yapılan anma törenlerinin en parlağı ve mükemmeli olan, ihtifalden, herkes kalbinde bir Mevlâna bir hak ışığı ile ayrıldı Mevlâna’ nın 680. ölüm yıldönümü münasebetiyle yapılan anma töreni, şimdiye kadar hiç Bir sahneye müyesser olmayan bir mükemmeliyet içinde geçti. İhtifal 20 de başlayacak... Saat 19.30’ da Belediye sineması hıncahınç dolmuş vaziyette. İğne atsanız yere düşmeyecek, Bu kadar davetli yalnız, Konyalı değil. Ankara dan, Afyondan, Niğde’den gelen yüzlerce Mevlâna mübibbi, yılda bir defa gelen bu büyük günü duymak, yaşamak için Konya’ya koşup gelmişler.”

1954 yılında Mevlânâ'yı anma törenleri 16 Aralık 1954 Perşembe günü başlar. 681. Ölüm Yıldönümü münasebetiyle büyük bir tören düzenlenir. Ancak törenin sınırlı sayıda kişilerce seyredileceğini düşünen tertip komitesi, çareyi onu üç defa tekrarlamakta bulur. Bu suretle daha geniş bir halk tabakasının törene katılımı sağlanmış olacak, gösterilen fevkâlade arzu kısmen de olsa tatmin edilecektir. (Özcan, 2002,s.2)

1950 yılından başlayan ve her yıl kutlamalara gerek mutrip gerekse semazen olarak katılan Afyonkarahisarlı şahsiyetler 1954 senesi yapılan İhtivallerede yer almışlardır.

Neyzen Selami Bertuğ o yılları şu şekilde anlatmıştır.

“1954 yılındaki Törene Afyon’dan Saatçi Kemal Bey’ in riyâsetinde bir müzik ekibi ve semâzenlerden bir grup da iştirak etti. Halil Bey İstanbul’ dan bir grupla beraber geldi. Refi’ Cevad Bey de gelenler arasındaydı. İstanbul ve Ankara ekipleri beraber çalıştılar. Ankara’ dan gelenler arasında Hayri Tümer, Sabri Özdi, Nazmi Ulusemre ve Kudret Özinal Beyler de vardı. Yine Ankara’ dan Sıtkı Bey riyâsetinde Üniversite Korosu da iştirak etti. Koro şefi Sadi Hoşses’ ti. Koro her zamanki ciddiyet ve mükemmeliyetle ayrı bir program yaparak o devrin musikisinden örnekler gösterdi. Saz olarak Ulvi, Cüneyd, Hurşit ile fakîr katıldık. Çok güzel bir program oldu. Diğer umumî toplu programda Halil Can başkanlığında Hüzam âyini okundu ve temsilen bir kaç semâzen vazîfe yaptı. 1954 yılında İstanbul Spor ve Sergi Sarayı’ nda da bütün eşkâliyle bir Mevlevî âyini icrâ edildi.” şeklinde anlatılmıştır.

Yine aynı yıl, Milliyet gazetesi 19 Aralık 1954 tarihinden başlayarak dört gün boyunca Refi’ Cevad Ulunay’ ın Konya’da yapılan törenlere ilişkin izlenimlerini, tören fotoğrafları ile birlikte yayınlamıştır. Bunlar arasında 19 Aralık 1954 tarihindeki ilk yazısında Refi’ Cevad Ulunay, “Mevlânâ İhtifali Niçin İstenildiği Gibi Olmadı” başlığı ile izlenimlerini şu şekilde paylaşmıştır:

İstanbul’dan, Sivas’ tan, Afyon’dan, Ankara’dan Semazenler (âyin esnasında dönen dervişler), yine İstanbul’ dan, Ankara’dan, Na’tanlar (münferid olarak okunan kaside), âyinhanlar (mukabele denilen âyin esnasında okunan besteler), Neyzenler, Kudümzenler Gelecekmiş. diye anlatılmıştır.

Yine aynı yıl içinde, 25 Aralık 1954 günü Basın Yayın Genel Müdürlüğü emri ile bir Mevlevî âyini, bütün âdâb ve erkânı ile müze dâhilinde Basın Yayın tarafından filme

Alınmıştır. Bununla ilgili olarak Neyzen Selâmi Bertuğ ‘un hâtîrâtında şu bilgilere rastlıyoruz:

Mutribdeki görevliler:

Kudümzenbaşı: Halil Can

Kudüm: Hurşit Ungay

Neyler: Ulvi Erguner, Selâmi Bertuğ, Hayri Tümer

Kemençe: Namık Bey (Afyon)

Halile: Neyzen Osman Dede (İstanbul)

Na’thân: Hafız Sabri Özdil

Âyînânlar: Ankara’ dan Nazmi Ulusemre, Kudret Özinal, Hafız Sabri Özdil ve İstanbul’ dan bir kaç zât vardı.

Semâhânedede şeyhin postu Huzur’ a karşı yerleştirildi. Sırasıyla:

Şeyh Postunda, Esadullah Keymen Amil Çelebioğlu

Onun solunda, Tarikatçı Dede Hüsametdin Özlü (Çorum Mevlevîhânesi Şeyhi)

Onun solunda, Aşçı Dede Hulki Köymen

Onun solunda, Mesnevîhân Arif Çelebi (Afyon)

Onun solunda, Semâzenbaşı Neyzen Gavsî Baykara (İstanbul)

Onun solunda, Duahân Abdülbaki Gölpınarlı yer alıyordu.

Âyîn olarak Hüseyin Fahrettin Dede Efendi’ nin Acem-aşîrân âyîni tâyin edilmişti. Mutâd olduğu üzere başta Itri’ nin bestelediği Hz. Mevlâna’ nın yazdığı Na’t-ı Mevlâna, Hafız SabriÖzdil tarafından okundu. Ardından Post Taksimîni Selâmi Bertuğ yaptı ve âyîn başladı.

Semâzenler:

Osman Dede (Yenikapı)

Yahya Tekin (Afyon)

Ahmet Manifatura (Afyon)

Bekir Şereftuğ (Kulekapısı)

Selman Tüzün (Bahariye)

Hami Kaşıkçioğlu (Yenikapı)

Rusuhi Baykara (Yenikapı)

Ahmet Bican (Yenikapı)

Celâl Ergün (Yenikapı)

Mehmet Susamış Dede (Sivas)

Mehmet Koçer (Sivas)

İhsan Bildircin (Sivas)

Ve ismini bilemediğim Afyon'dan bir semâzen ile birlikte tespit ettiğim kadarı ile onüç semâzen vardı. Şeklinde kaleme alınmıştır.

1954 yılına kadar Konya'da yapılan semâ törenlerine Afyonkarahisâr'dan giden mutrip heyeti iştirak etmiştir.(İlgar,2002,s.189) Daha sonra ki yıllarda Afyonkarahisâr'dan Sema törenlerine bir kaç semazen dışında iştirak olmamıştır.

1955 yılı kutlamalarının içinde mevlevi mukabelesi yer almamaktadır. Sadece radyoda bir koronun hüzzam ayinini icra etmesiyle sona ermiştir.

1955-60 yılları arasında Konya da yapılan törenlere Afyonkarahisâr dan mutrip heyeti olarak katılım azalmıştır. Semazen katılımı az da olsa devam etmiştir. 1964 yılındaki törenlere Afyonkarahisâr'dan katılımın sadece Semazen olarak olduğuna dair bilgilerin Neyzen Selami Bertuğ'un kaleminden şu şekilde not edilmiştir. Alınan bilgilere göre;

“Konyada 1964 yılındaki törenlere iştirak edecek semazenlerin 11 İstanbul dan, 6 Afyonkarahisâr dan, 5 Sivas tan, 7 Konya'dan olmak üzere 29 kadar olduğu anlaşılmaktadır. “Yine 5 Eylül 1965 tarihli Milliyet gazetesindeki sütununda Refi’ Cevad Ulunay yapılacak Mevlâna İhtifali hakkında bazı bilgiler verir. Bu bilgiler arasında törenlerin tarihçesi ve

muhtevâsı ile katılan mutrip heyeti ve semâzenlerin özellikleri de vardır. Bu seneye kadar İstanbul'dan, Afyon'dan, Sivas'tan semâzenler geliyordu. Bütün bu elli kişilik heyet, Aralık ilki haftasında gidiyorlar ve 18 inde dönüyorlardı. Bu sene Ahmet Bican' ın yetiştirdiği semâzenler onikidir. Bu suretle Konya' dan 17 semâzen vardır. Afyon'dan Enver Çelebi, Küçük Bekir ve İstanbul'dan Selman, Hüseyin Tözen ve daha bir iki semâzenle bu adet 22 ye baliğ olmuştur ki bu da semâzen adedi için kâfidir ve bundan başka İstanbul'dan semâzen dâvet edilmeyecektir.

1954 yılından sonra başlayan ve Konya da yapılan ihtivallere Mutrip ve semâzen olarak Afyonkarahisardan katılımın azalmasıyla birlikte, Afyonkarahisârlı Murtip ve Semâzenler 1960 yılından itibaren Sema törenlerini Musiki cemiyeti bünyesinde gönüllü birkaç Mevlevî muhibbanının çabalarıyla 1970 yılına kadar Afyonkarahisarda gerçekleştirilmiştir. Bu törenlerin 1963 yılında yapılan ihtifalde konuşmacı olarak Ord. Prof. Süheyl Ünver, Doç. Dr. Abdülbaki Gölpinarlı, İsmet Tunç, Ayhan Yüksel, Naci Karaman, Hüseyin Cahit Mollaoğlu Mevlâna ve Dîvâne Mehmet Çelebi hakkında çeşitli konuşmalar yapmışlar. Konuşmalardan sonra semâ gösterisi yapılmıştır. Törene katılan semâ ekibi şöyle belirlenmiştir:

Mutrib Heyeti: Ney: Kemal Bayık, Hasan Sanlı, İhsan Sami Doğan, Mehmet Okur.

Keman: Hulusi Yamaner, Ekrem Taşkınsel.

Kanun: Selahaddin Yamaner.

Tambur: Cemal Altınığne.

Ut: Rûhi Öner.

Kudüm: Zahit Sagun, Kemal Alpergöl

Ayinhan: Ahmet Öğüt, Emin Doğrusoy, Abdullah Akar, Mehmet Akdede, Macit Ongun.

Şeyh: Hüsrev Ergün Çeleb, Abdülbaki Gölpinarlı.

Semâzenler: Mehmet Dönergöz, Mehmet Yüce, Enver Turunç, Rıza Sarı, Selçuk Bayraşa, Bekir Alpergöl (on yaşında).

Bu yılda yapılan semâ programının geçen yıllara göre daha düzenli olduğu dinleyiciler tarafından söylenerek takdirle alınmıştır. Yine bir yıl sonra 1964 de Ordu Evinde yapılan programda Bayati Ayin icra edilmiştir.

1965 yılında yapılan Sema töreninde

Neyzen: Ahmet Abay, Yusuf Ürün, Abdullah Uğur, Celal Gençoğlu, Ahmet Kalaycıoğlu katılmışlardır.

1950 yıllarda başlayan Konya’da yapılan Törenlere hem Mutrip hem de semazen olarak büyük katkı sağlayan Afyonkarahisârlı Murtip ve semazenler daha sonraki yıllarda kendilerini Afyonkarahisâr da yapılan Sema törenlerinde göstermişlerdir.

1966-1967-1968 yıllarında sema törenleri Afyonkarahisâr da icra edilmiş olup, Çeşitli sebeplerden dolayı 1970 yılından sonra sema törenleri yapılamamıştır. 16 yıl süren bir aradan sonra 1986 yılında “Mehmet Semai Sultan Divani’yi anma programı” kapsamında Mutrip ve Sema heyeti Kütahya’dan bir çocuk grubundan oluşan topluluğun icra ettiği sema gösterisi yapılmıştır. (İlgar,2002,s.195-96-97)

1990 yılında yapılan sema törenini mutrip ve semazenlerinin Afyondan mı? Yoksa dışarıdan mı? Davet edildiğine ait bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1991 yılında Afyonkarahisâr da yapılmakta olan Sema törenleri için farklı bir durum ortaya çıkmıştır.1991 yılında ilk defa Afyonkarahisâr da yapılacak sema törenine dışarıdan bir ekip davet edilmiştir. Bu ekip Konya Devlet Türk Tasavvuf Musikisi ve Sema Topluluğudur. Bu topluluk 2000 yılına kadar her yıl Afyonkarahisâr da yapılan törenlere katılmışlardır.

1998 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi bünyesinde Ankara Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Sanatçısı Dr.Timuçin Çevikoğlu tarafından kurulan Türk Tasavvuf müziği ve Sema topluluğu 2000 yılından 2004 yılına kadar Afyon başta olmak üzere Yurt dışında Çin, Kıbrıs gibi ülkelerde Afyonkarahisâr’ı temsil etmişlerdir. Yurt içinde ise Uşak, Manisa, Ankara v.b. birçok il’de Sema töreni tertip ve icra etmişlerdir. Bu Topluluk içinde Yunus Emre Uğur, Çağan Adar, Ahmet Eymür, gibi Afyonkarahisarlı Semazenler de yer almışlardır.2004 yılında çeşitli nedenlere dolayı kapatılan topluluktan sonra Afyonkarahisâr da Mevlevi mukabelesi Başta kültür bakanlığı toplulukları, özel ekipler, Amatör Topluluklar v.b. topluluklar ile yapılmaya devam etmiştir. Afyonkarahisar’da yapılan en son yapılan Mevlevi mukabelesi, 7-9 Aralık 2011 yılında Hz.Mevlananın 738.Vuslat Yıldönümü etkinlikleri kapsamında olmuştur. Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Tasavvuf Müziği ve Sema Topluluğu Tarafından gerçekleştirilen, Sanat Yönetmenliğini Ankara Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Sanatçısı Dr.Timuçin Çevikoğlu’nun yaptığı ve topluluk içinde, 5 Afyonkarahisarlı genç semazenin de bulunduğu Mevlevi Mukabelesidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma 14.yüzyıldan itibaren Afyonkarahisar şehir kültürünün çok önemli bir unsuru olan, Mevleviliğin bugüne kadar, (kesintiye uğradığı dönemlerde dâhil olmak üzere) ulaştığını işaret etmektedir. Mevlevihanelerin faaliyetlerine son veren kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, Afyonkarahisar da Mevlevilik kültürünün devam ettiğini, 1950’den sonra

ki Sema törenlerinden anlıyoruz. Ancak Afyonkarahisar'ın bugüne kadar bu değerinden yeterince yararlandığını söyleyemeyiz. Dün olduğu gibi bugün de Afyonkarahisar Mevleviliğin ikinci merkezi olmalıdır.

KAYNAKÇA

ÇEVİKOĞLU, T.,(2005).(Semâ Töreni ve Mevlevî Âyinleri) Sayı:7., Mostar.

İLGAR, Y., (Cumhuriyet Döneminde Afyonkarahisâr'da Sema Törenleri) Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları., Afyonkarahisâr.

ÖZCAN, M., (Kronolojik olarak Mevlana İhtifalleri) Yayınlanmış Makale, Konya.

TEMİZKAN, M., (2002). (Afyon'da Mevlevilik ve siyasi sonuçları), VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyum Bildirileri., s.283., Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları., Afyonkarahisâr.

TAŞDEMİR, L.,(2002). (Afyonkarahisâr'da Mevlevilik), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları., Afyonkarahisâr.

“Mevlana dün anıldı”Yeni Konya Gazetesi, 18 Aralık 1951

“Mevlananın 679 uncu Ölüm yıldönümü” Cumhuriyet Gazetesi, 18 Aralık 1952

“Mevlana Dün anıldı” Yeni Konya Gazetesi, 18 Aralık 1953

“Mevlana İhtifallerinde siz bulunmadınız mı?” Yeni Konya Gazetesi, 20 Aralık 1953

“Mevlana ihtifalleri” Milliyet Gazetesi, 5 Eylül 1965

AFYONKARAHİSAR'DA GÜNEŞ HAN-I KÜBRÂ HÂTUNDAN GÜNÜMÜZE MEVLEVİLİĞİN AKTARILMASINDA KADINLARIN ROLÜ

Okt. Yunus Emre UĞUR

Arş. Gör. Çağhan ADAR

Afyon Kocatepe Üniversitesi

GİRİŞ

Türkler, tarihleri boyunca diğer toplumların aksine kadına daha çok değer vermiş ve kadının toplumsal hayatta daha çok kendini gösterebilmesine olanak sağlamıştır. Bu özellik Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da devam etmiştir. Türklerin Anadolu'ya girmesiyle beraber önce Selçuklu Devleti'nin, ardından Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar gelen belgeler çeşitli kültürlerin aktarılmasında kadının rolünün çok önemli olduğunu gösterir niteliktedir.

Bu aktarıma İslamiyet'in daha zengin yorumlanmasını sağlayan çeşitli tasavvüfî düşünce ekollerinde de rastlamaktayız. Özellikle Mevlevîlik'de kadınların kültür aktarımında daha önde geldiğini görmekteyiz. Mevlevîliğin ikinci önemli merkezi olarak kabul edilen Afyonkarahisar Mevlevî-hânesi bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemli bir örnektir. Sultan Dîvanî Mehmet Semâî'den sonra Güneş Hâtun ve Destîna Hatunların mevlevîhane'nin idaresinde önemli rol oynadığı çeşitli kaynaklarda görülmektedir.

YÖNTEM

Bu araştırmada Mutahhara Hatun, Güneş Hâtun ve Destîna Hatun'dan günümüze kadar, mevlevîlik kültürüne hizmet eden hanımların belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada verilerin toplanmasında görüşme tekniği uygulanarak, ikincil kaynaklara (Yayınlanmış kitaplar, anılar, resim, sergi, broşür, grafik, afiş, harita, kişisel dokümanlar, belgesel filmler, web siteleri, sesli ve görsel kayıtlar vb.) başvurulmuştur. Özellikle günümüzde hala hayatta olan hanımların isimlerinin zikredilmemesi konusunda hassasiyet gösterilmiştir.

BULGULAR

Tarihi kaynaklar ve edinilen bilgiler ışığında gerek Cumhuriyetten önce, gerekse de Cumhuriyet döneminden Afyonkarahisar'da Mevlevîliğin aktarımına hizmet eden hanımlar yapılan çalışmalar sonucunda şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Mutahhara Hatun

Mevlana Celaleddin Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'in kızı olan Mutahhara Hatun Sahih Ahmed Dede'ye göre 1257 yılında dünyaya gelmiştir(Sahih Ahmed Dede:102). Çeşitli kaynaklardan incelendiği doğrultuda Mutahhara Hatunun Germiyanogulları Beyliğine gelin gittiği belirtilmektedir. Mustafa Sakıp Dede Sefine'de Süleyman Şâh ile evli olduğunu belirtse de bu konu muallakta kalmaktadır(Sefine,I: 4-5). Zira her ikisi arasındaki yaş farkının bu izdivacın pek mümkün olamayacağını göstermektedir(Sarı, Eravcı, İlgar, Karazeybek, Daşdemir 2011:271). Bu konu ile ilgili olarak Ahmed Eflâki Dede'nin Menâkibü'l-Ârifin adlı eserinde Mutahhara Hatun'un kiminle evlendiği belirtilmemiş ancak Hızır Paşa ve İlyas Paşa isimli çocukları olduğuna değinilmiştir(Ahmed Eflâki Dede, II:387). Mutahhara Hatun Sahih Ahmed Dede'den Nakil ile 1322 yılında 67 yaşında iken Afyonkarahisar o zaman ki adıyla Karahisar-ı Sâhib'de vefat etmiştir(Sahih Ahmed Dede:126). Ahmed Eflâki Dede eserinde Rum ülkelerinde ki bir çok Hanımların Mutahhara hatun'a talebe olduğundan bahsetmektedir(Ahmed Eflâki Dede, II:386). Buradan da anlaşılacağı üzere gerek soy bakımından gerekse de gelin gittiği beyliğin önemi hasebiyle Mutahhara Hatun'un istifade edilmeye değer bilgilere sahip olan bir hanım olduğu görülmektedir.

Destîna Hatun

Semaî Mehmet Çelebi 'nin torunlarından birisi olan Destîna Hanım, Sahih Ahmed Dede'nin nakline göre 1553 yılında dünyaya gelmiştir. Destîna Hatun doğmadan önce annesi rüyasında Sultan Dîvânî Hazretlerini görmüş ve Sultan Dîvânî kendisine süslü bir bilezik takmış ve doğacak bebek içinde bir bilezik vermiştir. Böylece Destîna adının konmasını îmâ etmiştir(İlgar, 2012:108).

Mehmet Ziya Efendi, Destîna Hatun'un 1606 yılında vefat eden Şah Mehmed Veled Çelebi'nin kızı olduğunu, babasını vefatından sonra küçük kardeşi Mehmet Efendi üzerlerine belirtilen tarihte Mevlevihane'nin şeyhliğini, vakfında tevliyetini verdiğini, 1630 yılında vefat ettiğini ve Hızır Şah'ın ayak ucunda gömülü olduğunu belirtmektedir. Destîna Hanım'ın üstün vasıflara ve yüksek ahlaka sahip olduğu nakledilir. Aynı zamanda hafız olan Destîna Hanım babasından tefsir ve hadis öğrenmiş, Mesnevi'nin himmetinden istifade etmiş aynı zamanda da başkalarına da aktarmıştır(Sarı, Eravcı, İlgar, Karazeybek, Daşdemir 2011:280).

Hülya Küçük Mevlevî Hanım Halife ve Şeyhler isimli makalesinde Destîna Hanım ile ilgili şu görüşleri istifademize sunmaktadır: Destinâ, küçük yaşta çeşitli riyâzât ve ibâdâtla uğrâşmış, nimet ve süsleri terk etmiş, Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmiş, doğru yola sülûk etmiş, babasının öğ-rencisi olarak *Mesnevî-i Manevî*'nin sırları, tefsîr, hadis gibi çeşitli ilimler ve

fen-lerde yüceliğini göstermiş, ekseri vakitlerini Sultân-ı Sâtı'ü'l-burhân Ebu's-Seyf türbesi içinde içinde Sâliha hanımlar için ayrılmış olan kafeste, zikir, nâfile ibadet ve murâkabeler ile geçirmiştir. Babasından sonra onun yerine geçmiş ancak, tezkîr-i *Mesnevî-i Şerîf* için irşâd ehli bir kimse, ayrıca diğer bazı hizmet-ler için de ehil birisini nasbederek bizzat kendisinin ve görüşlerinin gerekli olduğu yerlerde de kendisi ilgilenerek tarîkatın işlerini yürütmüştür. Aşırı riyâzetten ve az uykudan zayıf düştüğünü görüp biraz posta yatmasını, uyumasını söyleyenlere: ‚Biz postu ayak altına serdik ki Dost’un rızasını alalım, özellikle o postu ki kurban oldu. Bu sebeple uyku libasından yüz kere daha iyi ve rahattır‘ sözleri ile cevap vermiştir. Bir çok kere ricâl-i ğaybla görüştüğü, odasından gelen sesler üzerine kapısı vurulup da açıldığı zamansa kimsenin görülemediğini, ama değişik iklimlerden gelmiş birçok hediyenin göze çaptığı için Hz. Meryem gibi ‚merzûk-i ğaybî olduğu söylenmiştir. Aldığı hediye ve ihسانları hiçbir zaman kendisi için harcamaz, fukaraya harcardı. Bu haliyle, babasının hem maddî hem manevî mirasına konduğunu göstermiştir(Küçük 2007:70-71).

Destîna Hanım’ın 1621 yılında babasının makamlarına mütevellî olduğunu Sahih Ahmed Dede Sefîne’sinde şu şekilde ifade etmektedir; “Dokuz sene hizmet-i fukarâ-i dervîşanda ve umûr-ı tevliyette ve rû’yet-i hilâfet-i ma’neviyyede bulunmuş ve 1630 yılında vefat etmiştir(Sahih Ahmed Dede:176).

Bu konu ile alakalı olarak Yusuf İlgar Destîna Hanım’ın doğrudan şeyhlik yapmadığını, küçük kardeşinin şeyhliği sırasında vakfın tevliyetine bakarak işleri yürütmesinden dolayı manevî olarak şeyh telakki edildiğini ifade etmektedir(İlgar, 2012:108).

Güneş Han-ı Kübra

Doğum tarihi tam olarak belli olmayan Güneş Han-ı Kübra Hatun Küçük Mehmet Efendi’nin kızıdır(Sahih Ahmed Dede:176-178). Güneş Han-ı Kübra Hatun ile ilgili olarak Yusuf İlgar “1591-92 yıllarında vefat eden Dervîş Yakîni Güneş Han’ın hizmetinde bulunmuş ve onun hakkında methiye yazmıştır. Şu durumda Güneş Han’ın olgun bir yaşta (20-30) olması gerekliliğini düşündürmektedir. Yirmi yaşında olduğunu kabul edersek Güneş Han’ın 1570’li yıllarda doğduğu düşünülebilir. Güneş Han’ın Afyon Karahisar Mevlevîhanesi’nde şeyhlik yaptığı ve başında sarıklı sikke sırtında hırka ile ayin idare ettiği belirtilmektedir. Ancak Mevlevîlikte kadın asâleten şeyh olmamıştır. Şeyhlik yaptığı iddia edilen Güneş Hanım’ın uzun bir süre vakfın idari işlerine baktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamdan olmak üzere Güneş Han, çarşıya iner, tekkenin ihtiyaçlarını alır, erkek Mevlevî şeyhleri kadar saygı görmüş(İlgar, 2012:114-115).

Güneş Han'ın maddi manevî tüm muhabbetleri gerçek gönül sahibi olan Yaradan'a beslediğini Yusuf İlgar Sahih Ahmed Dede'den rivayetle şöyle anlatmaktadır: “Güneş Han genç kız iken, Çelebi Bedreddin adlı biri evlenme teklifinde bulunmak üzere aracı gönderiyor. Ona olan sevgisinden sararıp solduğunu bildirmek için, “...Hattâ ‘âdeke’l-’urcunî’l-kâdîm.” “Le’ş-şemsüyenbağî lehâ en tûdrike’l-kamer...” ayeti¹

Güneş kim şâh-ı şark u garb pür nûr-ı vilâyettir

Ana âyîne-dârı Bedrolmak dervîşe kerâmetdir

mısrarlarıyla ifade ederek gönderir. Güneş Han'da buna cevâben, kendisinin vahdet güneşinin muhabbeti ile içi yanan bir zerre olduğunu, bu sebeple ayın ona aydınlık vermesinin hayrete mucip olacağını, yani bu evliliğin imkansız olduğunu şu zarif dizeyle belirtmektedir:

Güneş kim zerre vü ser-germ-i mihr-i şems ü vahdetdir

Anın âyîne-darı Beedrolmak cây-ı hayrettir” (İlgar, 2012:115-116).

Ali Bakı Edip Güneş Han'ın Arapça ve Farsçaya hakim olduğunu ve zaman zaman sema idare ettiğini ifade etmektedir (Edip, 1943: 242). Dergâh'ın türbe bölümüne defnedilen Güneş Han'ın XVII. Yüzyıl ortalarında vefat ettiği düşünülmektedir (İlgar, 2012:116).

Güneş Han-ı Suğrâ

XVII. Yüzyılda yaşamış olan Güneş Han-ı Suğrâ III. Muhammed Arif Çelebi (Küçük Arif Çelebi)nin kızıdır ve 1615-1620 yıllarında doğduğu düşünülmektedir (Sahih Ahmed Dede:180). Mustafa Sakıp Dede ve Abdülbaki Gölpınarlı Güneş Han-ı Suğrâ Hanım'ın Karahisar Mevlevîhanesi'nde Şeyhlik Yapmış olduğunu (Sahih Ahmed Dede:257, Gölpınarlı: 1983). ifade ediyor olsa da incelenen diğer kaynaklarda bu durumu destekleyecek başka bir vesikanın bulunmadığı anlaşılmaktadır ayrıca yapılan diğer araştırmalarda Kehhal-zâde Ebû Bekir Efendinin o dönemde şeyh olduğu göz önünde bulundurulursa Güneş Han-ı Suğrâ Hanım'ın posta oturup şeyhlik yaptığı bilgisinin çok net olamadığı anlaşılmaktadır (Sarı, Eravcı, İlgar, Karazeybek, Daşdemir 2011:282). Bu bilgiler doğrultusunda Güneş Han-ı Suğra Hanım'ın tıpkı Güneş Han-ı Kübrâ Hanım gibi Mevlevîhane içerisinde önemli görevler üstlendiği ve şehir içerisinde hatırı sayılan bir hanım olduğu düşünülmektedir.

¹ “(Sonunda döner,, eski hurma salkımının eğri çöpü gibi olur.) (Güneş aya erişemez, gecenin de gündüzü geçmesi mümkün değildir.) Yâsin/39-40”

Şerife İsmihan Hanım

Şerife İsmihan Hanım Konya Mevlevihanesi'nin 19. Postnişîn'i Abdülhalim Çelebi'nin kızıdır. Annesi Ayşe Hanım'ın ise Karahisar ve Konya'da Şeyhlik yapan Çelebi Mehmet Arif III Efendi'nin kızıdır. İsmihan Hanım'ın 1640-1645 yılları arasında doğduğu düşünülmektedir. Yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre Karahisar'da bulunan Dîvânî Mehmed Efendi Vakfı'nda 1706 yılında mütevellî olarak görülen İsmihan Hanım'ın 1718'li yıllar da vefat ettiği, daha sonra ise kızı Kerime Hatun'un çeşitli tarihlerde mütevellî olduğu belirtilmektedir(İlgar, 2012: 189).

İsmihan Hanım

Yusuf İlgar'ın Karahisâr-ı Sâhib Sultan Dîvânî Mevlevihâne'si ve Mevlevî Meşhurları isimli eserinde İsmihan Hanım'ın Hacı Yahya Mahallesi'nden Ali Efendi'nin kızı İsmihan Hanım olduğu şeriye sicillerindeki vakıf kayıtlarından olduğunu ifade etmektedir. Aynı eserde İsmihan Hanım'ın Süğlün Köyündeki mülk bahçesini Dîvânî Mehmed Efendi Tekkesine vakfettiği, bahçe gelirinin bir kısmının tekkede bulunan mesnevîhan'ın ücretini karşılamak için ayırdığı ve buna karşılık olarak her gün bir sure okunarak kendisine ve akrabalarının ruhuna okunarak hediye edilmesine şart koşmuş, gelirin geri kalan kısmının ise Mevlevihane'nin aydınlatılması için ayırdığı görülmektedir(İlgar, 2012: 175).

Bahar Hanım

Bahar Hanım Gölpinarlıya göre Kemal Çelebi'nin kızıdır(Gölpinarlı,1983: 361). Mevlevihane'de İlyas Şah Çelebi'nin Sandukası'nın arkasında Bahar Hanım'a ithaf edilen bir sanduka bulunmaktadır.Yapılan araştırmalarda bu hanım hakkında bir bilgiye sahip olunmadığı görülmüştür(İlgar, 2012: 103).

Fatma Zehra Hanım

Fatma Zehra Hanım tarihçi, yazar ve şair olan Namık Kemal'in annesi ve Abdüllatif Paşa'nın kızıdır. Babası 1845 yılında Vali Vekili olarak Afyonkarahisar'a tayin edildiğinden kızının da zaman zaman babasının yanına geldiği ve Namık Kemal'inde çocukluk yıllarının burada geçtiği çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir(Sarı, Eravcı, İlgar, Karazeybek, Daşdemir 2011:289). Fatma Zehra Hanım Afyon'a babasını ziyarete geldiği bir Ramazan bayramı gecesi 31 Ağustos 1848 tarihinde vefat etmiştir. Mevlevî muhibbânı olan ve bundan

ötürü tekkeye çeşitli bağışlarda bulunan Fatma Zehra Hanım Mevlevîhane'nin bahçesine defnedilmiştir(İlgar, 2012: 110-111).

1925 yılında çıkartılan tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla alakalı kanunun 6 yüzyıl boyunca faaliyetlerine devam eden Karahisar Mevlevîhanesi'nin organik olarak varlığını sonlandırmıştır. Bu tarihten itibaren bu kültürün evlerde, kapalı kapılar arkasında hatta zaman zaman çeşitli baskılar altında devam ettirilmeye çalışıldığı o dönemi görmüş insanlar tarafından rivayet edilmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde Cumhuriyet Dönemi ve sonrası bu kültürün aktarımına hizmet eden ve katkı sağlayan hanımların isimleri ve kimden istifade ettiklerine yer verilecektir. Bu kısımda verilecek olan bilgiler betimsel araştırma yöntemlerine ve o dönemde yaşamış olan şahısların bilgileri ışığında derlenmiştir.

... Münir Çelebi'den Hayriye Soner, Hatice Soner ve Aliye Bayık manevî olarak istifade etmişlerdir.

Ferruh Çelebi Karahisar Mevlevîhanesi şeyhlerinden Ahmed Kemalettin Çelebi ile Münire Hanım'ın oğludur. 1867 yılında doğan Ferruh Çelebi'nin soyu hem anne hem de baba tarafından Sultan Dîvânî Hazretlerine dayanmaktadır. Tarihleri kesin olamamakla birlikte Ferruh Çelebinin Üsküdar Mevlevîhanesi'nde Şeyhlik yaptığı aktarılmıştır(İlgar, 2012: 164-165). Ferruh Çelebi'den istifade eden hanımlar Şerife Bayık Münire Bayık ve Cemile Bayık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konya'da Üçler mezarlığı'nda Metfun bulunan Mehmet Dede'den haluk Nur Baki'nin annesi olan Nevriye Nur Baki, Makule Çelebi ve kızı Bedia Hanım, Münire Bayık, İstanbul'lu Bedia Hanım istifade etmişlerdir.

Arif Çelebi, Ferruh Çelebi'nin oğludur. Annesi Rakie hanım olan Arif Çelebi 1889 yılında dünyaya gelmiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarının önemli bir bölümü dergah içerisinde geçmiş olan Arif Çelebi Kurtuluş savaşı yıllarında dergahta çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve bizatihi olarak savaşa iştirak etmiş ve fedakarlıklarından ötürü İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Bir süre ilahiyat ve hukuk okuduğu ve çeşitli memuriyetlerde çalıştığı aktarılmıştır. Mevlevî terbiyesi ile yetişen Arif Çelebi'nin çok üstün vasıflarının bulunduğu ve gösterişten hiç hoşlanmadığı çeşitli kaynaklardan ve kişilerden nakledilir. Arif Çelebi 20.05.1965 tarihinde Hakka yürümüştür(İlgar, 2012: 154-155). Arif Çelebinin yaşadığı dönem yasaklamalar yüzünden bir miktar sıkıntı ile geçtiği talebelerinden rivayet edilir. Bu dönemde kendisinin derin bilgisi ve himmetinden istifade eden hanımlar eşi Sare Hanım, Arif Çelebi'nin ikinci eşi Sekine Hanım, Hatice Uysal, kız kardeşi Memnune Hanım, Hikmet Sarı(Rıza Sarı'nın Hanımı), Muhsine Büyükekmekçi ve kızı Meliha Çelebiyi sayabiliriz.

Çalışmamızda yaklaşık Dönemlerde Çorumlu Mustafa Efendinin talebesi Hacı Hüseyin Efendi'den istifade eden Hacer Ateş isimli bir hanımın varlığı ve Mevlevî muhibbanı olduğu bilgisi muhibban hanımlarca nakledilmiştir. Fakat ismi geçen hanım'ın başka tarikatlara'da intisab etmiş olabileceğini söyleyen kaynaklara da rastlanmıştır.

Şeyh Ahmed Dede(Nüket Sarecel'in Dedesi) ... İstifade eden hanımlar Arasında Leman Okyar, Semiha Saraçel ve Torunu Nükhet Saraçel bulunmaktadır.

1904 yılında Afyon'da doğan Kemal Bayık Afyon Karahisar Müftülerinden Hüseyin Bayık'ın oğludur. Dönemin önemli neyzenlerinden Neyzen Feyzi Dede'den müzik ve ney eğitimi aldığı, 50-55 yıl kadar Mevlevî camii'nde müezzinlik yaptığı ve o dönemlerde Afyonkarahisar, Konya ve Antalya'da düzenlenen sema mukabelelerine önemli katkılarda bulunduğu kaynaklarda ifade edilmiştir. Kemal Bayık 17 Aralık 1983 tarihinde vefat etmiştir(İlgar, 2012: 176). Yaşadığı dönem ve irtibat halinde olduğu zatlar göz önünde bulundurulacak olursa Kemal Bayık'ın çok değerli bilgiler derlediği düşünülmektedir. Bu manevi bilgilerden istifade eden hanımlar Melahat Oğuz ve Günay Alp hanımlardır.

Arif Çelebi'nin kardeşi olan Selahaddin Çelebi derin bilgisi ve yüksek tevazu ile son zamanların en önemli isimlerindendi ve başta eşi Birsen Çelebi olmak üzere, Meliha Çelebi'nin kızları Vesile Çelebi, Vehibe Çelebi ve Vecibe Çelebi'nin yanı sıra günümüzde Mevlevî muhibbanı olan hanımların ve beylerin istifade ettikleri isimlerdendi.

... Oğlu olan Muhtar Dikmen Afyonkarahisar'da yakın çevresi tarafında da pek bilinemeyen fakat manevi himmet ve feyzlerini Mevlevî muhibbanlarına saçan pek muhterem zaatlerden bir tanesidir. Pek mütevazi kişiliği'nin altında derin bilgi ve görgüsünü gizlemeye çalışmıştır. Son dönemlerimizin Afyonkarahisar Mevlevîliği açısından önemli olan bu zattan istifade eden hanımlar arasından Hikmet Tokman, Esmâ Aşkar, Hüsnîye Albay ve Fahriye Uğur'u sayabiliriz.

Son dönemlerde Afyonkarahisar'da Mevlevî kültürüne hizmet eden muhterem şahıslardan bir tanesi de Konya'da üçler mezarlığında metfun Sıtkı Dede'nin Talebesi Nalbant Halil Çakar'dır. Aynı zaman da Muhtar Dikmen'in de gönüldaşı olan Halil Çakar'dan Nusret Yüce, Esmâ Aşkar, Hüsnîye Albay, Fahriye Uğur... Manevî istifadelere bulunmuşlardır. Halil Çakar 14.01.2013 tarihinde Hakka yürümüştür.

SONUÇ

XIV. yüzyıldan beri Afyonkarahisar'da varlığını devam ettiren Mevlevîlik kültürü bu şehirde yaşayan hanımların önemli bir kısmı tarafından benimsenmiştir. Araştırmamızda hanımların diğer tarikatlarda görülmediği boyutlarda Afyonkarahisar Mevlevîhanesi'nde önemli hizmetlerde buldukları, bazılarının Mevlevîhane'nin Vakfında mütevellilik yaptıkları, hatta kimi rivayetlere göre Şeylik yaptıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra çoğu birbirinin akrabası ya da arkadaşı olan ismi geçen hanımların Mevlevîlik kültürüne kendi aralarında oluşturdukları gezek geleneğiyle önemli katkılar sağladıkları ve bu kültürün kendilerinden sonraki kuşaklara aktarılmasın da çok önemli rol oynadıkları belirlenmiştir. Ayrıca araştırmamız boyunca görüşme yapılan hanımların önemli bir kısmı tevazuu gereği isimlerinin zikredilmemesi ricasında bulunmuşlardır. Hanımların Mevlevîlik kültürüne hizmetleri gerek birbirleriyle olan yakınlıkları, gerekse de oluşturdukları model bakımından günümüzün Mevlevîlik kültürü aktarımı açısından önem ve nadide bir örnek teşkil ettiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazma Eserler

MUSTAFA SÂKIP Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân*, Milli Kütüphane, AGAPK. Yazmaları, Yazma No: 18280.

SAHÎH AHMED Dede. *Mecmû 'atü't-Tevarihî'l-Mevleviyye*, MMİK, Yazma No:5446.

Basılı Eserler

BAKI, Edip Ali (1943). *Afyon'da Şair ve Âlim Büyük Bir Türk Kadını Güneş Han*, Taşpınar Dergisi, Afyon.

EFLAKÎ AHMED Dede (1989). *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev: Tahsin Yazıcı, I-II, MEB. Yayını, s:241-245, İstanbul.

Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (2. baskı), İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul.

İLGAR, Yusuf (2012). *Karahisâr-ı Sâhib Sultan Dîvânî Mevlevîhâne'si ve Mevlevî Meşhurları*, (2. Baskı), Karaman Ofset, Afyonkarahisar.

KÜÇÜK, Hülya (2007). *Mevlevî Hanım Halife Ve Şeyhler*, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 8 , sayı: 20, Mevlânâ' ya Armağan Sayısı, ss. 69-78.

Sarı M., Eravcı M., İlgar Y., Karazeybek M., Daşdemir L. (2011). *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, (2. Baskı), Uyum Ajans, İstanbul.

YAZIR HAMDİ, Elmalılı (2011). *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Günümüz Türkçesiyle Sadeleştiren: Doç. Dr. Mustafa Özel, Batın Yayıncılık, İstanbul.

HAZRETİ MEVLÂNÂ VE SULTAN DÎVÂNÎ'NİN ŞAH İSMAİL ÖZALP'E TESİRLERİ

Uzm. Yusuf İLGAR* - Nurhan ÇINAR**

ÖZET

Hazreti Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve onun yedinci kuşak torunu Sultan Dîvânî, sağlıklarında oldukları gibi vefatlarından sonra da pek çok insanı tesir altına alarak etkilemişlerdir. Afyonkarahisar'da onlardan etkilenenlerin başında muhtemelen İsmail Özalp gelmektedir. Afyonkarahisarlı Arif ve Hüsrev Çelebi kardeşlerden manevi olarak feyizlenerek Allâh aşkıyla yanan Şah İsmail Özalp, tarifi imkânsız bir aşkla *Hazreti Mevlânâ Celâleddin ve Sultan Dîvânî*'ye bağlanmıştır. Onların hayat hikâyelerini, eserlerini incelemiş, gerek şahsiyetlerinden gerekse şiirlerinden önemli derecede etkilenmiş, bunun sonucunda da dervişane bir hayat yaşamayı kendisine düstur etmiştir. Bu aşk onu, dünyevî sevgiden uhrevî sevgiye taşımış, içindeki bu aşkı şiirlere aksettirerek, başta Cenâb-ı Hakk'ı, Hazreti Peygamberi, Hazreti Mevlânâ'yı, Sultan Dîvânî'yi vs. din ulularını medh ü senâ eden şiirler yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Mevlânâ Celâleddin ve Sultan Dîvânî, Şah İsmail Özalp, tesir, etkilenme, şiir.*

Abstract:

Mevlana Jalal al-Din Rumi and his seventh generation grandson Sultan Divani, influenced many people both when they lived and after they died. İsmail Özalp was the chief person who was influenced mostly by them in Afyonkarahisar. Şah İsmail Özalp following spirituallly Arif and Hüsrev Chelebi and loving God was dedicated to Mevlana Jalal al-Din and Sultan Divani with indefinable love. He examined their life story, works, he was influenced notably by both their characters and poems. Therefore he made up a principle to live a dervish life. This love passed him from wordly love to spritual love. Reflecting this love in him to poems he wrote poems glorifying first God, the Prophet, Sultan Divani etc. and the sublime religious people.

Key words: Mevlana Jalal al-Din and Sultan Divani, Şah İsmail Özalp, influence, poem.

GİRİŞ

Tarih içerisinde tasavvuf yolunda önemli hizmetler sunan, gerek şiirleriyle, gerek düz yazılarıyla insanlara rehber olan Hazreti Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Sultan Dîvânî, pek çok insana dünyevî ve uhrevî yollarının aydınlatılmasına vesile olmuşlardır. Onlardan etkilenmemek mümkün mü? Elbette değil. Ancak herkes kabı kadar alabilmiş onlardan feyzi. Afyonkarahisar'da geçmişte ve günümüzde Hazreti Mevlânâ'dan, Sultan Dîvânî'den etkilenen pek çok insan vardır. Biz bu tebliğimizde her iki zattan yüksek derecede etkilenen İsmail Özalp'ten nâm-ı diğer Şah İsmail'den bahsedeceğiz.

Afyonkarahisar'da 11.07.1938 tarihinde doğan İsmail Özalp; Zeyneloğullarından Ahmet Efendinin oğludur. Annesi Hatice Hanımdır. İlkokul mezunu olan İsmail, çocukluk ve gençlik yıllarında şeker-lokum imalatı yapan babasıyla meşhur Sabri Gültaş'ın yanında çalışmıştır.

On altı yaşında Afyonkarahisar çelebilerinden Mevlânâ torunlarında Ferruh Çelebi oğlu Arif Çelebi ile tanışarak hayran kalır. Bir daha da peşini bırakmaz. Çelebi'nin küçük kardeşi Kaptan Hüsrev Çelebi'den de önemli ölçüde istifade etmiştir. Özellikle semâ etmesini öğrenen şah İsmail, günümüz insanlarına da öğretmeğe çalıştığı *Mevlevî âdâb ve erkânını* da onlardan öğrenmiştir.

İsmail, 1960 yılında ilk şiirlerini yazmaya başlar. 1961 yılında bir gece rüyasında Mevlânâ Türbesi önünde metfun olan zatı görür. Kendisine rüya âleminde Murat Şâh ismi verilir. Bu hususta Şah, rüya âleminde hem Mevlevîliğin hem de Kâdirîliğin post-nişnlik görevlerinin verildiğini söyler.

Şah İsmail, askerlik görevini yaptıktan sonra seyyar kitap satmaya başlamış, temin ettiği bir takım dini vs. kitapları kahvehaneleri dolaşarak satmaya çalışmıştır. Kucağında bir yığın kitapla kahvehaneye giren Şah, kitapları masalara bırakır, bir müddet sonra onları geri toplardı. Arzu eden kitabı ücreti karşılığında alırdı.

Şah İsmail, her gördüğü kişiye dilinin döndüğünce "*emri bi'l-ma'rûf nehy-i 'ani'l-münker*"² i, yani '*iyiliği emretme kötülüğü ise nehyetme*'² ilâhi emrini yerine getirmeye

---

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sultan Dîvânî Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Afyonkarahisar.

**Türk Dili ve Edebiyatı öğretmen adayı.

² Maruf, şeriatın emrettiği; münker, şeriatın yasakladığı şey demektir. Başka bir deyimle Kur'an ve sünnete uygun düşen şeye maruf; Allah'ın râzı olmadığı, inkâr edilmiş, haram ve günah olan şeye de münker denilir (http://www.enfal.de/Fikhi/E/emri_bil_him). Kur'ân-ı Kerim'de Cenabı Hak "Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (onlar herkesi) hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinsinler, kötülükten vaz geçirmeye çalışınsınlar. İşte

çalışmaktadır. Bunu fahri olarak bazen diliyle anlatır, bazen da eliyle. Zaman zaman fotokopiyle çoğalttığı salâvatları dağıtır.

Hazreti Mevlânâ ve Sultan Dîvânî hayranlarına Mevlevî olmalarını tavsiye ederek sevdiği kişileri '*Sefîne*' (*Gemi*) adlı defterine yazardı.

Şah İsmail, 1958 yılında askerlik görevini Konya'da yaparken kalbine Hazreti Mevlânâ'yı ziyaret etmek arzusu düşer. İzin istersem vermezler düşüncesiyle, izinsiz çıkıp gitmiş. O Allâh aşkıyla Mevlânâ'ya bağlıdır. Bu aşkla akşama kadar orada kalmış. Kapanma saatinde bir yere gizlenerek geceyi orada geçirmiş. Sohbetlerinde sık sık bu olayı anlatır. Diyor ki: "*Sabaha kadar şeyhimle baş başa kaldım. Bütün vücudum sanki manevi bir feyizle dolup taşıtı.*" Şah bu duyguyu yaşadıkdan sonra birliğine geri döndüğünde, izinsiz gittiği için komutanından aldığı ceza ise ona incitmemiş bile...

Şah İsmail, nev-i şahsına münhasır bir insandır. Onu anlamak zordur. İslâm'ın prensiplerine riâyet etmesiyle, tasavvufî yaşayışıyla, gönül ehliyle kendisini sevdirmiştir. Onu samimi olarak tanıyanlar en büyük dostluk ödülünü almıştır. Onu bir kere tanıyan, ondaki manevi atmosferi hissetmemesi mümkün değildir. Her nereye gitse tanıyanlarca ona hürmette kusur edilmez. Ancak onu tanıyamayanlar incitici hallerden dolayı pişmanlıklarını dile getirmişlerdir.

Şahsında ve şiirlerinde Hazreti Peygamber, Hazreti Mevlânâ, Sultan Divânî ve Allâh'ın diğer veli kullarının sevgisi, muhabbeti apaçık bir şekilde zuhur eder. O, asrımızın bin bir gün çile çıkarmamış Mevlevilerindendir.

Şah İsmail'in, bir nevi karalama nüshası gibi düzenlenmiş sekiz defteri bulunmaktadır. Bunlar birkaç lise defterinin bir araya getirilerek ciltlenmiştir. Defterler düzensizdir, sayfa numaraları yer yer olmasına karşılık, bir kısmında yoktur. Beğenilmeyen sayfalar aralardan yırtılarak alınmıştır. Konu birliği yoktur. Şair, bazı şiirlerini sayfa halinde muhtelif kâğıtlara yazmıştır. Bu çalışmalarını şöyle özetle belirtebiliriz:

1.İki Cihan Saadeti

İki Cihan Saadeti-1961-1971 adlı çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Her bölümde gerek kendisine, gerek Hazreti Mevlânâ'ya ait muhtelif şiirler ile vaizleri bulunmaktadır. Mevlânâ sözleri *Mesnevi*, *Divân-ı Kebir*, *Fih-i Mâfih*, *Menâkübü'l-Ârifin*'den nakledilmiştir. Ayrıca Muhtelif tezkirelerden de alıntılar yapılmıştır. Son bölümünde muhtelif duâlar yer almaktadır.

---

onlar murâdına erenlerin ta kendileridir." buyurmaktadır.(Âl-i İmrân sûresi, âyet 104) Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, I, 2.b., İst. 1957, s. 101.

2.Evliyâ Menkıbeleri – 1960

Evliyâ Menkıbeleri - 1960 adlı defteri iki bölümden oluşmaktadır. Evliyâların hayat hikâyeleri özet olarak verilmiştir.

3.Hazreti Mevlânâ ve Torunları

Hazreti Mevlânâ ve Torunları adlı defter üç bölümden oluşmuştur.

4.Müslüman Çocuğun Din Kitabı: Saadet Nûru

Müslüman Çocuğun Din Kitabı: Saadet Nûru- 1968 adlı çalışması 40 sayfa olup çocuklara yönelik şiirlerle öğüt veren sözleri ihtiva etmektedir.

5.Nûr Denizi Hazreti Mevlânâ: Şiir ve Vaizlerim

Şah İsmail'in, bu çalışmasında *Şiir ve Vaizleri yer almaktadır.*

6.Gönülden İlhamlar

Defter, *İslâm Dini Batmayan Güneş - 1968; Yeşil Nûr Vâizlerim-1968; Hikmetler Goncası-1968, Gülzâr-ı Ârifân (tarihsiz)* bölümlerinden oluşmaktadır.

7.Aşk Bahçesi

Aşk Bahçesi ismini verdiği defterindeki şiirlerini 1967 yılında yazmağa başlamıştır. Muhteva olarak şeyhi kabul ettiği Sultan Dîvânî Mehmet Semâî hazretlerine yazdığı şiirleriyle niyâzları bulunmaktadır.

8.Ülkeler Sultanı, Allah'ın Arslanı Sultan Şah İsmail Geliyor-Tarihi Roman

Ülkeler Sultanı, Allah'ın Arslanı Sultan Şah İsmail Geliyor-Tarihi Roman'ında hayatını yazmağa çalışmışsa da romanda pek başarılı değildir.

İsmail Özalp, şiirlerinin bir kısmında *Şah İsmail* mahlasını kullanmasına karşılık, bazı şiirlerinde ise mahlas kullanmamıştır. Yukarıda belirttiğimiz çalışmalarında, *Hızır Murat Şah İsmail* ile *Sultan Dîvânî İsmail Semai* mahlaslarını da kullanmıştır. Bu sıfatlar kendisine rüya âleminde verildiğini söylemektedir.

Şiirlerinde insan, gönül, aşk, muhabbet, vatan vb. konulara fazla yer vermesi, kıssalardan, mucizelerden, tarihi hadiselerden, tarihi şahsiyetlerden faydalanması, sosyal

konulara girmesi, teşbihleri, anlatımları bu hususta belli başlı olanlardır. Bunun yanında Allah(c.c), Peygamber(s.a.v), Mevlânâ sevgisi ve diğer din uluları şiirlerinde işlenen belli başlı temalardandır. Şair kültürel, sosyal ve güncel konularda yazmaktan da geri kalmamıştır. İsmail Özalp; Allah, din, Hazreti Muhammed, Mevlânâ aşkı, Mevlevilik, evliyâlar, tasavvuf, insan, aşk, sevgi, birlik, kardeşlik, dostluk, yurt, vatan gibi hemen hemen her konuda şiir yazmıştır. Şiirleri asıl olarak din ve tasavvuf üzerine kurulmuştur.

Şah İsmail gönül ehli bir insandır. Onda şiir yazmak amaç değil araçtır. O, içindeki Allâh sevdasını dışarıya aksettirmiş, bu ve vesile ile şiirler yazmıştır. Zaman zaman vezin hatalarıyla kafiye ve redif hataları olmasına karşılık âşikâne ve içten şiirler yazmıştır. İsmail, şiirlerinde olduğu gibi va‘z ve nasihatlerini de yazmaya 1960’lı yıllarda başlar. Amacı insanlara faydalı olmaktır. İnsanların dünya gafletine dalmadan, Allâh’a kulluk görevlerini yerine getirmelerine vesile olmaktır. Yazdığı sekiz defter çalışmasında şiirleri ve düz yazıları iç içedir.

Şah İsmail şiirlerinde sade bir dil kullanmıştır. Şiirdeki sanat oyunlarını hemen hemen hiç kullanmamıştır. Bu onun gayesinde de yoktur. Tarihi şahsiyetlerin hayatlarından kıssaları akıcı bir üslûpla aktarmıştır. Bunda da önemli bir başarıya ulaşmıştır.

Şiirlerini genellikle dörtlüklerden oluşturan İsmail Özalp, bazı şiirlerini de beyitler halinde yazmıştır. Ağırlıklı olarak on birli hece ölçüsüyle yazmasının yanı sıra yedili, sekizli ve on dörtlü hece ölçüsüyle söylediği şiirleri vardır. Genellikle yedili hece ölçüsüyle yazılanlar 4+3 duraklı, sekizli hece ölçüsüyle yazılanlar 4+4 duraklı, on birli hece ölçüsüyle yazılanlar 6+5, 5+6 duraklı, on dörtlü hece ölçüsüyle yazılanlar 4+4+7, 7+7 ve 6+8 duraklı olmakla birlikte duraksız olanları da vardır. Bunun için şiirler verilirken ölçüleri yazılmasına karşı durakların belirtmedik. Bazı şiirlerinde hece sayısı tutmamaktadır. Böyle şiirleri serbest diye adlandırdık. Toplam 656 adet şiirini tespit edebildik.

Onun Mevlânâ sevgisinden bir örnek sunuyoruz:

Niyâz

Şu bütün kapıların kapanması, beni bir zerre bile korkutamaz.
Ey bütün âlemleri yoktan yaratan Ulu Tanrı’m,
Yeter ki, senin kapından başka bir kapıya muhtaç olmayayım.
Şu bütün insanların hepsi, günah-kârı da sevab-kârı da;
Senin kapına, senin yardımına muhtaçtır.
Senin dergâhın ümitsizlik dergâhı değildir.
Senin merhamet ve rahmetinin sonu yoktur.

Senin merhamet ve koruyuculuk kanadının altına gelip sığındım.
Bizi sen koru ve yırtıcı canavarların pençesine bırakma, yâ Rabb'im.
Efendimiz Hazreti Mevlânâ Celâleddin'nin sevgisini kalbime koydum.
Kalbimi Mevlânâ'nın türbesi kıldım.
Ve onun işlerini işim, onun hallerini hâlîm bildim.
Yüce Mevlânâ geldi yok oldum.
Gönlüm Mevlânâ ile doldu, her ne iş yapsam Mevlânâ yapıyor.
Gözüm Mevlânâ'nın gözü, sözüm Mevlânâ'nın sözü Sevgili Tanrı'm.
Ne yapsak sen yapıyor ve sen kalp tahtında hüküm sürüyorsun.
Ey Yüce Sevgili,
Sen ne yapsan daima güzel ve gizli hikmetler içinde iş görürsün.
Sen ne kadar yüce ve şereflişin, şerefin şanın başımızın tâcîdir.
Ey güzel Sultan senin methinden bu dil aciz kalmıştır.
Âlemde bütün güzel sıfatları kıyamete dek saysam,
O saydıklarımın yüz binler ve milyonlarca güzelsin.
Bırak âlem ne iş peşinde koşarsa koşsun.
Senin işin, senin derdin kâfidir bize.
Bırak âlem neyi severse sevsin,
Senin sevgin, senin aşkın kâfidir bize.
Gönlüme aşk tahtını kurup oturdun.
Âlemlere hükmeden sultânım,
Sen bize tamamıyla helâlsin.
Senden başkası bize tamamıyla haram olsun.
Bizi kendinle meşgul kıl ey sevgili.
Başka meşguliyetler haram olsun.

YÂ HAZRETİ MEVLÂNÂ

Hece: 7

Rabb'im in sen sırrısın,
Yâ Hazreti Mevlânâ.
Yerin göğün nûrusun,
Yâ Hazreti Mevlânâ.

Sana ettik istimdat,
Gel sultânım kıl imdat.
Kalbimdesin her saat,
Yâ Hazreti Mevlânâ.

Sen Tanrı'nın nûrusun,
Âşıkların yârısın,
Kalbimin zârısın,
Yâ Hazreti Mevlânâ.

Sen cennetin gülüsün,
Çok kudretli velisin,
Nûrlar ile dolusun,
Yâ Hazreti Mevlânâ.

Sensin kalbimin şâhı,
Gönüller padişâhı,
Yetiş ey şâhların şâhı,
Yâ Hazreti Mevlânâ.

Yolu sensin cennetin,
Niyâzımdır himmetin,
Aşkınla kalbim metin,
Yâ Hazreti Mevlânâ.

NÛRLARLA DOLUDUR

Serbest

Nûrlarla doludur yolun erkânın.
Rahmet-i rahmândır meclis-i sultânın
Kutb-ı âlemsin sen her iki cihânın
Sevgili şeyhim Sultan Dîvânî

Nûr-ı Hak'tır, şâh-ı sultân-ı evliyâ.

Velâyeti kutb-ı âlem-i enbiyâ,
Başkoydum huzur-ı pakinde hürmetle.
Efendim şeyhim Sultan Dîvânî.

Ey ümid-i istimdadım, yolum, erkânım,
Rahmet-i rahmânım, canım sultânım.
Eyledi rücû aslına, canım benim.
Canımın nûrusun, şeyhim Sultan Dîvânî.

Âlemler dalar da dünyâ işine.
Tükenmez feryâdım cehd-i gayretim.
Yine de senin fazlından inâyet,
Efendim şeyhim Sultan Dîvânî.

SULTAN DÎVÂNÎ'DİR

Hece: 14

Sultan Dîvânî'dir Allâh'ın kutlu velisi.
Sultanlar şâhıdır, feryâd-ı figâna gelir.
Gönülde bulanıp, inleyip zâr eyleyince,
Doğrulup yerinden, gül-zâr-ı cânâna gelir.

Şu kalbin nesi var, anlamaz dünyâ işini.
Hatırlar ezeli yârini döker yaşını.
Çiçekle bezerler toprağın taşını.
Bu bir tecelli hazreti cânâna gelir.

Kalbimin nûrusun başkoydum kılarım niyâz.
Gel beri deyip de, çağırır hâtiften âvâz.
Seni görenler, yâ Hazreti Sultan Dîvânî,
Bir müşrik olsa da, başkoyup imana gelir.

Şah İsmail, kendi dünyâsında, herkesle barışıktır. Kulaklarının %75-80 duyamamasından dolayı zaman zaman karşılıklı konuşmalarda anlaşmazlıklar yaşanmasına

karşın, ihtiyaç halinde yazarak daha rahat diyalog kurulmaktadır. Yazılı bir şey sorulduğunda kendine özgü üslûbuyla, tatlı mı tatlı bir dille soruları cevaplar. Her sohbetinde kendisine rehber edindiği, pîr kabul ettiği başta Hazreti Mevlânâ'dan, Sultan Dîvânî'den deyişler, tavsiyeler anlatır. Kendisine Mevleviliğin temel prensiplerini öğreten, tasavvuf âlemine dalmasında çok büyük tesiri olan ve maneviyatlarından da feyizlenen Ferruh Çelebi oğlu Arif ve Hüsrev Çelebi kardeşlerden sık sık sitayişle bahseder. O insanlara faydalı olmayı kendisine ilke etmiştir. Özellikle insanların hata ve kusurlardan, gafletten kurtulması için umumi dualar etmekte, onları uyarmak amacıyla da şiirlerine konu etmiş, defterlerine vaizler yazmıştır. İnsanlara hayırlı bir eser bırakmanın peygamber müjdesi olduğunu haber vermektedir. Malum insanların faydalanacağı bir eser bırakmak insanın amel defterinin kapanmamasını sağlamaktadır.

Onu tanıyanların bir kısmıyla görüşerek onun hakkındaki fikirlerini aldık. Bu hususla ilgili olarak Mevlevî Camii imam hatibi İlyas Killi'nin duygu ve düşüncesi şöyledir:

***Mevlevî Şeyhi* 03.12.2011**

“Mevlevî-Türbe Camii Baş imam-hatibi olarak yirmi yıldır melevî dergâhında görev yapmaktayım. Yirmi yıldır Mevlevî şeyhi İsmail Özalp nâm-ı diğer Şah İsmail'i tanırım. Çok samimi, ihlâslı, ehl-i kalp, velî ve mübârek bir zat olduğunu, cân u gönülden inanırım. Her şeyi tabiidir, içtendir, samimidir. Kendi çapında her gördüğü kişiye ve gruba İslâm'ı telkin eder ve cebinden hiç eksik etmediği salavât ve duaları insanlara dağıtmakla görevlidir.

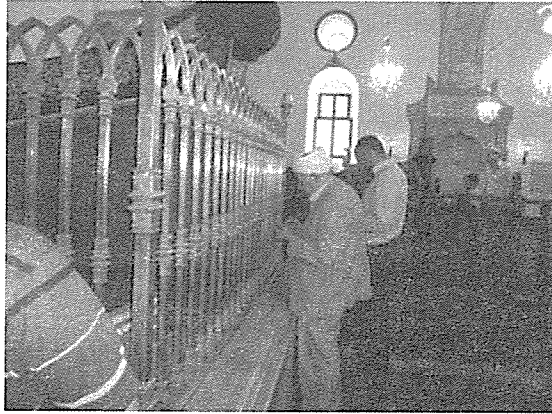
Sultan Dîvânî'ye çok bağlı, onun manevi huzurundan saatlerce ayrılmaz ve kendi çapında semâ eder. Konya'ya da çok bağlı, en az kendisiyle on kez Mevlevî Dergâhı'na gittik. Mevlânâ'nın ve Şems-i Tebrizî'nin manevi huzurundan ayrılmaz bir şahsiyete sahiptir.

Yaklaşık on sekiz yıldır zaman zaman öğle, zaman zaman kendi getirdiği erzakları vererek, Mevlevî Camii görevli arkadaşlarla beraber yemek yapıp hep beraber yemişizdir. Yemek sonrası Mevlevî sofra duâsını okur, Mevlevî âdaplarını anlatır. Odaya giriş ve çıkışı Mevlevî âdap ve usûlünü her gördüğü insana anlatır. Kendisi tarafından belirli bir seviyeye gelenlere dervişlikteki dedelik makamını verir. Duygusaldır, azıcık isteği, arzusu yerine gelmezse kızar, müridler şeyhin isteğini yerine getirmelidir diye ikazda bulunurdu. Sevgi ve muhabbet insanıdır. Devamlı olarak evine davet eder. İmkânları ölçüsünde ikramda bulunur, gönülleri tamir ederdi. Özellikle bana kendisini evlendirmemi ve güzel, tesettür sahibi birisi ile evlenmeyi çok arzu eder ve evleneceği zaman mutlaka, eşine bir bilezik takmamı arzuları.

Kendisinin on bir on iki peri ve cin taifesinin kuşatması altında olduğu, mutlaka ve mutlaka onların evin içinden dışarıya çıkmasını ve kendisine zarar verilmemesi için herkese dua edin derdi. Yaşının çok uzun olacağını rüyasında kendisine malum olduğu ifade edilir. Kendisine dua ettirenlere duanın kabulü için niyaz parası verilmesi gerektiğini ifade eder. Nerede bir yoksul, ihtiyaç sahibi bir kişi görse mutlaka ona yardım elini uzatırdı.” İlyas Killi³

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. İsmail Özalp, nam-ı diğer Şah İsmail, Hazreti Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve Sultan Dîvânî ‘den etkilenenlerden birisidir. Afyonkarahisar’da günümüzde onların düşüncelerini temsil etmeğe çalışan bir Hak dostudur.

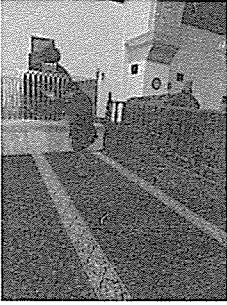
Şah İsmail, Sultan Dîvânî Mevlevîhânesi’nde dua ederken

Himmet aldığı Ferruh Çelebi oğlu Arif ve Hüsrev Çelebi kardeşler

---

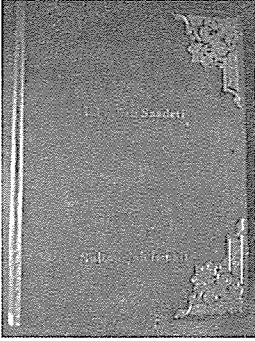
³ Uzm. Yusuf İlgar - Nurhan Çınar, 21. Yüzyılda Bir Mevlevî Şah İsmail Özalp (Basıma hazır).

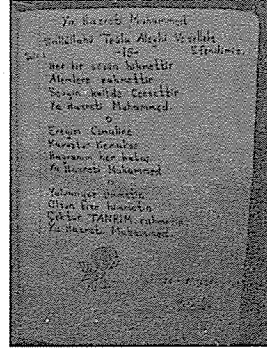
Mevlevi Camii iç mekânda (semâhânedede)
Şah İsmail semâ ederken.

Mevlevi Camii iç mekânda Yusuf İlgar'la
musaffalaşırken.

İki Cihan Saadeti adlı çalışması

Şah İsmail'in el yazısı ile yazdığı şiiri (İki Cihan
Saadeti'nden)

Mevlevi Camii İmam-hatipleri İlyas Killi, Halil Cönk ve Şah İsmail Sultan Dîvânî merkadi önünde.

KAYNAKÇA:

Basılmamış Eserler

Özalp, İsmail, *İki Cihan Saadeti*-1961-1970

_____, İsmail, *Mevlânâ sözleri Mesnevi, Divân-ı Kebir, Fih-i Mâfih, Menâkıbü'l-Ârifin*'den nakiller, tarihsiz.

_____, İsmail, *Mektup ve Şiir Kitabı*, tarihsiz.

_____, İsmail, *Nefis, Aşk, Akıl*, 1962

_____, İsmail, *Hikmetli Sözler Nurlu Saadet Güneşi*, 1964.

_____, İsmail, *Allâh'ın İmdâdı Cennetlik Olanlar*, 1970-1971.

_____, İsmail, *Cennet ev Cemal Nur Hüda'dandır*, 1969-1970

_____, İsmail, *Evliyâ Menkıbeleri – 1960*

_____, İsmail, *Şiirler Menkıbe-i Nûrdan halka*, 1967.

_____, İsmail, *Hazreti Mevlânâ ve Torunları*, 1961-1965

_____, İsmail, *Aşkın Bahçesi Nûru Âlemdir* sene 1961.

_____, İsmail, *Hazreti Mevlâna ve Torunları* 1963.

_____, İsmail, *Nûrdan halka Evliyâ Menkıbeleri* 1965.

_____, İsmail, *Müslüman Çocuğun Din Kitabı: Saadet Nûru-* 1968.

_____, İsmail, *Nûr Denizi Hazreti Mevlâna: Şiir ve Vaizlerim*-1963

- _____, İsmail, *Âriflerin Menkıbeleri*-1963.
- _____, İsmail, *Sönmeyen Aşk*-1965.
- _____, İsmail, *Saadet-i Resûlu'llâh*, tarihsiz.
- _____, İsmail, *Asli Vatanımız (Kalp mamurluğu)*, -1966.
- _____, İsmail, *Çözülen Mânevi Müşgüller*, 1966.
- _____, İsmail, *Gafletten Uyanış*, 1966.
- _____, İsmail, *Nûr-ı Hak Hikmetler Goncası -Gonca-i Hikmet*-1967.
- _____, İsmail, *Gonca-i Gülzar*-1968.
- _____, İsmail, *Salavât-ı şerifler*, tarihsiz.
- _____, İsmail, *Gönülden İlhamlar*, 1968.
- _____, İsmail, *İslâm Dini Batmayan Güneş*-1968.
- _____, İsmail, *Yeşil Nûr Vâizlerim*-1968.
- _____, İsmail, *Hikmetler Goncası*-1968.
- _____, İsmail, *Gülzâr-ı Ârifân*, (tarihsiz).
- _____, İsmail, *Aşk Bahçesi*, 1967.
- _____, İsmail, *Ülkeler Sultanı, Allah'ın Arslanı Sultan Şah İsmail Geliyor-Tarihi Roman*, tarihsiz.

Çantay, Hasan Basri Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, I, 2.b., İst. 1957, s. 101.

http://www.enfal.de/Fikhi/E/emri_bil.htm.

İlgar, Yusuf – Çınar, Nurhan, 21. Yüzyılda Bir Mevlevî Şah İsmail Özalp (Basıma hazır).

Sempozyum Sonuç Bildirgesi/

Symposium Declaration of Result

Afyon Kocatepe Üniversitesi , Afyonkarahisar Belediyesi ve Afyonkarahisar Ticaret ve Sanayi Odasının işbirliği ile 1-2 haziran 2012 tarihleri arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi Ahmet Necdet Sezer Kampüsü Kongre Merkezinde 2. Uluslararası Sultan Dîvânî ve Mevlevîlik Sempozyumu gerçekleştirilmiştir.

- Bu sempozyumun amacı ;

Hız. Mevlânâ'nın yedinci nesil torunlarından olan ve başta Afyonkarahisar Mevlevihanesi olmak üzere, Anadolu'da ve Anadolu dışında birçok Mevlevihane'nin açılmasına ve bu yolla Mevlevîliğin yayılmasına öncülük eden Sultan Dîvânî bir eksen kabul edilerek, Mevlevîlik ile ilgili diğer unsurların da çeşitli konu başlıkları ile ele alınması bu sempozyumun amacıdır. Hedef ise ; konu ile ilgili yurt içi ve yurt dışından katılacak olan araştırmacılar tarafından yeni çalışmaların ortaya konmasını sağlamaktır.

- Yurt içi ve yurt dışından çeşitli üniversitelerden 34 katılımcı 26 bildiri sunmuştur.
- Sempozyum Açış Konferansında Tuğrul İNANÇER özetle aşağıdaki hususlara değinmiştir:

“Mevlevihane, her ne kadar bina içerisinde anılsa da mevlevilerin olduğu her yer mevlevihanedir. Mevlevihaneler, binalarla değil, adamlarla büyür. Mevlana'yı sadece Konya'ya, Sultan Divani'yi de Afyonkarahisar'a hapsedmeye çalışmamalıdır. Cihan, gönül kadar geniş değildir. Bu gönül adamları, bir memlekete sığmazlar. Ancak gönüllere sığarlar” dedi. İnançer, mevlevîlik ve toplum ilişkisi ile ilgili olarak da “Toplumumuza yön veren, yükselten ve ilerleten bütün önderlerin birer tasavvuf terbiyesinden geçmiş oldukları, tarihi bir gerçektir. **Tasavvuf, lazım olduğu zaman kullanılan bir müessesese değildir**”

- Sempozyum kapsamında, **Cemalnur SARGUT** “ *Mevlevîlikte Aşk Anlayışı*” , **Nur ARTIRAN** ise “*Hız. Mevlâna ve Filozof Epictetos'a Göre Özgürlük Nedir?*” başlıkları altında konferanslar sunmuşlardır.

Sempozyum Konu Başlıkları:

Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik

Mevlevîlik ve Toplum İlişkisi

Mevlevîlikte Kadın

Kültür ve Sanat ve Müsîkî'de Mevlevîlik

Popüler Kültür ve Sema İlişkisi

Mevlevîlik ve Mistisizm

Katılımcılar ve Sunumları:

Adem ÇATAK

MEHMET ÇELEBİ'DE SEYR U SÛLÛK

Arife AKTAŞ

MEVLÂNA MÜZESİNDE BULUNAN MEVLEVÎLERE ATFEDİLEN GİYSİLERİN MODEL VE KESİM TEKNİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Asuman PEKYAMAN

İNANÇ TURİZMİNDE MEVLEVÎHANELERİN YERİ

Ayşegül GÜNEŞ - Engin GÜNEŞ

LİSELİ GENÇLERİN HZ. MEVLANA ALGISI

Derya ERSÖZ

DİVANE MEHMET ÇELEBİ'NİN MÜTEKERRİR MÜSEDDESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Emel Funda TÜRKMEN - Safiye YAĞCI

MEVLEVÎLİKTE EĞİTİM ANLAYIŞI VE DAVRANIŞ KAZANDIRMA YAKLAŞIMLARI

Enver Mete ASLAN

KÜLTÜR SANAT VE MÜSİKÎ'DE MEVLEVÎLİK BAĞLAMINDA, YENİKAPI MEVLEVÎHANESİNDE MÜSİKÎ

Esin Çelebi BAYRU

TARİHTE KADINA BAKIŞ VE MEVLEVÎLİKTE KADIN

Güniz YILMAZ

DİNİ TÜRK MÜZİĞİNDE BİR MÜZİK KURAMCISI: ABDÛLBAKÎ NÂSİR DEDE VE ACEMBUSELİK AYİN-i ŞERİFİNİN USUL VEZİN İLİŞKİSİ

Hasan Hüseyin ADALIOĞLU - Nizamettin ARSLAN

ERZİNCAN MEVLEVÎHÂNESİ

Hasan Hüseyin GÜNEŞ - Mehtap KUŞ

KUDÛS MEVLEVÎHANE VAKFİYELERİ ÜZERİNE METODİK BİR İRDELEME

Hülya UZUN

İSLAMİ UYANIŞ VE POPÜLER KÜLTÜR BAĞLAMINDA MEVLEVİ SEMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

İsmail Hakkı NAKİLCİOĞLU

MEVLÂNÂ FELSEFESİNDE BİREYSEL VE TOPLUMSAL İLETİŞİM

Mehmet ALTUNMERAL

HAMİD SANCAĞINDAN ÜÇ MEVLEVİ ŞÂİR

Mehmet DEMİRCİ

İZMİR MEVLEVİHANESİ ŞEYHİ NUREDDİN EFENDİ

Mehmet SARI

KONYALI ŞEM' İNİN MEVLEVİLİĞİ VE DİVÂNININ NÜSHALARI

Mehmet TEMİZKAN

ŞİİRLERİNDEN HAREKETLE SULTAN DİVANİ'NİN BEKTAŞLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Seda DÜZYOL

MEVLEVİ AYINLERİNDE KULLANILAN ENSTRÜMANLARDAN REBAB, NEY VE KUDÜM'ÜN YERİ

Seema ARİF

MEVLEVİ SEMA: THE RIGHT POSITIONING OF BODY AND HEART FOR DIVINE COMMUNION

Serdar ÖSEN

KARAHİSAR MEVLEVİHANESİ'NİN SON DÖNEMDE GEÇİRMİŞ OLDUĞU YANGINLAR

Şerife MIZRAK – NURHAN ÖZKAN

SEMazen GİYSİLERİNİN GİYİM SANATLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ VE REPRODÜKSİYONU

Timuçin ÇEVİKOĞLU

"NİYAZ AYINLERİ ve NÜSHA FARKLILIKLARI"

Valeria FERRARO

REMEMBERING THE GOLDEN PAST: MEVLEVİ HERİTAGE ON THIS PLAY

Yıldırım AKTAŞ

GEÇMİŞTEN BUGÜNE MEVLEVİ MUKÂBELESİNDE YER ALAN AFYONKARAHİSARLI ŞAHSİYETLER

Yunus Emre UĞUR - Çağhan ADAR

AFYONKARAHİSAR'DA GÜNEŞ HAN-I KÜBRÂ HÂTUNDAN GÜNÜMÜZE MEVLEVİLİĞİN AKTARILMASINDA KADINLARIN ROLÜ

Yusuf İLGAR-Nurhan ÇINAR

Hız. MEVLÂNÂ VE SULTAN DİVÂNİ'NİN ŞAH İSMAİL ÖZALP' E TESİRLERİ

Yusuf Turan GÜNAYDIN

MEVLÂNÂ'NIN VASİYETNÂMESİNE MEHMED VELED ÇELEBİ'NİN ŞERHİ: HAYRÜ'L-KELÂM

- Etkinlik kapsamında AKÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi Hayati ULUSAY'ın hazırladığı "Vuslata Ermek İçin..." adlı fotoğraf sergisi ve AKÜ Devlet Konservatuvarı Öğretim Elemanı Öğr. Grv. Burhan KUL tarafından hazırlanan Tasavvuf Müziği Konseri sunulmuştur.
- Sultan Divânî Sempozyumunun ana teması olarak kabul edilmiştir.
- Sempozyumun sürdürülebilir olması için Afyonkarahisar'a ait Sivil Toplum Kuruluşlarının, Basının ve Afyonkarahisar halkının daha fazla sahip çıkmaları gerektiği vurgulanmıştır.
- Danışma ve Bilim Kurulu Üyesi ve Katılımcı Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU "bu başarılı etkinlikte bir Sema Topluluğunun olmayışını bir eksiklik olarak görüyorum. Halbuki, Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı bunu daha önceki yıllarda olduğu gibi yine başarıyla gerçekleştirecek bir kurumdur. Bu noktadan hareketle, bundan sonraki sempozyumlarda bir önceki sempozyumda olduğu gibi bir Sema Ekibi izlemek benim gibi bir çok katılımcının da dileğidir sanıyorum" diyerek talebini dile getirmiştir.
- Afyon Kocatepe Üniversitesi Sultan Divânî Araştırma Merkezinin konu ile ilgili projeler üretmesi , yeni araştırmacılara olanak sağlaması ve sempozyumun daha kapsamlı hale getirilmesi hususunda katkı vermesinin önemi vurgulanmıştır.
- Sempozyumun her yıl Haziran ayının ilk haftası içinde gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

Sempozyumdan Fotoğraflar

Photographs From The Symposium

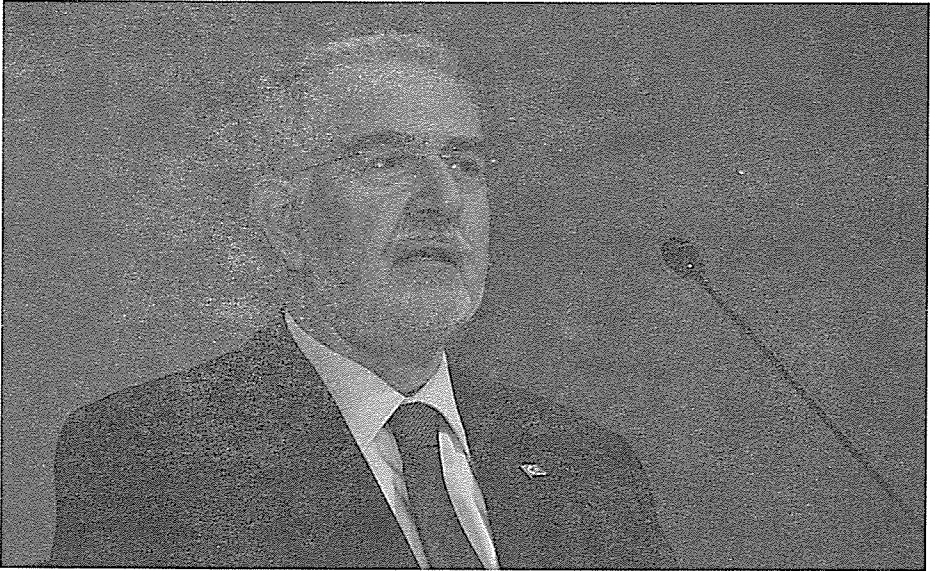
Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı Yrd. Doç. Dr. Mustafa Oner UZUN'un Açış Konuşması

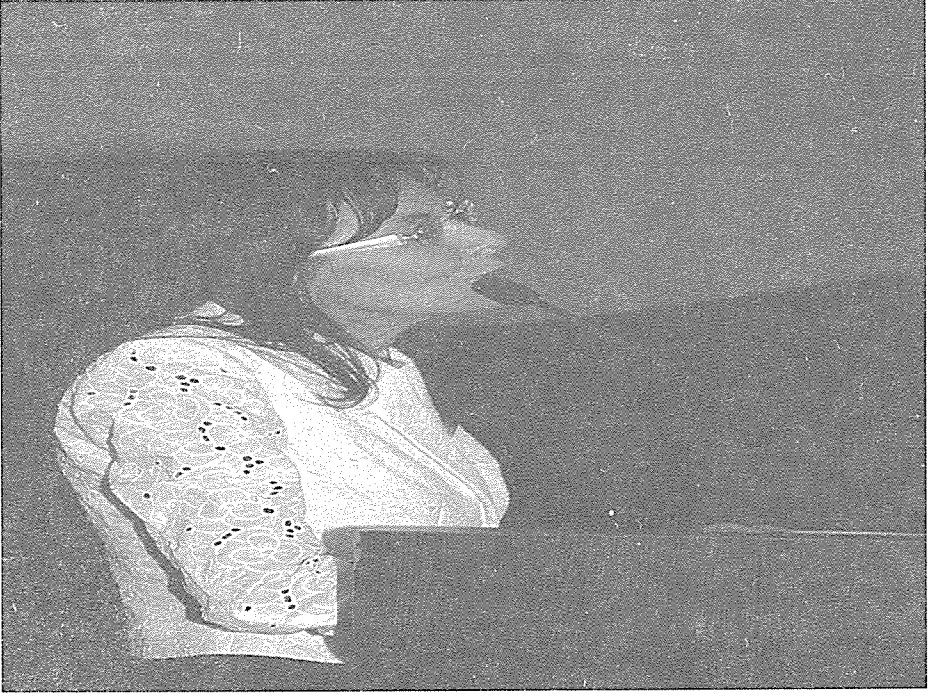
Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa SOLAK'ın Sempozyum Konuşması

Afyonkarahisar Valisi İrfan BALKANLIOĞLU'nun Sempozyum Konuşması

Ömer Tuğrul İNANÇER 'in Sempozyum Açılış Konferansı

Cemal Nur SARGUT'un Konferansı

Nur ARTIRAN'ın Konferansı

Sempozyuma Katkı Veren Katılımcılara Plaket Sunumu

Sempozyum Oturumu

Sempozyum Oturumu

Sempozyum Oturumu

Sempozyum Oturumu

Sempozyum Oturumu

Sempozyum Oturumu

Türk Tasavvuf Müziği Konseri- Sanat Danışmanı:Öğr. Grv. Burhan KUL

Sempozyum Programı

The Programme Of The Symposium

Afyon Kocatepe Üniversitesi

2.ULUSLARARASI SULTAN DİVÂNİ VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU

01- 02 Haziran 2012, Ahmet Necdet Sezer Kampusü, Atatürk Kongre Merkezi-
Afyonkarahisar

SEMPZYUM PROGRAMI

BİRİNCİ GÜN 01.06.2012		
	10:00-12:00	Sempozyum Açılış
		Sempozyum Açılış Konuşmaları
		AKÜ Devlet Konservatuvarı Dinletisi
		Konferans: " Ömer Tuğrul İNANÇER"
	12: 00- 13:30	<i>Öğle Yemeği</i>
	13:45- 14:15	Konferans: Cemalnur SARGUT

ÇAY- KAHVE ARASI

BİRİNCİ GÜN 01.06.2012

• OTURUM 14:30-16:30	OTURUM BAŞKANI: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇİPAN SULTAN DİVÂNÎ VE AFYONKARAHİSAR'DA MEVLEVÎLİK	
	Uzm.Yusuf İLGAR-Nurhan ÇINAR	<i>"Hz. Mevlâna ve Sultan Dîvânî'ni Şah İsmail Özalp'e Tesirleri"</i>
	Öğr. Grv. Yıldırım AKTAŞ	<i>"Geçmişten Bugüne Mevlvî Mukâbelesinde Yer Alan Afyonkarahisar'lı Şahsiyetler"</i>
	Yrd.Doç.Dr. Serdar ÖSEN	<i>"Karahisar Mevlevîhanesi'nin Son Döneminde Geçirmiş Olduğu Yangınlar "</i>
	Derya ERSÖZ	<i>"Dîvâne Mehmet Çelebi'nin Müttekerrir Müseddesi Üzerine bir İnceleme"</i>
	Yrd. Doç. Dr. Adem ÇATAK	<i>"Mehmed Çelebi'de Seyr u Süluk"</i>
TARTIŞMA BÖLÜMÜ	16:30-17:00	
ÇAY-KAHVE ARASI	17:00-17:15	

BİRİNCİ GÜN 01.06.2012

• OTURUM 17:15-18:00	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. İsmail NAKİLCİOĞLU MEVLEVÎLİK VE KADIN	
	Esin Çelebi BAYRU	<i>"Tarihte Kadına Bakış ve Mevlevîlikte Kadın"</i>
	Oktm.Yunus Emre UĞUR- Arş. Grv. Çağhan ADAR	<i>"Afyonkarahisar'da Güneş Han-ı Kübrâ Hâtundan Günümüze Mevlevîlikte Kadınların Rolü"</i>
TARTIŞMA BÖLÜMÜ	18:00-18:15	

İKİNCİ GÜN 02.06.2012- SALON 2

• OTURUM 09:30-11:30	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN KÜLTÜR VE SANAT VE MÜSİKİDE MEVLEVİLİK	
	Uzm. Seda DÜZYOL	<i>“Mevlevî Âyinlerinde Kullanılan Enstrümanlardan Rebab, Ney ve Kudüm'ün Yeri”</i>
	Öğr. Grv. Güniz YILMAZ	<i>Dini Türk Müziğinde Bir Müzik Kuramcısı: Abdülbâki Nâsır Dede ve Acembûselik Âyini”</i>
	Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU	<i>“Niyaz Âyinleri ve Nüsha Farklılıkları”</i>
	Valerio FERRARO	<i>“Remembering The Golden Past: Mevlevi Heritage On This Play”</i>
	Arife AKTAŞ	<i>“Mevlâna Müzesinde Bulunan Mevlevilere Atfedilen Giysilerin, Model ve Kesim Teknikleri Açısından İncelenmesi”</i>
TARTIŞMA BÖLÜMÜ	11:30-12.00	
ÖĞLE YEMEĞİ	12.00-13:30	

İKİNCİ GÜN 02.06.2012- SALON 2

• OTURUM 10:00-11:30	OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Kasım TURHAN KÜLTÜR VE SANAT VE MÜSİKİDE MEVLEVİLİK	
	Arş. Grv. Hasan Hüseyin GÜNEŞ- Mehtap KUŞ	<i>“Kudüs Mevlevîhâne Vakfiyeleri Üzerine Bir İrdeleme”</i>
	Yrd. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER	<i>“Günümüzdeki Bazı Mevlevîhaneler ve Kullanım Şekilleri”</i>
	Doç. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU- Nizamettin ARSLAN	<i>“Erzincan Mevlevîhanesi”</i>
	Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ	<i>“İzmir Mevlevîhanesi Şeyhi Nureddin Efendi”</i>

TARTIŞMA BÖLÜMÜ	11:30-12.00	
ÖĞLE YEMEĞİ	12.00-13:30	

İKİNCİ GÜN 02.06.2012- SALON 1		
• OTURUM 14:00-15:30	OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Uğur TÜRKMEN KÜLTÜR VE SANAT VE MÛSİKÎDE MEVLEVÎLİK	
	Nur ARTIRAN	<i>Konferans: " Hz. Mevlâna ve Filozof Epictetos'a Göre Özgürlük Nedir?"</i>
	Yrd. Doç. Dr. Mehmet SARI	<i>"Konyalı Şem'inin Mevlevîliği ve Dîvânının Nüshaları"</i>
	Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN	<i>"Şiirlerinden Hareketle Sultan Dîvânî'nin Bektaşiliği Üzerine Bir İnceleme"</i>
	Mehmet ALTUNMERAL	<i>"Hamid Sancağında Üç Mevlevî Şâir"</i>
TARTIŞMA BÖLÜMÜ	15:30- 16:00	

İKİNCİ GÜN 02.06.2012-SALON 2		
• OTURUM 14:00-16:00	OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ MEVLEVÎLİK VE TOPLUM İLİŞKİSİ	
	Doç. Dr. İsmail NAKİLCİOĞLU	<i>"Mevlâna Felsefesinde Bireysel ve Toplumsal İletişim"</i>
	Öğr. Grv. Veysi DÖRTBUDAK	<i>"Mevlevîlikte Günlük Yaşamın Günümüze Nasıl Yansıyacağı Üzerine Teklifler"</i>
	Yrd. Doç. Dr. Emel Funda TÜRKMEN- Arş. Grv. Safiye YAĞCI	<i>"Mevlevîlikte Eğitim Anlayışı ve Davranış Kazandırma Yaklaşımları"</i>
	Ayşegül GÜNEŞ-Engin GÜNEŞ	<i>"Liseli Gençlerin Hz. Mevlâna Algısı"</i>

	Prof. Dr. Kamil KAYA- YILMAZ	Semra	"Mevlâna Türbesi Örneği"
TARTIŞMA BÖLÜMÜ	16:00-16:30		
ÇAY-KAHVE ARASI	16:30-17:00		

İKİNCİ GÜN 02.06.2012-SALON 1			
• OTURUM 17:00-18:30	OTURUM BAŞKANI: Yrd. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER		
	MEVLEVİLİK'TE SEMA VE POPÜLER KÜLTÜR- SEMA İLİŞKİSİ		
	Öğr. Grv. Hülya UZUN		"İslami Uyanış ve Popüler Kültür Bağlamında Mevlevî Seması Üzerine Bir Araştırma"
	Doç. Dr. Seema ARİF		"Mevlevî Sema: The Right Positioning Of Body And Heart For Divine Communion"
	Asuman PEKYAMAN		"İnanç Turizminde Mevlevihanelerin Yeri"
	Yrd. Doç. Şerife MIZRAK- Arş. Grv. Nurhan ÖZKAN		"Semazen Giysilerinin Giyim Sanatları Açısından İncelenmesi ve Reprodüksiyonu"
TARTIŞMA BÖLÜMÜ	18.30-19:00		
	19.00-19:30		SEMPOZYUM DEĞERLENDİRME-KAPANIŞ
KONSER	21:00		Öğr. Grv. Burhan KUL" Türk Tasavvuf Müziği Konseri" Ahmet Necdet Sezer kampüsü Atatürk Kongre Merkezi

Tam Metin Bildirileri Ulaşmayan Katılımcılar
The Participants Who Were Unable To Deliver Their Complete Papers

- Mehmet ALTUNMERAL
- Doç. Dr. Sema ARİF
- Valeria FERRARO

